STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14437

TSVEY VELTN

Shalom Ash

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Leif D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

444 Y62706

שלום אַש

צוויי וועלטן

צענטראַלע יודישע ביבליאטעק
און פרעסע ארכיוו

פאַרלאַג „קולטור־ליגע" וואַרשע

ISBN: ISBN:0-657-14437-1
Barcode/EAN: 9780657144371

Old Call #: 2259

Y62706

צענטראל ביבליאטעק
און פרעסע ארכיוו

שלום אש

געזאמלטע שריפטן

פינפטער באנד

*

פארלאג „קולטור=ליגע״ ווארשע

שלום אש

צוויי וועלטן

*

צענטראלע יידישע ביבליאטעק
אין פרעסע ארכיוו

1/62706

פארלאג „קולטור-ליגע" ווארשע

צענטראלע יידישע ביבליאטעק
אין פרעסע ארכיוו

קויפן און פאַרקויפן דאָס בוך אין אַמעריקע פאַרבאָטן

געדרוקט פון פריער צוגעגרייטע מאַטריצן
אין 1000 עקזעמפּלאַרן / וואַרשע 1925

הילע געדרוקט אין דרוק. „פעניקס“ גראַניטשנע 14

Copyright by Scholom Asch New-Jork 1921

דרוקעריי „די וועלט“ וואַרשע, נאַוואָליפּיע 7

SZ. ASZ SZRIFTEN

Wyd. „Kultur-Liga“ Warszawa 1925

Druk. „Di Welt“, Warszawa, Nowolipie 7

יונגע יאהרען

I

אז מען איז ארויסגעפאהרען פון שווארצען דאמבראווער וואלד, פלעגען זיך שוין בעוויזען ווי אוים א ווייטען חלום, די צוויי בלישצענדע ליכטלאך פון די ווינד־מיהלען. און ווען די פוהרמאנען און די פויערים האבען דערזעהן די ליכטלאך, וואס ראנגלען זיך צווישען די נאכט־וועללען און ווינקען נאך הילף — איז זיי גרינגער געווארען אויפ'ן הארצען, וואס זיי זיינען שוין דורכגעקומען דעם וואלד, אין וועלכען עס האלטען זיך אויף די דאמבראווער גזלנים, און עס ווייזען זיך שוין די ווינד־מיהלען אויף דעם בערגעל פאר דער שטאדט...

לאנג זיינען שוין די צוויי ליכטלאך אויסגעלאשען געווארען, און קיין פוהרמאנעס פאהרען שוין ניט. אויף דעם וועג פון דעם שטעדטעל ז. קיין ג. לויפט שוין יעצט א באהן, און די פאסאזשירען וואס פאהרען אויף די באהן פאלט גאר ניט איין ארויסצוקוקען פון די פענסטער און צו זוכען די ליכטלאך. נאר נאך ביז היינטיגען טאג זעהט די ליכטלאך רחל'ע, דעם מילנער'ס אייניקעל. ווייט, ווייט אויף יענער זייט ים, פערווארפען, אין א גרויסער שטאדט, צווישען פרעמדע מענשען, — דערזעהט רחל'ע יענע צוויי ליכטלאך, וואס ווינקען ארוים פון די נאכטוועלען, ווי זיי וואלטען געטרונקען זיך און געבעטען הילף. דארטען, וואו די ליכטלאך לייכטען זיך, געפינט זיך א בערגעל און אויף דעם בערגעל שטעהען דריי ווינד־מיהלען, און כאטש אין היינטיגען טאג איז שוין פון זיי קיין זכר ניטא, און אויף זייער ארט שטעהט היינט א גרויסע קאזארמע פאר זעלנער, דאך זעהט רחל'ע אלץ אין דעם פרעמדען לאנד דאס בערגעל און די דריי ווינד־מיהלען, וועלכע איז איהר היים געווען, און צווישען וועלכע זי האט פערבראכט איהרע יונגע יאהרען...

די מוטער איז רחל'ען געשטארבען פריה — זי האט זי נים געקענט — און דער פאטער איז אוועק אין אן אנדער שטאדט און האט חתונה גע־האט און געמאכט זיך א נייע פאמיליע. זי האט זיך אויפגעצויגען ביים זיידען אין די ווינד־מיהלען — דארט וואו די מאמע איז געשטארבען. זי געדענקט ווי פון חלום, אז דעו' זיידע, וואס האט זיך תמיד געקלאגט אויף די פיס, האט זי דאך געהאלטען אויף די קראנקע פיס די גאנצע ציים ביים עסען, און זי האט געמוזט עסען מיט איהם פון איין טעלער ארויס — זיך א לעפעלע און דעם קינד א לעפעלע. און די באבע, וועלכע איז געווען אייפערזיכטיג אויפ'ן זיידען, וואס דאס קינד געהט ניכער צו איהם ווי צו איהר — האט זיך געהאלטען אין איין בייזערען ביים טיש: דו מאכסט קאליע דאס קינד... דאס קינד קען נים עסען צוליעב דיר... דו צושטעכסט איהר דאס פנים מיט דיין בארד... און זי האט אזוי לאנג געברויעט, ביז דער זיידע האט געמוזט דאס קינד אראפזעצען פון דער קניע אויף איהר הויכען בענקעל. נאר קוים איז דאס קינד אראב פון זיידען'ס קניען, האט די באבע עס באלד געכאפט אויף איהרע קניען און בעפרואווט איהר געבען עסען פון איהר טעלער. דאס קינד האט אבער בעסער געוואלט זיין ביים זיידען, האט עס זיך צוואויינט — און די באבע האט עס געמוזט אבלאזען מיט א געבייזער. האט זיך דער זיידע צולאכט:

— זעהסט דאך, יענטעלע, אז זי וויל זיין בעסער ביי מיר מיט א בארד, ווי ביי דיר אהן א בארד.

האט זיך די באבע צובייזערט, און זיך אנגערופען מיט פארוואורף:

— פונקט אזוי ווי איהר מוטער. שרה'לע איז אויך געווען א קאפ־ריזנע — זאל איהר טאכטער נים זיין א קאפריזנע?

איז מיט אמאל אלעם שטיל געווארען ביים טיש. דער זיידע מיט דער באבע האבען זיך דערמאהנט אן זייער יונגער טאכטער שרה'לע, זייער איינציגע טאכטער, וואס זיי האבען אויסגעגעבען פאר'ן זשאכלי־נער רבי'נס זוהן, און וועלכע פוילט יונגערהייט אין דער ערד, האט זיך די באבע אנגעהויבען ווישען די אלטע אויגען מיט דער שירץ, אוועק־גערוקט דעם טעלער און שוין נים געוואלט עסען.

איז דער זיידע צוגעגאנגען צו איהר און געקלאפט איהר מיט דער האנד איבער'ן פלייצע און געזאגט:

— שא־שא, לאז זי רוהען אין ליכטיגען גן־עדן, דאס קינד האט זי אונז איבערגעלאזט.

האט רחל'ע דאן איהר מאמע געזעהן. רחל'ע האט געזעהן, ווי איהר מאמע, א יונגע און א שעהנע, אויסגעציערט אין זיידענס, מיט גרויסע בריליאנטענע רינגלאך אין די אויערען און מיט טייערע שנירלאך פערל אויפ'ן האלז דרעהט זיך ארום אין גרויסע, גרויסע סאלעס, און די סאלעס איז אזוי ליכטיג, אז די אויגען ווערען פערבלענדעט פאר ליכטיגקייט. אין יעדער סאלע שטעהט א גרויסער געדעקטער טיש, מיט ווייסע צוועלען, מיט זילבערנע לייכטער, און גרויסע ליכט ברענען אין חנוכה־לייכטער — דאס איז דער גן עדן. און איהר מאמע, א יונגע און א שעהנע, דרעהט זיך ארום פון איין סאלע אין די צווייטע און בענשט די שבת־ליכט. קיינער איז אין די סאלעס ניטא. נור איהר מאמע אליין. מען האט זי דארט אריינגעזעצט, און זיווארט דארט, די מאמע, אויף דער באבע'ן מיט דעם זיידע'ן, אויפ'ן פעטער, אויף איהר — זי ווארט שוין אזוי לאנג, יעדען אבענד ווארט זי אז מען זאל אהין קומען צו געהן. און קיינער קומט ניט צו דער מאמען. און זי פיהלט זיך נעבאך אזוי איינזאם אין דעם ליכטיגען גן עדן איינע אליין...

האט זיך רחל'ע אנגערופען:

—באבעשי, ווען וועלען מיר געהען צו דער מאמען אין גן עדן אריין?

— איבער הונדערט־און־צוואנציג יאהר, קינד לעבען, וועלען מיר אלע געהן צו דער מאמע אין גן־עדן אריין.

— איבער הונדערט־און־צוואנציג יאהר! א יאהר איז אזוי לאנג — פון איין פסח ביז צום צווייטען, און הונדערט יאהר איז אזוי פיעל, און אזוי לאנג צו ווארטען — און די מאמע וועט די גאנצע צייט זיין אליין — איז רחל'ע טרויעריג געווארען איבער דער מאמע'ס איינזאמקייט...

דעם זיידען האט זי שטענדיג ליעבער געהאט ווי דער באבען. א הויכער איז ער געווען און א בלייכער, מיט א מאגער געזיכט. די לאנגע ווייסע באָרד האט פערשטעלט זיינע דארע באקען און זיין דינעם האלז, און שטענדיג איז ער געגאנגען אנגעטהאן אין ווייסע כאלאטען, אזוי אז די גוים האבען איהם גערופען ,,דער ווייסער איד". אלע האבען פאר איהם דרך־ארץ געהאט, ווי א ביסעלע מורא. ווען ער איז געגאנגען איבער'ן וועג פון שטוב אין מיהל אריין, אין זיין ווייסען כאלאט, מיט

זיין לאנגע ווייסע בארד, האט זיין הויכע מאגערע געשטאלט א שרעק אנגעווארפען. אלע האבען אפגעטראטען איהם דעם וועג. און קוים פלעגט ער אריינקומען אין די מיהלען, האבען אנגעהויבען די פליגלען זיך צו בעוועגען, און עס האט זיך געהערט דאס רוישען פון ווינד אין די פליגלען פון דער מיהל. איין פליגעל האט דעם אנדערען געיאגט. און א שטילער ווינד־געשפרעך איז אנגעגאנגען צווישען די פליגלען. און איבער די גרינע לאנקע אויף דעם בערגעל, אויף וועלכען עס זיינען געשטאנען די מיהלען, האבען זיך אנגעהויבען צו יאגען שאטענס, ווילדע שאטענס, מענשען מיט אבגעריסענע קעפּ. איין שאטען איז דעם אנדערען נאכגעלאפען, נאכגעיאגט און דערגרייכט איהם, איז אריין אין איהם און האט אויפגעגעסען אן אנדערען שאטען... און עס איז אזא אימה אנגעפאלען צו זעהן ווי שאטענס יאגען זיך נאך די פליגלען פון די מיהלען...

און רחל'ע האט ליעב געהאט צו הערען דעם רעש פון ווינד צווישען די פליגלען פון די מיהלען... קוים איז נאכט געווארען, איז דער זיידע אין דער מיהל אריין. עס האבען זיך באלד דערזעהן די צוויי ליכטלאך ארויסשימערען פון די מיהל־פענסטערלאך, און באלד האט זיך דערהערט דאס געוויין פון ווינד, ווי עס קלאגט ארויס פון די פליעגלען. טיילמאל האט זיך רחל'ען געדאכט, אז עמיץ וועט, א לעבעדיגע זאך, א פרוי צי א מיידעל, האט זיך אנגעטשעפעט מיט איהרע לאנגע צעפּ צווישען די פליגלען פון מיהל, און דאס קלאגט אזוי ארויס פון די מיהל ארויס — וואס זי מוז זיך יאגען מיט די ווינד מיהלען, און די אלע שאטענס זיינען די טויטע פרויען, וואס קלאגען אזוי צווישען די מיהלען. און דאס יאגט זיי דער זיידע אזוי, אז זיי זאלען די פליגלען פון זיין מיהל יאגען.

און ווען דער זיידע איז צוריקגעקומען פון מיהל האט זי מורא געהאט פאר איהם... עס האט זיך איהר געדאכט, אז איהר מוטער איז אויך דאָרט צווישען די פליגלען פון מיהל. און אז דער זיידע קומט אריין אין דער מיהל אריין, מוזען זיי יאגען די פליגלען. זיי מוזען איהם זיין מעהל מאהלען — ער הייסט זיי, ער יאגט זיי, דורך דעם קלאגען זיי...

און נאך מעהר מורא האט זי געהאט פאר איהר פעטער, איהר זיידענ'ס איינציגען זוהן, וועלכער האט געוואהנט אין שטאדט. א שוחט איז ער געווען אין שטאדט און א וואויל־לערנער, נור ער איז קראנק געווען. ער האט א שוואכע ברוסט געהאט, פלעגט ער אויף א גאנצען

זומער ארויסקומען אין די מיהלען. דער פעטער ברוך איז געווען א שוויינענדער, קיינמאל האט ער קיין ווארט ניט ארויסגערעדט, אזוי, אז מען האט געמיינט אז ער איז א שטומער. נור טהיילמאל פלעגט ער ענטפערען אויף א פראגע — איז דאס געווען אזא וואונדער, ווי א שטומער וואלט פלוצלינג אנגעהויבען צו רעדען... דער פעטער איז שטענדיג געגאנגען איינער אליין שפאציערען ווייט אוועק אין פעלד אריין און פלעגט צוריקקומען א טרויעריגער. און ער האט זיך אפט בעהאלטען אין זיין שטיבעל און פלעגט אבזיצען שעה'ן לאנג, אדער קוקען א פער־מרה־שחורה'טער. פאר איהם האבען די באבע און דער זיידע אויך מורא געהאט און זיי האבען צו איהם גערעדט זעהר עדעל, און די אידען פון שטאדט האבען איהם געהאלטען פאר א הייליגען. ווי אלע וואלטען געוואוסט אז ער וועט באלד שטארבען.

און טאקע איז ער באלד געשטארבען. ווען זי איז נאך געווען א יונג קינד. ער איז אוועקגעגאנגען און איז שוין מעהר ניט צוריק־קעקומען. און רחל'ען האט זיך געדאכט, אז ער איז אהין געגאנגען צו דער מאמען אין די ליכטיגע סאלעס, אין גן־עדן אריין, און דער מאמען איז שוין ניט טרויעריג צו זיצען אליין...

דערנאך איז דער פאטער געקומען נאך איהר. זי געדענקט, אז זומער איז עס געווען, איינמאל ווען זי האט זיך געשפילט אויף דער לאנקע פאר די מיהלען און אבגעריסען געלע גאלד־בלומען, האט זי די באבע אין שטוב אריינגערופען. ביים טיש איז געזעסען א איד, א פרעמדער איד, אין א סאמעטען היטעל, מיט א שאל אויפ'ן האלז, און די באבע האט זי צוגעפיהרט צום פרעמדען אידען און האט איהר געזאגט:

— רחל'ע, דאס איז דיין טאטע. ער איז געקומען דיך אהיים נעהמען.

דער איד האט געוואלט זי אויף די הענד נעהמען, האט זי זיך צרוויינט, בעהאלטען זיך ביי דער באבען אונטער'ן פארטוך, און געוויינט מיט ווערטער:

— איך וויל ניט קיין פרעמדען טאטען...

איז דער פרעמדער איד אוועקגעפאהרען און איז שוין קיינמאל מעהר ניט צוריקגעקומען. און פון דענסטמאל אן האט זי איהר פאטער ניט

געזעהן. א, ווי זי וואלט איהם היינט געוואלט זעהן. ווי זי וואלט היינט געוואלט וויסען, וואו דער איד געפינט זיך, וועלכער האט אזעלכע צוויי שווארצע אויגען ווי זי; וועלכער האט איהר מוטער געקענט, און איז מיט איהר משפחה, איהר פאטער. פאר וואס האט זי ניט געוואלט געהן צו איהם? אפשר וואלט איהר לעבען אנדערש געווען?

נור פון דענסטמאל אז האט זי איהר פאטער ניט געזעהן. זי איז איבערגעבליבען ביים זיידען און דער באבען, זיך אויפגעצויגען צווישען די שאטענס פון די מיהלען; ווינטער, ווען דער שנעע איז אנגעפאלען און די מיהלען זיינען שטעהן געבליבען, איז זי אין איינעם מיט'ן זיידען און דער באבען געבליבען איינגעשלאָסען אין שטיבעל; אין פריהלינג, ווען פריהלינגס-ווינדען האבען אנגעהויבען צו בלאָזען און דער זיידע איז געגאנגען אין מיהל אריין, האט זי זיך אנגעהויבען איינצוהערען צום געזאנג פון ווינד צווישען די פליגלען פון די מיהלען. אזוי האט זי אבגעלעבט איהרע קינדערשע יאהרען צווישען באבען און זיידען. די באבע מיט דעם זיידען זיינען אפט ברוגז געווען, ניט גערעדט צווישען זיך, און אז זיי האבען זיך געזעצט צום עסען ביים טיש, איז רחל'ע געווען זייער פאר־מיטלער.

— רחל'ע, זאג דער באבען, אז דער זיידע פרעגט, אויב די באבע האט געקאכט באבעלאך אויף מיטאג.

— באבע, דער זיידע פרעגט, אויב די באבע האט געקאכט באבע־לאך אויף מיטאג,—האט רחל'ע איבערגעגעבען נאכאמאל דעם זיידען'ס ווערטער, פונקט אזוי ווי דערפאר וואס זיי זיינען ברוגז קען די באבע ניט הערען דעם זיידענס ווערטער.

— רחל'ע, זאג דעם זיידען: דער זיידע וועט עסען וואס מען וועט איהם געבען, — האט די באבע אבגעענטפערט.

— זיידע די באבע זאגט: דער זיידע וועט עסען וואס מען וועט איהם געבען, — האט רחל'ע איבערגע'חזר'ט דער באבע'ס ווערטער.

און די אלטע זיינען אזוי לאנג ברוגז געווען, ביז רחל'ע האט איינעם צום אנדערען צוגעשטופט און זיי איבערגעבעטען.

נור היינט, ווען רחל'ע זיצט אין איהר קליין שטיבעל, אויף א חור־בען שטאק און קוקט אראב אויף די פרעמדע גרויסע שטאדט, אין וועל־כער זי איז פערוואָרפען געווארען מיט טויזענדע אנדערע, דאכט זיך

איהר, אז דאָס אלעס — איהר יוגענד, איהר קינדהייט איז שוין לאנג צוריק געווען, ווי דאס וואלט זיך געווען געטראָפען מיט איהר ניט אויף דער וועלט, נור אין יענעם לעבען...

.2

פריהלינגס ווינדען.

עס איז געווען א לאַנגער, לאַנגער ווינטער. מען האָט געמיינט אַז ער וועט זיך קיינמאָל שוין נישט ענדיגען. שטענדיג איז געלעגען דער שנעע אויף די פעלדער. וואו מען האָט זיך געקעהרט איז געווען שנעע. דער טייך איז געווען פערפראָהרען. די מיהלען זיינען גע־שטאַנען, קיין וואָגען האָט זיך נישט געוויזען. עס איז אַנגעקומען פורים — עס האָט שוין געהאַלטען פאַר פסח. נאָך שנעע, שנעע און שנעע — און מיט אמאָל איז דאָס אלעס נישט געוואָרען. קיינער ווייסט ניש ווי אזוי דאס איז געשעהן — עפּעס האָט אָנגעהויבען צו בלאָזען אַ ווינטעל, אַן אלט בעקאַנט ווינטעל, וואָס אַז מען דערפיהלט עס, דערמאָהנט מען זיך, אַז עס האָט שוין אמאָל א לאַנגע צייט צוריק גע־בלאָזען, ווען מען איז נאָך אַ קינד געווען.

און דאָס ווינטעל האָט אראָבגעבלאָזען די ווייסע שנעען פון די פעלדער אראָב. דער שנעע איז צוטאָפּעט געוואָרען, צורונען, פערשוואונ־דען און מיט אמאָל האָבען זיך אָנגעהויבען צו ווייזען גאַנצע שטיקער שווארצע ערד, וואָס האָבען אָנגעהויבען ארויסצוקריכען פון שנעע ארויס, און אז מען האָט דערזעהן די שווארצע ערד איז אזא פרייד געווען ווי מען וואָלט בעגעגענט צוריק אַן אלטען גוטען פריינד, וואָס איז געווען אָב־געשטאָרבען און צוריק לעבעדיג געוואָרען. מיט אמאָל איז אויך דאָס אייז פערשוואונדען און דאָס וואסער אין טייך איז פרישער געוואָרען, קלעה־רער און מעהר שטראָמדיגער, ווי עס וואָלט נאָר אַ נייע וואסער גע־ווען, ערשט פון גאָט בעשאַפען.

און די פויערשע וועגען האָבען אָנגעהויבען צו קומען צו די מיהלען מיט די לעצטע ביסעל ווייצען, דאָס לעצטע ביסעל ברויט אויסצומאָה־לען, אז עס זאָל סטייען ביז צום נייעם שניט. דער זיידע איז געווען

זעהר פערנומען אין די מיהלען. א גאנצען טאג און א גאנצע נאכט האבען זי די פליעגלען געהאלטען אין איין דרעהען. און אלץ שנעלער האבען זיך די פליעגלען פון די מיהלען געדרעהט, וואס פרייער די וועלט איז געווארען, און וואס ליכטיגער עס איז פאר די אויגען געווא־רען....

אין די טעג פאר פריהלינג פלעגט רחל'ע, דעם מילנער'ס אייניקעל, ארומגעהן איבער די אויפגעוואכטע פעלדער און איינהערען זיך צום גערויש פון דעם פריהלינג־ווינד וואס האט געיאגט איבער דער וועלט.

דער ווינד וואס האט אראבגעטרייסעלט דעם לעצטען שנעע פון די צווייגען אראב, און אויפגעוועקט די שווארצע בוימער און אויס־געצויגען זייערע ארעמס, און שטארק געמאכט די רעהרעלאך פון די פאר־א־יאהריגע קשאקעס און גרינסען, האט אויך דורכגעבלאזען דורך רחל'עס קערפער, די האאר איהר צופלאטשעט, פערשיט איבער איהר קערפער, און מיט די ערשראקענע גרויסע שווארצע אויגען — גאר ניט מעהר אין איהר פנים, נאר אויגען — איז זי ארומגעגאנגען איבער די פעלדער א פער'חלום'טע און זי האט געוויינט. דער ווינד האט געיאגט די גרויסע פיעלע טרעהרען וואס זיינען געפאלען ווי דורכזיכטיגע פע־דיל פון איהרע פולע גרויסע אויגען איבער איהר פנים.

איבער וואס האט זי געוויינט? איבער אלעם האט זי געוויינט, איבער דעם, וואס זי איז שוין אלט פופצעהן יאהר און וויים נאך ניט וואס וועט פון איהר דער סוף זיין; איבער דעם וואס דער פריהלינג־ווינד יאגט אזוי איבער די פעלדער, איבער די בוימער און זאגט אז, אז דער פריהלינג געהט און זי איז נאך נישט גרייט צום פריה־לינג. איבער דעם, וואס איהר מוטער זיצט איינע אליין אין גן־עדן, איבער דעם וואס דער זיידע ווערט וואס אמאל אלץ דינער... די־נער... אז גלייך וועט איהם דער ווינד כאפען אין איינעם מיט די פליעגלען פון דעם מיהל און אוועקטראגען... זי האט געוויינט און אבגעשטעלט זיך אין מיטען פעלד, און געזעהן ווי דער שנעע טאפיעט און לאזט זיך אראב איבער די ברעגעס אין טייכעל אריין, און די שטראמען שלעפען איהם ווייט אוועק איבער'ן לאנד.

זי האט געוויינט נישט וויסענדיג אליין פאר וואס, און עפעס איז איהר געווארען ווי זי וואלט געביינקט פליעגלען צו קריגען. זי וואלט געוואלט פליעגלען האבען און אויפהויבען זיך אין דער הויך צום

בלאָזען הימעל און פליהען איבער דער וועלט און זי האָט געוויינט פאַר וואָס יעדעס פויגעלע קען פליהען און זי האָט קיין פליגעלען ניט.

דערנאָך האָט זי געוואָלט וויסען, ווער איהר „בעשערטער“ וועט זיין, איז זי אהיים געגאַנגען און גענומען אַ קייבעריל און איז אריין צו די היהנער אין קאַמער אריין, און אריינגעלעגט אויער אין קייבעריל מיט אַ יונגע פעטע הוהן און איז אוועקגעגאַנגען צו די אַנטאָשע די כשוף־מאַכערין, וואָס זיצט אין עק דאָרף, אז די אנטאָשע, די כשוף־מאכערין, זאָל איהר זאָגען, וואָס פון איהר וועט דער סוף זיין, און ווער איהר „בעשערטער“ וועט זיין.

די אנטאָשע האָט צוגענומען פון איהר די הוהן מיט די אויער און האָט איהר געהייסען קוקען אין אַ שפּיגעלע אריין, אין וועלכער עס זאָל זיך ווייזען דאָס געזיכט פון איהר „בעשערטען“. אין שפּיגעלע האָט זי קיינעם ניט געזעהען אַ חוץ איהרע גרויסע, ערשראָקענע אויגען — נאָר דאָך האָט זי געזעהען איהר „בעשערטען“. זי האָט איהם שטענדיג געזעהען. זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט אַ יונגען און שטאַרקען, וועלכער וואַנדערט איבער דער וועלט און זוכט זי. און טהיילמאָל האָט זי זיך פאָרגעשטעלט איהם אַלס אַ שוואַכען און קראַנקען, מיט סוכאָטע און הוסט שטענדיג, אז קיינער זאָל ניט וויסען, אז ער איז אַזוי שעהן און יונג. נאָר זי איינע אַליין ווייסט עס. און ווייסט אויך, אז ער געהט איבער דער וועלט ארום צו געפינען וואָס די מענשען האָבען פערלאָרען. און ער וועט עס געפינען, און ער וועט עס צוריק ברענגען די מענשען. און דאן וועט ער מיט אַמאָל געזונד און יונג ווערען, און ער וועט זיך געבען צו דערקענען אַלס איהר חתן.

און ווען זי האָט געקלעהרט וועגען איהם, האָט זי זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעל פון שטוב, אָדער זי איז געגאַנגען איינע אַליין אין פעלד ארויס, ווייט אוועק און געוואַרט אויף איהם, און טהיילמאָל האָט זיך איהר געדאַכט, אז אָט געהט ער, איהר „בעשערטער“, אָט הערט זי זיינע טריט איבער דער פייכטער ערד — און איהר האַרץ האָט אָנגעהויבען צו ציטערען... און זי האָט געוואַרט...

און שטענדיג איז געקומען דאָס געשטאַלט צו איהר ווען די פריהלינגס ווינדען האָבען אָנגעהויבען צו בלאָזען איבער דער וועלט. דעמסט־מאָל האָט זי מעהר געוואַרט אויף איהם ווי אַן אַנדערס מאָל, און זי האָט

אזוי לאַנג געוואַרט אויף דער געהיימניספּוילער געשטאַלט ביז אמאָל איז ער געקומען...

דאָס איז געווען אין אַ פּסח צייט. טאָגע דער פּסח פון דעם לאַנגען, לאַנגען ווינטער. די באָבע האָט שוין ניט געלעבט. זי איז אוועקגעגאַנגען אַ שטילע פון דער וועלט און קיינער פון זיי האָט זיך דעריבער נישט געוואונדערט. זי איז איבערגעבליבען מיט'ן זיידען. דער זיידע איז וואָס אַמאָל דינער געוואָרען, וואָס עלטער ער איז געוואָרען, זיין לייב איז איינגעשרומפּפּענער געוואָרען, אַלץ דאַרער זיינען זיינע הענד געוואָרען, אַלץ איינגעצויגענער איז דער גאַרגעל געוואָרען. נור די אויגען זיינען איהם גרעסער געוואָרען, און דאָס גאַנצע פּנים איז אויגען געווען... און שווייגענדיג איז ער געוואָרען ווי דער פערשטאָרבענער פעטער. אַ גאַנצען טאָג איז ער געווען איינגעשלאָסען אין זיינע ווינד מיהלען, כאָטש קיין ווינד איז נישט געווען און די פליעגלען זיינען שטיל געשטאַנען, ווייל דער שנעע האָט אַלעס צוגעדעקט. אין אבענד איז ער אהיים געקומען, אין שטיבעל אריין און זיך אוועקגעזעצט און געקוקט פון דער ווייטען אין דרויסען אריין. זי איז געזעסען אין אַ צווייטען ווינקעל און האָט געשווינגען. אזוי האָבען זיי אָבגעלעבט אַ גאַנצען ווינטער אין שווייגען... ביז עס איז געקומען דער פאַר־פּסח. ווען די גוים האָבען זיך מיט אַמאָל געלאָזט מיט די זעקלאָך ווייץ צו די מיהלען און דער זיידע איז אַ גאַנצע טאָג און אַ גאַנצע נאַכט געזעסען אין דער מיהל און געיאָגט ווי די מכשפות זיינע פליעגלען. דערווייל איז אַלעס פערטיג געוואָרען צום זומער. דער שנעע איז אוועק און די ערד האָט זיך בעפרייט און שוואַרץ געווען אין גאַנצען. גרויסע שטיקער אָבגעוואַשענע גרינס האָבען זיך גענומען בעווייזען איבער דער ערד, און די בוימער זיינען אָבגעצוואָגען געוואָרען, זייערע צווייגען — ווי מען וואָלט זיי אויסגעקעמט, אויסגערייניגט און צוטהיילט. די קשאַקעס האָט דער ווינד דורכגעבלאָזען און אָבגעטריי־סעלט פון זיי דעם ווינטערדיגען געמוזעכטס. גרויסע שטיקער שוואַרצע ערד זיינען געלעגען פריי און האָבען נור געוואַרט אויף אַ האַנד, וואָס זאָל זיי קומען בעאַרבייטען. ווען עס איז געקומען דער פּסח איז אַלעס שוין געווען אויפגעראַמט צום יום־טוב. די גאַנצע וועלט איז פערטיג געווען, נאַר ניט זיי. קיינער האָט ניט אָנגעגרייט פּסח, האָט דער זיידע גענומען און האָט פערשלאָסען די ווינד־מיהלען אויף פּסח,

איבערגעלאָזט די פעלדער, דעם וואלד און די קשאַקעס, אז זיי זאָלען זיך אָנגרייטען צום פריהלינג אָהן איהם, און ער איז געפאָהרען מיט רחל'ען אויף גאנצע אכט טעג פסח אין שטאָדט אריין. דאָרט האָבען זיי געוואָהנט ביי דער מומע הינדע־לאה, דעם זיידען'ס א שוועסטער, די נגיד'סטע פון דער שטאָדט, און דאָרט האָט זי זיך חול המועד פסח בעגעגענט מיט איהר „בעשערטען“, וועגען וועלכען זי האָט אזוי לאנג געטרוימט אין דרויסען, אויף די פעלדער, אז ער וועט קומען און וועט דער וועלט צוריק געבען דאָס, וואָס זי האָט פערלאָרען.

.3

אַ פאַרצייטיגע שטוב.

די מומע הינדע־לאה האָט געוואָהנט אין דער שטאָדט אין אלטען הויז, אין וועלכען דער זיידע איז געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען. עס איז געווען דאָס אלטע הויז פון די לענטשיצקים, אין לענטשיץ, און דרינען האָבען זיך נאָך געפונען די מעבעל פון מלך סאָבעצקי, — די ברייט־בייכיגע זאָפע מיט גרינעם צייג בעשלאָגען, די הויכע פאַטערשטוהל און דער שווערער קאָמאָד מיט די בראָנזאָווע זאָוויעסעס, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויסגעשטעלט די „מערקווירדיגקייטען“ פון דער משפחה: די מייזנער פאַרצעלאַן, קאַפע־טאַצען מיט דעם הימלישען טיעפען בלאָען, מיט די גאָלדענע בעשלעגע, וועלכע האָט ארומגעהאלזט דעם אויסגעאיידעלטען ראַנד פון טאַץ; די גאָלדענע פאָדקאָווע וואָס אַן אלטער זיידע האָט אמאָל געזאָלט געפינען אויפ'ן וועג (די גאָלדענע פאָדקאָווע האָט געזאָלט קומען פון'ם מלך'ס אַ פערד); די רויטע גלעזערנע געשניטענע קאַרוויאַנקע, אין וועלכער די מומע האָט אַ קוויט אנגעשטעלט מיט אזעלכע מיני קרייטעכצער, וועלכע האָבען געהאָלפען פון בויך־וועהטאָג; די פערטריקענטע מאָהן־קעפּלאַך, וועלכע זיינען געהאנגען ווי אַ פערטריקענטער בוקעט איבער דעם קאַמאָד. אין מיטען פון די אלע מערקווירדיגקייטען איז געשטאַנען אונטער אַ גלאָז דער מומע'ס מירטען־קראַנץ, וואָס זי האָט געטראָגען צו דער חופּה. דער מירטען־קראַנץ, דער עדות איבער דעם מוהמע'ס אונשולד, האָט געבילדעט דעם מיטעל־פונקט פון די אלע „מערקווירדיגקייטען“. און נעבען איהם איז געשטאַנען די פאָטאָגראַפיע פון חתן־כלה־פאַר־

דער פעטער אין א לאַנגע קאַפּאָטקעלע מיט א קליין דייטש קאַפּעלושעל, און די מוהמע אין א ברייט קרינאַלין קלייד, מיט א קאַלישער שפּיצען־קראַגענדעל און א ברעסלויער זיידען שאַלעכעל, און נעבען דעם איז געשטאַנען די פאָטאָגראַפיע פון איהר איינציגען זוהן שמואל, וועלכער איז אראָבגעפאָהרען קיין אמעריקא — האָט געשיקט איין פאָטאָגראַפיע מיט א בריעף און איז ווי אין וואסער אריין. אין שטוב דערמאָהנט מען איהם ווי א טויטען. פון באַלקען אראָב איז געהאַנגען דער קריסטאַל־געשליפענער הענג־לייכטער, וועלכער האָט מיט זיינע גלעזערנע טראָל־דען אָבגעשלאָגען מיט א בריליאַנטען ליכט אויף די שטוב־זאַכען. אזוי איז געשטאַנען די „סאַלע“ אָבגעשלאָסען א גאַנץ יאָהר מיט אַלע איהרע „מערקווירדינקייטען“. קיינער איז אין איהר ניט אריינגעקומען און קיינער האָט וועגען איהר ניט גערענקט.

די מוהמע מיט דעם פעטער האָבען דאָס גאַנצע לעבען אָבגעלעבט אין געוועלבעל, אין וועלכען זיי האָבען פערקויפט אַלטען פראַנצויזישען ריפּס. דאָרט, נעבען געוועלבעל, האָבען זיי געהאַט א קליין שטיבעל, א קאַמערעל, און דאָרט אין דער קאַמערעל, וואָס איז געווען בעלענט מיט שאַכטלען און שאַכטעלעך, האָבען זיי געהאַט שטעהן א קליין נאַפּט מאַשינדעל. דאָס נאַפּט־מאַשינדעל האָט געהאַט א קאַפּריז, אז עס האָט געוואָלט האָט עס געברענט, געהייצט דאָס קאַמערעל מיט דאָס געוועלבעל, אָבגעקאָכט אין א פּאָר מינוט דעם גרויסען מעשענעם טשיי־ניק מיט וואסער, אָבגעקאָכט א יאַיכעל. מיט איין וואָרט, אז דאָס נאַפּט־מאַשינדעל איז געווען גוט, האָט עס אַלעס געטהאָן, וואָס מען האָט נור געוואָלט פון איהר. און אז עס האָט נישט געוואָלט, האָט נישט געהאָלפען קיין גאַנץ קעסטעלע שוועבעלאך. עס האָט ניט גע־ברענט. עס איז ניט געווען דאריבער קיין געזעץ, קיין קראַפט.

אויף דעם מאַשינדעל מיט'ן קאַפּריז האָט די מוהמע געקאָכט א גאַנצע וואָך עסען, און ארום דעם מאַשינדעל האָט זיך א גאַנצער טאָג געקליבען אין דער פינסטערער קאַמער די אינטעליגענץ און די משכילים פון שטאָדט. דאָרט, ארום דעם מאַשינדעל האָט מען אויסגעשפּיעלט די אינטערעסאַנטסטע פּאַרטייעס שאַך. דאָרט איז געוואָרען בערערט, בעאַרבייט און בעפּלאַנעוועט די גאַנצע פּאָליטיק פון דער שטאָדט. דאָרט האָט מען א רב אַנגעשטעלט און א רב אראָבגעוואָרפען. דאָרט האָט א חזן געקראָגען א שטימע און דאָרט האָט ער זיין שטימע פערלאָר־

רען. און ניט נור בלויז קהל׳שע זאכען זיינען דארט בעשטימט געוואָר־
רען. דאָרט זיינען ענטשיעדען געוואָרען די מזלות פון מלוכות. מלכים
האָבען געציטערט און טראָהנען האָבען זיך געטרייסעלט אין דער קאַמער־
פון אַלטען ריפּס, ביים פעטער יואל, ביים רויכערדיגען נאַפט־מאַשינ־
דעל, וואָס ווען עס האָט געוואָלט האָט עס געגעבען פון זיך פייער
און הייצונג, און ווען עס האָט געוואָלט האָט עס זיך איינגעשפּאַרט
און פאַר קיין שום געלד נישט נאָכגעגעבען.

פסח צום סדר האָט די מוהמע אויפגעפּעפּענט די טהיר פון איהר
סאַלע. דעם פּסח׳דיגען סדר האָט מען געפראַוועט אין סאַלע און דאָס
הסיב בעט איז געוואָרען אויפגעבעטעט אויף די ברייט־בייכיגע גרין־בע־
שלאָגענע זאָפע. ווי אין חלום זעהט היינט רחל׳ע יענעם סדר, ווען דער
פעטער איז געזעסען מיט׳ן געהעפּטענעם פיער־עקיגען סאַמעטענעם קאַ־
פּעל אויפ׳ן הסיב בעט און געזאָגט די הגדה. דער פעטער, וועלכער איז
געוועזן א איד א משכיל, א חכם, א געלעהרטער, האָט געהאַלטען אין
איין ברוגז׳ן זיך אויף דער משפּחה, און מעהרסטען אויפ׳ן זיידען, וואָס
ער האָט זיך משדך געווען מיט אידען, דאָרפס־לייט, און זיין קענטניש
פלעגט ער ארויסווייזען ביים זאָגען די הגדה. ער האָט ליעב געהאַט צו
זאָגען די הגדה הויך, מיט א נגון, אויסדריקענדיג דעם „דקדוק“ פון יעדען
וואָרט, ווי ער וואָלט געוואָלט דערמיט צו פערשטעהן געבען זיין ווייב׳ס
משפּחה, דעם שוואָגער דעם מילנער: „זעהט, וואָס פאַר א שידוך
איהר האָט געטהאָן“.

דער שוואָגער, דער מילנער, רחל׳עס זיידע, איז דוקא געזעסען
ביים סדר ווי א פרעמדער, און געוואָלט פלינק איבערכאַפּען די הגדה
— איז ער פאַראויס געלאָפען און אויסגעכאַפּט דעם פעטער. אָבער
תמיד האָט דער פעטער געהאַט איהם וואָס צו פערריכטען אין דער
עברי ניט „לפי׳כך“ נור „לפיכ׳ך“ מיט׳ן שאַרפען „א“. און אז דער
זיידע האָט געהערט, אז דער שוואָגער פערריכט איהם די עברי, איז
ער בייז געוואָרען און דוקא זיך איינגעשפּאַרט און געשריען „לפי׳כך“,
ווי דער רבי האָט מיך געלערענט. און שוין ניט געוואָלט וואַרטען אויפ׳ן
שוואָגער׳ס „דקדוק“. פאַראויס געלאָפען מיט דער הגדה און דער פעטער
האָט דוקא איינגעהאַלטען, אויסגעזונגען און אויסגע׳נגון׳ט יעדעס
וואָרט אזוי, אז צווישען פעטער מיט׳ן זיידען איז אָנגעגאַנגען א שטי־
לער ברוגז דורך דער גאַנצער צייט פון דער הגדה, ביז די מוהמע לאה׳לע

האט זיך אריינגעמישט און דערלאנגט די אבגעשיילטע אויער אין זאלץ־וואסער. אויער אין זאלץ־וואסער האבען זיי ביידע ליעב געהאט, אז דער זיידע אי דער פעטער, האבען זיי זיך ביידע איבערגעבעטען.

דארטען מאקע,ביים פעטער, האט זיך רחל׳ע בעקענט צום ערשטען מאל מיט מאיראוויטש׳ען, מיט דעם ליטווישען לעהרער, וואס האט זיך ארומגעדרעהט אן איינזאמער אין פוילישען שטעדטעל און פלעגט פאר לאנגווייליגקייט אמאל אריינקומען צום אלטען ריפסענעם סוחר, צו ר׳ יואל ווידאווסקי אין דער קאמער אריין, אמאל שפיעלען מיט ר׳ יואל׳ן א שאך און אמאל א שמועס טהאן מיט איהם וועגען א פסוק אין תנ״ך, ווי דער מלב״ם טייטשט איהם אויס, פון וועלכען ר׳ יואל ווידאווסקי איז געווען א גרויסער אנהענגער.

אין די יום־טוב׳דיגע טעג פלעגט זיך די קאמער אריבערטראגען צו דער מוהמע אין סאלע אריין, און דארט, אויף די ברייט־בייכיגע זאפע, אין די גרין־בעשלאגענע פאטער־שטוהלען, ביי א גלעזעל גוטען ווישניאק, וועלכען דער פעטער אליין האט ליעב געהאט אנצושטעלען, און אבגעבען זיך מיט דעם א גאנצען יאהר — זייגען אריבערגעטראגען געווארען די אלע געשפרעכען פון קאמער, וועגען א פסוק אין תנ״ך, ווי עס טיישט איהם אויס דער אבן עזרא אדער דער מלב״ם, וועגען סמאלענסקי׳ן און מאפו׳ן, וועגען רב מיט׳ן חזן, וועגען קיסר פראנץ־יאזעף און די קעניגין וויקטאריא, וועגען ביסמארק׳ען און דיזראעלי. נור די אלע געשפרעכען האבען יום־טוב, אין די טיעפע פאטער־שטוהלען, ביי דער גוטער גלעזעל ווישניאק, געטראגען נאר אן אנדערען גלאנץ, א יום־טוב׳דיגען, א פסח׳דיגען, אזוי ווי עס איז געווען דער חילוק צווישען דער טרוקענער גלעזעל טהעע, וואס דאס נאפט־מאשינדעל האט מיט זיין גוטען ווילען פון זיך ארויסגעגעבען אין קאמער און צווישען דער גוטער גלעזעל ווישניאק, וואס דער פעטער האט עס אליין אנגעשטעלט און האט געהאלטען א גאנץ יאהר אין אנגיסען אקוויט אויף די פער־טריקענטע, איינגעזויערטע קארשען...

צווישען די געסט ביים פעטער פסח צום ווישניאק האט זיך אויך געפונען דער ליטווישער לעהרער מאיראוויטש. א יונגער מאן נאך בע־ווען, א יאהר צוואנציג — איין און צוואנציג, א בלייכער, א קראנקער, מיט א פערשטויבט קאפעלושעל, אין א גומענעם געלען קראגען, ווייל מען דארף איהם ניט געבען וואשען, נור מען ווישט איהם איבער מיט

אַ שוהעמעל, אַ שווארצען אָבגעטראָגענעם פּרינץ אלבערט, וועלכער האָט זיך געלעגט ווי אַ בלעך אויף די איינגעפאלענע ברוסט, מיט אַ פּאָר אויסגעריבענע, האלב פון בלאָטע אויפגעגעסענע, הויזען, מיט אויסגע־דרעהטע קאמאשען — האָט זיך דאָס אומגעדרעהט אין שטאָדט ווי אַ ווילד פרעמדער. אלע האָבען געקוקט דארויף מיט חשד, מיט אַ ביסעל מורא, כאָטש געוואוסט האָט מען, אז לערנען קען דער ליטוואק בעסער פון רב, שרייבען בעסער פון מאניסטראט שרייבער, העברעאיש בעסער פון דעם תנ״ך מלמד און רוסיש בעסער פון דעם שטאָדט־גאָראָדאָוואָי. אלע האָבען דערפאר מורא געהאט: דער מלמד, אז ער זאָל די קינדער ניט פערהערען אין תנ״ך; דער רב, אז ער זאָל ניט אַ שמועס מאכען מיט איהם אין לערנען, און אלע האָבען איהם פיינט געהאט, ווייל ער איז אַ פרעמדער און האָט ניט קיין גראשען ביי דער נשמה און האלט ניט פון דעם וואָס ער קען. און אלע האָבען דאָס געלעכטער געמאכט פון דעם „ליטוואק" וואָס מיט זיין גאנץ לערנען און קענען שטארבט ער דריי מאָל אין טאָג פאר אַ שטיקעל ברויט, און קיינער האָט איהם ניט געגלויבט און גע'סוד'עט זיך אין די אויערען, אז ער איז שוין גאָר גע'שמד'ט, אז ער טראָגט אַ צלם אויפ'ן הארץ, און געקומען איז ער די שטאָדט־מיידלאך צו פערפיהרען און די בית־המדרש בחורים אָבצו־שמד'ען.

זיי זיינען געקומען צו געהן צו אונז, אין די פערוואָרפענע פוילישע שטעדטלאך די ערשטע ליטוואקעס, ווי די ערשטע פויגעל אין פריהלינג, און האָבען עפּעס אונז מיטגעבראכט. מיט דעם יונגען מאן אַ וואָרט אויסגערעדט: אז אנדערען אַ ביכעל געבאָרגט צום לעזען; אַ דריי־טען אַ לעקציע אין רוסיש געגעבען און אַ פיערטען אַ קאפּיטעל „איוב" פערטייטשט, און גאָר נישט האָט דאָס געדארפט, נור אַ שטיקעל ברויט מיט אַ טרוקען שטיקעל קעז צו לעבען.. געדולדיג האָבען זיי פערטראָגען די איינזאמקייט און די פעראכטונג מיט וועלכער די פוילישע אידען האָבען זיי בעצאָהלט. און טויט־עהרליך זייער מיסיע אויסגעפיהרט אויפצוקלעהרען די פוילישע אידען...

פון די ערשטע ליטוואקעס אין די פוילישע שטעדטלאך אין אויך מאַיראָוויטש געוועזן. קיינער האָט נישט געוואוסט פון וואנען עס האָט זיך גענומען דער ליטוואק מיט די איינגעפאלענע באקען און מיט דעם הוילען הוסט פון די לונגען. צי האָט ער אַ פאָטער, צי האָט ער אַ היים...

אין דער וואכען און יום־טוב אין איין איינגעטוהעכטס געגאנגען. און שטענדיג זיך מיט ביכלאך ארומגעשלעפט. צווערשט אין בית־המדרש אויף דער הארטער באנק געשלאפען. דערנאך האט דאס אנגעהויבען צו געבען לעקציעס פאר נאכט־לעגערס און מיטאגס, און קיינער האט איהם ניט אין קיין שטוב פערבעטען. דאס גאנצע שטערטעל האט געלאכט אויס איהם. אויס זיין נעלען אייבינגען קראגען, אויס זיין פערשטויבט קאפעלושעל. און א נאמען האט מען איהם געגעבען „דער ליטווישער מלך אביון". און דאס האט אויסגעהערט דעם שפאט הינ־טער זיך און פערטראגען געדולדיג די פעראכטענדע בליקען און ווייטער זיין ארבייט געטהאן, און האט זיך אביסעל פערוויילט בלויז ביי דעם איינציגען בעקאנטען, רחל'ס פעטער, צו וועלכען ער איז געקומען אין קאמער אריין, א גלעזעל טהעע טרינקען, א רעד טהאן וועגען דקדוק אין די וואכעדינגע טעג.

און ביים פעטער האט רחל'ע זיך בעקענט מיט איהם. וואס האט עס איהר געצויגען צו איהם באלד פון ערשטען מאל וואס זי האט איהם געזעהן? איז עס געווען דאס בילד וואס זי האט זיך פארגעשטעלט, אז איהר „בעשעהרטער" און „אויסערוועהלטער" וועט ניט זיין קיין געוועהנליכער יונגער מאן, נור עפעס אן אויסערגעוועהנליכער, א קראנ־קער, אזעלכער, וועלכען אלע וועלען פעראכטען, ער וועט אליין שטעהן אין דער וועלט און וועט עפעס טראגען אין זיין ברוסט א רייכקייט פאר דער וועלט?

דאס ערשטע מאל, ווען זי האט איהם דערזעהן, האט זיך איהר גע־דאכט, אז דאס איז ער — אזוי האט זיך איהר געדאכט אויף יעדען אויסערגעוועהנליכען יונגען מאן וואס זי האט בעגעג־נענט. נור דא האבען איהר צונעצויגען זיינע אויגען. די אויגען פון דעם פערלאזטען, איינזאמען „ליטוואק" זיינען געווען שטילע, נור תמיד בעטרעהרטע, נים קיין אויסגעוויינטע טרעהרען און דאס ערנסטע שטיי־כעלע האט פערקריסט זיין אריבערשטע בעוואקסענע ליפ. און אז זי האט געזעהן דעם ערנסט, וואס דריקט זיך אויס פון זיין פנים, האט זיך איהר געדאכט, אז א גרויס געהיימניס בעהאלט דער יונגער מאן אין זיך, א געהיימניס, וואס לעזט דאס רעטהזעל פון דער וועלט. און ער ווייס אלעס, און דאס איז דאס אינערליכער גליק וואס בעלעבט איהם, דורך דעם ארט איהם ניט וואס אלע פעראכטען איהם און לאכען איהם

אוים. און זי האָט געוואָלט וויסען דאָס געהיימניס וואָס מאַכט איהם גליקליך. זי האָט געוואָלט זיין דערינגען. עס האָט זיך איהר גערואכט, אז ער קען איהר זאָגען אלעס, וואָס זי האָט צו טהאָן, ער קען איהר אנווייזען דעם וועג און צו איהם בעדארף זי געהן, ביי איהם בעדארף זי זיך לערנען.

זי האָט איהם אָנגעהויבען צו פערהערליכען. אז זי האָט איהם נים געזעהן, האָט זיך איהר פאנטאזיע איבער איהם צושפּיעלט, און זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט פאר א מענשען, וואָס איז געקומען דא אהער, אין דער פוילישער שטעדטעל, פון אן אנדער וועלט, פון א שעהנערע און א בעסערע, וועלכע איז זעהר ווייט פון דאנען. זי ליגט אין דער ווייטער נאכט, פון וואנען ער קומט צו געהן. זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט אלס דעם שעהנסטען יונגען מאַן. אין איהרע אויגען האָט זיך אָבגעשפּיעגעלט זיין געזיכט אין א גייסטיגען גלאַנץ, וואָס קיינער זעהט עס נים, ווי א קראנקע בלום אזוי האָבען אויסגעזעהן זיינע פערקרימטע ליפּען ביי איהר, און די בעטרעהרטע אויגען זיינע, ווי זיי וואָלטען געזעהן עפּעס אנדערש און מעהר ווי אלע אנדערע זעהען און וויינען מיט שטילען גליק. דאריבער, אז זי האָט איהם געהערט ריידען, האָט זיך איהר געדאכט, אז יעדעס וואָרט זיינס, וואָס ער זאָגט ארויס, בעדייט עפּעס, דערמיט איז עס טיעפער און פערבאָרגענער ווי די מענשען מיינען, און זי האָט אָנגעהויבען צו טרוימען וועגען איהם. אין די שטילע טונקעלע נעכט אויף איהר געלעגער...

.4

אין טיעפען וואַלד.

מייעראָוויטש האָט פערבראכט דעם זומער אין די טיהלען. רחל'ע האָט עס נע'פועלט ביים זיידען, אז ער זאָל איינלאדען מייעראָוויטש'ן אויף זומער צו פערברייגגען מיט זיי איי·ניגע מאָנאטען. דער זיידע האָט עס גערן געטהאָן. ער האָט געוואָלט, אז רחל'ע זאָל זיך עפּעס לערנען, און מייעראָוויטש זאָל קומען אביסעל צו זיך. עס איז געווען דער שעהנסטער זומער פון איהר יוגענד. עס האָט איהר אויסגעוויזען, אז

מייעראוויטש איז א גרויסער רבי. יעדעס ווארט וואס איז ארויסגעקו־מען פון זיין מויל, האט זיך איהר געדוכט, איז היילינ און אמת, און עס בעדייטעט עפעס, וואס זי קען עס ניט פערשטעהן.

זי האט בעדארפט א רבי. זי האט אנגעהויבען צו פערשטעהן, אז די וועלט איז גרויס און אונענדליך, און איבעראל איבער דער גאנצער וועלט זיינען פאראן מענשען וואס זוכען עפעס און ווילען עפעס — ווייסען אליין ניט וואס זיי זאלען טהאן, אז עס זאל גוט זיין. נאר אזעלכע מענשען ווי מייעראוויטש פערשטעהען און ויסען וואס מען דארף טהאן. און זיי דארף מען פאלגען, צוהערען זיך צו זייערע רייד.

אין די לאנגע שפאציערען וואס ער האט געמאכט מיט איהר אין די זומערדיגע פארנאכטען צווישען שטעהענדען קארן, אין שאטענ־דיגען וואלד, האט ער איהר דערצעהלט פון מענשען, וועלכע לעבען אין די גרויסע שטעדט, אין א ווארשא, אין א ווילנא, אין קיעוו און אדעס— מענשען יונגע און געזונדע, און גליקליכע, נור זיי זאגען זיך אב פון זייער גליק פאר דעם „אידעאל“ וואס זיי האבען.

זי האט נאך דאן ריכטיג ניט פערשטאנען די ווערטער וואס מייעראוויטש האט גערעדט מיט איהר. זי האט ניט פערשטאנען וואס איז אן אידעאל. נאר זי האט אנגעהויבען גרויס דרך־ארץ האבען פאר די, וואס אפפערען זיך צוליעב דעם „אידעאל“, און ליעב צו קריגען יענע יונגע מענשען וועלכע וואהנען אין די גרויסע שטעדט און זיי האבען די מעגליכקייט גליקליך צו זיין, און זאגען זיך אב דערפון איבער זייער „אידעאל“, וואס לאזט זיי גליקליך ניט זיין. זי האט מקנא געווען יענע יונגע לייט. אין איהר פאנטאזיע האט זי זיך פארגעשטעלט יענע מענשען פאר מלאכים, פאר היילינע, וואס זיינען פערבארגען אין א טיעפען סוד, און ווייסען אלעס וואס צו טהאן, אז די וועלט זאל גוט זיין, זיי האבען א „אידעאל“ און זיינען גרייט זיך אוועקצושענקען פאר דעם „אידעאל“.

זי האט זיך אנגעהויבען אויסצופרעגען אויף די יונגע לייט, און נעפרעגט מייעראוויטש'ן אויב ער קען זיך מיט זיי. און אז זי האט דערהערט, אז מייעראוויטש קען זיך מיט זיי, האט זי נאך מעהר אנגע־הויבען דרך־ארץ צו צייגען פאר איהם, עפעס א רעליגיעזער געפיהל האט איהר ארומגענומען פאר מייעראוויטש'ן. אין איהרע אויגען איז ער נאך טויזענדער מאל שעהנער געווארען און גרעסער, און היילינער—

ווייל ער אליין קען זיך מיט יענע „יונגע מענשען" וועלכע האבען אן אידעאל, און זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען פאר איהם פונקט אזוי ווי ער וואלט זיך מיט מלאכים געהאט געקענט.

עס זיינען געקומען די הייסע זומערדיגע טעג, איין טאג נאכ'ן אנדערען, ווי שעהנע געזונגרע כלות, די זון איז ארויס אין דער פריה מיט א קראפט און צוהיצט די ערד — די ברייטע לאנקעס, דעם שטייענדיגען גין־גאלדענעם רייפען ברויט, דעם לויפענדען טייכעל, און דאס שווארץ־הילענדע זיך וועלדעל. רחל'ע האט ניט געוואוסט וואס צו טהאן מיט זיך אין די זומערדיגע ווארימע טעג. האלב נאקעט, מיט צופלאכטענע האהר איז זי ארומגעלאפען איבער די צוהיצטע לאנקעס. די מיהלען זיינען געשטאנען אין די זומערדיגע טעג, פונקט אזוי ווי זיי וואלטען געוואוס אויפ'ן קארן אין די פעלדער, אז ער זאל רייף ווערען.

דער זיידע, ווי זיינע מיהלען, האט אויך געווארט אויפ'ן וואקסענדען קארן, יעדעס מאל געקומען אין די פויערישע פעלדער, ארויסזעהן ווי הויך עס שטעהען די זאנגען, און רעדען צו די בעקערנטע בעזימלאך, ווי מען רעדט צו א פריינד: „קערענדעל, קערענדעל — וועסט אריינפאלען צווישען מיינע שטיינער..." אדער ער פלעגט ליגען אויסגעצויגען אין דער זון, לעזענדיג דעם קב־הישר אויף עברי־טייטש מיט א תשליך נגון...

אין די מיהלען האבען געהויזט די טויבען, וועלכע זיינען געווען אין די טויבען־שלאקען אויף די שפייך־מיהלען. רחל'ע האט זיי יעדען נאכמיטאג ארויסגעלאזט, און מיט א לאנגען שטעקען זיי צויאגט, אז זיי זאלען זיך דרעהען אין דער לופטען. זי האט ליעב געהאט צו זעהן דאס גאלדענע ליכט וואס גיסט זיך דורך דורך די שוואכע הויט, און דורך די שיטערע ווייסע פעדערען פון די אויסגעשפרייטע טויבישע פליגלען... אדער זי איז געלאפען צום קאלטען טייכעל, איינגעטונקט זיך, און א בעצוואגענע, מיט נאסע געקרייזעלטע האהר, וועלכע האבען טראפען וואסער אויף איהר דארער ברוסט געטראפט, ארומגעלאפען איבער די צוהיצטע פעלדער, אין ווארימען וועלדעל אריין.

איין מאל, איז אזא זומער־טאג, האט זי מייערקאוויטש'ן מיט געזואלד פון זיין שטוב מיט זיינע ביכער אוועקגעצויגען אין וואלד אריין צו געהן.

אז זיי זיינען געווען אויפ'ן וועג אין וואלד האט זי געשוויגען, און איהר הארץ האט געקלאפט. מייעראוויטש האט איהר דערצעהלט פון די ביכלאך וואס ער האט געלעזען און זי האט ניט געוואלט הערען. זי האט זיך פלוצלונג אוועקגעזעצט אויף א שטיין און האט געצווינגען מייעראוויטש'ן ער זאל זיך אויך אוועקזעצען. ער האט געוואלט עפעס זאגען, האט זי איהם פערשטעלט דאס מויל מיט דער האנד, האט אראבגענומען זיין קאפעלוש און געשפיעלט זיך מיט זיינע האהר. ער האט ניט געוואוסט וואס צו טהאן. ער איז רויט געווארען און בלייך, און געשמייכעלט און עפעס אזוי מאדנע פערקרימט די ליפען ווי ער וואלט געוואלט וויינען. און דערפאר וואס ער האט אזוי מאדנע מיאוס פערקרימט די ליפען, און ער האט אזוי ניט אויסגעזעהן שעהן — האט זי זיך צוגעצווינגען צו איהם און געקושט איהם אין די ליפען...

האט ער עפעס אזוי מאדנע געשמייכעלט, און איז שטיל געווארען און ערנסט, זעהר ערנסט, אז זי איז דערשראקען געווארען, און זי האט אנגעהויבען צו וויינען פאר שרעק און שאנד וואס זי האט געטהאן. און זיי האבען זיך אויפגעהויבען און געגאנגען א לאנגע צייט ביז עס איז פארנאכט געווארען. צום ערשט האט ער גאר נישט גערעדט; געשוויגען, און דאס שווייגען האט איהר מעהר וועה געטהאן, ווי ער וואלט זי געווען געזידעלט. דערנאך האט ער ווידער אנגעהויבען צו ריידען וועגען די יונגע לייט און די יונגע מיידלאך וואס האבען א „אידעאל“. אזעלכע מענשען מוזען זיין ריין און קענען אוועקשענקען זייער גליק, זייער פערזענליכען גליק פאר דעם „אידעאל“. דער אידעאל דאס איז דאס גליק, וואס איידעלט אוים די מענשען, און פערבינדט זיי אין איינעם. זי האט ניט ריכטיג פערשטאנען וואס ער מיינט. נור זי האט געפיהלט און געוואוסט, אז זי איז נישט ריין, אז זי איז א זינדיגע, אז זי וועט זיך שוין קיינמאל ניט קענען פערגלייכען צו אט יענע יונגע מענשען וואס האבען אן „אידעאל“, ווייל זי טראגט זיך ארום מיט אזעלכע שרעקליכע אונריינע געדאנקען. זי האט זיך געהאלטען פאר א פערפאלענע און די נאכט איז זי געווען די אונגליקליכסטע בעשעפעניש אויף דער וועלט.

צו מארגענס האט זיך מייעראוויטש איינגעפאקט זיינע זאכען אין קליינעם „וואליזקעלע“, ארומגעבונדען מיט'ן שטיקעל שנור און איז צוריק געגאנגען אין שטאדט אריין. עס האט נישט געהאלפען דעם אלטעג

מילנער׳ס געבעט, רחל׳עס פערשרומפּפטע ליפּען און רויטע אויגען. דער ליטוואק האָט גוט־מוטהיג געשמייכעלט און געזאָגט מיט זיין ליט־ווישען פערצויגענעם נגון:

— אז איך האָב זיך אין שטאָדט פערבענקט, וואָס קען איך זיך העלפען?

רחל׳ע האָט געוואוסט אז צוליעב איהר פערלאָזט מייעראָוויטש דאָס דאָרף, אז זי איז די פערפאלענע, די אונריינע. און די יונגע לייט און די יתגע מיידלאך אין דער גרויסער שטאָדט מיט דעם „אידעאל“, זיינען נאָך העכער געהויבען געוואָרען אין איהרע אויגען, און איהר פאנטאזיע האָט אָנגעהויבען צו בענקען יעצט נאָך יענע אונבעקאנטע יונגע לייט פון דער שטאָדט און נאָך דעם „אידעאל“ וואָס מענשען שענקען אוועק פאר איהם דאָס גאנצע גליק פון לעבען...

5.

דאָס פויגעלע פערלאָזט דעם נעסט.

רחל׳ע האָט זיך לענגער ניט געקענט אויפהאלטען אויפ׳ן דאָרף אין די מיהלען. אלעס, די גאנצע נאַטור, דאָס פעלד, דאָס וואסער, דער וואלד און אפילו די מיהלען האָבען אזוי קליין, אזוי אונווירדיג אויסגעזעהן אין איהרע אויגען, געגען דעם וואָס זיי פערמאָגען דאָרט, געגען דעם „אידעאל“, אז עס איז איהר אונערטרעגליך לאנגווייליג גע־וואָרען צו לעבען אויפ׳ן דאָרף. דער זיידע האָט ניט געוואוסט וואָס עס איז געוואָרען מיט׳ן קינד. יעדען צווייטען טאָג איז זי אין שטאָדט געלאָפען, צום פעטער, בעגעגענען זיך מיט מייעראָוויטש׳ן. אָבער מייעראָוויטש האָט געשוויגען, געשמייכעלט, און זי האָט אָנגעהויבען ביכלאך צו לעזען, וואָס מייעראָוויטש האָט איהר געבּאָרגט. פיעל פון זיי האָט זי ניט פערשטאנען, אבער זי האָט די ביכלאך דורכגעלעזען ווי אַ פרומער איד זאָגט דורך דעם יום תהלים זיינעם. די ביכלאך זיינען איהר אָבער נמאס געוואָרען. זי האָט געוואָלט עפּעס א טהע־טיגקייט, וואָס זי זאָל פערשטעהן אז זי טהוט עפּעס.

אז זי האָט אָנגעהויבען צו זוכען עפּעס אין לעבען, האָט זי אָנגעהויבען צו זעהן זאכען, וואָס זי האָט עס ביז יעצט ניט בעמערקט. זי האט זיך אנגעהויבען צו צוקוקען צו דעם לעבען פון די גוים אויפ'ן דאָרף און זי האָט אָנגעהויבען צו פערגלייכען זייער לעבען מיט איהר לעבען.

דאָס דאָרף, וואו דער זיידע האָט געהאט די מיהלען, איז געווען אן ארימס, א אכציג פאמיליען מיט אַ פּאָר הונדערט נשמות האבען זיך אריינגערוקט אויף אַ שמיקעל ערד, אַ פּויערישע קאָלאָניע, צווישען צוויי פּריצים. ארום און ארום איז געווען שפּע, פעלדער מיט שטעהענדען ברויט, לאנקעס מיט פאשע, וועלדער מיט האָלץ — און די גוים האבען געהונגערט ,זייערע ארימע בהמות האבען ניט געהאט וואס צו עסען, און אין ווינטער האָבען זיי געפּראָהרען פאר קעלט. זייערע קינדער האָבען זיך ארומגעוואלגערט, ווי די קליינע חזירים, שמוציג, צוויי־שען די בהמות, און זיינען ווי די פויגעלאך ארומגעלאָפען איבער דעם דאָרף, און האָבען איינס פון דאָס אנדערם די ביסענס ארויסגעריסען. פון די צוויי מארגעס ערד וואָס איז געווען אויף אַ פּויער, האָט ער קוים געהאט גענוג אויף קארטאָפעלס צו פערזעען, וועלכע האָבען ניט גע־סטייעט אויף א גאנץ יאהר. אין פריהלינג, אין די שעהנסטע צייט פון יאהר, ווען די גוים האָבען אנגעהויבען בעזעען די ערד מיט קארטאָ־פעלס, האָבען די קינדער געהונגערט. און פון דעם שטענדיגען הונגער, און פון די וואסערדיגע ערד שפּייז, זיינען פיעלע קינדער אין דער קאָ־לאָניע געווען קאליקעס, ניט קיין ענטוויקעלטע, האלבע אידיאָטען, קינדער מיט גרויסע וואסערדיגע קעפּ און קליינע פּיסלאך, וועלכע האָ־בען זיך געריטשט אויף אלע פיער ווי די הינטלאך.

ביז איצט האָט רחל'ע דאָס ניט בעמערקט, זי האָט געמיינט, אז עס מוז אזוי זיין אָרים און רייך. די פּויערים בעדארפען אזוי לעבען, און די פּריצים — אנדערש. און ניט נאָר די פּריצים, נאָר אפילו דער זיידע, זי און אלע אידען בעדארפען אנדערש לעבען. איבער איהר'ן אָן אָבגעטראָגען קליידעל, אָדער א פּאָר צוריסענע שיך, וועלכע זי ווארפט ארוים, דארפען זיך ארומשלאָגען די שיקסעס פון דאָרף, און טראָגען דאָס. וואָס זי האָט אוועקגעוואָרפען, יום־טוב און זונטאג. אז זי, דער זיידע און אלע אידען בעדארפען עסען חלה און פיש און וואהנען

אין שעהנע הייזער און די גוים מוזען וואָהנען אין אָרימע, הילצערנע שטעלכלעך מיט זייערע בהמות אין איינעם און שלאָפען אלע אויף דער ערד און שפייזען זיך פון קארטאָפעלס. אז אנטאָק, סטעפאן און סמאָך מוזען דיענען ביים זיידען, ארבייטען אין די מיהלען, זייערע ווייבער מוזען וואשען ביים זיידע'ן די פאָדלאָגע, די וועש און זי בע־דיענען, און זייערע קינדער, די שיקסעס פון דאָרף מוזען קוקען מיט קנאה אויף איהרע נייע קליידלאך וואָס זי מאַכט זיך ביים שניידער אין שטאָדט — דאָס אלעס מוז אזוי זיין, ווייל עס איז שוין אזוי.

צייט זי האָט אָנגעהויבען צו קלעהרען וועגען די יונגע ליים, וואָס אָפּפערען זייער גליק פאר אן „אידעאל“, האָט זי אָנגעהויבען צו פער־שטעהן, אז עס בעדאַרף ניט אזוי זיין, אז עס איז אַ טעות, וואָס די וועלט לעבט אזוי. אין דעם איז קיינער ניט שולדיג. נאָר עס האָט וועך פערשאָלטען די אָרימע און די רייכע, און מען דאַרף זיי צוריק אויס־לייזען פון דער קללה. אז אלעמען איז שלעכט און אלעמען בענקט זיך נאָך אַ בעסערע וועלט. און ניט נור די מענשען. די וועלט אליין בענקט אויך נאָך אַן אנדער לעבען. עס ליגען די פעלדער אויסגעצווינגען אין דעם טהוי'עדיגען פארנאכט און וויינען אויף זייער בייז מזל, וואָס זיי איז בעשעהרט נאָר צו שפייזען די רייכע און ניט די אָרימע. עס שטעהט דער וואלד אַ פערקלאָגטער, אַ מרה־שחורה'דיגער און קלאָגט איבער דער וועלט. מיט לאשצענדע בעטענדע אויגען קוקען די שטומע פיה איבער דעם צוים אויף די פעטע גרינע פאשע פון די פריצים'ס פעלדער און פערשטעהען ניט, פארוואָס מען לאָזט זיי ניט אהין אריין זיך פאַ־שען. און מיט בענקענדען רחמנות קוקען די שטערען ביינאכט אויף דער ערד אראָב, און וויינען אויף איהר מיט שטראהלענדע טרעהרען, וואָס זי איז אזוי טיעף געזונקען... אלעס דאַרף ווערען אויסגעלייזט פון דער קללה, מיט וועלכער די וועלט איז פערשאָלטען געוואָרען. און ווער ווייסט דעם וועג פון דער וועלט'ס ישועה אויב ניט דאָרט, יענע יונגע לייט, וואָס האָבען אַ „אידעאל“. זיי ארבייטען אויף דער אויסלייזונג פון דער וועלט, און פאר איהר זיינען זיי אלעס מקריב, און זי, רחל'ע, קען זיך ניט פערגלייכען מיט זיי, קען ניט זיין צווישען זיי — ווייל זי איז אַ „זינדיגע“, אן „עגאָאיסטקע“, וואָס געהט ארום מיט שלעכטע געדאנקען, איבער וועלכע זי איז אלע מאָל רויט און פערשעהמט גע־וואָרען פאר זיך, ווען זי האָט געקלעהרט דערפון...

זי האט נעוואלט עהנליך זיין צו יענע „מענשען“, וועלכע האבען דעם „אידעאל“ און זיי נאכטהאן. און זי האט זיך פארגעשטעלט וואס יענע וואלטען געטהאן און געפרואווט זיי נאכטהאן. קודם כל האט זי אנגעהויבען טראגען איהרע פערזענליכע זאכען, איהרע קליידלאך, שיך, וועש פון דער שטוב ארויס און צוטהיילט די שיקסעס אויפ'ן דארף. זי האט ניט געהאט קיין קליידעל איבערצוטהאן, צו פאהרען אין שטאדט אריין, און דאס איז געווען איהר גרעסטע בעפרידיגונג. און וויפיעל מען האט ניט געארבייט מיט איהר, אז זי זאל מאכען א נייע קליידעל — זי האט ניט געוואלט, געגאנגען אין דאס זעלבע אנ־טהועכטס אין דער וואכענס און שבת. זי האט אנגעהויבען צו טראגען אנדערע זאכען פון שטוב: עסענווארג, געפעס, וועש צו די גוים. דערנאך האט זי געוואלט די קינדער לערנען שרייבען און לעזען. זי האט צוזאמענגענומען די קינדער צו זיך אין שטוב אריין, געטהיילט זיי אידישע חלה וואס זיי האבען זעהר ליעב געהאט. די חלה האבען זיי אויפגעגעסען, אבער לערנען האבען זיי ניט געוואלט. און רחל'ע האט זיך אזוי לאנג געפיטינגט מיט זיי, ביז זי האט עס אויפגעגעבען.

עס איז איהר אונערטרעגליך געווארען דאס זיצען אין דארף, און ווען עס האט זיך דערנעהענטערט דער הערבסט, האט עס איהר געצויגען אין דערפרעמדער, אונבעקאנטער שטאדט, וואו עס זיינען די מענשען געגען וועלכע מייעראוויטש האט איהר דערצעהלט, און זי האט בעשטימט ביי זיך צו געהן צו מייעראוויטש'ן איהם בעטען, אז ער זאל זי שיקען צו יענע מענשען, וואס האבען א „אידעאל“, אין דער גרויסער שטאדט.

זי האט אראבגעשלונגען די מיידעלשע הרפה זיך צו ווייזען פאר איהם אין זיין שטיבעל וואו ער איז אליין. מיט הארץ־קלאפען איז זי אריינגעקומען צו איהם אין דירה, א בוידעם־שטיבעל ביי א פוילישען שוסטער. דאס שטיבעל איז פול געווען מיט רויך און טשאד פון א לאמפ וואס האט געטשאדעט. ער איז געזעסען איינגעבויגען איבער זיינע ביכלאך און ער האט ניט בעמערקט ווי זי איז אריינגעקומען. זי האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל, ווי ווען מען קומט אריין צו א הייליגען און געווארט ביז ער וועט זי בעמערקען. ווען ער האט בע־מערקט וואס זי פערלאנגט פון איהם, אז ער זאל איהר געבען אן אדרעס אין דער גרויסער שטאדט צו די מענשען וואס האבען אן „אידעאל“ —

האט ער געשמייכעלט, פערקרימט די אויבערשטע ליפ, מיט א גריי־מאסע. און געזאגט טרויעריג:

— קיין אדרעס קען איך אייך נישט געבען, נאר אז איהר וועט זיי זוכען, וועט איהר זיי געפינען.

און ווען זי האט גענומען אוועקגעהן פון שטוב, האט ער זי אנגע־הויבען פלוצים אבצוריידען:

— פאהרט ניט אין דער גרויסער שטאדט אריין.

— פארוואס?

— איהר זייט אזא יונגע, א שאד... — האט זיך דער ליטוואק פערהוסט אין מיטען.

דאס וואס מייעראוויטש האט אויף איהר רחמנות געהאט, האט נאך פעסטער געמאכט איהר בעשלוס באלד אוועקצופאהרען, איהם צו ווייזען, אז זי האט ניט קיין מורא, אז זי קען זיך אויך אפפערען פאר'ן „אידעאל".

אז דער אלטער זיידע האט דערהערט, אז זיין רחל'ע געהט איהם פערלאזען און פאהרען אין דער גרויסער שטאדט אריין — האט ער איהר גאר ניט געזאגט. ניט אבגערעדט זי. נאר ער איז שטילער געווארען און אויסגעמידען די שטוב. ער האט זיך אבגעשלאסען אויף גאנצע טעג און האלבע נעכט אין די מיהלען, בעדרעהט זיינע פליעגלען, צי עס איז יא געווען וואס צו מאהלען, צי ניט — נאר אין די שטילע נעכט האט רחל'ע, האלב אין שלאף, געהערט און געזעהן ווי אן איינזאמער שאטען שלייכט זיך דורך איהר שטיבעל, קומט צו צו איהר בעט, זעצט זיך אוועק אויפ'ן ראנד פון איהר בעט, און קוקט איהר אין פנים אריין און שווייגט. זי האט ניט געוואלט די אויגען עפענען, זי האט געוואוסט, אז דאס קומט אריין דער זיידע ביינאכט צו איהר, און קוקט זיך איין אין איהר פנים, בעפאר זי פערלאזט איהם...

נאר איינמאל, ווען זיי זיינען געזעסען אין אבענד אלע ביים עסען, עס איז שוין געווען אין די אלול טעג, און אלעס האט שוין אנגעהויבען צו טרויערען, האט זי דער זיידע פלוצים גענומען אויף די קניה, ווי ער האט עס אמאל געטהאן, ווען זי איז א קליינע געווען, און אנגעהויבען זיך צו שפיעלען מיט איהר, ווי אמאל אין די יונגע יאהרען: זיך א לעפעלע עסען און דאס קינד א לעפעלע עסען, און געשפיעלט זיך מיט איהר, ווי זי וואלט א קליין קינד געווען, געריבען איהר פנים

מיט דער באָרד זיינער און גערופען זי „קעצעלע־מעצעלע" און פּלוצלונג האָט ער גענומען איהר האַנד אין זיינער און געקוקט איהר אין די אויגען אריין מיט זיינע גרויסע, פרעמדע אויגען.

— רחל'ע, ווי לאַזטו מיך אויף מיין עלטער, בלייב נאָך אביסעלע, איך וועל באַלד שטאַרבען.

— מען מוז זיידע, מען מוז — האָט זי אַבגעענטפערט מיט זעהר א וואַשנע, בעהאַלטענע מינע, אַז דער זיידע האָט געמיינט, אַז עס מוז אַזוי זיין.

— איך האָב קיינעם נים, אַלע זיינען געשטאָרבען. אַלע, אַלע... און דו נעהסט אוועק... וואַרט, וואַרט, רחל'ע, נאָך אַביסעל, איך וועל אויך באַלד שטאַרבען.

זי האָט אויסגעקושט דעם זיידען די טרעהרען פון די אויגען און אָנגעהויבען צו לאַכען און פרעהען זיך מיט איהם. און באַלד האָט דער זיידע אויך אַן אַלעם פערגעסען, אַז זי געהט אוועק, און ער האָט געלאַכט צו איהר פון זיינע אַלטע בעטרעהרטע אויגען אַרויס.

עס איז געקומען נאָך סוכות און די בלעטער האָבען אָנגעהויבען צו פאַלען פון די בוימער, און איבער'ן הויף האָט דער ווינד געטראָגען דאָס פערוואָגעלטע סכך פון דער סוכה — האָט דער זיידע זי אַליין פאַר־געבריים צום וועג, געפאָהרען אין שטאָדט, בעשטעלט איהר קליידלאַך, שיך, וועש, געקויפט אַ נייע קערבעל. ער האָט איהר אַליין איינגעפּאַקט די זאַכען אין קערבעל אַריין, און איינגערערט אין דעם קערבעל: „אַז מיין רחל'ע וויל פאָהרען אין דער גרויסער שטאָדט אַריין — וועל איך זי איינהאַלטען? — פאָהר, מיין קינד, פאָהר, מיין קינד". און פון דאַך האָט ער אַראָבגענומען צוויי קעזלאַך, וועלכע ער האָט געטריקענט אויף דער זון און איינגעפּאַקט איהר צווישען די זאַכען. אויפגעגעהט מיט זיינע איינענע הענד אַ טאָרבעלע, אַריינגעלעגט פּאַפּירען־געלד און אָנגעהאַנגען איהר אויפ'ן האַלז — און געגעבען איהר אַ בריעף מיט אַן אַדרעס אויפגעשריבען צו זיינס אַ שוועסטער־קינד קיין וואַרשוי, וואוהין זי זאָל פערפאָהרען.

— איך האָב שוין לענגסט אַהין געשריבען, אַז דו קומסט וואוינען אין וואַרשוי, זיי ריכטען זיך שוין אויף דיר.

רחל'ע איז פערוואונדערט געוואָרען:

— פון וואנען האסטו געוואוסט, אז איך וויל פאהרען קיין ווארשוי?

— איך האב שוין געוואוסט, מיין קינד. איך האב שוין לאנג געוואוסט. זיי וועלען דיך שוין אבווארטען ביי דער באהן.

דער זיידע האט איינגעשפאנט דעם ווייסען בולאן אין זיין גע־פלאכטענעם וועגעלע, אנגעטהאן זיך אין זיין שבת'דיגען מלבוש, צו־קעמט זיך די האהר, און רחל'ע האט ניט געזעהן ווי א חוץ איהר קעס־טעלע האט ער נאך אויף דער פוהר ארויפגעלעגט זיין שווארץ רייזע־וואליזקעלע, וועלכעס איז געווען איבערגעצויגען מיט'ן ציכעל, וואס די באבע האט אליין אויסגעהאפטען. עפעס געטרוימט זיך מיט אנטאנען, דעם היטער פון די מיהלען, גוט פערשלאסען די שטובען, געלייגט זיך שליסען אין טאש אריין, און געהייסען אנטאנען טרייבען דעם פערד צום שטערטעל, צו דער באהן־סטאנציע.

איבער דעם וועג האט ער געשוויגען. געווען פערנומען אין טראכטען און ניט גערעדט. ביים באהן האט ער געקויפט בילעטען, און ווען דער צוג איז אנגעקומען, אז ער האט זיך שוין גוט אבגעזעגענט מיט רחל'ען, איז ער אריין מיט איהר אין וואגאן, און זיך אוועקגעזעצט מיט איהר אויף א באנק. אז רחל'ע האט איהם געזאגט, אז ער זאל ארויס פון וואגאן, די באהן ריהרט זיך באלד — האט ער אנגעהויבען פלוצים צו שמייכלען, און אין זיינע וואסערדיגע אויגען איז געלעגען א בקשה:

— וואו מיין קינד וועט זיין, וועל איך אויך זיין...

און איז מיטגעפאהרען.

.6

מיין ערשטע בעקאנטשאפט מיט רחל'ען.

אין ווארשוי האב איך זיך מיט איהר בעגעגענט.

עס איז געווען, ווען רחל'ע האט זיך שוין געהאט געפונען אין ווארשוי איינינע וואכען. זי האט געהאט געוואהנט מיט איהר זיידען ערגעץ וואו אויף א בוידעם שטיבעל אויפ'ן סאליטץ, ביי דער ווייכסעל.

דער זיידע האָט אויסגעזוכט א וואָהנונג ביי זיינס א בעקאַנטען, א מעהל־הענדלער און דאָרט געוואָהנט מיט איהר. איך האָב זיך בעקענט מיט איהר, מיט רחל'ען, און איך האָב אָנגעהויבען אַרויפצוקומען צו איהר. נור לאָזט מיר אייך דערצעהלען כסדר, אזוי ווי דאָס אלעס איז געשעהן:

אליין בין איך אויך געקומען קיין װאַרשוי, אויף דעם זעלבען וועג ווי רחל'ע, געיאָגט פון די בענקעניש נאָך א „אידעאַל", עפּעס צו זוכען וואָס זאָל מיר געבען אַן אינהאַלט אין לעבען. וואָרים דעם אינהאַלט וואָס איך האָב איבערגענומען מיט מיין ערציהונג אין די אידישע אמונה, האָב איך געהאַט פערלאָרען, ווי טויזענדע מיינע יונגע חברים. דאָס דאַווענען, דאָס לערנען אין בית־המדרש, איז געווען א הוילער נגון מיט וועלכען איך האָב פערזונקען מיין בענקשאַפט נאָך אַן אינהאַלט וואָס זאָל מיר צוריקגעבען די אמונה וואָס איך האָב געהאַט אין גאָט, אין די הייליגע ספרים, אין משיח'ן. איך האָב געמיינט, אז אין װאַרשוי געפינט זיך דער אידעאַל, און איך בין איהם געקומען זוכען אין װאַרשוי ווי רחל'ע, ווי הונדערטע אַזעלכע יונגע לייט און יונגע מיידלאַך פון די פערוואָרפענע פּוילישע שטעדטלאַך. אַנגעקלאַפּט אויף די טהירען פון אלע אידישע שרייבער וואָס האָבען זיך געהאַט געפונען אין װאַרשוי און אין וועלכע איך האָב געגלויבט ביי מיר אין שטעדטעל ווי אין געטער. איך בין שוין אויסגעווען אין אלע רעדאַקציעס, אויפגעזוכט אלע בעקאַנטע און אונבעקאַנטע מענשען, און צו קיין טאָלק בין איך נאָך אַלץ ניט געקומען. ניט געוואוסט אליין וואָס איך וויל און וואָס איך זוך — אַרומגעדרעהט זיך אין דער שטאָדט ווי א איינזאַמער. צו קיין מלאכה האָב איך זיך ניט געוואָלט נעהמען. עפּעס טהאָן אויך ניט. געגלויבט, אז איך בין בעשטימט צו וואָס גרויסעס. אין וואָס עס בעשטעהט דאָס גרויסעס, און ווי אזוי דאָס גרויסעס וועט קומען צו מיר — האָב איך ניט געוואוסט. ביז אמאָל האָב איך זיך מיאש געווען, געוואָרען א „פּעסימיסט" און א לעהרער. דאָס הייסט איך האָב שטונדען געגעבען און געלעהרענט אנדערע דאָס, וואָס איך האָב אליין ניט געקענט. אזוי האָב איך זיך אַרומגעדרעהט אבזאָגענדיג די וועלט און מיר יעדע צוקונפט און יעדע האָפנונג.

איך האָב פערקעהרט ביי מיינס א בעקאַנטען, אַן עלטערען לעהרער, וואָס די מעהרסטע פּוילישע בחורים וועלכע זיינען געקומען קיין

גאַרשווי האָבען זיך צו איהם געווענדעט. ער איז געווען בעקאַנט אַלס אַ פריינד פון די פערוואָגעלטע יונגע לייט וואָס קומען קיין וואַרשווי זוכען „ליכט“. ער האָט זיי געשאַפען לעקציעס צו לערנען זיך און אַמאָל אויסגעבאָרגט קליין געלד, דאָס הייסט, געטהיילט זיך מיט׳ן גראָשען אויף ברויט. קום איך אריין אַמאָל צו איהם, דערזעה איך עס זיצט אַ יונגע מיידעל, מיט אַ פּאָר גרויסע אויגען, גאָר נישט מעהר איז אין איהר פּנים געווען צו זעהן, נור אויגען. עס האָט זיך געדאַכט, דאָס די נשמה׳דיגע וואָס ליגט אין דעם מענשען׳ס אויגען האָט זיך אויסגע־גאָסען איבער איהר גאַנצען פּנים. מיט ציטערענדיגע האָהר, וועלכע פלאַטערען איבער איהר הויכען שטערן, מיט פערלייגטע, לייכטע, דורכ־זיכטיגע הענד, ווי זיי וואָלטען געווען געמאַכט אויס פיינעם איידעלען פּאַרצעלאַן. זי בעט מיט איהר קינדישער נאַאיווער שטימע: אַז ער, דער לעהרער, זאָל איהר זאָגען, וואָס זי האָט צו טהאָן? זי האָט גע־בראַכט קיין וואַרשווי איהר קערפּערעל און איז גרייט אָװעקצושענקען איהר שמאָלען יונגען קערפּערעל און איהר יונגען לעבען פאַר דעם „אידעאַל“ וועלכער בעגליקט די מענשען. און זי איז געקומען איהם פרעגען, אַז ער זאָל איהר געבען דעם אינהאַלט פון דעם אידעאַל, און זאָל זי אויך אריינגעהמען אין דעם בּליק אריין. צו דעם איז זי גע־קומען פון איהר דאָרף קיין וואַרשוי, און פאַר דעם וויל זי אָװעקשענקען איהר לעבען.

דאָס וואָס דאָס מיידעל האָט גערעדט איז געווען געזאָגט אין אַזאַ נאַאיווען טאָן, מיט אַזאַ איבערגעגעבענעם, אונענדליכען קינדישען ווילען פון אונשולדיגען גלויבען, אַז עס וואָלט געווען די גרעסטע זינד די קינדישע נאַאיוויטעט צו צושטערען. מיין בעקאַנטער האָט דאָס דערפיהלט. איהר מיידעלשעס גלויבען האָט אויף איהם געמאַכט אַן איינדרוק, און ווי ער איז ניט געווען צוגעוואָהנט צו אַזעלכע נאַאיווע „פּראָווינציאָנעלע“ ביטעס, מיט וועלכע מען איז געקומען צו איהם — דאָך האָט ער איהר פראַגע גענומען זעהר ערנסט. ער האָט געהאַט דאָס פיין געפיהל, און אויך די קינדישע נאַאיוויטעט וועלכע איז גע־ווען אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר אונזערע משכילים. ער איז אויך באַלד געוואָרען אַזוי ערנסט ווי דאָס מיידעל. ער האָט זיך אָװעקגע־זעצט און אָנגעהויבען צו דערצעהלען איהר ווי ערנסט מען דאָרף דאָס לעבען נעהמען. צוגעזאָגט איהר, אַז ער וועט זי בעקענען מיט זיינע

פריינד, געבעטען זי אריינקומען, געגעבען איהר א פּאר ביכלאך צו לעזען, און זי פארגעשטעלט פאר מיר, פאר איינעם פון די יונגע לייט וועלכע זוכען דאס זעלבע וואס זי. דאס מיידעל האט איהם אויסגע־הערט ווי מען הערט אויס א גוטען אידען, און זי האט באלד איבערגע־טראגען דעם בעגייסטערטען רעספּעקט, וואס זי האט געפיהלט צו דעם לעהרער, אויף מיר. זי האט מיך אנגעקוקט. אין איהר בליק איז געווען א גרויס גליק. איהרע יונגע, ווייסע מילך־צייהן האבען זיך ארויסגע־שניטען פון איהרע ליפען מיט א גרימאסע, און איהר גליק האט אנגע־נומען אזאַ שיין, ווי דער שיין פון אויג וואס קומט פון טרעהרען. מען האט עס אנגעזעהן אויף איהר, אז עס דאכט זיך איהר, אז זי האט גע־פונען דאס גליק פון לאנגע יאהרען, וואס זי האט געזוכט. ווען זי איז נאך געווען אין דארף, צו בעקענען זיך מיט די יונגע לייט וואס האָ־בען א „אידעאל“ און אין מיר האט זי געפונען איינעם פון יענע יונגע לייט. איך בין פערשעהמט געוואָרען פאר דעם גלויבען און פערהערליכונג וואס עס צייגט ארויס איהר בליק אויף מיר. איך האב מיט אמאל דערפיהלט די גאנצע פוסטקייט וואס איז אין מיר. און איך האב דאס ערשטע מאל אנגעהויבען צו בענקען, מיט אן אמת צו בענקען נאך א גרויס אינערליך גליק, נאך א גרויסער אמונה אין א אידעאל, ניט פאר מיין צושטערטעם לעבען, נור איך זאל עס קענען איבערגע־בען דעם אונשולדיגען קינד וואס איז געקומען צו מיר מיט אזוי פיעל אמונה.

דער לעהרער האָט אונז באלד געלאזט אליין. ער האט געמוזט אוועקגעהן אויף זיינע שטונדען, און מיר, איך מיט דאס מיידעל, זיי־נען ביידע ארויס אויף דער גאס. איך האב די גאס, איך האב די מענשען ניט געזעהן. איך בין געווען טיעף פערטהאָן אין מיר. איך געדענק ניט אויב איך האב עפּעס גערעדט, צו דאס מיידעל האט עפּעס גערעדט, נור איך האב געהאט דאס געפיהל, אז דאס מיידעל געהט נע־בען מיר און זינגט, און זינגט א ליעד פון גליק. איך האב געהערט דעם זילבערנעם קלאנג פון איהר געלעכטער. כאטש געלאכט האט זי דאכט זיך נישט. זי האט נור געשוויגען איבער׳ן גאנצען וועג. און איז אויך געווען פערנומען מיט זיך. איך בין מיט איהר מיטגעגאנגען, כאטש מיר האבען זיך ניט אבגערעדט. לאנג, לאנג זיינען מיר געגאנגען צוזאמען, אהן א ווארט צו רעדען, און עס דאכט זיך מיר, אז איבער

דעם לאנגען, שטילען וועג בין איך צוגעקומען צו א גרויסען תכלית. איך האב דורך דעם וועג אלעם געפונען וואס איך האב געהאט געזוכט אין ווארשוי, און פון וועלכען איך האב זיך שוין געהאט מיאש געווען. מיר זיינען אנגעקומען אויפ'ן סאליטץ, זאגט זי צו מיר, מיך אננעהמענ־דיג פלוצים ביי דער האנד:

— קומט מיט מיר ארויף צו אונז, איך וואהן מיט מיין זיידען.

איך בין, זעלבסטפערשטענדליך, מיט איהר ארויפגעגאנגען. אין צוויי אלטע, ווארשאווער אויסמעבלירטע שטיבלאך האבען זיי גע־וואהנט, ביי א אידענע. אין שטוב איז געווען טונקעל. ביים פענ־סטער איז געזעסען אן אלטער, דארער איד, געהאלטען א ספר אין דער האנד און געזאגט תהלים מיט א טרויעריגען נגון. רחל'ע איז פאר־אויס געלאפען פון מיר. זי איז ארויפגעפאלען דעם אידען אויפ'ן האלז מיט א פרייד און א לאכען און האט איהם געקושט, געהאלזט. איך בין געשטאנען א פערפרעמדעטער ביים שוועל פון טהיר, און ניט געוואוסט וואס צו טהאן. באלד האט זי מיך פארגעשטעלט פאר'ן זיידען, אז דאס איז איהר'ס א נייער בעקאנטער פון די יונגע מענשען וואס זי האט געזוכט אין ווארשוי.

דער אלטער איד האט אויסגעטהאן די ברילען און מיך אנגעקוקט מיט חשד, איבערגעלעגט די בארד איינינע מאל מיט דער האנד און איז טרויעריג ערנסט געווארען. געהייסען מיך זיצען און געפרעגט מיך פרעגען אין דער וועלט אריין. רחל'ע איז ארויסגעגאנגען מיט'ן קריי־געל צו קויפען מילך און זעמעל אויף אבענד עסען, צו וועלכען איך בין אויך איינגעלאדען געווארען, און אז איך בין געבליבען מיט'ן אלטען אידען אליין, האט ער פלוצים גענומען מיין האנד אין זיינע. זיין האנד איז קאלט געווען ווי אייז. ער האט מיר געקוקט אין די אויגען אריין, אז עס איז מיר א קעלט אדורך דורך די ביינער, און געזאגט צו מיר אזוי.

— יונגער מאן, איך ווייס ניט ווער איהר זייט, איך ווייס נישט וואו מיין קינד האט אייך געפונען, וואוהין זי געהט. איך בין צו אלט איהר נאכצוגעהן. נור איהר זאלט וויסען, אז דאס מיידעל איז מיר איבערגעבליבען איינע אליין פון מיין גאנצע משפחה. איך בין אן אלטער פערלאזטער מאן, און איך האב מיין גאנצעס לעבען אבגעלעבט אויפ'ן דארף, צווישען מיינע מיהלען. צוליעב איהר בין איך דא אין דער

גרויסער פרעמדער שטאָדט. איך האָב מורא מיין קינד צו לאָזען אליין. איך וויים נישט וואָס זי זוכט, וואָס זי וויל, איך וויים ניט וואָס זי טהוט. איך האָב מורא פאר איהר. איהר ווייסט וואָס זי טהוט, איהר ווייסט וואוהין זי געהט. יונגער מאַן, האָט רחמנות אויף אַן אלטען מאַן. עס איז דאָס איינציגע, דאָס איינציגע וואָס איז מיר איבערגעבליבען פון מיין גאַנצע משפחה.

ער האָט מיין האַנד מיט זיין קאַלטער האַנד צוגענומען צו זיין ברוסט, צוגעקנייטשט די אויגען, און צוויי אלטע טרעהרען זיינען איהם הענגען געבליבען אויף זיינע אויגען־הייטלאַך.

איך האָב דענסטמאָל געשוואָרען אין מיין הארץ נאָכצוגעהן ווי א שטומער שאָטען רחל'ען און זי אָבהיטען פון דער גרויסער פרעמדער שטאָדט.

7

דער ציידע ביינקט נאָך די מיהלען.

מיר האבען ביידע צוזאמען געלעזען ביכער אין די ווינטערדיגע אבענדען,ביים שיין פון נאַכט־לאמפּ. דער זיידע איז געזעסען אין א ווינקעל און אונז אבגעוואכט. די טעג פון מיין ערשטער בעקאַנטשאפט מיט רחל'ען זיינען געווען די גליקליכסטע פון מיין לעבען. א גאַנצען טאג זיך ארומגעדרעהט א הונגעריגער איבער די ווארשאווער גאסען און געווען א גליקליכער. פון מיינע לעקציעס איז מיר פּונקט אויף אזוי פיעל געבליבען, וויפיעל איך האב בעדארפט פאר מיין וואהנונג בע־צאהלען, וואס איך האב געהאט מיט א חבר אויף א ווארשעווער בוידעם־שטיבעל; אויף ברויט מיט הערינג און אמאל א ריינעם קראַ־גען קויפען צו געהן צו רחל'ען. נאר דערפאר די אבענדען, וואס איך האב פערבראכט מיט רחל'ען ביי זיי אין דער היים, זיינען געווען מיין שטיל גליק. דער זיידע האט זיך שוין אויך געהאט צוגעוואהנט צו מיר. איך האב ניט געוואוסט מיט וואס איך האב אויסגענומען אין זיינע אוי־גען: צי דערפאר וואס איך האב געקענט אביסעל לערנען, צי מחמת אן אנדער אורזאכע. שפּעטער האב איך זיך דערוואוסט, אז מיין קענען

לערנען האט אויף דעם אלטען געמאכט אן איינדרוק, דער אלטער איך האט געקראגען צוטרויען צו מיר, פון דער ערשטער מינוט וואס ער האט מיך געזעהן. ער האט עס מיר אליין געזאגט:

— א יונגערמאן וואס קען לערנען וועט קיינמאל נישט טהאן א שלעכטע זאך. די תורה היט אב דעם מענשען גאנץ גלייך, צי ער האלט יא דערפון, צי נישט.

און איך מוז מודה זיין, אז צוליעב דעם וואס רחל'ע האט אויף מיר מיט איהר אונשולד און גלויבען אזא איינדרוק געמאכט, און נאך מעהר, צוליעב דעם שטארקען צוטרויען וואס איך האב געפונען ביי דעם אלטען, איז מיין בעציהונג צו דער יונגער מיידעל געווארען זעהר א ריינע און אין גאנצען אהן יעדען פערזענליכען אינטערעס. איך האב פערשטיקט אין מיר יעדעס געפיהל וואס א יונגער מענש פיהלט צו יעדער יונגער מיידעל, ווען ער בעגעגענט זיך מיט איהר. איך בין איבערהויפט, זייט איך האב זיך בעגעגענט מיט רחל'ען, געווארען פיעל ריינער און איידעלער. זי האט עפּעס געהאט איז זיך אזעלכעס, פון איהרע גרויסע קינדישע אויגען האט ארויסגעשיינט אזא גלויבען אין מענשען און אין דער וועלט, אז עס האט זיך געוואלט בעסער ווערען און אויך גלויבען — אז אויסער אונזערע בעגרענעצטע ערדישע גליקען איז נאך דא א העכערעס, אן איידעלערס, אונגעזעטיגטעס און אונבעגרעניצטעס גליק. און עס איז גוט געוועזן אזוי צו טראכטען. אין אנפאנג האט נאך מיין פאסיע, מיין צוגעוואהנטעס נישט אבזאגען זיך פון יעדער געלעגענהייט — פערלאנגט דאס זייניגע... איך האב זיך געווארפען אויף מיין בעט פאר בענקשאפט נאך איהר. נאר וואס מעהר איך האב זיך בעגעגענט מיט איהר, אלץ מעהר האב איך אנגעהויבען צו פערשטעהן דאס גליק וואס ליגט אויף יענער זייט פון פערלאנג... איך האב זיך איינגעלעבט אין די אונבעגרענעצטע מעגליכקייטען וואס זיינען אין דעם אבזאגען זיך פון מאמענטאלען חיה'שען וואונש, און איך האב גאר ענטדעקט פאר מיר נייע, נאך ניט בעוואוסטע און אונאיבערלעבטע געפיהלען מיט וועלכע דאס אבזאגען זיך בעגליקט דעם מענשען.

אזוי האב איך איבערגעלעבט מיט רחל'ען דעם גאנצען ווינטער. מיר האבען דורך דעם ווינטער פיעל געלעזען צוזאמען, גערעדט. רחל'ע האט ארויסגעוויזען זעהר א טיעפע פעהיגקייט, וואס איז געקומען נישט פון דעם בעגרענעצטען מענשען־שכל, נור פון דעם אונבעגרענעצטען

מענשליכען געפיהל, וואס קומט פון אינסטינקט, וואס דאס מאכט פון אונז, ערדישע מענשען — פאעטען און נביאים. איך האב זיך פערוואונ־דערט איבער דעם גלייכען שכל וואס רחל'ע האט ארויסגעוויזען אור־טהיילענדיג מענשען און זאכען. עס איז גענוג געווען אז זי זאל קוקען אויף א מענשען און ער זאל איהר ניט האבען געפעלען אויסערליך, און זי האט שוין אבגעגעבען איהר אורטהייל איבער דעם מענשען, און נארניט האט שוין מעהר געהאלפען צו ענדערען איהר מיינונג. און זי האט קיין טעות ניט געמאכט. זי האט געאורטהיילט ריכטיג. דאס וואס האט אונז בעדארפט נעהמען וואכען, חדשים איבערצוציינען זיך אין א מענשען, איז איהר גענוג געווען א בליק. אלעס און אלעמען האט זי גע־נומען אויסערליך, אורטהיילענדיג פון דעם קאליר און ליכט וואס האט זיך אין איהרע אויגען אבגעשפיגעלט. און ווי ביי אויסגעאיידעלטע שטומע טהיערען איז דאס געפיהל פון אינסטינקט זעהר ענטוויקעלט. אזוי איז עס ביי איהר אויך געווען. עס האט זיך געדאכט, אז זי רעדט ניט, אז זי זעהט ניט, אז זי הערט ניט, — נאר זי פיהלט, און אלעס, אלעס האט זי ארויסגעפיהלט מיט איהר אינסטינקט. זאכען און גע־שעהנישען וואס האבען זיך אבגעשפיעלט הינטער איהר רוקען, ניט אין איהר בגעגענווארט. עס האט זיך געדאכט, אז זי דרינגט דורך מיט איהר אינסטינקט פערשלאסענע טהויערען, און פערשטעלטע ווענט. איהר אינסטינקט האט אלעס געהערט און אלעס געזעהן, צי זי איז יא געווען דערביי, צי ניט.

אין געזעלשאפט מיט חברים און פריינד איז זי געווען שטענדיג א שוויינענדיגע, א פערשעהמטע. זי האט זיך איינגעקארטשעט אין א ווינקעל, און בעהאלטען זיך פון מענשען. מען האט זי גאר ניט אנ־געזעהען און ניט באמערקט ווען זי איז געזעסען אין א ווינקעל, טיעף און שטום צוהערענדיג זיך צו אלעס און פיעלע פון די חברים האבען גע־מיינט, אז זי פערשטעהט ניט ווענען וואס מען רעדט און איבער וואס עס האנדעלט זיך. נאר דאך האבען אלע געפיהלט גוט ווען דאס קליינע בעשעפעניש איז געזעסען איינגעקארטשעט אין א ווינקעל פון שטוב. ווען זי האט זיך געפונען אין געזעלשאפט פון חברים, האט זיך חברה געפיהלט פרעהליך, גוט. קיינער האט זי ניט בעמערקט, קיינער האט זי ניט געזעהן — נור מיר האבען געפיהלט, אז זי איז דא, און קוקט אויף אונז מיט איהרע גרויסע אויגען — דאס האט אונז געגעבען מוטה און

בלויבען אין אונז אליין, און עס האט זיך אונז טאקע געדאכט, אז ווער ווייסט וואס מיר טהוען אויף מיט אונזערע געשפּרעכען.

אַ גאנצען ווינטער האָט זיך דער זיידע ווי עס איז איינגעלעבט מיט ז׳ער גרויסער שטאדט. ער איז ווייניג ארויסגעגאנגען פון שטוב, געזעסען גאנצע טעג ביים פענסטער און ארויסגעקוקט אויפ׳ן שנעע, און עפּעס צו זיך אריינגערעדט אין דער בארד. עס איז אבער געקומען אזוי פאר פורים צייט, ווען די שנעען האבען זיך אנגעהויבען צולאזען און די ערשטע פריהלינגס ווינדען האבען אנגעהויבען צו בלאזען, איז דער אלטער אונרוהיג געווארען. ער האט אנגעהויבען צו בענקען נאך זיינע מיהלען. ער האט געהערט ביי נאכט ווי די פליגלען פון די מיהלען דרעהען זיך. דער ווינד יאגט זיי פוסט און פאסט און די גרויסע מיהל־שטיינער כאפּען אריין דעם ווינד און זיי מאהלען איהם, און דער ווינד וויינט צווישען די שטיינער און ער הערט דא זיין קלאגען. דער אלטער איז טרויעריג געווארען און פלעגט זאגען:

— אַ מילנער טאָר ניט פערלאָזען זיינע מיהלען, אז נישט, קומען שדים אריין אין זיינע מיהלען און מאהלען אויף די שטיינער זייערע מעהלען...

ער האט אנגעהויבען צו רעדען וועגען אהיים פאהרען און איינגע־שפּארט זיך, אז רחל׳ע זאל מיטפאהרען מיט איהם. איך האב איהם קיינמאל ניט געזעהן אזוי אונגעדולדיג און טרויעריג, ווי אין דער צייט. רחל׳ע האט ניט געוואלט פאהרען. האט מיך דער זיידע אמאל גענומען אין א ווינקעל, און אנגעהויבען צו רעדען מיט מיר:

— איך מוז אהיים פאהרען, די מיהלען בענקען נאך מיר. איך פער־לאז מיין קינד אויף דיר (ער האט מיך פּלוצים אנגעהויבען צו דוצען, וואָס עס האָט מיך זעהר אנגענעהם איבערראשט). איך וויים דו ביזט א פריינד פון מיין קינד, און דו וועסט זי אבהיטען. איך פערלאז זי אויף דיר.

איך האב אנגעהויבען צו פערשטעהן אז דער אלטער איך הויבט מיך אן צו בעטראכטען ווי רחל׳עס א חתן. ווי איבערראשענד דאס איז ניט געווען פאר מיר, האב איך איהם אבער געוואלט ארויסנעהמען פון טעות, אז ער זאל דערנאך קיין טענות ניט האבען צו מיר.

— נאך אלעמען, ביז איך דאך אייער אייניקעל א פרעמדער. איך

וויל, איהר זאָלט עס פערשטעהן. איך ווייס ניט, אויב איך וועל קענען האבען אויף איהר די ווירקונג...

דער אַלטער האט מיך ניט געלאָזט אויסרעדען.

— איך ווייס, איך ווייס, א פרעמדער... אבער א פריינד זענט איהר דאך איהרער.

פון דעם אלטען׳ס ווייטערדיגע רייד האב איך פערשטאנען, אז ער וויל זיך אנכאפען אן וואס עס איז, אבי צו האבען די רוהיגקייט און קענען צוריק אהיים פאהרען צו זיינע מיהלען. איך האב מיט איהם וועגען דעם מעהר נישט גערעדט. אין א פאאר טעג ארום, האב איך מיט רחל׳ען איהם בעגלייט צו דער באהן, און מיט מיר האט ער זיך געזעגענט, ווי איך וואלט געווען איהר חתן.

8

א נייער יעזוס קריסט

— דער זיידע האלט דאך אייך פאר מיין חתן, — האט רחל׳ע געד לאכט דעם גאנצען וועג, ווען מיר זיינען צוריקגעגאנגען פון דעם באהן, בעגלייטענדיג דעם אלטען אידען אהיים.

„און איהר פאר וואס האלט מיך?" — איז נעהאנגען די פראגע אויף מיינע ליפען. איך האָב זי אָבער אראָבגעשלונגען, און אָנשטאָט דעם מיטגעלאכט:

— ביי די אלטע אידען קען גאר קיין אנדערע בעציהונגען צווישען א בחור מיט א מיידעל ניט זיין, ווי נור חתן־כלה׳דיג.

דערויף האָבען מיר ביידע שטיל געשוויגען.

רחל׳ע האט ווייטער געוואוינט אויף דער אלטער קווארטיר, אזוי ווי דער זיידע האט זי געלאזען, און ער האט איהר איבערגעלאזט געלד צו לעבען און זיך לערנען, „ביז זי וועט אוועקווארפען די נארישקייטען און א כלה ווערען".

די נעקסטע פאאר טעג איז רחל׳ע ערגעץ וואו פערשוואונדען פון מיר. איך האב זי זעלטען געטראָפען אויף איהר קווארטיר, און האב איך זי שוין יא אמאל געטראפען, האט זי זיך שטענדיג געהאלטען אין איין

איילען, זי האט בעדארפט ערגעץ וואו געהן, אדער זי איז פון ערגעץ וואו צוריקגעקומען א גליקליכע מיט איהרע גרויסע בלישצענדע אויגען, און האט געהאלטען אין איין בעהאלטען עפעס פון מיר.

אין א געוויסע צייט ארום, אז איך בין אמאל אריין, האב איך גע־טראפען רחל'ען איינפאקען זיך די זאכען, איך האב זי פערוואונדערט אנגעקוקט, זי האט אנגעשטעלט אויף מיר איהרע ליכטיגע צוויי אויגען מיט פרייד, און געזאגט צו מיר מיט איהר שמייכלען:

— גוט, שמעון, וואס איהר זייט געקומען. איך בעדארף אייך טאקע האבען. איך ציה זיך איבער, און וויל ניט, אז דער זיידע זאל וויסען. ער וועט אונרוהיגער ווערען און אהער קומען. שרייבט איהר איהם ווי ביז איצט, אז איהר זעהט מיך יעדען טאג, איך וואהן אויף די אלטע וואה־נונג און איך פיהל זיך גוט.

— וואס איז געשעהן?

— גאר ניט איז געשעהן. איך האב בעשטימט צו עפעס זיך צו נעהמען. ניט צו עסען בחנם קיין ברויט. איך וויל זיך אויסלערנען א מלאכה ביי די שוועסטער שטיינמאן, ראזא שטיינמאן וויל מיר לערנען בלומען פוצען, אוננאטירליכע בלומען מאכען. איך וועל ביי זיי אויך וואהנען. איך האב שוין לאנג געוואלט ווערען אן ארבייטערין. עס זיינען מיר מיאוס געווארען די ביכלאך, א „אינטעליגענטקע" צו זיין, און צו נעהמען געלד פון זיידען און צו לעבען. וויל מען ווירקליך עפעס טהאן מוז מען אלעם ערשטען אליין דאס שטיקעל ברויט פאר זיך פארדיענען, אליין אן ארבייטערין ווערען, און אזוי ארום מיט'ן לעבען אין בעריהרונג צו קומען.

עס איז מיר מיט אמאל אלעם קלאהר געווארען. איך האב שוין געוואוסט, וואו רחל'ע איז געוועזן און אונטער וועמענס איינפלוס זי איז ארונטערגעפאלען. פון איהר מויל האב איך געהערט ראזענבערג'ס ווערטער:

— יענק'עלע ראזענבערג, דער נייער יעזוס כריסט! — האב איך זיך ניט געקענט איינהאלטען.

איהרע אויגען זיינען בעטרעהרט געווארען, און זי האט אראבגע־בויגען איהר קאפ און געקוקט אויף איהרע דינע דעליקאטע הענד, און שטיל געשוויגען.

מיר האט באנג געטהאן פאר די רייד. איך האב געפיהלט ווי עס האט איהר אנגעריהרט.

— רחל'ע, איהר זייט בייז אויף מיר?

— ניין, שמעון. נור איהר האט ניט בעדארפט אזוי רעדען. אלע יא, זיי האבען נישט גאט אין הארצען, ביי זיי איז יעדער מענש וואס האט א אידעאל א משוגענער אדער א פאלשער, אבער איהר זייט דאך גאר אן אנדערער פון זיי. איהר קענט נישט ראזענבערג'ן. ווען איהר וואלט איהם געקענט, וואלט איהר אזוי ניט גערעדט.

— עס קען גרייליך זיין.

— שמעון, — נעהמט זי מיך אן ביי דער האנד — איך בעט אייך, קומט מיט מיר היינט מיט צו די שטיינמאנס, אין אבענד וועט ראזענ־בערג זיין. ער קומט יעדען אבענד ארויף נאך דער ארבייט. איהר וועט זיך מיט איהם בעקענען. איך וויים אז איהר וועט איהם ליעב קריגען.

זי האט דאס ווארט ארויסגעזאגט אזוי איינפאך, אז איך האב נישט געוואוסט ווי עס צו אויסטייטשען. איך האב געשוויגען. נור אין א מינוט ארום האב איך זיך אנגערופען אוועקגעהענדיג:

—איך בעט אייך זעהר איבער, ווען מיין פריהערדיג ווארט האט אייך וועה געטהאן.

— שמעון, וואס טהוט זיך מיט דיר, — איז זי פלוצים אויפגע־שפרונגען און אנגעכאפט מיך ביי דער האנד. — וואוהין געהסטו? ווערסט מיר ניט העלפען איינפאקען? ווערסט מיך ניט בעגלייטען אויף מיין נייע וואהנונג?

שוין איינינגע מאל האט זי מיר געזאגט „דו", אבער איהר „דו" האט גארניט געמיינט. עס איז געווען פריינדליכקייט. און קיינמאל בין איך איהר ניט אזוי דאנקבאר געוועזן פאר די פריינדליכקייט ווי איצט.

כאטש זי איז ביי מיר יעצט אין די אויגען זעהר פיעל געפאלען מיט דעם וואס זי איז אויך „פערכאפט" געווארען פון „יענק'לען". איך האב דעם ראזענבערג ניט געקענט פערזענליך. פאטש איך האב גע־וואוסט פון איהם און זיין לעבען. ער איז געווען א יונגערמאן פון איינינע און דרייסיג יאהר, א רייכען פאבריקאנטס א זוהן, א פערהיי־ראטער, קינדער געהאט. און דאך האבען זיך אין איהם אלע מיידלאך געליעבט. ער איז געווען א הויכער, א בלייכער, מיט א געזיכט פון יעזוס קריסט. און ער האט דערמיט שטאלצירט און קאקעטירט. געלאזט זיך

וואקסען לאנגע האאר, געקרויזטע לאקען, א רונדיג בערדעל, און צווישען אייגענע האט מען גערעדט, אז ער פארבט זיך אונטער די אויגען, אז זיי זאלען אויסזעהען אונטערגעשלאגענע. אמאל איז ער געווען א סאציאליסט, געזעסען אין פאוויאק א האלב יאהר. היינט האט ער זיך פון אלעם אבגעזאגט. א געוויסע צייט האט מען גארנישט געהערט פון איהם. יעצט האט ער ווידער נעלאזט הערען פון זיך, אבער שוין גאר אין א גאנץ אנדער געשטאלט, האט אנגעהויבען אויסאיבען „פערזענליכען איינפלוס" מיט זיין פערזענליכקייט. מען קען נישט צו אלע דערגרייכען, האט ער געזאגט, נור צו איינצעלנע. און דערגרייכען דארף מען צו זיי דורך פערזענליכען איינפלוס. ער האט באלד בעשאפען ארום זיך א קרייז פון מיידלאך, ביי וועלכע ער האט געשפיעלט די ראלע פון אן אפאסטאל. ער איז געווארען אן ארבייטער, געגאנגען אין א פאבריק אליין, נור דאס האט איהם ניט אבגעהאלטען אויפצוהאלטען זיין פרוי מיט די קינדער ביים רייכען טאטען, דעם פאבריקאנט. געהאלטען זיין ארבייט — פאר א מארטירערטהום, און אנגעהויבען צו קאקעטירען מיט זיין עהנליכקייט צו יעזוס'ן. ער האט שוין א האלבען טוץ רייכע מיידלאך פון בעל־הבתישע הייזער געשיקט אין ווערק־שטאטען ארבייטען. און ניט איין מאמע וואס האט געגארט נחת צו דערלעבען פון איהר טאכטער, האט געוויינט אויף זיין קאפ. יעצט האט ער זיך אנגעהויבען ארומבצולאזען אין די ארימע קווארטאלען, אויפ'ן גרזישבאוו, אין די אלטע שטאט, און אנגעהויבען זיך צו חבר'ען מיט ארימע מיידלאך נייטארינס. אויסגעזוכט די שעהנסטע פון זיי, געקומען צו זיי אין די אבענדען. געגאנגען מיט זיי שפאצירען און געפרעדיגט פאר זיי, ווי גרויס און ווי שעהן זיי זיינען וואס זיי ארבייטען. אז די „ליידען" איידלען אוים דעם מענשען. די מיידלאך האבען נישט געוואוסט, וואס ער מיינט דערמיט, נור זיי זיינען גליקליך געווען צו געהן מיט איהם שפאצירען, און אלע זיינען פערליעבט געווען אין איהם, האבען ליעב געהאט צו זעהן זיין פנים און צו הערען זיינע זיסע רייד.

מיר אלע האבען איהם געקענט פון זיינע שפאציערען מיט א האלאסטרע מיידלאך איבער דער מארשאלקאווסקי, מיט זיינע שווארצע לאקען און מיט זיין קאקעטירען פאר „יעזוס'ן", און מיר אלע האבען איהם געהאלטען פאר א פאזער, פאר א פלאכען יונג, ווען עס איז לאנגווייליג געווארען די פעטע מיטאגס פון זיין מאמעס טיש און ער

האט געמאכט זיך א שפּילכעל פון די אידישע ארבייטער מיידלאך. און מיר האבען געהאלטען זיין שפּיעלען זיך פאר שעדליך.

און רחל׳ע איז אויך ארייננעפאלען אונטער זיין איינפלוס. ווי אזוי האט זי נים גלייך ארויסגעפיהלט מיט איהר אינסטינקט, וואס האט זיי קיינמאל נים אבגענארט, די גאנצע אויבער־פלעכליכקייט, די גאנצע שפּיעלערישע קאקעטעריי פון דעם פלאכען יונגען מאן? ווי אזוי קומט עס, וואס ער האט געהאט אויף איהר אן איינפלוס?

און אפשר בין איך זיך טועה, אפשר האבען מיר מיינע פריינד נים דעם אמת דערצעהלט, און איך אליין האב זיך אבגענארט. אפשר איז ווירקליך פערשטעקט אונטער די אויבערשטע פלאכע מאסקע פון דעם „נייעם יעזוס" א טיעפע נשמה, וואס רחל׳ע פיהלט עס דורך, און מיר זיינען עס בלינד צו זעהן.

עס מוז דאך עפּעס זיין. עס קען דאך נים זיין אז רחל׳ע איז איינע פון יענע מיידלאך וועלכע ווערען פערכאפּט פון א געמאכט שעהן פנים׳־על. אפשר מיין אייפערזיכטיגקייט מאהלט מיר ראזענבערג׳ן פאר אן אויבערפלעכליכען נארישען מענשען. יא, מיין אייפערזיכטיגקייט. איך בין אייפערזיכטיג, איך פיהל עס אין מיר — עס ברענט מיר אינעווייניג. איך בין אויבערפלעכליך, איך בין מיאוס. ראזענבערג איז איינער פון די שעהנסטע מענשען, וואס לעבען, רחל׳ע האט איהם דערפיהלט. זי האט דערפיהלט די שעהנקייט אין איהם און נור אזא מענש ווי ער, וועלכער ווארפט אוועק זיין פאטערס רייכע הויז, זאגט זיך אב פון גליק, פון פערזענליכען גליק, נור גלייך צו זיין מיט יעדען ארבייטער — האט א רעכט צו קוקען אויף רחל׳ען און צו געניסען פון איהר שעהנקייט.

איך בין אן אויפערזיכטער און ציעל־לאזער יונג.

איך האב מיט מיינע אייגענע הענד געפאקט איהר דאס פעקעל — און געהאלפען איהר אוועקטראגען אויף איהר נייע קווארטיר צו די שוועסטער שטיינמאנס, אויף די אלטע שטאדט ארוים.

און איך האב געהאט דאס געפיהל אז איך פיהר רחל׳ען — אהין צו איהם — צו יענקעל ראזענבערג׳ען, וועלכען זי האט מיר געזאגט אז זי ליעבט.

9.

דריי שוועסטער.

די שוועסטער שטיינמאַן האָבען געוואָהנט ביים „אייזערנעם טויער", אין דעם רווישענדסטען מארק פון שטאדט, וואו עס ווערט אנגעפיהרט דער האנדעל פון פיש און פלייש, און דאך איז עס געווען די שטילסטע שטוב פון ווארשוי. ארום און ארום האָט גערוישט די גאס פון וועגען און פערד, פון געשריי און שילטען, עס האָט פערכאַפּט דעם אטהעם פון געשטאַנק פון פוילענדע פיש, חלב און גאז־געשמאַק. און די דריי שוועסטער זיינען געזעסען אויף אַ בוידעם שטיבעל און האָבען פון פּיאָלעט בלעטלאך און גרין־גראָז בלעטלאך צוזאמענגענייהט לייווענטענע בלומלאך. דריי שוועסטער זיינען עס געווען מיט אַ אַלטען קראנקען טאַטען, וועלכער האָט ניט געקענט געהן אויף די פיס. קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס פעהלט איהם, דאכט זיך אַ געזונדער, אַ דיקער, מיט אַ פול שטאַרק פּנים, און מיט געזונדע פיס, דאכט זיך, אויך, ווי יעדער מענש.

אמאָל איז ער געווען אַ סוחר, ארומגעלאָפען אויף דער בערזע — נור זייט אַ געוויסע צייט ווילען די פיס נישט געהן. ריהרען זיך ניט, זיי צוויי שטיקער אייזען. ליגט ער שוין אזוי זיעבען־אַכט יאָהר אויף דער זאָפע מיט זיין שווערען גוף, און מיט זיין שעהנע באָרד און געזונדען פּנים, און מען מוז מיט איהם אומגעהן ווי מיט אַ קליין קינד. דער איד האָט זיך געשעהמט, געשעהמט מיט זיין געזונד פּנים און געזונדע הענד וואָס זיינע קינדער מוזען ארבייטען אויף איהם. נור איין מאָל איז עס געשעהן, אַ וואונדער איז געשעהן, ער האָט מיט אמאָל דערפיהלט אז די פיס דיענען איהם ווידער, אז זיי קענען ווידער געהן, ער האט געפּרואווט אויפשטעלען זיך און שטעלען אַ טריט און די פיס האָבען איהם געהערט. די קינדער זיינען שטעהן געבליבען און בעקוקט דאָס וואונדער, „דער טאַטע געהט". אזוי איז ער שטייף אַבגעגאַנגען אַ פינף־זעקס טריט, און ווידער האָט זיך אָנגעהויבען אויסצולעשען דאָס חיות פון די פיס, זיי האָבען זיך געבראָכען אונטער איהם און ער איז אומגעפאַלען.

לינט ער שוין פון דענסטמאָל אָן אויף איין זייט און קלעהרט: פאר וואָס איז עס אזוי?, און ברומט אריין צו זיך אין באָרד אריין: „געגאנגען, פינף טריט געגאנגען“, און זיין גאנץ לעבען האָט דער איך שוין אויסגעפילט דערמיט וואָס ער האָט נאָכגעקלעהרט וועגען די פינף טריט וואָס ער איז געגאנגען.

און אמאָל איז נחמן שטיינמאַן געווען דער גרויסער וואַרשעווער סוחר, און זיין ווייב וועלכע איז היינט א צווייטע קלאסיגע אויפזעהע־רין אין איינע פון די וואַרשאווער אידישע צדקה אנשטאַלטען פאר יתומים — טראָגט נאָך די שווארצע ריפסענע קליידער, מיט די ווייסע געהאַפטענע קעלנערלאַך, וועלכע זיינען איהר איבערגעבליבען פון אמאָליגע גוטע יאָהרען, און רעדט נאָך פּאָלניש מיט א עכט וואַרשעווען אקצענט, „שאַנאָווני פּאַני“, און אידיש רעדט זי האלב דייטש, וואר־שעווער דייטש, נישט אין דעם אָרדענארען מאניער, פון דער „האַלאַטע“ (מאסע). און יעדען שבת לעזט זי נאָך א פּאָלניש ביכעל, און קען דעקלאַמירען פון מיצקעוויטשעס לידער. און די קינדער האָט זי אויך אזוי ערצויגען אויף דעם וואַרשעווער ארט. פּאָלניש, מאנירעש, מיט ליעבע צו דער „אָטשיזנע“ (פּאַטערלאַנד) און מיט דעקלאַמאציעס פון מיצקעוויטש׳ן און סלאַוואצקי׳ן. און ווען דאָס אונגליק איז געקומען איבער זייערע קעפּ, ווען דער פּאַטער איז קראנק געווארען און ניט גע־קענט פערדיענען — האבען די טעכטער ניט געוואוסט צו וואָס זיך צו נעהמען. עס איז זיי אנדערש ניט איבערגעבליבען נור דיענסטען צו ווערען, און א וואַרשעווער מיידעל וועט ליעבערשט אויסגעהן פאר הונגער, אבי קיין דיענסט ניט צו ווערען. האָבען זיי זיך אויפגעגעפּענב א קאפע הויז אויפ׳ן גרזשיבאוו, זיינען דארט אריינגעקומען פריזיר יונגען און „פּאַצעטלאָך“, סוביעקטען פון די געשעפטען און אנגעהויבען צו ריידען פרעכע רייד, און צו מאַכען חן׳דעלאך צו די מיידלאָך. האָ־בען זיי איינגעזעהן, אז מען קען ניט האלטען א קאפע הויז אויף גרזשי־באָוו, ווען מען האָט דריי שעהנע טעכטער און מען וויל אָן אנשטענדיג לעבען פיהרען און די טעכטער צו מענער אויסגעבען...

האבען זיי זיך געפּלאַנט, ביז עס האָט אנגעהויבען צו פערקעהרען אין קאפע הויז ראָזענבערג, יאנקעלע ראָזענבערג, דעם פּאַפּיראָסען פאַבר׳יקאנט ראָזענבערג׳ס זוהן מיט די לאנגע האָהר און פּאַלערינע, וואָס מען האָט איהם גערופען דער „נייער פּאָעזיע יונגם“. ער האָט

די משפחה אויסגעבארגט געלד, און זיי האבען זיך געדונגען א וואה־נונג אויף גרזשיבאוו, און די מיידלאך האבען זיך אויסגעלערענט בלו־מען מאכען, און פון דעם האבען זיי אויף א קארגען לעבען פערדיענט.

די עלטסטע פון די טעכטער ראזע איז געווען א טוים, אן אמת'דיגע צדקנית. זי איז שוין ניט געווען קיין יונגע מיידעל, און אמאל האט זי געמוזט זיין זעהר א שעהנע, אן עדעלע, מיט א ווייס בע'חן'טען פנים, דורכזיכטיגע הויט ווי א קלאהרע, ריינע פארצעלאיענע וואזע. מענשען האבען געמיינט, אז עס איז מיט איהר געשעהן עפעס אן אומגליק: אן אונגליקליכע ליעבע און צוליעב דעם האט זי זיך געהאלטען קאלט צו אלע יונגע לייט (זעהר פיינע יונגע לייט) וואס האבען זיך געשארט ארום איהר, ווען זי איז נאך געווען א יונגע און א שעהנע. אבער איהר פרעמדקייט צו מאנספערשוינען, איהר שטילע פערדאכטונג און קאלטע שרעק פאר מאנספערשוינען איז געקומען ניט צוליעב איהר'ס א פער־זענליך אומגליק, אדער איבערלעבעניש. איהר פערהאלטען זיך צו מענער איז געקומען צוליעב אן אומגליק וואס האט זיך געטראפען מיט איהר'ס א חבר'טארין.

צוויי מיידלאך חבר'טארינס זיינען זיי געווען, געגאנגען צוזאמען אין דער שוהלע, און, ווען זיי זיינען עלטער און רייפער געווארען, האבען זיי ביידע זיך פערטרויט די אינטימסטע געפיהלען, וואס דאס מיידעל פערטרויט נור די מוטער, ווען עס קומט דערצו...

זי געדענקט די געכט ווען זי איז געלעגען מיט איהר חבר'טארין, מיט יעטע ליכטענשטיין, איהר אינטימסטע פריינדין. זיי זיינען גע־לעגען צוזאמען ביי־נאכט און פערטרויט איינע דער צווייטער די פער־בארגענסטע זאכען. און ווען יעטע האט זיך פערליעבט אין איהר חתן, אין'ם בוכהאלטער דאווידאוויטש, וואס האט געארבייט ביי פריוויסען אין אייזען געשעפט, האבען די צוויי מיידלאך זיך געהאלטען אין איין סוד'ען זיך.

און דערנאך איז יעטע א כלה געווארען פאר דאווידאוויטש'ען, געגען איהר פאטער'ס ווילען. נאך דער חתונה איז דאווידאוויטש גע־ווארען א קארטען שפילער, געגאנגען צו אנדערע מיידלאך און צום סוף צוגענומען דעם נדן, און זי איבערגעלאזט אין אנדערע אומשטענדען און איז אוועק קיין אמעריקא.

איהר חבר'טארין איז אויסגעגאנגען ווי א ליכט פאר בענקשאפט נאך איהם, און איז א יונגע מיט איהר קינד אין בויך אוועקגעגאנגען אין דער ערד אריין.

דאס האט אויף ראזע שטיינמאן געמאכט אזא שטארקען איינדרוק, אז זי האט אנגעהויבען צו בעטראכטען יעדען מאנספערשוין פאר א מערדער פון דער פרוי, פאר א נאטירליכען שונא, וואס וויל נור דער פרוי שלעכטס טהאן. און דאס אונגליק וואס האט געטראפען מיט איהר חבר'טארין, האט אפגעסמ'ט איהר לעבען. זי האט שוין ניט געקענט זיך דערנעהנטערען צו קיין מענספערשוין. גלייכגילטיג געמאכט זיך צו ליעבעס געפיהלען, און זי איז איבערגעבליבען אן אלט מיידעל.

נאר דאס נאטירליכע מוטערליכע געפיהל פון דער פרוי האט פערלאננט דאס איהריגע. איהרע איינגעשלאפענע וועיבליכע געפיהלען האבען ארויסגעשלאגען אויף איהר פנים די צייכענס פון ליעבע בענקשאפטען... און איהר פנים איז נאך עדעלער געווארען. און עס האט געהאט עפעס אין זיך פון דעם טראגישען, וואס האט אין זיך א יונגע רויטע רויז, וועלכע מען האט ניט געלאזט אויסשטעהן און זי איז פערוועלקט געווארען איידער זי האט נאך ענטוויקעלט איהרע בלעטעלאך...

ראזע שטיינמאן האט אויסגעגאסען אויף די קינדער פון דער גאס איהר מוטערליכעס געפיהל, מיט וועלכען די נאטור האט זי בעשאנקען, און וואס זי האט ניט געקענט אנווענדען אויף אייגענע קינדער. זי איז געווארען א מוטער צו די קינדער פון די שכנים, געניאנטשעט זיי. ווען זייערע מוטערס זיינען געגאנגען ארבייטען אין גאס אריין און פערלאזט די קינדער אין די שטובען, פלעגט ראזא אהין קומען ניאנטשען די קינדער, קושען זיי, זינגען זיי ליעדער.

אויך האט זי איהר מוטערליכעס געפיהל אויסגעגאסען אויף איהר קראנקען טאטען. עס איז געווען, ווי די טאכטער וואלט צוריקגעגעבען די ליעבע צום פאטער, וואס זי האט גענאסען פון איהם ווען זי איז א קינד געווען. זי האט דעם קראנקען טאטען אויסגעטהאן און אנגעטהאן ווי מען טהוט אן א קינד, און, אז מען האט געזעהן ווי זי טהוט דאס, וואלט מען געקענט גלויבען, אז זי נעהרט איהר פאטער מיט די מילך פון איהרע בריסטען, ווי די לעגענדע דערצעהלט...

זי האט געטהאן די שווערסטע ארבייט אין הויז, געוואשען די פאדלאגעס, די וועש, דאס געשיער געוואשען, געקאכט פאר דער גאנצער הויז, געגאנגען אין גאס איינקויפען, און דאך האט זי דאס אלעס גע־טהאן מיט אזעלכע שטילע טריט, אז מען האט עס ניט אנגעזעהן און נישט אנגעהערט. אלעס אין שטיבעל האט געפינקעלט פאר ריינקייט, און מען האט ניט געזעהן ווען זי טהוט דאס. עס איז געווען ווי די לעגענדע דערצעהלט פון יענער מיידעל, וועלכע די מייזלאך זיינען געקומען בייגאכט העלפען איהר אין איהר הויז־ארבייט. זי האט זיך קיינמאל ניט געקלאגט, צו קיינעם קיין טענות ניט געהאט, און שטענדיג מיט'ן שמייכעלע, מיט'ן פערגליווערטען שמייכעלע אויפ'ן דעליקאטנעם פארצעלאיענעם דורכזיכטיגען פנים, און דערביי זיינען איהרע הענד געווען אזוי עדעל, אזוי ווי זי וואלט קיין מאל קיין שווערע ארבייט ניט געטהאן נאר ווי זי וואלט מיט בלומען ארומגעגאנגען א גאנצען טאג. און קיינער האט זיך ניט געוואונדערט דעריבער. קיינער האט ניט בעמערקט, פון וואנען האט ראזע נאך צייט צו העלפען די שוועסטער אין נייהען די בלומעלאך. ראזע ברענגט די ארבייט פון פאבריק, ראזע טראגט אב די ארבייט אין פאבריק, און בלייבט צו טהאן נאך אן אי־בעריגע שעה ארבייט שפעט אין דער נאכט אריין — ווערט עס ראזע שוין טהאן. ראזע האט צייט אויף אלעס...

איז ראזע געווען די טויב פון דער הויז, איז די צווייטע שוועס־טער בערטהא שטיינמאן געווען די ראב פון הויז. דאס איז געווען א גע־זונד שטארק מיידעל, פון א צווי און צוואנציג יאהר, אין די סאמע רייפסטע יאהרען, מיט א פאר געזונדע רויטע בעקלאך און שטארקע צוויי נאגענדע ליפען. זי האט געדארפט חתונה האבען, און געוואלט חתונה האבען. נאר ראזע האט זי אזוי אנגעשראקען פאר מאנספער־שוינען, אז זי האט מורא געהאט, אז זי זאל ניט אונגליקליך ווערען. זי האט געוואלט קינדער האבען, א מוטער ווערען, א ווייב זיין און פיהרען אן אנשטענדיג, רוהיג לעבען. נאר זי האט זיך געשראקען. זי האט מורא געהאט, אז זי זאל ניט אונגליקליך ווערען. זי האט געזוכט א „פיינעם כאראקטער". ווארים ניט פאר ארימקייט האט זי מורא געהאט. זי איז געווען גרייט צו טראגען דעם יאך פון לעבען, ווי שווער עס זאל ניט זיין, אבי נאר אין איינעם מיט'ן מאנספערשוין. זי האט אבער מורא געהאט, אז דער מאן זאל זי נישט איבערלאזען, ווען עס

וועט צו שווער זיין. און דאן וועט זי שוין ניט אזוי יונג זיין, אזוי שעהן זיין, ווי דער „מאן" האט געטהאן מיט ראזע'ס חבר'טארין יעטען.

און ווען זי איז אויסגעגאנגען מיט א יונגען מאן, פלעגט זי איהר אלץ אויסדרוכטען, אז ער האט ניט קיין פיינעם כאראקטער. האט זי גע־האלטען אין איין בייטען חתנים. אלע מאר וואכען האט זי אן אנדער יונגען מאן ארויפגעבראכט אין שטוב אריין. דאס בייטען, דאס אי־בערגערעכענטע קלייבען האט שטענדיג געערגערט די עלטערע שוועס־טער, ראזע'ן. און כאטש זי האט עס ניט ארויסגעזאגט מיט ווערטער, האט מען דאך דאס דערקענט אין איהר בליק, אין איהר בענעהמען זיך. ווארים דאס וואס איהר שוועסטער פלעגט שטענדיג בייטען די יונגע לייט און געקלעהרט חתונה האבען יעדעס מאל מיט אן אנדערען — האט בעליידיגט ראזע'ס מיידעלשע געפיהלען, און עס האט זיך איהר געדאכט, אז איהר שוועסטער האנדעלט מיט איהר ליבע...

בערטהא האט עס גאנץ גוט בעמערקט, און כאטש ראזע האט געשוויגען, פלעגט זיך בערטהא משעפען צו איהר:

— וואס ווילסטו, אז אלע זאלען זיין ווי דו? דו ביזט א הייליגע, ס'איז דיר לייכט צו זיין א הייליגע. דו בעדארפסט שוין גאר נישט. איך וויל חתונה האבען. איך וויל ניט אזוי פערברענגען מיינע טעג... איך וויל ניט...

טהיילמאל האט ראזע די שוועסטער פערשוויגען. נאר אמאל — איינמאל, ווען בערטהא האט פורים צו דער סעודה מיט אמאל גאר ארויפגעבראכט א נייעם יונגען מאן, און אפגעהאקט מיט דעם יונגען מאן, מיט וועלכען זי איז „אויסגעגאנגען" א גאנצען ווינטער, האט ראזע זיך אבגערופען:

— בערטהא, בערטהא, וואס טהוסטו?

— איך וויל חתונה האבען — האט בערטהא געענטפערט. איך וויל נים פערזיצען ווי דו.

— אבער האנדעל ניט, אז דו ווילסט חתונה האבען — וואס האסטו מורא צו ריזיקירען. איך האב מורא געהאט צו ריזיקירען, האב איך זיך אבגעזאגט אין גאנצען פון חתונה האבען — אבער וואס האנדעלסט דו?

בערטהא האט ניט געקענט ענטפערען. אויף איהרע געזונדע בא־קען האבען ארויסגעשפראצט צוויי גרויסע טרעהרען און זי האט שטום געקוקט אויף דער שוועסטער.

קיין מאל האט זיך ראזע ניט פערגעבען איהרע ווערטער. זי איז ארויפגעפאלען אויף איהר שוועסטער און אויסגעקושט איהרע טרעה־רען.

פון דאמאלסט אן רעדען די שוועסטער מעהר ניט וועגען דעם...

נאר א גאנץ אנדערע פון די צוויי איז געווען מאטילדע, די אינג־סטע.

די אינגסטע שוועסטער מאטילדע האט מען גערופען אין דער היים „גאלדענע הענד״: אלעס וואס זי האט גענומען אין איהרע קליינע הענדטעלאך אריין איז אויס דעם גאלד געווארען. אלעס האט זי געקענט. אז זי האט אויפגענייהט א בלום איז דאס געווען ווי מען וואלט די בלום פון דער צווייג ערשט וואס געהאט אבגעריסען. און א חן האט די מיידעל געהאט זיך צו קליידען אזוי ווי קיינער נישט. זי האט זיך אליין איהרע איינענע מאדעס בעשאפען, געהילט איהר לויזען קליינעם לייכטען קערפער אין לייכטע זיידענע שטאפען, ארומגעווי־קעלט זיך אין א שטיק זיידענס, לייווענד — און עס איז דערפון ארויס־געקומען א קלייד, ווי א קינסטלערין וואלט אויפגענייהט. צווארפען זיך איהרע שווארצע לאקען איבער איהר פולען קליינעם נאקען, און עס איז דערפון ארויסגעקומען א מאדנע פריזור, ווי א מייסטער וואלט איהרע האאר פערקעמט. פון איהר גאנצען קערפערל האט געבלאזען א ווינדיגער געשמאק, ווי עס יאגט פון א יונג בליהענדען בוימעל אין פריהלינג. עס האט זיך געדאכט, אז איהר קערפער און האהר באדען זיך ביינאכט אין ווינד, און אין טהוי, ווארים זי איז אינגאנצען געווען צופלאשעט, ווי עס איז א יונג שוואך בוימעל, וואס שטעהט אליין אין מיטען פעלד גאנצע טעג און גאנצע נעכט, און אלע ווינדען יאגען דעריבער און אלע נאכט־טהויען באדען עס אויס, און צוואגען אויס יעדעס צווייגעל, יעדעס בלעטעל, יעדעס בליהמעל, אזוי איז דאס מיי־דעל׳ס לייב, איהרע האאר, איהרע פיננער אויסגעבאדען געווען אין ווינד און טהוי — ווארים פון איהר גאנצען וועזען האט געהויכט אן אטהעם פון פריהלינג...

10

צוגעיגנב'עטע לאסקעס.

מען האט ניט בעדארפט לאנג נאכצוזוכען, אום אויסצוגעפינען אז יענקעלע ראזענבערג, אדער דער נייער יעזוס קריסט, איז ארויפגעקומען צו דער פאמיליע שטיינמאן און האט זיך פעראינטערעסירט מיט דער לאגע פון דער פאמיליע נור דערפאר, ווייל ער איז געווען פערליעבט אין דער מיידעל, אין די אינגסטע פון די שוועסטער, אין מאטילדען. נאך אין דעם זעלבען אבענד, ווען איך האב ארויפגעפיהרט מיין רחל'ען צו די שטיינמאנס אויף ראזענבערג'ס בעפעהל (איך האב דאך פערשטאנען, אז ער בעפעהלט רחל'ען צו וואהנען דארט) האב איך באלד רעדזעהן, אז דאס מיידעל מאטילדע שטיינמאן איז פערליעבט אין דעם „נייעם יעזוס" צום טויט. דאס מיידעל האט עס גאר ניט בעהאלטען אויך. פערקעהרט, זי איז שטאלץ געווען אויף זיין ליעבע. און איידער ער איז נאך געקומען צו געהן, האט זי זיך פארבערייטעט אויף זיין קומען, ווי א פארצייטיגע כלה אויף איהר חתן. זי האט זיך געהאלטען אין איין וואשען, פלעכטען זיך די האהר, הילען זיך אין זיידענצייג. און די עלטערע, ראזע, האט אויפגערוימט דאס שטיבעל, פארגעבנרייט עס פאר'ן גאסט. און דער קראנקער פאטער, ליגענדיג אויף דער זאפע אונבעוועגליך, האט פאר כעס געצופט די האאר פון בארד און זיינע שארפע גלאנצענדיגע אויגען האבען זיך אפירגערוקט פון אונטער די גרויסע געדיכטע ברעמען ווי צוויי גליהענדע פייערלאך...

און באלד איז ער געקומען. די טהיר האט זיך אויפגעעפענט, און עס איז אריין א הויכער יונגער מאן פון א יאהר אכט און צוואנציג, דרייסיג, א בלייכער אביסעל, מיט א שווארץ בעוואקסען בערדעל, איינגעהילט אין זיין שווארצע פאלערינע האט מען נאר ארויסגעזעהן זיין בלייך פנים און זיינע שווארצע קאדלעס האאר, וואס האבען זיך ארויסגעגאסען פון הינטער זיין ווייכען הוט. אונטער'ן ארעם האט ער געהאלטען א בוך. ער האט זיך ארומגעקוקט אין שטוב, און דערזעהענדיג מיך, האט ער געגעבען א קנייטש איין דעם שטערן, א פערקרים די ליפען, און געמאכט, אזוי ווי ער וואלט זיך געוואלט ענטשולדיגען פאר

ווענען. נור באלד איז צו צו איהם די קליינע מאַטילדע און האָט זיך אין איהם איינגעקאַרטשעט, ווי א קאַלב צו דער קוה, מיט׳ן קאָפּ און פּנים. א שמייכעל האט א שיין געגעבען אויף זיינע בלייכע ליפּען, און ער האָט גרויסגעוויזען זיינע ציינער, עפּעס ווי ער וואָלט זיך צוריק איבער־געבעטען און מוחל געווען וואס איך געפין זיך אויך דא. די עלטסטע, ראזע, איז געשטאַנען א פערגאַפטע און האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן, אַן ערנסט און אַ שרעק איז געלעגען אויף איהרע אויגען און זי האט געקוקט אויף איהם מיט פערציקונג. מיט ליעבע און איבערגעבענהייט האט זי איהם געהאָלפען אראבנעהמען די פּעלערינע, און א דאנק־באַרקייט איז געלעגען אין איהרע אויגען, פאר דעם וואס זי האט די זכיה איהם אבנעהמען די הילע. יענקעלע ראזענבערג האט זיך צו־מישט אוועקגעזעצט און געשוויגען, לאנג געשוויגען, ער האט בעמערקט רחל׳ען, וועלכע האט זיך אויך געפונען ביים טיש, אויף וועלכען עס האט זיך געלויכטען די לאמפּ, און האט געשמייכעלט צו איהר:

— איהר וואהנט שוין דא, רחל׳ע?

— יא, איך האב זיך היינט ארייגעצויגען צו די שטיינמאַנס. מאַטילדע הויבט מיך אָן מאָרגען לערנען בלימלעך צונויפשטעלען.

— יא, יענקעל, איך האב זי זעהר ליעב, — האט זיך דאס קליינע מיידעל אנגערופען, ארויסשטעלענדיג איהר שווארצען קאָפּ האאר, פון הינטער זיין ארים, צו וועלכען זי איז געווען צוגעטוליעט, ווי א פויגעל — יענקעל זעה, וואס פאר א פיינע, דורכזיכטיגע הענד זי האט. איך האב זעהר ליעב איהרע הענד — און דאס מיידעל האט אנגענומען רחל׳עס הענד און געקושט זיי.

רחל׳ע איז פערשעהמט געווארען און רויט, און עפּעס א טרויעריג־קייט איז געלעגען אין איהרע אויגען. זי האט אראבגעלאזט די אויגען, שעמענדיג זיך פאר מיר.

א שמייכעל האט געמוזט ערשיינען אויף מיינע ליפּען, ווארים יענקעלע איז זעהר טרויעריג געווארען און אראבגעלאזט דעם קאָפּ אין שווייגען. איך האב געפיהלט אז איך שטער די שטימונג און האב זיך אבגערוקט פון טיש, צום קראנקען פאטער, און אנגעהויבען צו פערפיה־רען מיט איהם א געשפּרעך, נור דער פאטער האט מיט זיינע בייזע אויגען אהין געקוקט צום טיש, וואו יענקעל, פריי פון מיר, האט זיך גע־פיהלט אונגעשטערט — און ער האט עפּעס פארגעלעזען פון א בוך, צי־

פון א מאנוסקריפט, צו וועלכען די מיידלאך האבען זיך צוגעהערט מיט איינגעהאלטענעם אטהעם. דער קראנקער פאטער האט געביסען זיינע ליפען, און זיין פנים איז רויט אנגעבלאזען געווארען, זעהענדיג ווי זיין מוזיניקעל, זיין איינגסטע, וועלכע ער האט ליעבער געהאט פון אלע זיינע טעכטער און וועלכע ער האט ליעב געהאט צו ניאנטשען ווען זי איז געווען א קליינע, ליגט האלב אין די ארעמס פון א בעווייבטען מאנספערשוין, און ער געהט אוים מיט איהר, און ער ווייס ניט וואוהין, און ער נעהמט איהם צו די לאסקעס פון זיין טאכטער, וועלכע דער געזונדער־קראנקער איד האט אזוי געדארפט, און ער מוז שווייגען — ווייל ניט פאר איין טובה מוז ער איהם שוין דאנקבאר זיין...

א מאדנער מענש איז געווען אט דער יענקעלע ראזענבערג. א מענש, וואס אלעס וואס ער טהוט, טהוט ער א מצוה. ער האט געהאט די איינענשאפט, אויף אלע טהאטען וואס ער האט בעגאנגען האבען זיי געמענט זיין נאך אזוי געמיין און שלעכט, ארויפצוציהען א הייליגקייט, און בעגלענצען עס מיט א מצוה־שיין. ער האט ניט גע־פיהלט, אז ער בעגעהט א פערברעכען מיט דעם, וואס ער ציהט צו צו זיך די יונגע מיידלאך און מאכט זיי פערליעבט אין זיך, און ער קען זיי גאר ניט אבגעבען דערפאר, ווייל ער איז שוין א פערהייראטער מענש. פערקעהרט, איהם האט זיך געדאכט, אז ער טהוט א גרויסע מענשליכע זאך, און ווי ווייט זיין בעציהונג צו זיינע „הייליגע" כלות האט ניט דערגרייכט, דאך האט ער עס געוואוסט אזוי צו רעכטפערטיגען, אזוי צו בעשיינען דאס מיט אזא הייליגען גלאנץ, אז עס איז גאר אויסגעקו־מען ביי איהם א מצוה, וואס ביי אן אנדערען שטערבליכען וואלט עס אויסגעקומען אן עברה... און ער האט זיך געפרעהט מיט זיין טהאט אלס א גרויסע זאך, איבער וועלכע אן אנדערער וואלט געהאט גע־וויסענביסע... ער איז געווען דער גליקליכער, וואס ער האט אלעס גע־קענט כשר'ן מיט זיין שטימונג. ער האט ניט געזעהן די עולה וואס ער טהוט זיין פרוי מיט די קינדער, וועלכע ער פערלאזט אויף גאנצע טעג אליין און זעהט זיי קיינמאל ניט; ער האט ניט געזעהן זיין נישטקייט, וואס ער דרעהט זיך ארום איבער גאט'ס וועלט און טהוט איינענטליך גאר ניט; ער האט ניט געזעהן דעם אונרעכט וואס ער טהוט דעם קראנקע אידען, וואס ער האט זיך אריינגע'גנב'עט אין זיין הויז און וועקגערויבט פון איהם די הערצער פון זיינע צוויי טעכטער. ער האט

דאס אלעס גאר ניט געזעהן. איהם האט זיך געדאכט, אז ער טהוט דערמיט אזא גרויסע מענשליכע זאך...

און דער פאטער איז געווען אייפערזיכטיג אויף איהם צוליעב זיינע טעכטער. די קראנקהייט, די אונבעוועגליכקייט פון זיינע פיס, האט דעם פאטער פון די טעכטער געווארפען אין בעט אריין. אזוי אבער איז דער סוחר שטיינמאן געווען א געזונדער איד, מיט א געזונד פנים, געזונדע הענד און געזונדע אינסטינקטען. גאנצע טעג איז ער געלעגען אויף דער זאפע און געבענקט נאך וואס, ער האט געבענקט נאך אין דרויסען... און האט מקנא געווען מענשען וואס געהען, און זיין איינ־ציג גליק זיינען געווען זיינע טעכטער. און ער האט ליעב געהאט, ווען זיינע טעכטער גיאנטשען איהם און בעהאנדלען איהם ווי א קינד. ער האט ליעב געהאט צו פיהלען אויף זיין לייב די בעריהרונג פון די ווייכע ווייבליכע הענד, מעג עס אפילו זיין פון זיין טאכטער, און אפשר דער־פאר וואס עס איז זיין טאכטער... ער האט ליעב געהאט ווען די עלטסטע, ראזע, וואשט איהם דעם קאפ, ווי מען וואשט א קינד. און ער האט ליעב געהט ווען די קליינע, ווען דאס ציטערדיגע מיידעלע מאטילדא, ליגט אין זיינע ארעמס און גיאנטשעט איהם. ער האט גע־בענקט און בעדארפט די לאסקעס פון זיינע טעכטער. און צייט יענ־קעלע ראזענבערג האט אנגעהויבען צו פערקעהרען אין זיין הויז, דאכט זיך איהם, אז זיינע טעכטער זיינען קעלטער געווארען צו איהם. זיי זעהען איהם ניט און פערגעסען אן איהם, און עפעס זיינען די לאסקעס זייערע, דאס בעריהרען פון זייערע הענד קיהלער און פרעמדער צו איהם... דאס האט איהם דער יונגער מאן, דער יענקעלע ראזענבערג צוגע׳גנב׳עט די לאסקעס פון זיינע קינדער, און יעדעס מאל, ווען יענ־קעלע איז געקומען אין אבענד און די טעכטער האבען זיך געקליבען ארום איהם און ער האט עפעס גערעדט צו זיי, דערצעהלט, פארגעלעזען זיי און זיינע טעכטער זיינען געזעסען ארום איהם מיט פערכאפטע אטהעמס און געקוקט איהם אין די אויגען אריין מיט בעגייסטערונג, האט זיך א פייערעל אנגעצונדען אין די אויגען פון דעם קראנקען אי־דען, וועלכען קיינער האט ניט בעמערקט...

איך בין געזעסען און אבגעהיט דעם אלטען און בעמערקט דאס פייערעל אין זיינע אויגען, ווי עס גליהען זיינע אויגען הינטער זיינע בעדיכטע ברעמען, ווי בעהאלטענע צוויי שלעכטע פייערלאך, און ער

בעטראכט גום דעם יענקעלע ראזענבערג. איך וויים ניט וואס ער לעזט זיי דארטען פאר אזעלכעס, וואס ער זאגט זיי דארט, וואס אלע דריי — ראזע, מאטילדע און רחל'ע, איינגעקופיעט ארום איהם, הערען זיך איין, וואס אמאל שליסען זיי זיך ענגער ארום איהם ווי זיי וואלטען איין קערפער געווארען און זיי ציהען זיך צו איהם, ווי עפעס וואלט געוועזן אין איהם וואס ציהט זיי צו צו איהם. זיין פנים ווערט בלייכער אין שיין פון לאמפ און זיינע אויגען טיעפער אין די אויגען־לעכער, און א פער'חלש'ט שמייכעלע ליגט אויף זיינע בלייכע ליפען און פון צייט צו צייט בליקט ער צו איינע פון זיי און שמייכעלט פרום, ערנסט, און איך און דער אלטער טאטע בעטראכטען דאס און מיר זעהען ווי ער פאקט די הערצער פון די מיידלאך, און עפעס ווערט אין אונז אנגעצוינען, רייף, איך קוק דעם קראנקען פאטער אין די אויגען אריין, אונזערע בליקען בעגעגענען זיך, און מיר פערשטעהען זיך... ווער וויים ווי לאנג די שטימונג ביים טיש וואלט זיך אוועקגעצויגען, ווען עס וואלט זי ניט פלוצים אין גאנצען איבערגעפיהרט בערטהא, די מיטעלסטע שוועסטער מיט איהר ערשיינען. זי האט ברייט אויפגעפראלט די טהיר און אין אריין פון שפאציער מיט א יונגען מאן. דער יונגער מאן האט זיך נאך איהר נאכגעשלעפט אין פערשעהמטער אביסעל, אונטערגעהוסט, און געהאלטען זיך אין איין ארונטערציהען דעם קראגען מיט'ן שליפס, וועלכער איז איהם געשפרונגען אין דער הויך. דאס מיידעל האט איהם אנגענומען פעסט ביי דער האנד און צוגעפיהרט איהם, צושלעפענדיג, צום טיש, וואו זיי זיינען געזעסען ארום יענקעלען און ער האט געלעזען. און בערטהא האט זיך אבגערופען מיט א פעסטע זיכערע שטימע.

— איך האב די עהרע אייך פארצושטעלען מיין חתן משה זיל־בערשטיין, און דאס זיינען מיינע שוועסטער, ראזע און מאטילדע. און דערנאך האט זי איהם צוגעשלעפט צום פאטער:

— טאטע, מיין חתן, משה זילבערשטיין!

בערטהא'ס ערשיינען מיט איהר חתן איז געווען ווי א דונער וואלט אריינגעפאלען אין שטוב אריין. די מיידלאך זיינען געבליבען זיצען ווי פערשטיינערטע און פערשעהמטע, מיט אראבגעהאנגענע קעפ, ווי בערטהא וואלט דאס שרעקליכסטע ווארט ארויסגערעדט. די שטימונג איז געווארען איבערגעפיהרט, און יענקעלע ראזענבערג האט גענומען זיין בוך אונטער'ן ארעם און איז פערשוואונדען

און דערנאָך, אז איך בין צוגעגאנגען צו רחל'ען און גערעדט עפּעס צו איהר, האָט זי מיך שוין ניט געהערט און ניט פערשטאַנען, אין איהרע אויגען איז געלעגען עפּעס א מאָדנער גלאַנץ.

11.

א מאַגנעטישע קראפט

עס איז געוואָרען, אזוי ווי עס איז געווען צו ערוואַרטען: ביידע מיידלאך, רחל'ע און מאטילדע, האבען זיך איינגעליעבט אין יענקעלע ראָזענבערג. און ניט נור די צוויי מיידלאך, נור אפילו די עלטערע, ראָזע, וועלכע האט געהאַט אזא שרעק פאר א מאנספערשוין. זי איז אויך ארומגעגאנגען א פערליעבטע; איהר פּנים איז ליכטיגער און פרעהליכער געוואָרען און איהרע הענד פלינקער. און — א וואונדער־ליכע זאך! ניט נור זיינען די מיידלאך ניט אייפערזיכטיג געווען איינע אויף די אנדערע, נור פערקעהרט, עס האָט אויסגעזעהן, ווי די מיידלאך וואלטען גליקליך געווען, וואָס זיי ליעבען צוזאמען איין מאנספערשוין...

רחל'ע און מאטילדע האָבען זיך צוזאמענגעגאַסען, ווי עס וואלט פון זיי איין וועזען געוואָרען; עפּעס האט זיך צוזאמענגעפלאָכטען אין זייערע ביידענס נשמות, צייט זיי האָבען ביידע ליעב געקראָגען דעם „נייעם יעזוס"; ווי זיי וואָלטען ביידע געדיענט צו א נייע רע־ליגיאָן.

די מיידלאך האָבען זיך געהאלטען תמיד אין איין סוד'ען. זיי האָבען געגעסען פון איין טעלערל; זיי זיינען געשלאָפען אין איין בעט, און איינע האָט ניט געטהאָן א טראָט אָהן די צווייטע, און איז אָנ־געקומען די צייט ווען יענקעלע האָט בעדארפט אריינקומען, אין די אבענדען, האָט איינע די אנדערע אויסגעפּוצט, געטהיילט זיך מיט די קליידלאך, מיט די בענדלאך, ווי איינע וואָלט די צווייטע געוואָלט שעהן מאַכען, בע'חן'ט מאַכען פאר יענקעלען...

איך האָב דאָס אלעס צוגעזעהן און געשוויגען. די אייפערזוכט האט מיך אויפגעגעסען און איך פלעג זיך עסען ביינאכט אויף מיין

נעלעגער, ווארים רחל'ע האט מיך, צייט זי האט געוואהנט ביי די שטיינמאן'ס, נישט געזעהן, און האט זי מיך שוין יא געזעהן, האט זי מיט מיר גערעדט נור וועגען איהם, וועגען „יענקעלען"; זי האט מיך געבאלטען אין איין אויספרעגען, ווי יענקעלע געפעלט מיר:

— ניט וואהר, שמעון, ער איז דאך אזוי אינטערעסאנט!

אדער זי פלעגט מיר זאגען:

— שמעון, קום נישט מארגען אבענד צוגעהן, יענקעלע וועט זיין. ער וויל אונז עפעס פארלעזען און ער וויל נים, אז דו זאלסט זיין; אז דו ביזט דא, פיהלט ער זיך נישט גוט.

און דאס ווארט „יענקעלע" האט זי געזאגט מיט אזוי פיעל ליעבע, מיט אזוי פיעל איבערגעבענהייט, און מיך האט זי דערביי נערוצט.

איך האב איהר צוליעב געטהאן; איך בין צומארגענס נים געקומען, נור ארומגעדרעהט זיך א גאנצען אבענד אויף דעם טראטואר פאר'ן הויז, וואו זיי האבען געוואהנט. אויבען אין דער הויך, אין די שטיבלאך, וואו זיי האבען געוואהנט, האב איך געזעהן ליכט. ער איז אויבען אין דער הויך, מיט מיין רחל'ען, און ער וויל נישט, אז איך זאל זיין דערביי. — האט ער מיך אראבגעשיקט און איך דרעה זיך ארום פאר דער טהיר.

און, א וואונדערליכע זאך! איך בין, דוכט זיך, נישט בייז געווען אויף איהם... בייז אפשר יא, נור איך האב איהם ניט פיינט געהאט; עפעס איז געלעגען אין דעם יענקעלע א נאאיוויטעט און א פאטהאס, וואס ווען מען האט איהם געזעהן, האט מען איהם אלעס מוחל געווען. ער איז געווען פון די מענשען, וואס אונטער די אויגען האט מען אויף איהם אל־דאס שלעכטס אויסגערעדט, און אין די אויגען האט מען איהם אלעס מוחל געווען.

דעם זעלבען אבענד, ווען רחל'ע האט מיר ניט געהייסען ארויפקומען, ווייל איך שטער מיט מיין אנוועזענהייט ראזענבערג'ן, האב איך איהם אבגעווארט פאר דער טהיר פון די שטיינמאן'ס.

שפעט אין אבענד, ארום עלף א זייגער, איז ער ארויס פון הויז מיט זיין ווייכען הוט איבער די אויגען. איך בין איהם נאכגעגאנגען און גערופען:

— ראזענבערג!

ער האט זיך אומגעקוקט און דערזעהענדיג מיך האט ער מיך ברייט זיין שטארקע האנד דערלאנגט און געזאגט צו מיר:

— גוט וואס איך טרעף אייך! איך האב אייך שוין לענגסט געוואלט פרעגען אויף רחל'עס זיידע, דעם מילנער איד; רחל'ע האט מיר געזאגט, אז איהר זייט מיט איהם גוטע פריינד, און איהר האט מיט איהם פיעל גערעדט.

דערהערענדיג זיין פרייע שטימע, און דערזעהענדיג זיין פריינד־ליכען שמייכעל, האב איך אין אנפאנג קיין מוטה ניט געהאט צו ריי־דען מיט איהם וועגען דעם וואס איך האב געוואלט. איך האב זיך אבער באלד פארגעשטעלט דעם אלטען אידען, רחל'עס זיידען, אין וועל־כען ראזענבערג האט מיך דערמאהנט, און אין דעם פערשפרעכען, וואס איך האב איהם געגעבען איידער ער איז אוועקגעפאהרען, אבצוהיטען זיין קינד, האב איך מוטה געפאסט:

— ראזענבערג — האב איך פלוצלונג געזאגט — איהר האט א פרוי מיט קינדער.

— יא, — האט ראזענבערג געענטפערט און זיין שטימע איז גע־ווען מיט פרייד.

— און וואס זיינען אייערע בעציהונגען צו רחל'ען?

ראזענבערג האט מיך אנגעקוקט מיט זיינע גרויסע אויגען, און פלוצלונג איז ער שטיל געווארען, טרויעריג, און האט געשוויגען.

— איך פרעג עס אייך, ווייל איהר זיידע, דער מילנער־איד, אויף וועלכען איהר האט מיך געפרעגט, האט מיר אנפערטרויט זיין איי־ניקעל, איידער ער האט פערלאזען ווארשוי. און אויף אזוי פיעל, וויפיעל דער איד האט מיר פערטרויט, איז רחל'ע איהם איבערגעבליבען איינע אליין פון זיין גאנצער פאמיליע; דער אלטער איד קען ניט לע־בען אהן דעם קינד, און ווען עס וועט איהר עפעס געשעהן, וועט עס דער אלטער זיידע ניט איבערטראגען.

ראזענבערג האט ווידער געשוויגען. דאן האט ער פלוצים מיין האנד אנגענומען און געזאגט:

— איך דאנק אייך, וואס איהר האט מיך דערמאהנט.

ער האט געפרואווט קוקען מיר אין די אויגען אריין, עס איז אבער פינסטער געווען אויף דער גאס.

— קומט מיט מיר אין א קאפע הויז אריין. איך וויל זיך מיט אייך דורכריידען.

מיר זיינען אריין אין א קאפע־הויז און מיר האבען זיך אוועקגע־זעצט אין א ווינקעל ביי א טישעל.

ראזענבערג האט מיר געקוקט גלייך אין די אויגען אריין. אין זיין בליק איז געלעגען אן ערנסט און א אויפריכטיגקייט.

— איך האב אייך צוליעב דעם דא אהער געבעטען, ווייל איך האב געוואלט אייערע אויגען זעהן. איך קען מיט קיין מענשען אויפריכטיג ניט ריידען אין דער פינסטער. איך מוז איהם אין די אויגען קוקען — האט ער מיר נעזאגט — איהר האט מיר אויפמערקזאם געמאכט, אז רחל׳ע קען זיך פערליעבען אין מיר, און זי איז אן אונשולדיג יונג קינד, און איך קען איהר הארץ רויבען, און חתונה האבען קען איך ניט מיט איהר, ווייל איך האב שוין א ווייב מיט קינדער. איך דאנק אייך זעהר פאר די אויפמערקזאמקייט. איהר האט רעכט. אבער איהר ווייסט דאך, אז ניט דאס וואס איך האב א ווייב מיט קינדער האט אייך גע־בראכט צו רעדען מיט מיר וועגען מיינע בעציהונגען צו רחל׳ען; איך ווייס דאך, אז איהר, אלס א פרייער, מאדערנער מענש, פערשטעהט דאך גאנץ גוט, אז צוליעב דעם, וואס איך האב א ווייב מיט קינדער, קען איך זיך דאך ניט אבזאגען ענטציקט צו ווערען פון דער זון, פון וואַ־סער; צו אטהעמען לופט, צו ליעבען בלומען. עס איז דאך דא אן אנדערע אורזאכע, וואס האט אייך געבראכט צו ריידען מיט מיר וועגען רחל׳ען... פאר וואס קענען מיר נישט זיין אפענהערציג? לאמיר זיין אפענהערציג, כאטש מיר ריידען צום ערשטען מאל! זאגט מיר: זייט איהר פערליעבט אין רחל׳ען? זייט איהר אייפערזיכטיג אויף מיר?

— יא, — האב איך געענטפערט.

— יעצט זיינען מיר אויף א וועג, איך וויל אייך גאר ניט בע־רוהיגען; דאס וואס איהר זייט אייפערזיכטיג אויף מיר, מאכט אייך נאהנט צו מיר, פערבינדט אייך מיט די געפיהלען צו מיר, און מיר ווע־רען דורך דעם פערזענליך פערבונדען איינער מיט׳ן אנדערען, און דאס וויל איך! מענשען דארפען ניט שטעהן ווי איינזאמע בוימער אין א וויסט פעלד, וואס איינס קען זיך ניט צוריהרען צום צווייטען; מענשען זאלען זיך פערזענליך פערבינדען איינער מיט׳ן אנדערען! פיהלט איהר דען אין די אייפערזוכט בלויז ווערטאג? דאס וואס איך ליעב

די זעלבע פערזאָן, וואָס איהר ליעבט, מאַכט דאָס דען אייך ניט נאָהענט צו מיר? ניט דען דאָס אייך בלויז צער און צאָרן? דערפיהלט איהר דען ניט אין דעם צער פון די אייפערזיכטיגקייט אַ געוויסען שטילען, אינערליכען פערגעניגען, ווי אַ שטילע מוזיק? ווייסט איהר וואָס די מוזיק פון אייפערזוכט איז? דאָס איז די מענשליכע ליעבע פון אלע צו אַלעמען; דאָס בשותפות'דיגע מענשליכע, וואָס איז אין אונזביידען! איהר האסט מיך נישט ווען איהר זייט אייפערזיכטיג אויף מיר — איהר ליעבט מיך, איך בין אייך טהייערער, שעהנער, אנגעזעהענער, דערפאר וואָס איך ליעב דיעזעלבע פערזאָן, וואָס איהר. פאַרוואָס זאָל איך פון אייך דאָס געפיהל אויסמעקען? ניין. איך בין גליקליך, וואָס איך האָב אייך, אַ מענשען, בערייכערט מיט אַזאַ איידעלען, מענשליכען, בשותפות'דיגען געפיהל צו מיר, און איך וויל אייך אָפען מודה זיין, אז איך ליעב טאַקע רחל'ען און דאָס וואָס איהר ליעבט זי אויך — דאָס קען גאָר ניט שאדען מיין ליעבע. פערקעהרט, דאָס בערייכערט נור מיין ליעבע, ניט בלויז צו רחל'ען, נור אויך צו אייך, ווייל ליעבע אליין איז דאָס העכסטע מענשליכע געפיהל; דורך דער ליעבע פערבינדט זיך איין מענש מיט'ן צווייטען, און אונזער ליעבע צו רחל'ען האָט אונז ביידען פערבונדען. אזוי וואָלט מען זיך קיינמאָל ניט געקענט פערבינדען. רחל'ע האָט אונז פערבונדען. פונקט אזוי ווי פייער גיסט צוזאמען איין פייער מיט'ן צווייטען, אזוי האָט רחל'ע אונז ביידען צוזאמענגעפלאָכטען. איך בין רייכער געוואָרען דורך אייער ליעבע... פערשטעהט איהר מיך?

— איך פערשטעה ניט אין גאנצען, נור איך וואָלט געוואָלט ווייסען, אויב איהר האָט גערעדט וועגען אייער „טהעאָריע" פון ליעבע מיט רחל'ען, און אויב זי פערשטעהט אייך?

— געוויס האָב איך גערעדט מיט איהר וועגען דעם. די אבענדען, וואָס איך פערברענג מיט מאַטילדען, מיט ראָזען און מיט רחל'ען — רעדען מיר אלץ וועגען דעם; וועגען פערבינדען די מענשען איינעם מיט'ן אנדערען דורך ליעבע. איך ווייס נישט, אויב רחל'ע פערשטעהט מיך אין גאנצען. נור אזעלכע קינדער ווי רחל'ע און מאַטילדע פיהלען דאָס. און דאָס געפיהל קען איינזאפּען אין זיך דאָס בשותפות'דיגע. זועלכעס איז אונזער אייגענעס נאָך פון די פרימיטיווע צייטען און דער שכל, דער עגאָאיסטישער מענשליכער שכל האָט דאָס בשותפות־

דיגע אויסגעמעקט און בעשאפען א פערזענליכען גליק. דער געפיהל אבער נעדענקט נאך דאס אלגעמיינע מענשליכע גליק. דורך דעם איז דער געפיהל פון בשותפות'דיגער מענשליכער ליעבע אזוי שארף און קלאהר ביי אונשולדיגע יונגע מיידלאך, וועלכע זיינען נאך נישט פער'סם'ט געווארען מיט פערזענליכען עגאאיסטישען האנדעל, וועלכען ערוואקסענע מענשען רופען „גליק". און רחל'ע און מאטילדע קענען דאס דערפיהלען פיעל טיעפער ווי מיר.

— מעג איך אויך וויסען אייערע געפיהלען צו מאטילדען? אדער דאס איז אפשר ביי אייך א געהיימנים?

— פאר מענשען, מיט וועלכע איך בין געווארען פערבונדען דורך ליעבע, עקזיסטירט ניט פאר מיר קיין געהיימנים, ווארים אלע געפיהלען, מיט וועלכע איך בין רייך, זיינען אויך א טהייל פון זייערע געפיהלען, און מיט דיר (איך בין דערשראקען געווארען פאר'ן פלוצלונגען „דוצען", מיט וועלכען ראזענבערג האט מיך בעעהרט) בין איך פערבונדען געווארען דורך רחל'עס ליעבע. און אזוי ווי איך בין דורך רחל'עס ליעבע געווארען פערבונדען מיט דיר און מיט אלע, וואס ליעבען זי, אזוי בין איך אויך דורך מאטילדע'ס ליעבע געווארען פערבונדען נישט נור בלויז מיט איהר, נור מיט די אלע, וואס ליעבען זי. און וואס גרעסער דער קרייז וועט ווערען, וואס פרייער די וועלט וועט ווערען, אלץ גליקליכער וועט די וועלט ווערען. דאס מענשליכע בשותפות'דיגע וועט זיך דאן אויסשפרייטען איבער אלע מענשען, איבער אלע חיות, איבער אלע פויגלען, איבער אלע גרינסען און געוויקסען. דורך דעם קען מיך ניט מיין פרוי'ס ליעבע, אדער רחל'עס ליעבע אבהאלטען ליעב צו האבען מאטילדען, אדער אן אנדערע, וואס פיהלט דעם גרויסען מענשליכען געפיהל פון ליעבע. ניין, פערקעהרט, דורך דער ליעבע קום איך צו דער ליעבע! רחל'ע, מאטילדע, מיין פרוי און ראזע האבען מיין הארץ נאר רייפער געמאכט צו פיהלען די מענשליכע געפיהלען — און אזוי ווי די גאנצע זון שיינט איבער דער ערד, און אזוי ווי די גאנצע נאכט דעקט צו די גאנצע וועלט, און אויס אלע טהוי טראפענס ווערט איין ראסע, אזוי דארף אויס דעם איינצעלנעם מענשליכען הארץ ווערען איין גרויסע וועלט־הארץ; אויס דער איינצעלנער מענשליכער ליעבע — ווערען איין גרויסע וועלט־ליעבע, וואס איז פערקניפט און פערבונדען מיט אלע מענשליכע הערצער. ווייל מייז נע־

פיהל און מיין ליעבע איז נישט א בעזונדערע זאך פאר זיך, נור עס איז א טראפּען פון דעם גרויסען מענשליכען געפיהל און א טהייל פון דער גרויסער מענשליכער ליעבע.

— מיט אַנדערע ווערטער: לויט אייער מיינונג בעדארף ניט עקזיסטירען אין מענשליכער בעציהונג קיין אייגענטהום, נור אלע געהערען צו אלע. דאס איז אייער געדאנק?

ראזענבערג איז מיט אמאל טרויעריג געוואָרען. ער האט מיר ניט געענטפערט אויף מיינע רייד, נור גערופען דעם קעלנער און בעצאהלט איהם פאר דער קאפע. ער האט זיך אויפגעהויבען און מיר די האנד דערלאנגט. געקוקט מיר אין די אויגען אריין און געזאגט מיט אן אָפענהערציגקייט און מ'ט א טרויעריגקייט:

— טייטשט עס אויס, ווי איהר ווילט. איך ווייס, איהר וועט מיך פערשטעהן, ווען איהר וועט ניט שלעכט קלעהרען וועגען מיר. איך האב אייך נור געוואלט זאגען, אז איך בעדויער נישט, וואס איך האב זיך מיט אייך געטראפען. פערקעהרט, איך בין זעהר גליקליך, וואס מיר ליעבען איין און דיזעלבע פערזאן, און איך וואלט געוואלט מיט אייך פריינד ווערען.

דערביי האט ער מיר די האנד געגעבען און מיר איבערגעלאזט אין דער נאכט אליין.

12.

„אין דעם באנד פון ליעבע“.

ראזענבערג איז עטליכע טעג נאכאנאנד ניט געקומען צו די שטיינמאנס. די מיידלאך האבען ניט געוואוסט, וואס עס איז געשעהן מיט איהם, און זיין פערשווינדען האט אויף זיי געמאכט א שטארקען איינדרוק. זיי האבען זיך געהאלטען אין סוד'ען איינע מיט דער אנדערער און א טרויעריגקייט האט זיי ארומגענומען, ווי זיי וואלטען פערהוילען געוואָרען אין א נישט געזעהענעם וואלקען.

דאס טרויעריגקייט האט מיך נאך מעהר געערגערט, און איך האב אנגעהויבען צו פערלירען יעדעס געפיהל, וואס איך האב געהאט צו-

רחל׳ען. איך האָב אויך אויפגעהערט קומען צו די שטיינמאַן׳ס, און בערעכענט זיך אין גאנצען צו דערווייטערען פון דער משפחה און בע־סער אין זינען האָבען מיינע אייגענע געשעפטען. איך האָב זיך אבער דערמאַנט אן דעם אלטען אידען אויף דער מיהל; ווי ער הענגט אָב אין רחל׳ען און מיט וואָס פאַר א צוטרויען ער האָט איבערגע־געבען רחל׳ען אין מיינע הענד איידער ער האָט פערלאָזט ווארשוי. — האָב איך געטראַכט פריהער זיך דורכרעדען מיט רחל׳ען איידער איך וועל שרייבען צו איהר זיידען, אז ער זאָל קומען נאָך איהר. כאָטש איך מוז זיך מודה זיין, אז רחל׳ע האָט דענסטמאָל שוין געהאָט פערלאָרען אין מיינע אויגען יעדען חן; עס האָט זיך מיך געדאַכט, אז איך האָב אין גאנצען אַ טעות אין איהר; און אלעס וואָס איך האָב געטראַכט וועגען איהר, איז געווען אן איינבילדונג פון מיין אייגענער פאַנטאַזיע. און זי האָט מיך שוין נור אינטערעסירט אויף אזוי פיעל אויף וויפיעל איך האָב גענומען אויף זיך אכטונג צו געבען אויף איהר אין דער גרויסער שטאָדט, אָבער זי אליין איז מיך שוין ווייניג וואָס אַנגעגאַנגען.

איך האָב זיך פאַרגעברייט צו האָבען מיט איהר א געשפּרעך, אין וועלכען איך זאָל איהר ארויסווייזען מיין גאַנצע גלייכגילטינקייט צו איהר.

„דאס פערשפּרעכען צו אייער זיידע, אייך אבצוהיטען אין דער גרויסער שטאָדט, נויטהיגט מיך צו דעם אונאַנגענעהמען געשפּרעך מיט אייך; קיינע פערזענליכע מאָטיווען שפּיעלען דאָ נישט מיט“. האָב איך זיך אויסגעלערענט ווי פאַר אן עקזאַמען דעם טרוקענעם שפּרוך, מיט וועלכען איך וועל אָנהויבען דאָס געשפּרעך. אבער קוים בין איך צו מאָרגענס אין דער פריה, אריינגעקומען צו די שטיינמאַנס, און געזעהן ווי די מיידלאַך זיצען ביי דער ארבייט; נייהען די בלו־מען און זינגען ליעדער — קוים האָב איך געזעהן רחל׳ען ווי זי לאַכט הויך, מיט איהר אונשולדיגע שטימע; און איהרע קליינע דעליקאַטע הענטלאַך נייהען אויף די גרין בלויז רויטע בלעטלאַך און שטעלען צו־נויף די בלומען — איז דער גאַנצער שפּרוך פערשוואונדען און איך האָב פערגעסען צוליעב וואָס איך בין אהער געקומען און וואָס איך האָב צו רעדען מיט רחל׳ען.

— שמעון! זעה, ווער איז דאָ! — האָט זיך רחל׳ע אויפגעכאַפּט פון טיש, דערזעהענדיג מיך, און איז, פאַר אלעמען אין די אויגען,

ארויפגעפאלען אויף מיר און האָט מיך פשוט געקושט. איך בין רויט געוואָרען, איך האָב זיך געשעהמט פאַר אַלע מענשען, וואָס זיינען אין שטוב געוועזן.

— וואו ביזטו פערשוואונדען? איך בין דיך געגאנגען זוכען איך בין געוועזן אויף דיין וואהנונג און איך האָב דיך נישט געפונען. וואָס איז געשעהן מיט דיר?

איך האָב איהר געקוקט אין די אויגען אריין. אין איהרע גרויסע אויגען איז געלעגען יענע ריינקייט, יענע הייליגע אונבעריהרקייט, וועלכע עס שפּיעגעלט זיך אָב אין דער דערשראָקענקייט פון אונשולדיגע מיידעלשע אויגען. אין איהר שטימע האָט געקלונגען די זעלבע קינ־דערשע פרייהייט, פרייד וואָס איך האָב געקענט נאָך פון די ערשטע טעג, ווען איך האָב זיך מיט איהר בעקענט. אין דער שטימע האָט זיך מיר שטענדיג געדאכט, הער איך דאָס געזאנג פון די פעלדער, און דאָס געוויין פון דעם ווינט, וואָס הערט זיך צווישען די פליעגלען פון די ווינד־מיהלען, פון וועלכע זי איז געקומען צוגעהן.

— דו ווייסט? יענקעלע וועט היינט אבענד קומען צו אונז. ער איז קראנק געוועזן די גאנצע צייט; ער האָט דאָס אונז געלאָזט ווי־סען און דורך דעם איז ער ניט געקומען. זעה די בלומען וואָס מיר האָבען אָנגעגרייט פאַר איהם! — ווייזט זי מיר אויף דעם בוקעט ווילדע פעלד־בלומען, וועלכע זיינען געשטאנען אויף דעם קאמאָד.

— רחל'ע, איך וויל מיט דיר עפּעס ריידען — האָב איך קוים אויסגעשטאָמעלט.

— וואָס איז געשעהן? — האָט זי דערשראָקען געפרעגט — עפּעס נייעס?

— גאָר ניט איז געשעהן, נאָר איך וויל זיך מיט דיר דורכריידען.

— שמעון, געהען זי עסען! — איך האָב פאַר איהנען געגרייט צום טיש — רופט פון טיש אהער ראָזע, וועלכע, דערזעהענדיג מיך, האָט שטילערהייט דערווייל צום טיש געגרייט.

— איך בין נישט הונגעריג, איך דאנק איהנען זעהר.

— וואַרט אַ מינוט, ראָזע. ער האָט מיר עפּעס צו זאָגען — רופט זיך אָב רחל'ע און שלעפּט מיך אין אַ צווייטע שטוב אריין, וואו עס איז געוועזן דאָס שלאָף־צימער פון די מיידלאך, און זעצט זיך אוועק מיט מיר אויפ'ן בעט.

— וואָס איז געשעהן?

— גאָר נישט איז געשעהן, נור... מיר געפּהעלט נישט דער יענקעלע ראָזענבערג.

— אהא, אייפערזיכטיג! — מאַכט זי צו מיר און רייצט זיך מיט מיר מיט ביידע הענד — עס איז ניט שעהן, שמעון! אויף יענ־קעלען זיי נישט אייפערזיכטיג, יענקעלע איז א מלאך!

— רחל'ע...

— איך וויים וואָס ער האָט גערעדעט מיט דיר. יענקעלע אליין האָט דאָס מיר אלעס געזאָגט.

— פון וואַנען ווייסט דו? דו זאָגסט דאָך, ער איז נישט ארויס־געקומען, ער איז קראנק געוועזן.

— אָבער איך בין געוועזן ביי איהם, איך האָב נישט געקענט אויסהאַלטען איהם נישט צו זעהן, בין איך געגאַנגען צו איהם.

— דו ביזט געגאַנגען צו איהם?! שוין לענגסט ווי דו געהסט אריין צו איהם?

— ניין, בלויז צייט ער איז קראנק געוועזן. ער האָט געשריבען א בריוועל, אז ער וויל מיך זעהן, דאָס ווייב זיינס האָט מיר דאָס ברי־וועלע געבראַכט, און זי האָט מיך אהין געפיהרט צו איהם. און דאָרט האָט ער מיר אלעס געזאָגט.

— דאָס ווייב זיינס, זאָגסט דו? ווייסט דאָס ווייב, אז ער קומט דאָ ארויף צו אייך?

— געוויס ווייסט זי. און זי האָט מיך אליין געבעטען, אז איך זאָל אהין קומען צו זיי. זי האָט מיך זעהר ליעב, זי האָט מיך געבעטען, אז איך זאָל וואָהנען ביי זיי...

— ווייסט דאָס ווייב, אז ער, יענקעלע ראָזענבערג, האָט דיך ליעב, און האָט אויך ליעב מאַטילדען? — האָב איך מיט שרעק אויס־גערופען.

— שמעון, רעדט ניט אזוי! יענקעלע מעג ליעב האָבען, ווייל ער האָט גאַנץ אנדערש, גאַנץ אנדערש ליעב ווי איהר אלע, ווייל ער איז שעהנער, ריינער פאַר אייך אלעמען.

— אָבער, רחל'ע?!

— געוויס וועט איהר עס ניט פערשטעהן, איהר האָט נור אין זינען זינליכע זאַכען. יענקעלע אָבער קען ליעב האָבען מיך, מאַטיל־

דען, זיין ווייב און וועמען ער וויל, און מיר וועלען ניט אייפערזיכטיג זיין איינע אויף די אנדערע. פערקעהרט, מיר קריעגען זיך נאך ליעבער איינע די אנדערע, ווייל מיר פערבינדען זיך מיט אן אנדער. יענקעלע וועט אויך פאהרען מיט אונז אין פאלעסטינא, אדער ווייט אוועק אין אמעריקא, און דארטען וועלען מיר מאכען א קאלאניע מיט'ן נאמען „דער באנד פון ליעבע"; דארטען וועט איין מענש דעם צווייטען ליעב האבען, ווייל מיר אלע וועלען זיין פערבונדען אין דעם „באנד פון ליעבע". פאהר מיט מיט אונז, שמעון, מיר אלע וועלען דארט זיין; ראזע, מאטילדע און נאך שעהנע מענשען. וואו עס וועט נור זיין א שעהנער מענש, וועלכער פיהלט מיט דעם צווייטען און וויל זיך פערבינדען מיט מענשען, וועלען מיר איהם אויפנעהמען אין דעם „באנד פון ליעבע". דו וועסט זעהן וואס פאר א שעהנע וועלט עס וועט זיין! איין מענש וועט זיין צום צווייטען ווי א פאטער, ווי א ברודער. אלע קינדער וועלען צו אלעמען געהערען. די גאנצע קאלאניע וועט זיין איין משפחה, און פון דארט וועט זיך די ליעבע פערשפרייטען איבער דער וועלט. די גאנצע וועלט וועט ווערען פערבונדען דורך דעם „באנד פון דער ליעבע". און דענסטמאל וועט איין מענש אויפהערען דעם צווייטען פיינט צו האבען, ווייל ער וועט זיין איין משפחה מיט דער גאנצער וועלט; איינער וועט ביים צווייטען דעם ביסען פון מויל ניט ארויסכאפען. פערקעהרט, ער וועט איהם אבגעבען זיין אייגענעם ביסען, פונקט אזוי ווי א פאטער גיט אב דעם ביסען זיין קינד; פונקט ווי קינדער האלטען אוים זייערע עלטערען. אלע וועלען זיין משפחה'דיג פערבונדען דורך דער ליעבע. עס וועט אויפהערען די גאנצע פיין פון דער וועלט; דאס אונגליק פון ארים און רייך; פון געדריקטע און אונטערדריקקער. יא, שמעון, פאהר אויך מיט אונז. דו ביזט דאך תמיד געווען מיין פריינד, דו האסט דאך מיך ליעב געהאט. שמעון, איך האב דיך ניט געזעהן. יעצט זעה איך דיך. איך בין שלעכט געווען צו דיר די גאנצע צייט. און איך האב דיך דאך ליעב געהאט און איך האב עס דיר נישט געזאגט. מענשען בעהאלטען אין זיך די טהייערסטע געפיהלען און ווייזען ארויס נור די שלעכטע, פונקט אזוי ווי זיי וואלטען זיך געשעהמט מיט די גוטע געפיהלען. איך האב זיך געשעהמט דיר מיין ליעבע ארויסצואווייזען, און יענקעלע האט מיך געלערענט מיט ליעבע זיך ניט צו שעהמען. און איך זאג עס דיר אפען ארויס: שמעון,

איך האָב דיר לענגסט ליעב געהאט, און איך ווייס, אז דו האָסט מיך אויך ליעב געהאט. מיר האבען עס בעהאלטען איינער פאר'ן אנדערען. יעצט זאָג איך עס דיר ארויס...

און זי האָט מיך פּלוצלונג ארומגענומען און געקושט מיך אויפ'ן מויל.

איך האָב זיך דערשראָקען און נישט געוואוסט וואָס צו זאָגען און וואָס צו טהאָן.

— מאַטילדע, קום אריין! — האָט זי פּלוצים אריינגערופען מאַטילדען, — ראָזע, דו אויך!

— רחל'ע, וואָס טהוסט דו?

— דאָס זיינען די נאָהענטסטע צוויי מענשען, וואָס איך האָב אויף דער וועלט. זיי זיינען מיין משפחה — האָט רחל'ע געוויזען אויף די צוויי שוועסטער — יענקעלע האָט אונז פאר איין משפחה געמאַכט מיט זיין ליעבע צו זיי און צו מיר. — דאָס זיינען מיינע שוועסטער, און דאָס — ווייזט זי אויף מיר — איז מיין ברודער; מיין חתן־ברודער, וועלכען איך האָב פערשעהמט, פון דערוויימענס געהאַלטען, בעהאַלטען פון איהם מיינע געפיהלען. איך האָב זיי איהם יעצט ענטפּלעקט. דו ביזט מיט זיי משפחה, שמעון, זיי זיינען דיינע שוועסטער, פּונקט אזוי ווי מיינע, — שעהט זיך ניט פאר זיי! צוקוש זיך מיט זיי פּונקט אזוי ווי דו האָסט זיך געקושט מיט מיר. מיר אלע זיינען פערבונדען איצט. שמעון, צוקוש זיך מיט איהר — האָט זי געוואָרפען מאַטילדען אין מיינע אָרעמס, און דערנאָך איז צוגעגאַנגען די עלטערע, ראָזע, און מיט א פערשעהמטע אידישע מינע איז זי זיך געגאַנגען צוקושען מיט מיר, נור זי האָט עס ניט געקענט. זי איז דערשראָקען געוואָרען און האָט נעלאָזט פאַלען דעם קוש אין דער לופטען...

13

דער חתן יוסף.

די מוטער וועלכע איז געווען אז אויפגעזעהרין אין א קינדער־היים, האָט דעם טאָג געהאַט פריי. אז זי איז אהיים געקומען און געזעהען די פּאַרבערייטונגען וואָס מען מאַכט צו עמפּפאַנגען ראָזענבערג'ען,

האט זי נישט געפרעגט ווען און וואס און גענומען העלפען די טעכטער. די מוטער האט איבערהויפט זעהר גערן געזעהן ראזענבערג'ען ארויפקו־מען צו איהרע טעכטער. ערשטענס, איז ראזענבערג דעם גרויסען טאבאק־פאבריקאנט'ס זוהן — איז ער שוין געווען ביי איהר אן אנגעלעגטער גאסט. און אפשר האט זי אויך, ווי יעדע מוטער, וועלכע זארגט פאר איהרע טעכטער, געהאט א געהיימע האפנונג, אז ראזענבערג וועט זיך גט'ן מיט דער ווייב און חתונה האבען מיט איהרע א טאכטער. די פאנטאזיע האט זיך איהר צושפּיעלט דעריבער, און זי האט שוין אנגעהויבען צו בעטראכטען ראזענבערג'ען אלס א חתן. און ווי איהר געוואהנהייט איז געווען פון אמאליגע יאהרען, האט זי נאך יעצט, ביי אויסערגעוועהנליכע יום־טוב'דיגע מאמענטען, פערגעסען איהר לאגע, און געפיהרט איהר בעל־הבית'ישקייט מיט א ברייטער האנד, אויף אן אריסטאקראטישען שטייגער. אזוי איז אויך געווען דאס מאל. איהר שטימע איז מיט אמאל געווארען א יום־טוב'דיגע, זי האט שוין פון בע־צייטענס אן אנגעהויבען צו רעדען דאס אידישע מיט א דייטשען אק־צענט, און ארייגעווארפען פיעל פוילישע ווערטער. זי האט זיך דער־מאנט אן די גוטע יאהרען, וואס מען פלעגט טהאן ביים עמפפאנגען א וויכטיגען גאסט, און זי האט זיך דא אויך אוועקגעשטעלט קיכלאך און פוטער־געבעקס באקען, ווי אויף א יום־טוב. זי האט מיט איהר ענער־גיע און אימפעט די מיידלאך נאך אריינגעבראכט אין א גרעסערע בעגייסטערטע שטימונג. אין שטוב איז געווארען יום טוב.

דער פאטער אבער, דער קראנקער איד, האט דאס ניט געקענט צוזעהן. שוין ראזענבערג'ס ערשיינונג אליין אין זיין הויז איז איהם געווען צו־ווידער, און די פארבערייטונגען און נאך מעהר וואס זיין פרוי בעטהייליגט זיך אזוי אין זיי פאר א יונגען מאן, וואס קומט אריין צו זיינע טעכטער, און עס איז ניט קלאהר זיינע בעציהונגען צו זיי — דאס האט איהם אויפגערעגט. צו פראטעסטירען הויך האט ער מורא געהאט. ער איז געווען א ברויט־עסער ביי זיינע טעכטער, און פאר דער ווייב האט ער געציטערט צייט ער איז קראנק געווארען און זי האט געדארפט געהן פערדיענען. ער האט געשאלטען אין דער שטיל, פאר זיך אליין און געברומט אין בארד אריין:

— זעה נור, זעה נור וואס דא טהוט זיך, וואס פאר א יום טוב זיי מאכען, ווער בעדארף דאס קומען, גראף פאטאצקי?

די ווייב האט דאך פערנומען זיין מורמלען און זי האט איהם אבגעענטפערט:

— ער וועט זיך נאך דא אנרופען. מען פרעגט דיך קיין עצה ניט. און אז עס געפעהלט דיר ניט, קענסטו דיר געהן אין מושב זקנים.

דער קראנקער איד האט זיך פערשעהמט פאר מיר. ער איז רויט געווארען פאר כעס, אויפגערעגט און געשלונגען די ווערטער, און צו מיר געוואונקען אין דער שטיל:

— ער איז דאך א בעווייבטער, דער ראזענבערג, זעהט, זעהט, וואס פאר א יום־טוב מען מאכט פאר איהם.

און איך און דער קראנקער איד האבען ביידע צוגעזעהן מיט וואס פאר א פאראד מען געהט דאס עמפפאנגען ראזענבערג'ען. און מיר האבען ביידע געשוויגען....

נאר דערווייל איז אין שטוב ביי די שטיינמאנס צוגעקומען נאך א נייער בעל־הבית. דאס איז געווען דער יונג דער קאמאשען־מאכער, בערטהא'ס לעצטער חתן. יוסף האט מען איהם גערופען. דער יוסף, צייט ער איז א חתן געווארען פאר דער מיטעלסטער שוועסטער, בערטהא, האט זיך געהאלטען פאר א גאנצען בעל־הבית אין שטוב ביי זיין כלה. דער יונג איז געקומען פון א קליין שטעדטעל, וואו ער האט קליינער־הייט געהאט פערלאזט זיינע עלטערען און האט זיי קיין בריעף ניט געשריעבען. געלעבט האט ער זיין גאנצע יוגענד אהן משפחה, און זיך אליין ערצויגען. נור צייט ער איז א חתן געווארען, זעהט זיך אויס, האט ער זיך זיין כלה'ס פאמיליע געוואלט מאכען פאר זיין אייגענע. ער האט געבענקט נאך א היים, נאך א משפחה, און אנגעהויבען זיך פעראינטערעסירען מיט אלצדינג וואס קומט פאר ביי זיין כלה'ס משפחה. אויסגעפרעגט בערטהא'ן, זיין כלה, אויף אלע, אויף די שוועס־טער און אינטערעסירט זיך מיט זיי. ער האט שוין אפילו געהאט ארויפגעבראכט זיינס א קאלעגע, אן עלטערען יונג, אויך א קאמאשען־מאכער, וועלכען ער האט געוואלט שדכנ'ען די עלטסטע, ראזען. נור ראזע האט דעם יונג אזוי צוגענומען, אז ער איז אנטלאפען און וויל גישט מעהר ארויפקומען. דאס האט יוסף'ן פערדראסען. נאר ווען ער האט בעגעגענט אויבען, ביי זיין כלה'ס שוועסטער'ן דעם ראזענבערג, האט ער גאר ניט פערשטאנען וואס דא טהוט זיך.

די מיידלאך האט ער אין גארנישט געקענט חושד זיין. ער איז ארויפגעקומען און געזעהן זייער אנשטענדיגע פיהרען. איז איהם א רחמנות געווען אויף זיי. „פערלאזטע קינדער" האט איהם זיין פראס־טער אינסטינקט געזאגט, „האבען נישט קיין פאטער און קיין מוטער, און יעדער שארלאטען וויל זיי אויסנוצען, דארף מען זיך פאר זיי אנ־נעהמען".

נור בעפאר ער איז א חתן געווארען מיט בערטהאן, האט ער זיך אין גאר נישט אריינגעמישט און גאר ניט געפרעגט. „א הונד פאר'ן יאהר בילט נישט". נאר קוים האט ער תנאים געשריעבען מיט בערטהא'ן און איהר געשאנקען א גאלדענע קייט, האט ער זיך געהאלטען פאר א היימישען אין שטוב, און אנגעהויבען זיך אינטערעסירען מיט אלצדינג וואס דא קומט פאר.

— ווער איז דער ראזענבערג וואס קומט ארויף צו אייך? — האט ער געפרעגט דער כלה.

— א יונגערמאן, — האט איהם די כלה אבגעענטפערט.

— א יונגערמאן זעה איך — האט ער געענטפערט, — אבער צו וועמען קומט ער ארויף, צו ראזען אדער צו מאטילדען, אדער גאר צו די פרעמדע? ווארים איך זעה, אז ער איז א מחותן מיט אלע דריי.

— ער קומט ארויף צו אונז אלע, ער קומט ארויף אין שטוב אריין.

— ווי הייסט אין שטוב אריין! א חתן וויל ער ווערען? אז מען קומט ארויף אין א שטוב אריין וואו עס זיינען דא מיידלאך, וויל מען עפעס.

— ער האט דאך שוין א ווייב מיט קינדער.

— אזוי גאר, ער האט שוין א ווייב מיט קינדער און קומט ארויף אין א שטוב אריין וואו עס זיינען דא מיידלאך. ווייס איך שוין צו וואס ער קומט ארויף.

— צו וואס קומט ער ארויף? — פרעגט די כלה פעראינטערעסירט.

— ער קומט ארויף, ער קומט ארויף — מען דארף איהם פון אלע טרעפען אראפווארפען — האט געזאגט יוסף און אונטערגענומען זיך דאס אויסצופיהרען.

דעם זעלבען פארנאכט איז ארויפגעקומען דער חתן יוסף מיט זיין כלה בערטהא, וועלכע ער האט געבראכט צופיהרען פון דער ארבייט. זי האט געארבייט אין א פאבריק פון וועש. אז ער האט געזעהן ווי

די מחותנת׳טע שטעהט פערטהאן ביי דער קיך און באקט היימישע קיכלאך, און מאטילדע און רחל׳ע האבען זיך אויסגעפוצט, ווי כלות אין בלומען, און די עלטסטע ראזע געהט ארום מיט א פאר פערגלאצטע אויגען און איהר אויסגעאיידעלט פנים שיינט מיט גליק, געהט דער יונג אין דער שטיל צו צום מחותן, וועלכער איז האלב געלעגען, האלב געזעסען אונבעוועגליך אויף דער זאפע, און דערלאנגט דעם מחותן א פעקעלע ציגארען:

— נא, מחותן, רויכערט, זיי זיינען גוטע, א קאפיקע א שטיק.

דער איד האט זיך דערפרעהט מיט די ציגארען ווי מיט א גרויס גליק. ער האט ליעב געהאט צו רויכערען ציגארען. צייט ער איז קראנק געווארען האט ער זיך געמוזט אבזאגען פון דעם פערגעניגען. דאך פלעגט ער פון צייט צו צייט „א נאש" טהאן. א שכן׳ס א אינגעל, וועלכער האט אויף׳ן קראנקען רחמנות געהאט, פלעגט איהם ברייננגען פון צייט צו צייט שטיקלאך רעשטלער ציגארען וואס ער פלעגט אויפהויבען אין גאס, און דער איד האט זיך דערמיט מחיה געווען. אבער זינט ער איז קראנק געווארען האט ער נאך נישט געהאט אין דער האנד א גאנצע ציגאר פאר זיך אליין. ער האט זיך דערפרעהט מיט דעם פעקעל ווי מיט א גרויסע מציאה, און ער האט געזאגט מיט פערגעניגען:

— א דאנק. בעהאלטען עס אויף יום־טוב.

— ניין, מחותן, פערררויכערט איצט א ציגאר, — נעהמט דער חתן ארויס א ציגאר פון פעקעל און דערלאנגט דעם מחותן אין מויל אריין.

דער קראנקער איד האט מורא געהאט פאר דער ווייב, האט ער געוואונקען צום חתן אויף דער ווייב:

— זי...

— האט נישט קיין מורא פאר איהר, רויכערט מחותן, דערלאנגט ער איהם אן אנגעצונדענע שוועבעלע.

אז דער איד האט זיך שטארק פערצויגען, פרעגט איהם דער חתן:

— פאר וועמען מאכען זיי אזא פאראד, וואס, א חתן קומט צו די עלטסטע?

— ניין. דאס קומט דאך דער ראזענבערג. ער איז קראנק געווען, איז ער געזונד געווארען — האט מען פאר איהם בלומען געקויפט. ער קומט וויינט.

— אזוי, דער ראָזענבערג קומט היינט.

דער קראַנקער איד האָט געקוקט אויף דעם חתן ווי אויף אַ משיח. צייט דער חתן יוסף האָט אָנגעהויבן אַריינצוקומען אין זיין הויז אַריין, זעהט מען איהם, דעם פאַטער, הערט מען איהם, דער חתן רעדט מיט איהם. און איבערהויפּט האָט ער געהאַפט, אַז דער חתן וועט זיין גאַנצע פאַמיליע אַרויסהויבען. פאַר וואָס ער האָט דאָס אזוי געהאַפט אויף׳ן חתן יוסף האָט ער אַליין ניט געוואוסט. נור עס איז איהם געפעלען וואָס דער חתן יוסף איז אַ בעל־הבית און אינטערעסירט זיך מיט זיין פאַמיליע.

— ווער רויכערט דאָס, אוי, אוי, עס שטיקט מיך אין האַלז פון דער זעלנערישער מאַכאַרקע, — האָט זיך די מחותנת׳טע אומגעקוקט האַלטענדיג זיך אין איבערטהאַן פאַר דעם עמפּפאַנג.

— ווער רויכערט, קיינער רויכערט ניט, — האָט דער איד פלינק בעהאַלטען דעם ציגאַר, ווי אַ איינגעל פון דער מוטער.

— רויכערט, מחותן, רויכערט, עס קאָסט אַ קאָפּיקע אַ שטיק, האָט ניט קיין מורא פאַר איהר, — האָט דער חתן יוסף איהם מוטה צוגעגעבען.

די מחותנת׳טע האָט ניט זעהר ליעב געהאַט דעם חתן יוסף, ער איז פאַר איהר געוועזן צופיעל גראָב און פון ניעדריגען שטאַנד, און אַז זי האָט זיך געקריעגט מיט דער טאָכטער, בערטהאַ, האָט זי איהר פאָרגעוואָרפען דעם „שוסטער־יונג״ וואָס זי האָט אין שטוב אַריינגעבראַכט. דער חתן יוסף האָט געוואוסט דערפון, עס איז איהם וועניג וואָס אַנגעגאַנגען וואָס די מחותנת׳טע האָט איהם ניט איבעריגס גערן, און ער האָט געטראַכט, אַז ער וועט זיך שוין מיט איהר אָפּרעכענען נאָך דער חתונה. דערפאַר האָט דער חתן יוסף זעהר ליעב געהאַט דעם מחותן דעם קראַנקען אידען. און די מחותנת׳טע, דערפאַר וואָס דער חתן און דער מחותן האָבען זיך אזוי גערן, האָט איהר מאַן נאָך מעהר פיינד געקראַגען, און זי פלעגט איהם זידלען אינאיינעם מיט׳ן חתן, דעם שוסטער־יונג.

— ז — — זי — ווייזט דער מחותן אויף דער ווייב.

— האָט ניט קיין מורא, מיט׳ן שטעקען גיט איהר. איהר האַלט דאָך אַ שטעקען אין האַנד.

דער קראַנקער איד האָט מיט פערגעניגען געשמייכעלט.

נאר באלד האט זיך די טהיר געעפענט און יענקעלע איז ארייננעקר־מען, אין דער פּאלערינע, מיט'ן ווייכען הוט, אונטער'ן ארעם האט ער געהאלטען א בוך, און אומגעקוקט זיך מיט זיין בלייך פּנים. די אידענע אליין איז איהם אנקעגען געלאפען און נערופען איהם: פּראשע פּאנא, און האט איהם געהאלפען די פּאלערינע אראבנעהמען. די טעכטער זיינען ארום געשטאנען פערגאפט, מיט אויפגעריסענע אויגען און שלאַ־נענדע הערצער. נאר איינע, בערטהא, האט זיך ניט געמאכט דערפון וואס ראזענבערג איז ארייננעקומען. זי איז געשטאנען ביי דער קיך און געהאלטען אין אנרייסען ציבעלעס אויף לעבער פאר איהר חתן, וואס ער האט זעהר ליעב געהאט. דער אנרייסען פון די ציבעלעס האט גע־מאכט א טומעל און א רויך האט געזעצט פון דער לעבער ווי אוים א קוימען. די מאמע איז ארייננעלאפען אין קיך און געמאכט גוואלדען:

— גיב נור א קוק וואס פאר א גערודער זי מאכט אן מיט איהרע ציבעלעס פאר איהר חתן. עס איז דאך ניט שעהן. זעה ווער עס איז דא, ראזענבערג איז דאך דא.

— וואס נעהט מיך ראזענבערג אן? יוסף וויל לעבער מיט צי־בעלעס.

— אלעס, מיינסטו, וואס דיין שוסטער־יונג וויל, מוזטו איהם גע־בען, און באלד אויפ'ן ארט. האלט זיך איין.

דער „שוסטער־יונג" יוסף האט דאס געהערט. ער איז געזעסען מיט'ן מחותן אין א ווינקעל און האט זיך געטראכט: יעצט איז די ריכטיגע צייט זיך אבצורעכענען מיט זיי.

האט ער געזאגט צום מחותן:

— שווייגט, שווייגט, מחותן, איהר וועט באלד זעהן, וואס פאר א שווארצע יאהר זיי וועלען זיך אויסריכטען.

— איך וויים פון גארניט, איך האב גאר ניט געהערט, — ווישט זיך דער איד די וואנצעס אב.

ווי ראזענבערג האט שוין געהאלטען אין מיטען בעסטען לעזען פון עפּעס א בוך ארויס, ארום וועלכען די מיידלאך זיינען געווען ארומ־גרופּירט, און די מאמע איז אויך געשטאנען מיט פער'חלש'טע אויגען און מיט א גלאנצענדיג פּנים און געקוואלען פון די „אינטעליגענט־סטווא" איז צוגעגאנגען גאנץ פּלוצים דער חתן יוסף און געגעבען א

לעג ארויף זיין שווערע האנד אויף ראזענבערג'ס אקסעל, און גיט איהם א פרעג:

— הערט נור, יונגערמאן, וואס טהוט איהר דא? צו וואס קומט איהר דא ארויף?

די ערשטע מינוט האבען די מיידלאך ניט געוואוסט וואס עס טהוט זיך מיט זיי.

— אוי, מאמע! — האט די עלטסטע אויסגעשריען, און מאטילדע און רחל'ע האבען פאר שרעק אנגעהויבען צו וויינען, און די אידענע האט אנגעהויבען צו שרייען:

— וואס טהוט איהר? עס איז דאך ראזענבערג. זייט מוחל פאני ראזענבערג, דאס איז א יונגערמאן —

— זייט שוין גאר ניט מוחל, פאני ראזענבערג — האט דער יונגער־מאן אנגעהויבען צו טרייסלען ראזענבערג'ען — זאגט נור, איהר, צו וואס קומט איהר דא ארויף? וואס, איהר ווילט חתונה האבען מיט מיינס א שוועגערין? זאגט, איך האב א רעכט אייך צו פרעגען. איך בין א חתן פון דאנען. דאס זיינען מיינע שוועגערינס.

ראזענבערג איז בלייך געווארען ווי קרייד. ער האט גאר ניט גע־ענטפערט, נור איינגעקארטשעט זיך הינטער דעם חתן יוסף'ס האנד און געציטערט.

— וואס טהוט זיך מיט אייך, עס איז דאך ראזענבערג. פאני ראז־זענבערג האט דאך א פרוי מיט קינדער. ער קומט ארויף דא אלס א גוטער פריינד, — האט די מחותנת'טע אוועקגעריסען דעם חתן יוסף.

דער חתן יוסף האט זי אבער אבגעשטופט מיט א האנד און ווייטער געזאגט אזוי:

— אויב אזוי, אז ער האט שוין א ווייב מיט קינדער, וואס טהוט ער ווייטער דא? וואס קומט ער ארויף צו יונגע מיידלאך, וועלכע דארפען כלות ווערען? איהר ווייסט דען ניט, אז א יונגערמאן, נאך דערצו א בעווייבטער קומט ארויף צו יונגע מיידלאך, שאדעט דאס צו א שידוך, מענשען בערעדען? מיין כלה בערעדט מען אויך! — האט ער אנגענומען דעם ראזענבערג ווי א שפענדעל און ארויסגעטראגען איהם הינטער דער טהיר — א יונגערמאן, וואס האט א ווייב מיט קינדער, קריכט ניט צו יונגע מיידלאך, און אז ניט טהוט מען אזוי, אט אזוי, — האט ער איהם נאכגעווארפען דאס בוך מיט'ן ווייכען הוט, מיט

די פּאָלערינע — דא זאָלט איהר זיין, קיינער זאָל ניט וואָגען ארויסצר געהן, איהר הערט! — האָט דער חתן געגעבען א טופּע מיט'ן פוס צו די קלאַגענדע מוידען — און איהר מחותנת'טע, זעצט אייך אוועק ביים טיש, אט אזוי, — האָט ער זי דעליקאַט אנגענומען, אויף וויפיעל ער האָט נור געקענט, און זי צוגעפיהרט צום טיש און אוועקגעזעצט זי. און די מחותנת'טע האָט איהם אנגעקוקט א בלייכע און א דערשראָקענע — אט אזוי. נו, יעצט, מחותן, איהר ווארט, איך פיהר אייך גלייך צו צום טיש — איז ער צוגעגאַנגען צום מחותן און איהם גענומען אונטער די ארעמס און צוגעפיהרט צום טיש.

דער איד איז געגאַנגען מיט שטייפע קניע ווי א פּרייסישער סאָל־דאַט און האָט געמורמעלט צו זיך אין באָרד אריין:

— איך האָב גאָר ניט געזעהן, איך האָב גאָר נישט געהערט.

— האָט ניט קיין מורא „שווער", — האָט דער חתן יוסף איהם שוין אנגעהויבען צו רופען פּלוצים „שווער". — די מחותנת'טע וועט זיך ניט בייזערען. און אז זי וועט זיך בייזערען וועט זי זיך אויף מיר בייזערען. אויף מיר.

— העי, בערטהא. דערלאַנג אריין די לעבער מיט די ציבעלעס, טאַ־טע־מאַמע זיצען שוין ביים טיש.

און דער קראַנקער איד, וואָס איז צום ערשטען מאָל, זייט ער קען זיך ניט בעוועגען מיט די פיס, געזעסען ביים טיש, האָט נאָך געהאָל־טען אין איין ברומען צו זיך אין באָרד אריין:

— איך האָב גאָר ניט געהערט, איך האָב גאָר ניט געזעהן.

14

דער פּרינץ פון ליעבע.

— וואָס פאַר א מענשען זייט איהר? איך וויל ביי אייך מעהר ניט זיין — האָט רחל'ע אויסגעשריען און געכאַפּט דאָס היטעל אויפ'ן קאָפּ און איז ארויס נאָך ראָזענבערג'ען.

נאָר ראָזענבערג האָט זי אָפּגעשטעלט.

— שטעה רחל'ע, געה ניט מיט מיר. וואו אהין וועסטו געהן?

געה צוריק. איך בין איהם מוחל, ער האט דאך נישט אזוי שלעכט געמיינט.

— יענקעלע, איך וויל מיט דיר מיטגעהן. עס איז מיר אומעטיג אליין.

איך בין ארויס פון קארידאר נאך רחל'ען, און אבגעשטעלט זיך:

— רחל'ע!

זי האט זיך אומגעקוקט.

— וואס ווילסטו פון מיר האבען? וואס געהסטו מיר נאך ווי א שאטען? — האט רחל'ע געזאגט.

— רחל'ע, דו האנדעלסט אזוי ווי ער, דערינען, פאר וואס רעדסט דו אזוי צו שמעון'ען — איך וויים דאך, אז דו האסט איהם גערן — האט זיך ראזענבערג אנגערופען — קומט מיט מיט אונז, שמעון.

מיר זיינען אין דרייען אראב פון די טרעפען. אויף ראזענבערג'ן איז גאר ניט געווען צו דערקענען קיין שפור פון בעליידיגונג, ער האט פון עפעס אנדערש אנגעהויבען צו רעדען. נאר רחל'ע האט איהם בלוצלינג אפגעשטעלט:

— יענקעלע, איהר וועט שוין ניט קומען מעהר צו געהן.

— א, געוויס וועל איך קומען, רחל'ע. איך וואלט באלד אריינ־געגאנגען און אנגעהויבען מיט איהם צו רעדען, נור יעצט וועט ער מיך ניט פערשטעהן. יעצט איז ער פערשיכור'ט פון דער אמביציע, אז ער האט מוטה געהאט מיך ארויסצוווארפען. ער וועט זיך בע־רוהיגען מארגען, איבערמארגען — וועסט זעהן רחל'ע, ער וועט זיך אליין שעהמען.

— אבער פארוואס, יענקעלע, פארוואס זיינען מענשען אזוי שלעכט?

— מענשען זיינען גאר ניט שלעכט. ער מיינט עס גוט, יעדער וואס טהוט עפעס, מעג ער אפילו טהאן דאס ערגסטע און גמיינסטע, פריוווט ער זיך בשעת מעשה ווען ער טהוט דאס צו ערקלעהרען באטש פאר זיך, אז ער טהוט א גערעכטע זאך.

יוסף גלויבט, אז איך וועל פערפיהרען זיינע שוועגערינס. אויס ליעבע צו זיי, האט ער מיך פון שטוב געיאגט. יוסף איז א גוטער מענש, און אן אנשטענדיגער מענש. איך האב איהם ניט וואס מוחל צו זיין, אדרבא, ער האט מיר מוחל צו זיין. און די ערשטע זאך מיינע מארגען

וועט זיין, יוסף'ן איבערצובעטען און איהם פון טעות ארויסצונעהמען.
רחל'ע האט געשוויגען.

— רחל'ע, געה אהיים. מאטילדע און ראזע וועלען טרויעריג זיין אהן דיר, זיי וועלען מיינען, אז דו פערלאזט זיי, און גריס זיי פון מיר. איך וועל מארגען זיין ביי זיי.

— א גוטע נאכט, יענקעלע.

— א גוטע נאכט, רחל'ע. און ער האט זיך צוקושט מיט איהר אין מיין געגענווארט.

— און זיי גוט צו שמעון'ען, רחל'ע. ער ליעבט דיר. און דו ליעבסט דאך איהם אויך. פאר וואס שעהמסט דו דיך מיט רעם געפיהל? ליעבע בעדארף מען פעדערען, ענטוויקלען, און ווי דו זעהסט נאר א שפּראצען פון ליעבע, דערשטיק עס ניט אין דיר, נור פארקעהרט, ערוועק עס, ענטוויקעל עס. ווארים וואס מעהר ליעבע עס וועט זיין אויף דער וועלט, וואס פרייער, וואס שעהנער, וואס בעסער און איידעלער די וועלט וועט זיין — אלץ בעסער וועט זיין פאר אייך, צוקושט אייך. שמעון קושט זיך מיט איהר.

רחל'ע האט מיך ארומגענומען און צום ערשטען מאל מיך אינסטינקטיף און הארציג געליעבט.

— א גוטע נאכט — און ראזענבערג איז פערשוואונדען.

מיר זיינעןביידע געגאנגען און האבען זיך אנגעהאלטען ביי די הענד. לאנג האבען מיר געשוויגען. און איך מוז מודה זיין, אז עפּעס וואס האט ראזענבערג איבערגעענדערט אין מיר מיט זיינע רייד און פיהרונג. עס האט מיר שוין ניט אזוי ווילד אויסגעקוקט זיינע אידעען, און איך בין מעהר ניט געווען אזוי אייפערזיכטיג אויף איהם. און איך האב אנגעהויבען צו פערשטעהן רחל'ען בעסער. און עפּעס וואס האט אויפגעבלישטשעט אין מיר וואס האט מיר פערשטענדליך געמאכט ראזענבערג'ס ווערטער. ווירקליך דורך איהם בין איך נאהענט געווארען צו רחל'ען. איך האב דערפיהלט, אז דורך איהם איז מיר רחל'ע אויפגעקומען אין א גאנץ נייע ליכט, און איך האב זי גאנץ אנדערש געזעהן.

און עס זעהט אויס, אז רחל'ע האט אויך געדענקט דאס זעלבע וואס איך אין דער מינוט. איך האב אויך גלייך פערשטאנען איהר פראגע, ווען זי האט זיך פלוצלינג אנגערופען:

— שמעון, פערשטעהסטו, אז אונזער ליעבע איז פערבונדען מיט

ראָזענבערג׳ען ? יענקעל איז דער קנופּ וואָס ביגדט אונז צוזאַמען, און זאָל יענקעל אַוועק פון אונז — דאַן ווערט אונזער קנופּ דורכגעריסען. דאַן פערשטעהען מיר זיך ניט, דאַן איז גאָר ניט צווישען אונז, ווייסטו עס, שמעון ?

איך האָב עס גוט פערשטאַנען, נור דאָס פערשטעהן האָט מיר וועה געטהאָן. די גאַנצע אייגענליעבע, מיין פערזענליכקייט, מיין לייב, מיין בלוט און פלייש האָבען געשריען, האָבען פּראָטעסטירט.

— און וואָס בין איך דיר, איך דיר אליין, אָהן יענקעלען ? ווער בין איך ? ווי אַזוי עקזיסטיר איך פאַר דיר, מיין וועזען אליין ?

— איך ווייס נישט, שמעון. איך האָב קיין מאָל ניט געקלעהרט דערפון און קיין מאָל דיר ניט געזעהן. צוערשט ביזטו צו מיר א פריינד געוועזען. א פריינד ווי איין מענש צום צווייטען, ווי טויזענדער אַזעלכע פריינד. יענקעל האָט מיך נאָהנט געמאַכט צו דיר, ער האָט בעלויכטען דיך. און איך קען דיך ניט זעהן אליין אָהן יענקלען.

— בין איך דען נאָר פאַר דיר אַן אויסגעלאָשענער שטערן, וואָס ווערט בעלויכטען פון א פערביינגעהענדען אַנדערען שטערען ?

— איך ווייס עס ניט. נאָר איך מוז דיר זאָגען וואָס איך פיהל. איך קען ניט אַנדערש. און איך זאָג עס דיר דערפאַר, ווייל אָהן יענקלען איז מיר ניט אינטערעסאַנט מיט דיר צו זיין, מיט דיר צו רעדען. מיט איין וואָרט, אָהן יענקלען האָב איך דיר ניט ליעב. און אפשר ליגט עס ניט אין דיר, אפשר איז עס אין מיר אליין — און איך וויל, אַז מיר זאָלען זיך פערשטעהן.

שמעון, איך ליעב יענקלען. איך קען אָהן איהם ניט זיין. און אַלעס וואָס ער וועט הייסען וועל איך טהאָן. ווייל ער איז שעהן, און עס קען ניט זיין שלעכטס אין זיין מיין...

מיר זיינען פערשטומט געוואָרען איבער [illegible]

[illegible]ישע ביבליאטעק
אין פרעסע ארכיוו

נאָר ראָזענבערג איז נים געקומען ניט צומאָרגענס, ווי ער האָט געזאָגט, ניט אויפ׳ן אַנדערען טאָג — ער איז פערשוואונדען געוואָרען.

צוערשט האָט עס רחל׳ע גענומען מיט ערשטוינונג און אונרוהיגקייט. געמיינט, אַז עס איז עפּעס געשעהן מיט איהם, אַז ער איז וויי־

דער קראנק געווארען. זי האט מיך געשיקט אין געהיים נעוואהר ווערען, וואס איז מיט איהם. איך האב איהם ניט געקענט נעפינען, נאר איך האב איהם געטראפען אמאל אין גאס, בין איך צוגעגאנגען צו איהם, פרעהליך, ווי געוועהנליך, און געוואלט איהם די האנד דערלאנגען.

ווי ערשטוינט בין איך אבער געווארען, אז ראזענבערג האט מיך קוים דערקענט. ער האט קיין צייט ניט געהאט מיט מיר צו רעדען. ער האט בלויז געזאגט אין איילעניש:

—, א דאס זענט איהר, דאכט זיך שמעון, א פריינד פון דאס מיידעל, יא, יא, איך דערקען אייך — און האט מיך איבערגעלאזט און איז ווייטער געגאנגען.

איך האב קיין מוטה ניט געהאט עס איבערצוגעבען רחל'ען. דאס קינד איז אויסגעגאנגען. זי האט ניט פערשטאנען וואס דא איז גע־שעהן. פאר וואס איז ער פערשוואונדען? פאר וואס קומט ער ניט, און רעדט איבער מיט יוסף'ן וועגען דער גרויסער אידעע, וועלכע ער פערדינט? וואס איז געשעהן?

זי האט מיר אויך פיינד געקראגען, זי האט מיט קיינעם קייןווארט ניט גערעדט. זי איז פערשטומט געווארען די ערשטע פאאר וואכען, איז ארומגעגאנגען ווי א שאטען איבער דער שטוב, צו קיינעם זיך ניט אנגערופען קיין ווארט. זי האט זיך ניט אנגעטהאן, זי איז ניט גע־גאנגען שפאצירען, נאר איז געזעסען און גענעהט די רויטע בלימעלער, טהיילמאל איז זי צוגעגאנגען צום פענסטער, אראבגעקוקט, געזעהן די שפאצירענדע און צוריקגעצויגען זיך מיט א פערוואונדערונג און גע־לאזט פאלען א ווארט:

— צו וואס?

נאר מיט איינער האט זי זיך גע'חבר'ט, מיט מאטילדען. עס איז געווען ווי די צוויי מיידלאך וואלטען מורא געהאט, אז זיי זאלען זיך ניט פערליערען. זיינען זיי איז די פארנאכטען געזעסען צוזאמען אין שאטען פון שטיבעל, שטענדיג האבען זיי זיך געהאט וואס צו סוד'ען. שטענדיג האבען זיי געהאט עפעס וואס צווישען זיך א געהיימניס, אין וועלכען זיי האבען קיינעם ניט געוואלט אריינגעהמען. און גאנצע נעכט זיינען זיי געלעגען אויף די געלייגערס און גערעדט צווישען זיך אין דער שטיל, טהיילמאל פלעגט זיי צו זיי אריינגנב'ענען די עלטסטע ראזע, ווי זי וואלט געוואלט אריינגעהן אין זייער סוד אריין.

— כון וואָס רעדט איהר ? בעט זיך די עלטסטע, דערצעהלט מיר אויך.

— רחל׳ע דערצעהלט פון א פרינץ וואס וועט קומען און ער וועט פּרעדיגען די גרויסע ליעבע. ער וועט זיין אזוי שעהן, אז ווער עס וועט איהם נור אנטקעגען קומען, וועט איהם ליעב קריגען. און די אלע וועלכע וועלען איהם ליעב קריגען וועט ער פערבינדען מיט ליעבע. גרויסע אויגען וועט ער האבען — אויגען וואס קענען פער׳סם׳ען מיט ליעבע.

ער וועט נור א קוק טהאן אויף א מענשען מיט זיינע אויגען, וועט ער איהם צובינדען צו זיך. און זיין הארץ וועט זיין דאס גרויסע הארץ פון דער וועלט, אלע הערצער פון דער גאנצער וועלט וועלען זיין איינ־געקניפּט אין זיין הארץ, און ער וועט זיי אלעמען פערבינדען מיט די בליקען פון זיינע אויגען און מיט די ליעבע פון זיין הארץ — ער וועט זיין דער פרינץ פון ליעבע, און ער וועט קומען צו דער וועלט. בעפרייען די וועלט מיט ליעבע.

— אוי, קינדער, קינדער, דער פרינץ פון ליעבע איז געשטארבען. און אומזיסט ווארטען מיר אויף איהם. אויף דער וועלט געפינט ער זיך ניט. זעהט מיינע האָהר ווערען שוין גרויע, ווארטענדיג אויף איהם. נאר ער קען נישט קומען ווייל ער איז טוידט און געפינט זיך אויך ניט אויף דער אנדער וועלט. און די וואס קומען האבען נאר גנעהערט פון זיין נאמען. זיי קענען נאר זאגען דאס ווארט פון איהם, אבער זיי האבען ניט די מאכט, קוים זאגען זיי דאס ווארט פון איהם און פיהלען ניט די מאכט, שרעקען זיי זיך און אנטלויפען און בעהאלטען זיך צווישען די מענשען, און אז מען פרעגט אויף זיי: „ווער האט עס געזאגט" ? — רופען זיי זיך ניט אן ווייל זיי האבען מורא...

— עס קען ניט זיין, ראָזע, ניין, דער פרינץ פון ליעבע איז ניט געשטארבען. — ער לעבט און זוכט אונז און מיר זוכען איהם. נאר מיר קענען זיך ניט געפינען. מיר האָבען זיך פערבלאָנדזשעט און ער ווייסט ניט ווי אונז אפצוזוכען.

— ראָזע, צו וואָס ווייטער לעבען אויף דער וועלט. עס קען דאך ניט זיין, אז מיר לעבען בלויז צוליעב דעם. רויטע און בלויע בלימע־לאך אויפצוגעהען. צו דעם זיינען דאך געגוג בלאסע הענד פאראן. — און יעדעס אייזערנע צווייגעל קען דאך דאס מאכען. פיהלסטו ניט

אין הארצען א בענקשאפט נאכ'ן פרינץ פון ליעבע? און וואלט ער ניט געווען, וואלט דאך די בענקשאפט ניט געווען. די בענקשאפט איז דאך די שטימע פון איהם, וואס רופט אונז. ניין, איך וועל ווארטען אויף איהם, איך וועל איהם זוכען, דעם ריכטיגען, דעם שטארקען, דעם יונגען, וועלכער האט פאר קיינעם ניט קיין מורא, פאר קיינעם קיין שרעק, א, איך פיהל, איך וועל איהם באלד געפינען. ער איז נאהענט צו אונז, זעהר נאהענט, ראזע.

רחל'ע האט איינגעהילט איהר פנים אין מאטילדע'ס ברוסט און צו־וויינט זיך הויך, און לאנג און שטארק געוויינט.

— וואס וויינסטו, שוועסטער רחל? וואס וויינסטו? — האט זיך ביי איהר מאטילדע געבעטען און געקושט איהר קאפ.

— עס איז אומעטיג צו לעבען אזוי. עס איז אומעטיג—האט רחל'ע געוויינט אויף מאטילדע'ס ברוסט.

מאטילדע האט זי ארומגענומען:

— שוועסטער רחל — וויין ניט, וויין ניט — דו זאגסט דאך אליין אז ער וועט קומען. ער וועט קומען, דער פרינץ פון ליעבע, א יונגער, א שטארקער, און זיין הארץ וועט זיין איינגעקניפט מיט די הערצער פון די מענשען — מיט אלעמענס ליעבע, און מיט דעם גרויסען הארץ פון דער וועלט וועט ער דיך ארומנעהמען, מיט זיינע שטארקע הענד, אט אזוי וועט ער דיך ארומנעהמען—האט זי מאטילדע פעסט צו זיך צוגעדריקט.

— יא, ער וועט קומען, שוועסטער, ער וועט קומען דער פרינץ פון ליעבע יונג און שטארק.

און די ביידע מיידלאך האבען זיך ארומגעקלאמערט מיט די ארימס און די הערצער.

10

פערהוילענע נשמות.

א געוויסע צייט איז רחל׳ע פערשוואונדען, דער זיידע איז געקו־מען נאך איהר, און האט זי צוריקגענומען אין דארף אריין, אבער נאך איהר זיידעס טויט, וואס האט נישט לאנג געדויערט — האט זיך רחל׳ע בעוויזען צוריק אויף די ווארשעווער גאסען.

מיך האט זי מעהר נישט דערקענט, און אז איך האב געפרואווט צוגעהן צו איהר רעדען, האט זי מיך אנגעקוקט פרעמד, אדער גע־האלטען איהרע אויגען אראבגעבויגען צו דר׳ערד, און האט מיך אנ־געהויבען צו „אירצען". איך האב פערשטאנען, אז איך בין איבעריג — און איך האב זי אויסגעמידען.

איבער די ווארשעווער גאסען האבען זיך ארומגעדרעהט צוויי מיידלעך, ווי צוויי צווילינג־נשמות, רחל׳ע און מאטילדע. שטענדיג האט מען זיי געזעהען צוזאמען, קיינמאל נישט אליין, ווי די מיידלעך וואלטען נישט געקענט לעבען בעזונדער — און וואלטען ביידע געוועזען צונויפגעוואקסען. ביידע זענען זיי געוועזען אין שווארצען אנגעטהון, ווי זיי וואלטען ביידע געוועזען איינגעהילט אין א טיעפען סוד — און זייערע גרויסע אויגען וואס האבען ארויסגעקוקט פון הינטער זייערע שווארצע ברייטע רונדע היט — האבען וועמען געזוכט...

אמעריקאנער ערצעהלונגען

דאס נייע לעבען

צענטראלע יידישע ביבליאטעק
און פרעסע ארכיוו

דאָס נייע לעבען.

(ערצעהלונג).

1

א ווארימער ווינד האָט פון יט געבלאָזען. אין ניו יאָרק האָט מען פלוצלונג דערפיהלט דעם פריהלינג. מען האָט איהם ניט דער־זעהן, נאָר דערפיהלט.

פערשלאָסען אין די ערד אונטער אַ שטיינערנעם קאסטען און דאָס גרינס האט ניט קיין שפאלט פון וואנען זיך ארויסצורייסען. און ווען עס האָט שוין יאָ אַ גרין קעפעלע פון בליהעכטס אויף אַ בוים אין די ניו יאָרקער גאסען ארויסגעוויזען — האָט מען עס ניט בעמערקט. פער־לאָרען און פערטרונקען ווערען די בוימער מיט זייערע פריהלינגס בליטהען אין די אידישע גאסען אין ניו יאָרק, צווישען די שרייענדע פּלאקאטען און גראָב־שווארץ געדרוקטע אותיות, אז עס האָט קיינער קיין צייט זיך נישט אומצוקוקען אויף זיי. דערשפירט האָט מען דעם פריהלינג פון די מאטראצען, קאָלדרעס, בעטגעוואנד, וואָס האָבען זיך געלופטערט אין די אָפענע פענסטער. דערשפירט האָט מען דעם פריה־לינג אין דעם לייכטען ברכה'דיגען ווינד, וואָס לויפט אין די גאסען ארום. עס איז דער אָטהעם פון גאָט, וואָס קומט צו וועקען דאָס חיות פון דער ערד — געפינט ער נישט קיין ערד, וואו אויפצובליהען, זוכט ער זיך מענשען הערצער, אין זיי אויפוועקען דעם פריהלינג. נור אויך קיין מענשען געפינט נישט דער פריהלינג־ווינד אויף די אידישע גאסען אין ניו יאָרק — ביי־טאָג אויסגעשטאָרבען זיינען די גאסען, יונג און אלט זיינען אין די שעפּער פערשלאָסען — נור אַן אלט ווייב זיצט אויף די טרעפּלאך פון איהר הייזעל, נור אַ קינד שפּיעלט זיך אויף דעם בע־

שטויבטען טראָטואר — און זיי ווערען ארומגעכאפט פון דעם פריה־לינג'ס ווינד און לאכען און פרעהען זיך און זיינען איבער עטוואס גליק־ליך, און זיי ווייסען אליין ניט פארוואס.

נור קוים קומט דער פארנאכט, און פון דעם פריהלינג'ס אטהעם ווערט איין לויכטענדער, געלבליכער לייכטער נעבעל, וואס רוקט זיך אָן פון אַ עק הימעל און לאָזט זיך געדיכט אין אויר ארונטער און הילט איין אין זיך הייזער און מענשען, ווערען שוין דאן די ניו יאָרקער אידישע גאסען בעלעבט. פון אלע עקען גאסען, ווי קליינע שטראָמען, הויבען אָן מענשען זיך צו גיסען, יונגע און אלטע, מיידלאך און ווייב־לאך, און פילען אָן און בעלעבען די גאסען, ווי כוואליעס וואסער וואל־מען אַ טייך אָנגעפילט. די עלעווייטעדס קלאפּען איבער די קעפּ, און יעדעס מאל קומט צו לויפען אַ שרייענדע חיה איבער די קעפּ, שפּייט אויס אַ מעגגע מענשען און לויפט צוריק אוועק. פון אונטער דער ערד, דורך אַ לאָך הויבען אָן צו קריכען מענשען און לאָזען זיך אריין ווי אַ נייער שטראָם אין דער מענגע אריין. דאָס האָבען זיי, די לוי־פענדע חיות אונטער דער ערד, אין די סאָבוויים, געבראכט די איינוואה־נער פון די אידישע גאסען פון אלע עקען פון ניו יאָרק, וואו זיי זיצען דעם גאנצען טאג אין שאפּ און ארבייטען. די לופט נעהמט זיך שוין אָן מיט'ן ברומען פון די מענשען. די שטולקאטשען האָבען זיך אָנגע־צונדען און בעשימערען מיט זייער געלבען ליכט דעם הענגענדען לייכטען נעבעל. דער מענשען־שטראָם איז שוין אראָב פון די טראָטוארען, אין די ברייטע וועגען ווערען געוועלבער, פּושקארטס, טישלאך אויפגע־שטעלט. עס פלאקערען אויף נייע פלאמען, שטולקאטשען, ליכטער פאר די געוועלבער און שטעלען, און די פערקויפער רופען אויס זייי־ערע סחורות מיט שרייענדע שטימען. קינדער לויפען, שיסען שוין מיט ביקסלאך, ווייבער שרייען, און די געוואלדען מישען זיך אויס, און עס ווערט אלץ גרעסער דאָס ברומען פון דער גאס, די גרויסע קאָכעניש, און עס דוכט זיך, ווי זי וואלט זיך פון אַ קייט אראָבגעריסען. און דער ים מענשען רייסט זיך אריין פון אלע ווינקעלאך, פון אלע עקען פון אונטער דער ערד, פון איבער די קעפּ, ברעכט אריין און פער־נעהמט די גאנצע גאס מיט זיין שטורמדיגען ברומען.

אין דער גרויסער שטופעניש אויף דעם טראָטואר, אין דעם געל־בען פארנאכטליכען נעבעל, בעלויכט מיט דעם געלבען שטולקאטשע־

ליכט, איילט א יונג מיידעל, אנגעקומען פון עק גאס, און דריקט זיך מיט שווערינקייטען צווישען די מענשען אויף דעם אנגעפילטען טראָטואר. איהרע געקרייזעלטע שווארצע לאקען האָבען זיך פאר איילעניש ארויס־געריסען פון הינטער איהר שווארצען פריהלינג שטרוי־הוט און פאלען איהר איבער איהר איידעלען האלז. א יונגער מענש, אין א לייכטען פריהלינגס ראָק, מיט אַ שטעקען אין האנד, איילט איהר נאָך. אין זיין וואוקס, קליידער און האלטונג דערקענט מען, אז ער איז ניט אַן איינ־וואָהנער פון דיזע גאסען, נור פערבלאָנדזשעט דורך דער מיידעל, — איילט ער אין איהרע טריט און פּרואווט רעדען צו איהר אין דער שטיל. נור אזוי שטיל און איינגעשטיקט, אז מען זעהט, אז ער איז ניט קיין געניטער אין דער ארבייט, ווי צו פאנגען מיידלאך. אביסעל איינגע־האלטען, מיט שעהנע תנועות און מיט אַן אומגעלומפּערטען שמייכעל אויף זיין שעהן גרוים געזיכט מאכט ער א טריט נעהענטער צו איהר און זאָגט עפּעס אויף ענגליש. דאָס מיידעל בויגט צוריק איהם שעהנעם קאָפּ און קוקט איהם אן ערשטוינט, און איהרע גרויסע אויגען דריקען אוים מורא און אונרוהיגקייט. טרעט ער אַ מינוט צוריק, בויגט זיך. ווי ער וואָלט געבעטען ענטשולדיגונג, אָבער איילט איהר באלד נאָך. און מען דערקענט, אז דאָס מיידעל איז דאָך אנגענעהם זיין עקשנות־דיגע צודרינגליכקייט, ווארים זי וואָלט געקאָנט פערלאָרען געהן פון דעם יונגען מאַן'ס אויגען, אריינלאָזענדיג זיך אין דער מענגע. נור זי געהט דוקא וואו דער עולם איז שיטערער, פּאמעליך, ווי זי וואָלט געוואָלט איהר פערפאָלגער פיהרען נאָך זיך. דאָס גיט צו דעם יונגען מאַן מעהר מוטה, און ער היט נאָך איהרע טריט, און פּרואווט רעדען צו איהר אין אַ שלעכטען אידיש, מיינענדיג, אז די מיידעל האָט ניט פערשטאַנען זיינע ענגלישע ווערטער.

— איך וויל זיך מיט אייך בעקענען... איך בין אייך אַ פריינד... האָט ניט קיין מורא...

דאָס מיידעל ענטפערט ניט קיין וואָרט אויף זיינע רייד, ווי זי וואָלט זיי ניט געהערט, נור געהט דעם קאָפּ געבויגען צו דר'ערד, האלב פערטראכט, קוקט זיך ניט אום... אזוי פיהרט זי איהם צו ביז פאר דער הויז, וואו זי וואָהנט. אז די מיידעל איז אין הויז אריין, לויפט איהר דער יונגער מאַן נאָך און שרייט אוים:

— איך וועל דאַ וואַרטען אויף אייך, ביז איהר וועט אראַבקומען. איך האָב אייך עטוואָס צו זאָגען. איהר וועט אראַבקומען, נישט וואהר? די מיידעל איז פלינק אויף די טרעפּ ארויף.

2

אין דער שטוב, וואו די מיידעל האָט געוואוינט מיט איהרע צוויי עלטערע שוועסטער, האָט איהר ערוואַרט אַ וואַרימער עמפּפאַנג. עס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס זייער איינגערע שוועסטער איז נעגאַנגען צו דער ארבייט. אז זיי האָבען זי געהאַט אראַבגענומען פון דער שיף איז זי אזוי שעהן און פריש געווען, אז די עלטערע שוועסטער, וועלכע דער שאַפּ האָט האַלב געהאַט אויפגעגעסען, האָבען רחמנות געהאַט אויף איהר, אויף איהר שעהנעם פּנים'ל, אויף איהרע דינע ליפּען און גרויסע אָפענע אויגען, און זי בשום אופן ניט געלאָזט געהן צו דער ארבייט, — אויסגעהאַלטען זי. זיי האָבען זי אויסגעהאַלטען אזוי לאַנג, ווי די קליידער האָבען געסטייעט, וואָס זי האָט זיך פון דער היים מיטגע־בראַכט; אויף עסען וואָלט קיינמאָל קיין מיידעל ניט געגאַנגען איהר שעהן פּנים'ל און גלאַטע הענד דעם שאַפּ פערקויפען. זי וואָלט זיך שוין געוועזען געפונען איהר עסען, ווי אַ טויב איהר שפּייז, אויב נור דאָס יונג מיידעל וואָלט ניט איהר שעהנעם קרעפּער קליידער געדאַרפט. און קוים איז דאָס פריהלינג געקומען, האָט רחל'ע געבענקט נאָך אַ נייעם קאָסטום — האָט זי געמוזט געהן אין שפּיטצען־פאַבריק אריין, וואו די ארבייט איז געווען אַ לייכטע, בלויז נאָר אויף אַ קאָסטום זיך אויפ־צונייהען, און זי איז דאָס צום ערשטען מאָל יעצט פון דער ארבייט אהיים געקומען.

די שוועסטער האָבען זיך צוגעאיילט היינט פריהער, כדי דעם טיש צו גרייטען, אז רחל'ע וועט אהיים קומען. עס איז געקומען צוגעהן דער מיטעלסטער שוועסטער'ס חתן, חיים'ל דער ליטוואַק, און האָט איהר מיטגעבראַכט אַ מתנה — אַ סאָציאַליסטישען בוך.

אויך דער לאַנדסמאַן, אָדער דער ליידינ־געהער, ווי זיי האָבען איהם גערופען, האָט איהר מיטגעבראַכט רויטע נעלקען, וואָס ער האָט געקויפט אויף אַ סטענד, און דער עלטערער ברודער, וואָס וויינט בע־

זונדער מיט זיין פרוי און קינדער, איז אויך ארויפגעגאנגען געוואהר ווערען, ווי עס איז געגאנגען.

ווארים רחל'ע איז געווען די אינגסטע און אלע האבען איהר גע־פיעשטשעט.

אז רחל'ע איז אין דער שטוב אריינגעקומען, זיינען אלע אויף איהר ארויפגעפאלען מיט שמחה — „נו, ווי איז דיר געגאנגען? ווי שמעקט דיר דער ערשטער ביסען?"

— ווי זאל עס איהר שמעקען? די באסעס זאל אזוי דאס לעבען שמעקען! — הויבט די עלטערע שוועסטער אן צו שילטען, — אויף איהר אויך שוין די קליאמקע ארויפגעווארפען, קוים נור ווי זי האט אריינגעשמעקט. גיב נור א קוק, וואס פאר א יום־טוב זיי האבען זיך געמאכט, וואס איז אויף אייך די שמחה? זי איז געווארען א שאפ־מיידעל!

— וואס בעקלאגסט דו איהר אזוי די יאהרען! וואס לייגסטו איהר שטיינער אויפ'ן הארצען! זי איז דאך, חלילה, ניט געשטאר־בען — זאגט צו איהר די צווייטע חנה'לע.

— אוי, שוועסטער, געשטארבען — קלאגט ווידער די גרויסע, — קוים ביזטו אין שאפ אריינגעפאלען, ווערסטו שוין ניט ארויסקריכען. ווי א כשוף איז דאס, וואס האלט דעם מענשען אונטער דער קללה.

— הער אויף קלאגען — שרייט חנה'לע אן אויף דער שוועסטער, און דערלאנגט רחל'ען די מתנות, וואס מען האט איהר צוגעגרייט, און ווייזט איהר אויף דעם געדעקטען טיש.

אבער די עלטערע פון איהר ווינקעל שמייכעלט ארויס:

— גיב נור א קוק די שמחה, וואס זיי האבען זיך געמאכט, עס וואלט געפאסט, אז זי וואלט א כלה געווארען.

נור דא האט זיך שוין דער ליטוואק, דער חתן אבגערופען.

— א, איהר זעהט אלעס אין שווארצע פארבען, ראזשע, און איך זאג אייך, אז עס איז יא א שמחה, זי איז געווארען אן ארבייטערין. ועט אריינטרעטען אין איהר יוניע, וועט זיך אנשליסען אן דער גרויסער משפחה פון דעם אלוועלטליכען פראלעטאריאט, אן זיין קאמפף, אן זיינע האפנונגען אויף א בעסערע צוקונפט. פאר וואס איז עס ניט קיין שמחה? וואס זאגט איהר ר' משה? — ווענדעט ער זיך צום עלטערען

ברודער, „דעם למדן“ אין דער היים, און דאָ, אַ געוועהנליכער שניידער, וועלכער האָט זיך פרום, ווי ביי זיך אין שטוב, אהין און אהער אומגע־שאָקעלט — זי וועט ווערען אַ מענש?

—איך וואָלט ליעבער געוואָלט, אַז זי זאָל זיך אנשליסען אַן די הייליגע אמהות, אַן שרה, רבקה, רחל, לאה, און זאָל קריגען אַ חתן און אַ סך נדן, וואָלט זי מעהר חלק לעולם הבא געהאַט, ווי אַנשליסען זיך אַן די ארבייטער, און עס וואָלט פאַר איהר גלייכער געוועזן.

— אי, ר' משה, איהר ווערט דאָך אונגעטריי, איהר זייט דאָך אויך אַן ארבייטער, איהר געהערט דאָך אויך צו דער יוניע, אויך צו דער משפחה פון אינטערנאַציאָנאַל.

— די יוניע איז דאָך אַן אנדער זאַך. עס איז דאָך אַ תקון עולם פאַר דער וועלט, — זאָגט דער איד, וואָס איז געוועזן אין דער היים אַ תלמוד חכם — מילא, אַז דו ביזט שוין יאָ אַן ארבייטער, מוז מען זיך דאָך ראַטעווען, מוז דאָך זיין אַ אחדות, אַז ניט וואָלטען זיי דאָך אונז לעבעדיגער־הייט אויפגעגעסען. אָבער וואָס איז זיך דאָ צו פרע־גען? זי איז געוואָרען אַ שאַפּ־מיידעל! וואָס פאַר אַ חלק לעולם־הבא וועט זי האָבען דערפאַר? זי וועט אַ בלאַט „פאָרווערטס“ לערנען?

— און מיט אייך האָב איך געמיינט, אַז איך בין שוין פערטיג, ר' משה. האָבען מיר נישט פיעל מאָל גערעדט, אַז דאָ געהט ניט בלויז אין דעם, וואָס מען איז אַן ארבייטער, וואָס די יוניע שטיצט אייערע פריוואַט אינטערעסען, נור וואָס דער ארבייטער איז דער איינציגער עהרליכער מיטגליעד אין דער געזעלשאַפט. דער ארבייטער טראָגט דעם אידעאַל פון דער מענשהייט. די בורזשואזיע האָט קיין אידעאַל ניט. פרעסט און זויפט און גאָר נישט מעהר. איהר פערשטעהט דאָך דאָס. איהר זייט דאָך אַ איד אַ למדן. אַז מיר, קעמפּפענדיג פאַר אַ בעסערע צוקונפט, קעמפּפען מיר אויך דערביי פאַר אַ גרויסע גערעכטיגקייט, פאַר דער גאַנצער מענשהייט. און מיר וועלען זיך דערשלאָגען צו דעם; און מיט דעם, וואָס מיר שליסען זיך אַן אַן דער יוניע, קומען מיר נע־העגטער צו דעם גרויסען אידעאַל, צו דער צוקונפטיגער „סאָציאַליס־טישער אָרדנונג“, וואָס וועט...

און ווי די „סאָציאַליסטישע אָרדנונג“ וועט אויסזעהן, האָט מען היינט דעם ליטוואַק ניט געלאָזט אויסמאָלען ווי אַן אנדערש מאָל. די עלטערע, וועלכע האָט שוין פערלאָרען איהר יוגענד און איהר שעהנקייט

אין דעם שאַפ, — איהרע ליפּען זיינען גראָב געוואָרען, איהרע אויגען אויסגעלאָשען און איהר לייב שוועך־ריהרעוודיג, אלץ ווארטענדיג אויף דער נייער „סאָציאליסטישער אָרדנונג“, האָט איהם איצט איבערגע־האַקט.

— נאָ, ער דערצעהלט דאָך איהר אויך די גליקען, וואָס ער האָט אונז דערצעהלט, און איך וואָלט ליעבער געוואָלט, אז איהר באָס, און אלע באָסעס פון אלע שעפּער זאָלען אליין ווערען ארבייטער און אויס־דארען, ווארטענדיג אויף דער „סאָציאליסטישער אָרדנונג“, ווי זאָגסט דו? שלמה, — ווינקט זי אהין, צו דעם „ליידיג־געהער“, וועלכער איז די גאַנצע צייט געזעסען אין אַ ווינקעל און האָט זיך איינגעהערט צו דעם געשפּרעך מיט אַ שפּאָטישען געלעכטער אויף די ליפּען.

— זיי זיינען ביידע צוויי גוטע עולם־הבא׳ניקעס — זאָגט שלמה — ר׳ משה, ער איז — ווייזט ער אויפ׳ן ליטוואַק — אייערס אַ קאָמ־פּאַניאָן. ער גלויבט אויך אין משיח׳ן.

נור דעם „ליידיג־געהער“ האָבען זיי ביידע פעראַכטעט, אי דער פרומער איד, אי דער סאָציאליסט. דער ליטוואַק האָט געוואָרפען אויף איהם אַ פעראַכטענדען בליק, און ר׳ משה האָט זיך אָבגערופען צו איהם מיט אַ פרומען שמייכעל:

— איהר זייט דאָך גאָר אַ כופר, עס איז גאָר לית דין ולית דיין — אַ הפקר יונג. מיט אייך איז דאָך גאָר נישט צו רעדען.

און ר׳ משה ווענדעט זיך צו ביידע יונגע לייט מיט אַ שמייכעל — נו, נו, איהר וועט שוין ביידע צווישען זיך דורכקומען.

— און ער געהט צו צו דער טהיר — מען דאַרף דאָך אַהיים געהן אויך. האָט׳ס מיר אַ גוטע נאַכט. מיין „ליידי“ וואַרט שוין אויף מיר אין דער היים. נו, רחל׳ע, סיי ווי סיי, ווי עס זאָל נישט זיין, זאָל עס זיין מיט מזל. גאָט זאָל דיר העלפען, זאָלסט באַלד דיין גליק קריגען. און דאָס איז דער עיקר — ווינשט דער עלטערער ברודער דער שוועסטער און פערלאָזט די שטוב.

אז דער איד האָט די שטוב פערלאָזען, און דאָס געשפּרעך איז איבערגעריסען געוואָרען, האָבען זיי ניט בעמערקט, אז רחל׳ע איז זעהר צוטראָגען. זי איז געזעסען אין אַ ווינקעלע אָדער אומגעגאַנגען איבער׳ן שטוב זעהר פערקלעהרט, און גאָר ניט צוגעהערט צו דעם, וואָס דאָ קומט

פאר. דאס האט שוין בעמערקט חנה, דעם ליטוואקס כלה, די מיטעלסטע שוועסטער, וועלכע האט זיך געזעצט נעבען איהר און געפרעגט זי, וואס איז מיט איהר געשעהן. רחל'ע האט ניט געענטפערט. זי האט זיך גע־שלאגען מיט דער דעה, צי זאל זי זאגען דער שוועסטער, אז א יונגער מאן איז איהר נאכגעגאנגען און ווארט אויף איהר אונטען, צי זי זאל עס פערהוילען און אראבגעהן צו איהם. ניין, דאס ניט, נור זי האט אויף עטוואס געווארט, און נאך אמאל געוואלט זעהן דעם יונגען מאן.

יעצט האט איהר אונרוהיגקייט די עלטערע שוועסטער ראזע בע־מערקט און מיט שרעק זי געפרעגט:

— וואס איז מיט דיר, איז דיר עטוואס געשעהן?

— ניין, — האט רחל'ע געענטפערט — גארנישט האט געשעהן — און האט ווייטער געקלעהרט וועגען יונגען מאן.

ביים עסען, פלוצים, אין מיטען דערינען, רופט זיך רחל'ע אב:

— א יונגער מאן איז מיר נאכגעגאנגען דעם גאנצען וועג, ביז אין דער טהיר.

— האט ער דיר עטוואס שלעכטס געטהאן? — פרעגען אלע.

— ניין, פערקעהרט — ווערט רויט דאס געזיכט פון דער יונגער מיידעל, און איהרע האאר ווארפען פון זיך א שווארצען גלאנץ — ער האט מיך בעמערקט אין עלעוויטער, געקוקט אויף מיר, און ווען איך בין אראב, איז ער אויך אראב, נאכגעגאנגען מיר, עפעס מיר געזאגט, און בעגלייט מיך ביז צו דער טהיר. ער ווארט אונטען ביז איך וועל אראבקומען. ער זאגט, ער האט מיר עפעס צו זאגען.

— וואס פאר א יונגער מאן, אן ארבייטער? — פרעגט די עלטערע שוועסטער.

— ניין, קיין ארבייטער מוז ער נישט זיין, ער געהט זעהר עלעגאנט אנגעטהאן און קוקט זעהר איידעל אויס.

— וואס האט ער דיר געהאט אזוינס צו זאגען?—פרעגט נייגעריג די עלטערע שוועסטער, וועלכע האט שטענדיג געווארט אויף אן אונ־ערווארטעט גליק.

— איך ווייס נישט, — ענטפערט אב דאס מיידעל.

— זאל איך איהם אפשר ארויפרופען, ס'איז דאך זעהר אינטערע־סאנט — רופט זיך אב שלמה, דער הפקר־יונג.

— וואָס זייט איהר משוגע געוואָרען צו וואָס ? עפּעס אַ שראַלאַ־טאַן דאָרט, דערזעהן אַ מיידעל, איז איהר נאָכגעלאָפען, זעהט וואָס זיי מאַכען פאַר אַ חתונות, דערפאַר ווייל ער געהט רייך אַנגעטהאָן.

— פאַרוואָס מוז ער דאָס זיין אַ שאַרלאַטען, וואָס האָט ער דאָ געטהאָן אַזעלכעס ? ער האָט דערזעהן אַ שעהן מיידעל און איז איהר נאָכגעגאַנגען. נו, וואָס איז, פאַר וואָס איז ער דאָס אַ שאַרלאַטאַן ? אפשר ווייל ער מיט איהר חתונה האָבען, פאַר וואָס מוז ער דאָס זיין אַ שאַרלאַטאַן. דערפאַר ווייל ער געהט רייך אָנגעטהאָן ? ווען איך האָב געלד, וואָלט איך אויך געגאַנגען רייך אָנגעטהאָן.

— ער האָט צו מיר זעהר איידעל גערעדט — זאָגט רחל'ע פער־שעהמט.

— איך בעט אייך, הערט אויף — האָקט אָב דער ליטוואַק דעם געשפּרעך ענערגיש — אַז וואָס זיי האָבען זיך אָנגעכאַפּט. אַז איהר ברענגט איהם אַרויף, וואַרף איך איהם פון אַלע טרעפּ אַראָב. חנה'לע וואָהנט דאָ...

זיי האָבען ניט געוואָלט דעם ליטוואַק דערצאָרנען, האָבען זיי אָבגעהאַקט דעם געשפּרעך און ווייטער אין דער שטיל געגעסען. דאָס עסען איז שוין אָבער געווען אַ געשטערטעס. אַלע זיינען געווען פער־קלעהרט און די עלטערע שוועסטער ראָזע האָט זיך דורכגעוואונקען מיט שלמה'ן מיט די אויגען. עס הייסט, אַז דער ליטוואַק וועט אוועק־געהן.

באַלד נאָכ'ן עסען האָט דער ליטוואַק גענומען זיין כלה, חנה'לען און איז מיט איהר אוועקגעגאַנגען אויף אַן ערנסטע לעקטשור וואָס איז גע־האַלטען געוואָרען אין איינעם פון די פיעלע האָלס דאַון־טאַון. אָדער אויף אַ סאָציאַליסטישען קאָנצערט־וואָדעוויל, ווי „דער הפקריונג" האָט זיי אָנגערופען.

3

אַז דער ליטוואַק איז אוועק מיט דער כלה, זיינען די שוועסטער אונרוהיג געוואָרען. די עלטערע נאָך מעהר פון רחל'ען. זי האָט געהאַט שוין אויסגעשפּיעלט איהר לעבען. דער שאַפּ האָט אויסגעגעסען איהר פּנים און שעהנקייט און קיין חתן איז נאָך אַלץ ניט געווען. זי

האט זיך שוין געהאט מיאש געווען צו פיהרען אן אייגענעם לעבען און איינציגווייז האט זי שוין אנגעהויבען ארויסצונעהמען פון קארב די זאכען, וועלכע זי האט געהאט אויפגענעהט אויף די וויפראווע און אנגעגרייט שוין שטוב געשיער פאר אן אייגענער ווירטהשאפט. עס וועט שוין גאר נישט זיין. זי האט ניט געזעהן קיין האפנונג אויף דעם געוועהנליכען וועג, אבער אין הארצען האט זי געטרוימט, ווי עס טרעפט זיך מעהרסטענס ביי אזעלכע מיידלאך, וועלכע פערליערען די האפנונגען אויף עטוואס רעאלעס, וועגען א גרויסען גליק, נישט קיין געוועהנליכען. א גראף וועט זיך אין איהר פערליעבען און דאס טרויעריגע, יאוש'דיגע לעבען פון ארבייטען און שקלאפען, פון דער שרעקליכער ענדע, וועט פערוואנדעלט ווערען אין א לעבען פון פאלאצען און טהעאטערס. נור אויב פאר איהר איז אזא גליק געווען א חלום, א פאנטאזיע, וועגען וואס זי האט ליעב געהאט צו טרוימען, איז אבער די פאנטאזיע שוין ביי איהר פאר איהר שוועסטער רחל'ע געווארען א ווירקליכקייט. זי האט ליעב געהאט די שוועסטער און געפרעהט זיך מיט איהר יוגענד און שעהנקייט, און מורא געהאט, שרעקליך מורא געהאט, אז איהר גורל זאל נים זיין דער זעלבער, ווי איהר'ס. און וואס פאר א גליקען ערווארטען שוין אפילו די אנדערע שוועסטער, דעם ליטוואק'ס כלה? דא וועט ער ארבייטען, דא זי, ביז זי וועט קינדער האבען.

אז רחל'ע האט דערצעהלט וועגען דעם יונגען מאן, וואס איז איהר נאכגעגאנגען, האבען זיך אנגעהויבען ביי דער שאפ־מויד אויסצובילדען פערשיעדענע פאנטאזיעס.

אפשר איז ער א בעשערטער — א גראף, א רייכער מאן, וואס האט זיך פערליעבט אין איהר רחל'ען, און ווער ווייס וואס וועט דערפון ארויס־קומען. עס האט זי נישט געלאזט רוהען און זי האט נאך אמאל אויס־געפרעגט די שוועסטער.

— וואס איז ער דיר נאכגעגאנגען? וואס האט ער גערעדט צו דיר?

—איך האב שוין דאך דיר געזאגט, ער איז מיר נאכגעגאנגען און עפעס גערעדט צו מיר, כ'ווייס נישט וואס. האט רחל'ע אבגעענטפערט קארג און ברוגז'דיג.

— ווארט ער אונטען אויף דיר?

— יא, — האט רחל'ע געענטפערט קארג.

-- זאָל איך איהם אפשר ארויפרופען — פרעגט שלמה נאך אמאל,
— אויב איהר זענט אזוי נייגעריג.
— איך ווייס, — לאכט די שאפּ מויד — פרעגט זי, אויב זי וויל.
— זאָל ער איהם ארויפרופען, רחל'ע? — פרעגט די שוועסטער.
— וואס פרעגט איהר מיך? איך ווייס ניט. טהוט וואס איהר ווילט, — האט רחל'ע אבגעענטפערט, רויט ווערענדיג און אויפגערעגט.
— עס איז זעהר אינטערעסאנט, איך בין זעהר נייגעריג — זאגט די שאפּ מויד — וואס וועט ער אונז טהאן? קיין שטיקעל שטוב וועט ער דאך אונז נישט אבבייסען, א, שלמה'לע?
— וואו איז ער געשטאנען? איך וועל דאך ניט וויסען ווער ער איז. א הויכער איז ער?
רחל'ע ענטפערט נישט.
— א הויכער איז ער? א שעהנער? רחל'ע, — בעט זיך די שוועסטער נייגעריג. זאג, רחל'ע — זאָל ער איהם ארויפרופען? איך בין נייגעריג.
— ער וועט שטעהן ביי דעם לאמפּ, נעגען איבער, האט ער געזאגט, ער איז א הויכער — האט רחל'ע צוגעווארפען, פערשעהמט.
אז שלמה איז פון שטוב ארוים, איז די עלטערע שוועסטער צוגע־גאנגען צו רחל'ען און האט זי ארומגענומען.
— אוי, רחל'ע, דאָס הארץ קלאפּט מיר אזוי, איך ווייס ניט פאר וואס, — און זי האט געקוקט אויף דער שוועסטער מיט קנאה, — דו ביזט אזוי שעהן, רחל'ע — האט זי געקושט רחל'עס שווארצע האאר און א הייסע טרעהר איז געפאלען אויף דער שוועסטער'ס האלז.
באלד האט זיך רחל'ע בעפרייט פון איהר האנד, — אין דער טהיר האט זיך בעוויזען שלמה מיט א הויכען עלעגאנטען יונגען מאן.
דער יונגער מאן האט זיך ארומגעקוקט פערוואונדערט און פער־שעהמט — פערלעגען געשמייכעלט, בעטראכט אמאל די שוועסטער, אמאל רחל'ען און צום סוף געזאגט צו דער עלטערער שוועסטער:
— זייט מיר מוחל, וואס איך בין אייער שוועסטער נאכגעגאנגען, איך האב נישט געמיינט איהר קיין שלעכטס טהאן. אייער שוועסטער איז אזוי שעהן, איך האָב עס ניט אנדערש געקאנט. איך האָב געוואָלט זיך מיט איהר בעקענען.

ראָזע האָט זיך נעהנטער צוגערוקט און געשמייכעלט צום יונגען מאַן פריינדליך, רעדענדיג ענגליש:

— שי אנדערסטענדס נאטהינג. א שעהן מיידעל, א יונגער בוים, אבער מיר זיינען ניט פון די מיידלאך...

דער יונגער מאַן איז רויט געוואָרען, פערשעהמט:

— גאט בעהיט, איך האב מיט אַן אמת גאר נישט געמיינט. איך בין איהר נאכגעגאנגען ווייל עס האט מיך פערוואונדערט איהר שעהנהייט, איך האב זעלטען ווען געזעהן אזא שעהן מיידעל, אזא אייד־עלקייט... — האט דער יונגער מאַן אבגעבראָכען אין מיטען.

נור שלמה האָט געמאכט אַן ענדע צום פיינליכען און פאר אלעמען אונאנגענעהמען שמועס, אין וועלכען די עלטערע שוועסטער האט אריינ־געבראכט. ער האט געזאגט צום יונגען מאַן:

— די זאך איז פערשטענדליך, און איהר האט זיך נישט וואס צו פערענטפערען. איהר האט דערזעהן א שעהן מיידעל, זי איז אייך געפעלען, און איהר האט זיך געוואלט מיט איהר בעקאנען. די זאך איז אזוי נאטירליך, אז יעדער אויף אייער ארט וואלט דאס געטהאָן. אט האט איהר זיך געוואלט מיט אונז בעקענען, אט זיינען מיר. דאס זיינען צוויי שוועסטער, ווארשאווער; איך בין א לאנדסמאַן, וואס קומט דאָ צו זיי אריין. מיר זיינען אלע ארבייטער, שקלאפען פון „שאפ", אבער נישט מיט דעם גאנצען ווילען, דאס לעבען האט אונז איינגעשפאנט און מיר ווילען זיך אלע בעפרייען דערפון. ווי אזוי ווייסען מיר ניט. דאָס איז אין קורצען אונזער געשיכטע, מיט וועמען האבען מיר די עהרע?

— דאס געפעלט מיר, — האט דער יונגער מאַן אויסגערופען אין אידיש, מיט פרייד, ווי מען וואלט איהם דאס מויל אויפגעעפענט. — איך בין א טאטענס א זוהן. מיין פאטער איז געווען אַן ארימער ארבייטער, היינט איז ער אַן אפּ־טאון ביזנעס־מאַן, און מיר גיבען אויס זיין געלד. מיר זוכען פערוויילען אין פערגעניגענס וואו עס לאזט זיך. מען געפינט זיי אבער אזוי זעלטען אין אונזערע קרייזען. צו די אמע־ריקאנער קען מען זיך נישט אריינקריגען — לאנגווייליגט מען זיך, האט מען געלד און מען לאנגווייליגט זיך. איך האב דערזעהן די מיי־דעל געהן אויף די סטריט, איך זאג אייך, אז אין אונזערע קרייזען זעהט מען נישט אזא קינד, בין איך נאכגעגאנגען זיך מיט איהר צו בעקענען.

דאס איז אין קורצען אויף מיין געשיכטע — האט ער געענדיגט מיט א שמייכעל.

— דאס איז אינטערעסאנט. לאנגווייליגט מען זיך ביי אייך אויך. איך האב געדענקט, אז ביי די רייכע איז עס אנדערש. איך וויים, ווען איך וואלט געהאט געלד, וואלט איך זיך ניט געלאנגווייליגט, איך וואלט מיר אלע טאָג אנדערע פערגעניגענס אויסגעטראכט, אויף בעלער גע־נאנגען, אין די אָפּעראס — זאָגט דאָס שאָפּ־מיידעל.

— ס'דאכט זיך אייך נור אזוי, די בעלער מיט די אפעראס וואלטען אייך באלד פערמאוסט געווארען. און מיט אונזערע מענשען צוזאמען צו זיין, וואו די ווייבער רעדען נור תמיד וועגען עסען און קליידער, און די מענער פון ביזנעס, — איז איינעם גאר ניט מקנא צו זיין; — איבריגענס וועל איך אייך זאגען, אז איך האב שוין לאנג געוואלט זיך מיט אייך בעקענען — מיט די ארבייטער, ווי מען רופט, און אייער שוועסטער...

דער יונגער מאן האט געגעבען א בליק אויף רחל'ען. זי איז געזע־סען שטיל און א טיעפער טרויער האט זי ארומגענומען און געלעגען אויף איהרע שווארצע גלענצענדע האאר, און אויף איהר פריש־קינדיש גע־זיכט — האט ער אבגעהאקט וואס ער האט געוואלט זאגען וועגען דער שוועסטער.

די עלטערע שוועסטער איז זעהר נייגעריג געוועזן צו וויסען, פאר וואס עס איז אזוי לאנגווייליג ביי די רייכע לייט און אויסגעפרעגט איהם וועגען די בעלער און וועגען די אפעראס. נור דער יונגער מאן איז גע־ווען קארג מיט ווערטער יעצט. ער האט אלץ געוואלט רעדען מיט דער אינגערער, מיט רחל'ן. מיט איהר זיך נעהנטער בעקענען. אבער די אינגערע איז געוועזן צו געשלאסען און געשוויגען.

יערענפאלס איז זיי דער פרעמדער יונגער מאן, מעהר דער עלטע־רער ווי דער אינגערער, זעהר געפעלען. זיי האבען זיך מיט איהם גע־פיהלט היימיש. דער יונגער מאן האט פארגעלייגט אין איינעם ארויס־צוגעהן, אדער נאך עפעס צו שיקען. — זיי האבען מורא געהאט פאר'ן ליטוואק, אז ער זאָל נישט באלד אנקומען און טרעפען דעם יונגען מאן, אדער ער זאָל זיך נישט דערוויסען — האָבען זיי איהם געזאָגט, אז זיי האבען מורא פאר'ן „פאטער". זיי האבען געמיינט דעם ליטוואק, אז ער זאָל נישט אנקומען.

— איהר האט דא א „פאטער”? — פרעגט דער יונגער מאן.

— יא — ענטפערט אפ די עלטערע מיט שטאלץ — מיר זיינען ניט קיין קינדער פון דער גאס, מיר האבען דא עלטערן.

פאר’ן אוועקגעהן איז דער יונגער מאן צוגעגאנגען צו רחל’ען און האט זי געפרעגט:

— וואו קען איך אייך נאך אמאל זעהן? איך וואלט אייך זעהר גערן געוואלט זעהן.

— אין ערגעץ נישט — האט רחל’ע ווי אויסגעשריען און איז אריין אין די צווייטע שטוב און צוגעקלאפט די טהיר הינטער זיך.

— זי איז אויפגערעגט — בעט די עלטערע דעם פרעמדען איבער — קומט אריין אין אבענד, אין די שטונדען זיינען מיר שטענדיג אין דער היים, איהר וועט אזוי פריינדליך זיין ארויפפייפען, וועלען מיר אייך שוין צו וויסען געבען, צו דער „פאטער” איז נישטא אין דערהיים.

צענטראלע יידישע ביבליאטעק
און פרעסע ארכיוו

4.

אז דער יונגער מאן מיט שלמה’ן זיינען אוועק, האט די עלטערע געוואלט אריינגעהן צו רחל’ען. זי האט אבער געפונען די טהיר צו.

— עפען אויף — לאז מיר אריין, רחל’ע, איך האב דיר עפעס צו זאגען.

רחל’ע האט זיך גאר ניט אפגערופען.

די עלטערע האט ביטרע געשמייכעלט אין זיך און פערקליבען זיך אין א ווינקעלע צו לעזען א צייטונג.

אויף איהר בעט איז דערווייל געלעגען דאס יונגע זיעבצעהן־יעה־ריגע מיידעל, איהר פנים איינגעהילט אין איהרע שווארצע האאר און האט ביטער געוויינט.

פאר וואס האט זי נישט געוואוסט. עס איז איהר טרויעריג געוואָרען און עפעס א אונבעוואוסטע שרעק האט זי ארומגענומען. נישט פאר דעם יונגען מאן. דער יונגער מאן איז איהר געפעלען, זיין פנים איז איהר פארגעקומען היימיש און זי האט זיך נישט געשראקען פאר איהם, נור פאר עפעס אנדערש, פאר אונבעוואוסטעס, פאר א זאך, וואס זועט קומען. און וואס פאר א זאך, ווייס זי נישט. דעם פאטער האט זי

פערלארען פריה, געוועז איז זי נאך א קליין מיידעל, ווען די שוועסטער זיינען אוועקגעפאהרען קיין אמעריקא און זי איז איבערגעבליבען מיט דער מאמען ביי אן עלטערען ברודער און געוואַרט אויף דעם, וואס די שוועסטער מיט דעם ברודער האבען געשיקט. די מוטער האט איהר ליעב געהאט, איין איינציגע געוועזען ביי איהר און דאס איגנסטע, און זי געפיעשטשעט, און אז זי איז אראבגעקומען צו די שוועסטער, האבען איהר די שוועסטער ליעב געהאט, נישט געלאזט זי געהן ארבייטען, גע־האלטען זי אין דער היים און קליידער איהר געמאכט — זי פיהלט, מען האט זי ליעב. און יעצט קומט עס עפעס פרעמדעס, שרעקליכעס, וואס זי ווייס נישט, וואס עס איז.

עס איז איהר געקומען אויפ'ן זינען די מאמע, וואס זיצט אין דער היים ביים אויסגעגעבענעם זוהן. עס איז איהר געקומען אויפ'ן זינען דוד'ל, איהר קוזען, דעם פעטער לייזער'ס זוהן, דער לערנער, וואס האט איהר אמאל געזאגט, אז ער וועט אוועקווארפען דאס לערנען און ער וועט געהן אין די „שקאלעס", ער לערנט זיך שוין אין דער שטיל אין די ביכלאך, און דאס וועט ער טהאן, ווייל ער האט זי ליעב. זיי זיינען גע־גאנגען שפאציערען ביידע אויף מארשאלקאווסקע, אויפ'ן מוראנאווו צום אידישען שפיטאל. איין מאל זיינען זיי געזעסען שבת צו נאכטשפעט אויף די גראז, די לבנה האט געשיינט און דוד'ל האט זי געקושט... און א סך נאך אנדערע זאכען זיינען איהר יעצט אויפ'ן זינען געקומען. שלמה, וואס קומט אריין צו זיי, עפעס אזא אפיקורס איז ער, ער זאגט, אז עס איז קיין גאט נישטא — דער ליטוואק גלויבט דאך אין עפעס, אז עס וועט בעסער זיין, און דער שלמה גלויבט אין גאר נישט. קיינמאל נישט, קיינמאל נישט וועט אנדערש זיין. און פון אלע שעהנע מיידלאך וועט זיין אזוי דער סוף ווי פון ראזען... און דאך צו איהר איז ער אזוי גוט. קומט ארויף בייטאג, ווען קיינער איז נישטא דא און לעזט איהר פאר מעשה־ביכלאך, און ליעדער זינגט ער איהר, און אזעלכע טרויעריגע ליעדער, און פיהרט זי אין אידישען טהעאטער אריין.

ווי מען שפיעלט נור א שטיק, פיהרט ער זי אהין, און ווי נור ער האט נור געלד, ברענגט ער איהר א־מתנה, א בלימעל, א שטיקעל שפיצעל, א האלב טוץ שנופ טיכלאך, און דאך האט ער ארויפגעבראכט דעם יונגען מאן. פאר וואס האט ער אזוי געטהאן ? ווער איז דער יונגער מאן ? פאר וואס איז ער איהר נאכגעגאנגען און דא ארויפגעקומען און געזעסען אזוי

לאנג צוליעב איהר? וואס וויל ער פון איהר? זי האט זיך געפרובט פאר־צושטעלען דעם יונגען מאן א מיאוס׳ען און א שרעקליכען, מיט אן אויס־געשטאכען אויג — אין א בייז געזיכט. נור קיין מיאוס׳ער איז ער דאך נישט געווען, אדרבא, זי האט איהם געזעהן, ווי ער לאכט און ווייזט זיינע פולע ווייסע צייהן, און זיינע גוטע אויגען, וואס ער האט, ווען ער קוקט אויף איהר. און אזא איידעל געזיכט האט ער, א לאנגעס, און אזוי הויך איז ער און שלאנק; און שטארקע לאנגע הענד האט ער, נור וואס וויל ער פון איהר! פאר וואס האט די שוועסטער גערעדט מיט איהם אזוי פריינדליך? און וואס וועט זיין מארגען, איבערמארגען, אין א יאהר ארום?... און א גרויסע שרעק איז זי בעפאלען פאר דעם, וואס קומט, פאר דעם אונבעוואוסטען, וואס ליעגט אין די צוקינפטיגע טעג, און דאס מיידעל האט זיך געשראקען און געוויינט.

די שוועסטער אבער האט איהרע שלוכצען נים געקענט הערען, גע־האקט אין דער טהיר און געבעטען זיך ביי איהר: „לאז מיך אריין״, צום סוף האט זי זיך דאך אריינגעקריגען, געזעצט זיך אויפ׳ן בעט, ארומ־גענומען די קליינע שוועסטער, ווי מען נעהמט א קליין קינד ארום — איהר אויסגעקושט די טרעהרען און געזאגט:

— אוי, רחל׳ע, רחל׳ע, איך פערשטעה דיין הארץ. איך וויים וואס דו קלעהרסט, נור מיט אלעם זאל דיר גאט פרואווען, רחל׳ע, נור נישט מיט דעם, מיט וואס ער האט מיך געשלאגען. צו אלעם זאלסט דו געפרואווט ווערען, נור נישט צו דעם וואס איך. איך האב חתונה גע־האט מיט דעם שאפ, מיין שוועסטער. פאר דעם שאפ האב איך מיין ווייבראווע געמאכט. מיט דעם שאפ וועל איך קינדער האבען. אלעם זאלסט דו טהאן, אלעס, נור נישט קומען צו דעם, צו וואס איך בין געקומען.

א גרויס רחמנות האט ארומגענומען רחל׳ען אויף די שוועסטער. זי האט זיך צו איהר צוגעטוליעט און זיך אריינגעגראבען אין איהר ווי א קאלב צו דער קוה, און געוויינט אין איהר.

ווען דער ליטוואק האט זיין כלה אבגעפיהרט, האט חנה געפונען ווי די גרויסע מויד איז געלעגען אין בעט און צו זיך צוגעטוליעט רחל׳ען, ווי א הינדעל, געגלעט איהר איבער איהר זיידענעם שווארצען קאפ האאר און טרעהרען האבען גערונען פון איהרע אויגען אויף די שוועסטער׳ס האאר.

ט

די זונ האט זיך אנגעצונדען אין אן עק פון ניו יארקער הימעל, האט זיך איינציגווייז אראבגעלאזט אויף די הייזער, אנגעהויבען שוין צו קריכען און צו בעלעקען מיט איהר שטראהל דעם שטיינערדיגען ברוק, ווי זי וואלט געווען געזוכט די פייכטע ווענד אנצואווארעמען מיט איהר פריהלינגס-שטראהל. זי טריקענט אויס די פייכטע טהוי, וואס איז בעפאלען ביינאכט די שטיינער און מויערען, און פאלט אין א נאקעטער שויב אריין, וואס ווייזט זיך אין א פענסטער. זי גלענצט דארט מיט איהר ליכט, און זוכט עפעס צווישען די גראבע שווארצע טינט-בוכשטאבען פון די גרויסע רעקלאמעס אויף די ווענד, א גרין קאפ בליהעכטס ברעכט זיך ארויס פון די קנאספען פון א קאשטאן בוים וואס איז פערבלאנזשעט געווארען אין דער גאס. די זון קלייבט ארום די שטראהלען ביי דעם שטיקעל שווארצע ערד, וואס ווייזט זיך ארום דעם בוים, ווי זי וואלט איהר גאנצע ווארימקייט און מוטערליכקייט געוואלט אויסגיסען אויף דעם אפענעם ערד-מויל, וואס זי האט געפונען אין דעם צוגעשלאסענעם שטיינערנעם קאסטען פון די ניו יארקער גאסען.

ניו יארק שלאפט נאך, פענסטער זיינען פערהאנגען, געוועלבער זיינען פערמאכט, נור פון די עקען, פון די הייזער ארויס הויבען אן ארויס-צושטראמען די ערשטע קופקעלאך מענשען. צומישט, איינציגווייז — נור באלד פון אלע לעבער, פון אלע גאסען, הויבען אן ארויסצושטראמען, ווי א גרויסער טייך, ארבייטער מיט פעקעלאך אונטער'ן ארעם. צו-ערשט זיינען זיי געווען שיטערע, איינציגע, נור באלד זיינען זיי אנגעקומען אין די מענגעס, ווי פלוצלינג ארייננגעשטראמט, מען האט נישט געוואוסט פון וואנען זיי נעהמען זיך, פון וואנען זיי קומען.

פון די הייזער ארויס פון די עקען געסלאך האבען אנגעהויבען צו שטראמען טייכען מענשען וואס אמאל מעהר און מעהר. זיי האבען נישט קיין צייט נעהאט צו בעשענקען די מארגען-זונן מיט איין בליק, און פערשוואונדען אין די לעבער פון דער ערד, אויף די בוידעמס פון די עלעווייטערס, אויף די קארס — זיינען זיי מיט אמאל געווארען צו-גאסען, אקוראט ווי זיי וואלטען אלע איינגעזונקען אין דער ערד.

אין די לעבער טיעף אין דער ערד איז יעצט א גרויס בעוועגונג. ווי די הונגעריגע וועלף קומען צולויפען יעדען אויגענבליק ברענענדיגע

אייזען חיות און שלינגען אין זיך איין די מאסען מענשען און לויפען אוועק מיט זיי טיעף אין דער ערד אריין. עס יאגען זיך די מענשען ווי אַם שנעלסטען איינצושלונגען צו ווערען אין די בייכער פון די אייזען חיות און אנטלויפען מיט זיי. פול אנגעשטאפּט זיינען שוין די די וואגאָנעס פון די עלעווייטעדס מיט מענשען. עס גיסט זיך אָבער נאך דער מענשען־שטראם אין דער פולער מאס, און די טויערען ווערען צוגעהאקט און זיי מוזען איבערבלייבען ווארטען אויף די אנדערע אייזען־חיות, וואס וועלען קומען ארויסצולויפען פון די טונקעלע לעבער פון דער ערד. דאס סאפּען און ברומען פון די חיות הערט מען שוין פון דער וויטענס. די וואגאנעס זיינען איבערפילט. אויסגעמישט איז די מענשהייט, יוגענד און אלטקייט, אזעלכע, וואס שטעהען ביים ראנד פון גרוב און אזעלכע, וואס הויבען ערשט אן צו לעבען, אלטע, אויסגעלאָשענע אויגען אין געזיכטער פון ווייבער און מענער, און יונגע ציטערענדע מיט פרישקייט דורכגעהויכטע פנים׳ער און האאר פון אינגלאך און מיידלאך — נור דא איז דאס פלייש, דאס מענשליכע טייג געווארען גלייך. אלעמען האט די אייזען־חיה געהאט אין איהר בויך און אלעמען האָט זי געטראָגען מיט דעם זעלבען סאפּען צו דער ארבייט. טייל האבען נאך דא פערענדיגט זייער ביסעל מארגען־שלאף, וואס איז איבערגעריסען געווארען פון וועקען צו דער ארבייט. אויף א טייל געזיכטער האט נאך געשוועבט דער שמייכעל פון זיסער צערטליכקייט, וואס זיי האבען געגאסען אין דער נאכט... נאך א טייל געזיכטער זיינען נישט געווען אבגעוואשען פון די קושען און פון די צערטליכע געפיהלען..

נור די מייסטע געזיכטער זיינען דאָ געווען קאלטע און ערנסטע, די מייסטע אויגען אויסגעלאשענע און גלייכגילטיגע, ווי דאס אייזען פון די וועגד, אין וועלכע זיי זיינען געפאהרען.

אין איינעם פון די פיעלע וואגאנעס זיינען אויך געווען אריינגעקנאָטען די דריי שוועסטער, ראָזע, חנה, און רחל׳ע, וועלכע זיינען געפאהרען צו דער ארבייט. דער ליטוואק מיט חנה׳ן זיינען געפאהרען ווייטער, זיי האבען געדארפט אפּ־טאון, און ראזען מיט רחל׳ען האט די אייזען־חיה אויסגעשפּיגען מיט נאך א סך מענשען אויף 42טע סט., וואו זיי האבען געארבייט. אז זיי זיינען ארויס פון סטיישאן, האבען זיי בעמערקט שלמה׳לען, דעם הפקר־יונג, וואס האט זיי שוין דא אבגעווארט.

- וואס טהוסטו דא ? דו דארפסט דאך נאך פאהרען נאך וויטער.

- עס איז אזא שעהנער טאג. די זונן שיינט, די ערשטע פריה־לינגס־זונן, מיר גלוסט זיך נישט היינט געהן צו דער ארבייט, ווייסט איהר וואס, קומט נאר, מיר וועלען שפאציערען אין סענטראל פארק, עס איז א פראכטפאלער טאג, שאד אוועקצוגעבען אזא טאג צו דעם שאפ — הויבט זיי אן שלמה'לע איינצורעדען.

— אהא, שלמה איז שוין דא, ווילסט אונז וויטער בעלעמוטשען, ניט געהן צו דער ארבייט. דו הפקר־יונג — לאכט די גרויסע מויד.

— וואס פערדיענט איהר דעם היינטיגען טאג, צוויי דאלאר, אט האט איהר די צוויי דאלאר און פערקויפט איהם מיר — זאגט שלמה — קומט וועלען מיר זיי אין איינעם אויסגעבען.

— נו, לאמיך זעהן — זאגט די עלטערע און איז שוין גרייט מיט־צוגעהן, באלד אבער כאפט זי זיך צוריק: — איך בעט דיר, שלמה'לע, בעלעמוטשע אונז נישט, מיר קענען ניט זיין אזוי הפקר, ווי דו. לאז אונז געהן צו דער ארבייט.

— זעהט, ווי דאס ציהט צו דער עבודה־זרה. איהר ווייסט, אז דער „שאפ" טהוט כשוף, אז קוים קומט מען אריין אין איהם, לאזט ער שוין נישט ארויס פון זיינע הענד. זעהט, ווי עס ציהט זי צו דעם „שאפ", זעהט, זעהט — ווייזט ער אויף ראזען, וועלכער עס האט ווירקליך גע־צויגען צום שאפ; זי האט נישט געקענט מעהר מיט געהן ביז צו דעם הויז, אין וועלכען זי האט געארבייט. קוים איז זי געקומען צו דעם הויז, האט זי קיין טריט נישט געקענט שטעלען וויטער — עפעס א אינערליכע פליכט האט זי ארומגענומען און איהר נישט געלאזט אבטרעטען פון הויז, זי האט זיך געדרעהט, געדרעהט, געקוקט אויף די זונן, אויף די גא־סען און געזעגט:

— יא, דו האסט רעכט, שלמה, מען דארף נאר דעם היינטיגען טאג אוועק'גנב'ענען, נישט אבגעבען איהם אין שאפ, שפאצירען געהן. קום שלמה, אין סענטראל פארק, כאפט עס דער שווארץ יאהר.

נור קיין טריט האט זי נישט געקענט טהאן פון הויז.

— איהר רעדט דאך נור מיט'ן מויל — לאכט שלמה — אבער אין הארץ זייט איהר דאך צוגעבונדען מיט אייזערנע קייטען צו דעם שאפ. געהט שוין, שקלאף, געהט שוין צו אייערע צוויי דאלאר, צו דעם אבגאט, געהט שוין — זאגט שלמה.

— יא, א פּנים דו האסט רעכט, מען איז צוגעבונדען מיט אן איי־זערנער קייט צו דעם „שאפ" — האט די עלטערע געזאגט מיט א שמייכעל. זי האט יעצט געקלעהרט וועגען רענט, וואס זי האט צו צאהלען, ווארים דאס „הויז", וואו די שוועסטער האבען געוואוינט, האט גע־פיהרט די עלטערע, און אריינגעהענדיג צו דער ארבייט, האט זי נאכ־געשריען שלמה'ן:

— פאַרפיהר נישט רחל'ען, לאז זי געהן צו דער ארבייט, כ'האב מורא, זי וועט דעם פּלאץ פערלירען. יא!

אָבער אין ראָזע'ס טאָן איז געווען צו פיהלען, אז רחל'ען האָט זי נישט געוואלט שיקען צו דער ארבייט אין דעם ערשטען פריהלינגס־טאג. און די שאפּ מויד איז פערשוואונדען אין דעם שטיינערנעם קאסטען אריין.

.6

אז שלמה'לן איז געבליבען מיט רחל'ען אליין, האט ער זי אננעהור־בען צורערען, אז זי זאל געהן מיט איהם אין סענטראל פּארק. מיט איהר האט ער נישט געהאט קיין סך צו ארבייטען.

דער הפקר־יונג איז געווען א פרייער גייסט, וואס קיין זאך איז איהם נישט געשטאנען אין וועג און אלעס איז געווען פריי און אפען פאר איהם. איז קיין זאך האָט ער נישט געגלויבט, שוין פון זיין יוגענד האָט ער פערלארען די אמונה אין גאט. דער פאטער זיינער איז דוקא געווען א איד א למדן, וואָס איז געזעסען יום ולילה און געלערנט און קינדער געהאט, קינדער אהן א שיעור אויף דער מוטער'ס רעכענונג, וועלכע האט געמוזט טראגען און געבוירען, און נאך זיי געמוזט מפרנס זיין; זי איז ארומגעלאפען גאנצע טעג איבער די הייזער, מיט אייער און פוטער געהאנדעלט. זיין מוטער'ס ליידען און פלאגעניש האט ביי דעם קינד איינגעפלאנצט א שנאה צו זיין פאטער, וועמעס לערנען און פרומקייט ער האט געהאלטען פאר עגאָאיזמוס. און אויך א שנאה צו זיין גאט, וואס פערלאנגט גאר נישט, נאך זיין מיינונג, פון מענשען, נור מען זאל לערנען און דאווענען צו איהם א גאנצען טאג. די שנאה צום פאטער האט איהם געבראכט באלד צו קאנפליקט מיט זיין פאמיליע, וועלכע ער

האט פריה פערלאזט, און פון דענסמאל אבגעריסען יעדע בעציהונג מיט זיין משפחה, אזוי אז עס ווייסט ניט איינער פון צווייטען'ס לעבען און עקזיסטענץ. פון קליינערהייד אן איז ער געוועזן באלד אנגעוויזען אויף זיך אליין, ארומגעוואלגערט זיך אין ווארשא, אין לאדז, אלס משרת, אלס ארבייטער ביי קליין פאבריקאציע, ביז עס האט איהם דער מזל ענדליך פערטראגען קיין אמעריקא. דא איז ער אריינגעפאלען ווי אין א ים אריין. יעדער מענש איז פאר זיך אליין, און יעדער געהערט צו זיך. ער האט זיך אויסגעלערנט א מלאכה, גאלדשמידעריי, און קען אפילו גוט פערדיענען, ווען ער וועלט געארבייט, וויל ער נישט. בעלעמוטשעט פיעל טעג אין דער וואך. ער האט ניט פאר ווענען און קיין זאך בינדעט איהם ניט צו. דער סם פון פערביטערקייט, פון אונגלויבען, וואס האט זיך אריינגעגעסען אין זיינע ביינער פון קליינערהייד אן, האט איהם שוין ניט גלויבען געלאזט אין קיין זאך, אין קיין מאראל. ער האט זיך צוערשט געהאט צוגעשלאגען צו די סאציאליסטען. נור קיין מאל ניט געגלויבט אין דער צוקונפט, אין דעם קומענדען סאציאליסטישען שטאאט. אויך דענסמאל וועט זיין שלעכט, קיינמאל וועט נישט בעסער זיין. פון די אנארכיסטען האט ער גענומען זיין טעאריע, אז יעדער רעגיערונג, אין וואס פאר א פארם זי זאל ניט זיין, איז שלעכט. אבער ער האט נישט געגלויבט אין די נאטירליכע גוטסקייט, אין יושר, וואס ליעגט אין מענשען'ס הארץ פון דער נאטור אויס. ער האט אין גאר נישט געגלויבט, און קיין ליכט נישט געזעהן אין דער צוקונפט. דאס האט איהם פריי געמאכט זיינע הענד, און ער איז גרייט געווען אויף אלעם. פאר קיין זאך נישט מורא געהאט, קיין זאך האט איהם נישט צוגעבונדען צום לעבען און ער איז שטענדיג גרייט געווען צו לאזען זיך אויף גאט'ס חסד אין די ברייטע וועלט אריין. עס האט איהם נור ארומגענומען א גרויס קנאה צו די נגידים, וואס האבען די מעגליכקייט צו געניסען פון דעם לעבען, ווארים ער האט געוואוסט, אז דער מענש איז נור צו דעם דא, כדי צו לעבען און אויסצוניצען זיין גאנצע מאכט צו געניסען פון דעם לעבען, און קיין זאך נישט דורכצולאזען. אבער זיין לעבען האט איהם ווייניג וואס געקענט בעפריעדיגען. יעדען טאג האט ער צוערשט געמוזט קויפען מיט א טאג ארבייט. ער האט מקנא געווען די אלע, וואס שטעהן ביים פענסטער פון לעבען און קוקען דער־רינען אריין דורך דער שויב — ער שטעהט ביי דער שויב אויך נישט.

די קנאה האט איהם געבראכט צו שנאה — ער האט אנגעהויבען פיינד צו קריגען, פיינד געהאט די רייכע, נור נאך מעהר די ארימע, וואס זיינען אליין אזוי ארים און אונגליקליך, ווי ער, און גלויבען אין א בעסערע צוקונפט, אין א „סאציאליסטישען שטאאט“ — וואס וועט שוין זיין, אז עס וועט שוין ווערען איינגעפיהרט דער סאציאליסטישער שטאאט? — האט ער גע'טענה'ט מיט זיינע חברים, די סאציאליסטען, ביי דער ארבייט. דענסמאל וועלען אלע מענשען ארבייטען, נור מ'וועט ארבייטען אנשטאט ניין שטונדען „דריי שטונדען“, און דריי שטונדען איז יא גוט צו ארבייטען דענסמאל, ווען עס ווילט זיך ניט? וועט עס נישט זיין א פערגוואלדיגונג פון'ם ווילען?

אבער אויך איהם האט דאס לעבען געלאזט אריינזעהן דורך די שפאלטען, און ער האט דערפיהלט דעם טעם און דעם אינהאלט דערפון וואס גיט דעם מענשען דעם כח און מוטה אויסצוטראגען אלע צרות און פורעניות פון לעבען. דער טעם פון זיין לעבען איז געוועזן רחל'ע. יא, דורך איהר וואלט אפשר אויך דער הפקר־יונג געקענט זיך איינקני־פען אין דעם געשפאן פון דער וועלט, און מיט אלעמען צוגלייך שלעפען דעם וואגען. ער האט פערקעהרט צו דער הויז פון די מיידלאך, וואס ער האט נאך געקאנט פון ווארשא. ווען די אינגערע שוועסטער, רחל'ע איז געקומען, האט זי אויף איהם אן איינדרוק געמאכט. האט ער זי גע־ליעבט? — איז דען דא ליעבע אויף דער וועלט, וואס דער מענש טהוט עס נישט פאר זיך, פאר זיין אייגענליעבע, ניצליכקייט? קען זיך דער מענש אוועקשטעלען נישט נור בלויז פאר זיך, פאר רוהם, פאר חלק לעולם הבא — נור אהן אייגעננוץ? און דאך פאר רחל'ען וואלט ער דאס געקענט. פאר איהר, האט ער געפיהלט, וואלט ער געטהאן אלץ, אוועקשענקען זיך איהר, גאר נישט, גאר נישט דערפון צו געניסען. דורך דעם טאקי האט ער זי נישט געוואלט ליעב האבען. וואס וועט זי האבען פון זיין ליעבע? וואס קען ער איהר געבען? אפשר פיהרען אויך אזא ליעבע ווי דער „ליטוואק“? ער זאל ארבייטען פון איין זייט, זי פון דער צווייטער זייט? פערשפארען דאס עסען פון מויל, אוועקלעגען א סענט צו א סענט, ביז עס וועט זיין א דירה צו דינגען און א דיינינג־רום זיך איינצואורדנען? דערנאך, ווען עס וועט שוין זיין די דירה מיט דער דיינינג־רום, וועלען זיי חתונה האבען, און ער וועט ווידער געהן אין שאפ און זי וועט געהן אין איהר שאפ. אין אבענד וועלען זיי זיך טרעפ־

פען אין א רעסטאָראנט, וואו זיי וועלען סאפּער עסען און ווידער סייפען א סענט צו א סענט, אנזאמלען א פּאר דאלאר, ביז דאס ערשטע קינד וועט קומען, דאן וועט זי שוין זיצען אין דער היים אויף „צרות" און שטענדיג טענות האָבען צום מאַן, אז ער פערדיענט ווענינ. אין א שעה־נעם טאג וועט ער זי איבערלאזען און אנטלויפען, און זיין „פּיקטשור" וועט שטעהן אין „פאָרווערטס" אין דער „גאלעריע פון פערשוואונדענע מענער". צי ווערט נישט דאס הייליגסטע געפיהל צוטרעטען ביי אזא לעבען? קען דא צווישען דערינען אריינקומען דאס געפיהל פון ליעבע, פון אויפאָפּפערונג פאר'ן צווייטען, און נישט פון אייגענגוץ, פון בע־האלטענעם עגאָאיזם?

א. אלעם וואלט ער געוואלט זאל געשעהן, אבער נישט די וואַ־כענדיגקייט, די ניכטערקייט פון טרויעריגען לעבען — ווארים צו רחל'ען האט ער נעהאט דאס געפיהל פון אויפריכטיגער פריינדשאפט. פאר וואס, ווייס ער נישט, אפשר איהר אונבעהאָלפענקייט, די אונשולד און דער חן, וואס ליגט אויף איהר פנים, און אפשר די שטילע מוזיק, וואס שפּיעלט ארויס פון די בעוועגונגען פון דעם קינד, האט איהם געריהרט. ער האט געוואלט, אז עס זאל איהר גוט זיין, איהר אליין, אהן איינער־ליעבע דערביי.

ער האט זי מיט געוואלט אבגערעדט פון צו געהן ארבייטען אין דעם הערליכען פריהלינגס־טאג. „זעהסט" זאגט ער, „איז אייך דען נים א שאד די זונן און די לופט, און אזא יונגען, יונגען טאג, וויפיעל טעג וועט איהר האבען אין אייער לעבען אזעלכע? זעהר ווענינ, זעהר ווענינ, קומט מיט מיר, איך האב נעכטען אבגענומען ווייזדשעס, מיר וועלען גע־העז אין די גאסען, אין סענטראל פּארק, מיר וועלען לעבען היינט, מיר זיינען די שררות, מיר זיינען פון די פינפטע עוועניו — קומט.

דאס מיידעל האט זיך נים געשטעלט שטארק אנטקעגען. זי האט דערשפּירט אין איהם ווארימע פריינדשאפט, און זי האט איהם גערן געהאט — זיינען זיי ביידע אוועק אויף די פינפטע עוועניו — צו סענט־ראל פּארק צו.

די גאס האט ערשט אנגעהויבען צו ערוואכען. פון די אבגעשלאָ־סענע הויפען האבען זיך ארויסגעלאזט אייגצעלנע עלעגאנטע קאטשען אין רייך געשפּאנטע פערד, מיט קעלנערס פון פארענט און געלאזט זיך צום סענטראל פּארק. אן עלעגאנטע דאמע מיט א הערר האבען זייער

הויז פערלאזט און געמאכט א מארגען שפאציער — א לאקעי איז פון הינטען זיי נאכגעגאנגען, נאכטראגענדיג זיי זייער פלעט, אדער א לאקעי האט געפיהרט אן אלטען געלעהמטען הערר אין אן אינוואלידשטול. די מעהרסטע געשעפטען זיינען נאך געווען געשלאסען. עס האבען זיך אנגעהויבען צו עפענען די גרויסע בלומען־סטארס. פון די אפענע טהירען האט זיך ארויסגעריסען דער געשמאק פון די בלומען און ארבידעגן־ריחות, וואס האט זיך אנגעזאמעלט דורך א גאנצע נאכט; די סטרוזשעס זיינען פאר די טהירען געשטאנען און מיט גרויסע שפריי־צערס די טראטוארען און די שטיינער געוואשען, און ברייט און אפען האבען ענטוויקעלט די קאשטאנען־בוימער זייער בליהעכץ, געהילט דעם טראטואר אין דעם שאטען פון זייערע צווייגען. פון די פענסטער האבען ארויסגעקוקט טייערסטע וועגעציאנער שפיצען און איבער דער ברייטער גאס פון די גבירים האט געשוועבט א רוהיגע, שטילע יום־טוב שטימונג.

זיי האבען זיך אבגעשטעלט פאר אן עלעגאנטען מאגאזין, וואו עס זיינען געווען ארויסגעשטעלט די נייעסטע מאדעלען פון דאמען קליידער פון דער פאריזער מאדע, בעפוצט זיינען געווען די זיידענע שטאפען מיט טייערע שפיצען, און די איידעלע ארבייט פון די שפיצען האט אויסגעדריקט דאס לעבעדיגע, דאס ווייבליכע אויף דער גלעזערנער טוימער ברוסט פון דער פופע, וועלכע איז געווען בעקליידעט דערמיט.

דאס מיידעל האט זיך איינגעקוקט צו די קליידער און האט זיי מיט די אויגען אויפגעגעסען. שלמה האט עס בעמערקט און געזאגט צו איהר:

— רחל׳ע, איך וויים, אז אייך קומען גיכער די קליידער, ווי זיי אט דא, אז איהר פאסט דא אהער, דא האט איהר געדארפט וואהנען און לעבען. כ׳לעבען, איהר בעדארפט עס מעהר פאר זיי, און איהר פיהלט די בעדערפעניש גיכער פון זיי. זעהט, ווי זיי קליידען פופען מיט אזעלכע שטאפען און לעבעדיגע, פיהלענדע קינדער מוזען געהן זייער שעהנקייט, זייערע ליבער און פנים׳ער אוועקגעבען דעם שאפ, אז זיי זאלען האבען זייער שאנד צו פערדעקען. זיי מוזען קויפען זייערע אורטערליכע פון מענשען געמאכטע קליידער מיט דער שעהנקייט, וואס די נאטור האט זיי געשאנקען.

— פאר וואס רעדט איהר אזוי צו מיר?

— ווייל עס טהוט מיר וועה, רחל'ע וואס מיר, איהר מוזט לעבען אין אזא פינסטערען לאך אויף די 5טע סטריט, צווישען קליינע, שטינקענדע קרעמלאך און יאטקעס. ניין, ניט אייך דארף קומען דארט צו לעבען, די שטילע, זינגענדע רחל'ע מיט איהרע שטילע בעוועגונגען און שווארץ פאלענדיגע האאר דארף לעבען אט אין דער שטילקייט ארום. נישט זיי זיינען פארלעצעס, וואס זיי לעבען אזוי, נור מיר זיינען פאר־לעצעס, הינר, קליינע קעץ, וואס מיר קענען נישט אזוי לעבען ווי זיי. אזוי דארף דער מענש לעבען, ווי זיי, אין דער שטילקייט מיט בלומען אין די הייזער, צווישען די גארדינען פון זיידענס און שפיצען, און מוזען צו הערען ארום, ווי אזוי זיידענס זאל רוישען אויף דיוואנען. זיי לע־בען ריכטיג, נור מיר לעבען נישט ריכטיג, און מיר דארפען טהאן אלעס מעגליכע — גנב'ענען, גזלן'ען, רויבען, אבי צו לעבען ווי זיי — ווייל די ערשטע פליכט פון מענשען איז מענשליך צו זיין. און אזוי ווי מיר זיי־נען, זיינען מיר נישט מענשליך, אזוי זיינען מיר הינד, ארימע חיות — זיי לעבען מענשליך און זיינען מענשליך און זיי קענען בעגעהן דערנאך אלע געמיינהייטען. מיר נישט, ווייל מיר זיינען ווערים.

— מיט אלע מיטלען, זאגט איהר, דארף מען זיך דערשלאגען צו דעם? — פרעגט איהם דאס מיידעל, קוקענדיג איהם אין די אויגען אריין — אפילו מיט דעם, ווי איהר האט נעכטען געהאנדעלט?

— וואס מיינט איהר דערמיט?

— צו וואס האט איהר נעכטען דעם יונגען מאן ארויפגערופען? וואס האט איהר געמיינט דערמיט? — קוקט איהם דאס מיידעל אין די אויגען אריין.

— יא, מיט אלע מיטלען, רחל'ע.

— אפילו מיט דעם, וואס איהר האט געוואלט? צו וואס האט איהר ארויפגענומען דעם יונגען מאן? וואס האט איהר געמיינט דערמיט?

— איך האב געמיינט דערמיט גאנץ איינפאך. דער יונגער־מאן איז רייך, ער וועט זיך אין אייך פערליעבען. איהר וועט אין איינעם לעבען. ער וועט אייך קליידער מאכען און אייך האלטען, ווי אייך קומט עס.

— איהר ווייסט וואס דאס הייסט? איהר ווייסט? — שרייט אויס דאס מיידעל.

— רופט עס, ווי איהר ווילט. און אייער שוועסטער איז בעסער? אז אנדערע פערקויפט זיך צו א מענשען, צו א ווילען, צו א ליבע, און זי

פערקויפט זיך צו א שאפ, צו א מאשין. יעדע זאך, וואס מען טהוט אהן ווילען און אהן צוועק, נור ווי א שטיק ליים, ווי א שטיק מאשין — נור דערפאר, וואס יענער בעצאהלט מיר און גיט מיר עסען דערפאר — איז עס פראסטיטוציע. און בעטראכט יעצט אייער שוועסטער. איך האב זי דאך געקענט פאר איינינע יאהרען, ווען זי איז נאך אהער געקומען א פרישע, א יאהר אבגעוועזען אין שאפ — איהר פנים אוועקגעגעבען דעם שאפ, צוערשט די ליפען. זיי זיינען איהר גראב געווארען און געשפאל־טען, דערנאך האט זי אוועקגעגעבען דעם שאפ די אויגען. גרויס זיינען זיי איהר געווארען און אויסגעלאשען, דערנאך די הענד מיט די פינגער — גראב זיינען זיי געווארען און אויסגעקרימט. דערנאך די פיס, דער־נאך דאס לייב, וואס איז איהר דין געווארען און שווערפעליג — אלעס האט זי איבערגעלאזט ביי דער מאשין אין דעם שאפ, אהן ווילען און אהן חשק — און פאר ווענען, צו וואס? אן אנדערע האט געלעבט מיט מענשען. זי האט געלעבט מיט א טויטע מאשין.

— הערט אויף, הערט אויף! — שרייט אויס דאס מיידעל און גרויסע, אונשולדיגע שרעקענדע טרעהרען שטעהען איהר אין די אויגען.

—און וואס מיינט איהר, מיט אייך וועט ניט זיין אזא סוף?—רעדט שלמה ווייטער. — די מאשין מאכט נישט קיין אונטערשיעד, א מעהר שעהן פנים'ל אדער א ווינציגער שעהן פנים'ל; געוועהנליכע גליעדער, בעשאפען פאר פיזישע ארבייט, אדער די גליעדער בעוועגען זיך אין א שטילען, זינגענדיגען ריטמוס — אלעס עסט זי אויף, אלעס איז פאר איהר „שאפ־פלייש". און ווען איך האב אייך דערזעהן צום ערשטען מאל אהיים קומען פון דעם „שאפ" און געטראכט מיר, אז די שווארצע צעפ, אז אט די ווייסע, געטאקטע צייהן אייערע, אז אייערע שטילע קעניגליכע ברעהמען וועט אויפעסען דער שאפ, פון דעם וועט א תל ווערען — נו, האב איך מיר שוין געטראכט, גיב עס ליעבער א מענ־שען אוועק, נאך דערצו, ווען דער מענש בעצאהלט בעסער. און, אזוי ווי מיר דאכט זיך, געפעלט ער אייך אויך בעסער.

— איהר וועט אויפהערען?! אז נישט, לאז איך אייך שטעהן! — שרייט אויס דאס מיידעל.

— שוין, שוין, איך בין שוין פארטיג — שמייכעלט דער יונג.

זיי זיינען אריינגעקומען אין פארק אריין. דא איז שוין אלעס גרין געווען. א גאנץ אנדערע וועלט האט זיך פאר זייערע אויגען געעפענט א

די גאנצע ערד האט זיך אויסגעשפּרייט אויף היגלען און טהאלען אין א גרינעם, טונקעלען, פייכט־בעטויטען טעפּיך, אויף וועלכען עס זיינען ארויסגעוואקסען געוואשענע, געשווירענע און צערטליך אבגעהיטע בוי־מעלער, און גלייך, סימעטריש אויסגעשפּרייט זייערע גרינע בעוואקסענע צווייגען. שווארצע וועג־שטעגגען, איינגעזעצט אין געשניטענע נאטיר־ליכע צווייגען־צוימען, האבען זיך דורכגעשניטען דורך די לענג און ברייט פון דעם גרויסען גארטען טעפּיך, אויף וועלכען יונגע לייט און יונגע מיידלעך, אנגעטהאן אין שווארצען, האבען אויסגעריטען אויף זייערע לעבעדיגע, גלאטע, שטארקע פערד. זיי האבען זיך ביידע אוועק־געזעצט אויף א באנק און בעטראכט די רייטער, וואס זיינען פערביי־געריטען אין דעם גרינעם מארגען. עס זיינען געווען א יונג פּאר, א בחור און א מיידעל, ביידע הויכע, אין שווארצען געקליידעט, האבען זיי געריטען אויף צוויי שווארצע פערד און אריינגעקוקט זיך איינס דעם צווייטען מיט ליעבע אין די אויגען אריין. די פערד, ווי זיי וואלטען גע־וואוסט, אז זייערע הערדען ליעבען זיך, האבען זיך גענעהנט איינס צום צווייטען און געלאפען אין איין טאקט. רחל'ע האט די רייטערס לאנג נאכגעקוקט, און צום סוף געזאגט:

— און פאר וואס נישט חתונה האבען, שלמה? — האט זי איהם געקוקט אין די אויגען אריין, — ווי דער ליטוואק מיט חנה'לען.

א מינוט האט זיך א ליכטעל אנגעצונדען אין די אויגען פון דעם הפקר־יונג, באלד איז עס פערלאשען געווארען, ער האט געמאכט מיט די הענד.

— נאך ערגער, רחל'ע, נאך ערגער ווי דער שאפּ — ביי דעם שאפּ איז קיין געפיהל נישט פערלוירען געגאנגען, בלויז דער פיזישער לייב. דא ווערט דער געפיהל, אז עס געווען אזעלכער, פערברודיגט, צוטרעטען, פערשוועכט און בעשפּיגען פון לעבען. קוקט זיך גוט צו צו זיי — צום ליטוואק — אין א יאהר, אין צוויי — ער ארבייט אין זיין שאפּ, זי אין איהר שאפּ. און זיי עסען אין רעסטאראנט ביז דאס קינד וועט קומען און דאן — וועט דאס לעבען זיי פאר שונאים מאכען. ניין, רחל'ע דו זעהסט אט זיי — ווייזט ער אויף די רייטענדע אין גארטען — זיי לעבען דאס ריכטיגע לעבען, אזוי דארפען מענשען לעבען. פאר זיי איז בע־שאפען ליעבע און גליק — אלעס פאר זיי, ווייל זיי קענען עס אבהיטען — דער ליטוואק וואלט דא געווען. וואלט ער זיי געשאלטען, פּרעטענזיעס

געהאט צו זיי, וואס זיי געהן נישט ארבייטען. איך נישט. וואס טהוען זיי שלעכטעס ? אזוי דארף טאקי דער מענש לעבען. צו רייטען שפא־צירען מארגענס צווישען גראז און בוימער, חתן־כלה־פּאר דארף זיך דורכרעדען אויף די פערד צווישען גרינס, נישט צווישען יאטקע־קלעצער. זאלען מיר האבען פּרעטענזיעס צו אונז, און מיט אלע מעגליכקייטען צו דערגרייכען דאס מענשליכע — איז די פליכט פון מענש, איז דאס מענשליכע, אויף וואס פאר אופנים, איז אלץ איינס.

דאס מיידעל האט שוין שטיל געשוויגען די גאנצע צייט און גע־לאזט איהם זיך אויסריידען.

7.

דער גרויסער זאל איז געווען האלב בעלויכטען, א געלבעס פער־נעבעלטעס ליכט איז געפאלען פון די זייטען באלקען און די יונגע פּאר־לעך האבען זיך געקענט בעהאלטען אין האלבען שאטען ביי זייערע טרינק־טישלאך ארום די ווענד. די מוזיק האט געשפּיעלט דעם נייעס־טען מאדערנעם „שיבער"־טאנץ פון פאריז, וועלכער איז געווען אנגע־זאפּט מיט א רוהיגער טיעפער אויסגעלאסענער תאוה. צום טאקט פון דער מוזיק האבען זיך בעוועגט אין דעם גרויסען זאל יונגע טאנצענדע פארלאך. די יונגע איידעלע גליעדער, געהילט אין זיידענס און שפּיצען, צוגעפּרעסט איינס צום צווייטען אין א קראמפּפהאפטער ליידענשאפט, האבען זיך בעוועגט לייכט און שטיל ווי די טענער פון דער מוזיק. די שלאנקע קנאכענדיגע אמעריקאנער האבען געהאלטען די יונגע מיידלאך איים אלע נאציאנען פון דער וועלט — ווי פולע בעכערס מיט וויין נאהנט צום מויל, נור מעהרסטענס האבען דא געטאנצט מיידלאך מיט מיידלאך. עס האבען געשוואומען די לייכטע יונגע לייבער און געקוקט זיך אין די אויגען מיט האלבגעעפענטע פער'חלש'טע מיילער, און זיך בעוועגט, אין דעם פער'שכור'טען תאוה'דיגען עקסטאז. עס האבען זיך ארויסגעקושט די איינצעלנע גליעדער אויס דעם זיידענס פון דעם פער'־שכור'טען טאנץ — די לייכטע וויינדיגע הענד, די געטאקטע עלפּענביי־נערנע פיס, בעצווינגען אין די זיידענע ווי אויסגעגאסענע זאקען. די זיעגענדע בעוועגונג פון אקסעל און די ציטערנדע ווי פריש מארגענדער

טהוי בריסטען און האלז אלץ האט זיך בעוואויגען, געזונגען ווי לייכטע שוימענדע וועלען אויף א קלארען דורכזיכטיגען טייך אין דעם פער־שכור'טען געלבען ליכט. דא האבען זיך די מיידלאך געגעבען אין גאנצען, פאר קיינעם איז זיך ניט געווען וואס צו שעמען און צו בע־האלטען. די יוגענד האט זיך ענטבלויזט פאר דער יוגענד — און עס האט זיך געדאכט, ווי די נשמות פון די מיידלאך וואלטען פון זייערע טיעפעניש ארויסגעגאנגען און האבען זיך געהויבען אין דעם געזאנג פון זייערע שטילע לייכטע טריט...

אין א ווינקעלע ביי א טישעל איז שוין געזעסען רחל'ע און שכור פון געזאנג און טאנץ האט זי מיט בענקענדע גליהענדע בליקען און פער|חלש'טע אויגען געקוקט אויף דעם יונגענמאן, וואס איז געזעסען נעבען איהר. איהרע שווארצע האר זיינען געפאלען אויפ'ן רונדען פולען האלז און האבען היינט מעהר געפערילט זיך ווי אן אנדערס מאל: איהרע ליפען, אזוי פול און אזוי רויט ווי די וויינטרויבען אין דער ווארעמסטער זונן, האבען זיך ארויסגעבויגען פון איהר ווארעם מויל, ווי א לעכצענדרע דורשטיגע בלום... עפעס וואס איז אויפגעוואכט גע־ווארען אין דעם מיידעל — און די ערוואכונג האט ארויסגעקוקט פון איהרע גרויסע בעטרערטע אויגען — עס איז געווען ווי א ווארימער פריהלינגס־ווינד וואלט דורכגעגאנגען דורך די שווארצע בעאקערטע ערד.

דער יונגער מאן האט געקוקט אויף איהר. אין איהרע יונגע אויר־גען איז געלעגען א צער און א בענקשאפט, א צער און א ליידענשאפט, און ער האט רחמנות געקריגען אויף איהר, ווי מען קריגט רחמנות אויף א יונגען בליהענדען בוים. ער האט זי געקיהלט מיט זיין בליק — און ווידער האט זי זיך געדריקט צו איהם און זיי זיינען ארויס אין דעם זיענענדען טאנץ. אויג אין אויג, ליפ אין ליפ האבען זיי זיך בעוואויגען און איינגעוויעגט אין דעם פער'שכור'ענדען טאנץ. און איהרע גליערדער האבען אנגעהויבען אין דעם טאנץ אויסצואוויקלען זיך און צו ערוועקען ווי אוים א שלאף ארויס... קיין איין ווארט האבען זיי נישט גערעדט צווישען זיך. עס איז ניט געווען קיין ווערטער — עס איז געווען א גע־זאנג — וואס האט ארויסגעזונגען צווישען זיי. זיי האבען זיך געקוקט טיעף אין די אויגען אריין, און זי האט ארויסגעזונגען מיט דעם בליק דאס געזאנג פון דער יוגענד.

אז זיי זיינען צוריקגעגאנגען צו זייער טישעל, האט דאס מיידעל גע־וואלט טרינקען.

האלב מיט געוואלט האט ער ארויסגענומען פון איהר האנד די גלע־זער וויין, וואס זיינען געשטאנען אנגעגאסען. ער האט מורא געהאט, אז דאס מיידעל איז שוין שכור פון געזאנג און טאנץ, זאל זי ניט אנ׳שכור׳ן זיך מיט וויין — און עס זאל ניט ווערען קיין סקאנדאל. ער האט זי צוגערעדט אהיים צו געהן. ער האט זי דערמאהנט, וואס ער האט צוגעזאגט איהר שוועסטער, אז ער וועט זי ברענגען פאר עלף. דאס מיידעל האט נישט געוואלט אהיים געהן. זי האט געוואלט טרינ־קען און טאנצען און שרייען און זינגען הויך. ער האט זי ארויסגעפיהרט אויף דער פרייער לופט — ער האט יעצט גאר ניט מעהר געפיהלט צו איהר נור רחמנות און ליעבע, רחמנות, וואס מען האט צו א יונגען בליהענדען בוים, ווען ער הויבט אן ארויסצוגעבען זיינע ערשטע בליי־טהען. ער האט זי אריינגעזעצט אין א דראזשקע און געהייסען אהיים פאהרען אויף דיזער 5טער סטריט. אין דער טונקעלער דראזשקע האט זיך דאס מיידעל געגאסען צו איהם, ווי עס גיסט זיך א פריהלינגס־רעגען אויף שווארצע ערד, זי האט געקושט ציטערדיג זיינע ליפען, זיינע אויגען, האר און הענד, און געבעטען זיך און געוויינט: „טהו מיר ניט קיין שלעכטס, טהו מיר ניט קיין שלעכטס“. און זי האט זיך געטוליעט צו איהם ווי א טוליפאן צו דער ערד, אין איהרע הייסע קושען און די קיהלע האר זיינען געפאלען ווי וואסער איבער זיינע הענד...

אז זי איז שוין געלעגען אין איהר בעט אויף דער פינפטער סטריט, איבערגעצויגען די קאלדרע איבער׳ן קאפ און פערזונקען געווען אין א לויכטענדען נעפעל, וועלכער האט פערצויגען איהרע חושים, האט זי פלו־צים דערפיהלט, ווי א קאלטער קערפער דריקט זיך צו איהר ווארעם לייב. זי האט זיך מיט שרעק אומגעקוקט און דערזעהן די גרויע אויגען פון איהר עלטערער שוועסטער, וועלכע האט זי פעסט ארומגענומען, גע־קושט איהר און געבעטען זיך ביי איהר מיט א רחמנות׳דיגען שמייכעלע:

— דערצעהל, רחל׳ע, וואס איז דארט געווען. געווען עפעס אינ־טערעסאנט? — דערצעהל, רחל׳ע.

זי האט זיך אבגערוקט פון איהר שוועסטער אין א ווינקעל, איינגע־וויקעלט זיך אין דער קאלדרע, ווי זי וואלט מורא האבען, אז די שוועס־טער זאל זי ניט אנריהרען מיט איהר לייב — און ווייטער אריין אין

איהר לייכטענדען וואלקען. די שוועסטער האט נעקוקט אויף דעם קנויל אונטער דער קאלדרע און דערשפירט שוין דעם סוד, אין וועלכען די שוועסטער איז אריין, און זי שטעהט פון דרויסען...

.8

דאס מיידעל האט זיך געענדערט, האט אנגענומען גאר א גאנץ אנ־דערען אויסדרוק. צי האבען זי די קליידער אנדערש געמאכט? די קליי־דער אויך, נור נאך עפּעס. זי איז געווען פערהוילען ווי אין א סוד און קיינעם נישט אריינגעלאזט צו זיך.

אמאל אין א זונטאג ווען מען ארבייט נישט, איז זי אהיים געקומען אין א נייעם קאפּעלוש און א נייעם מאנטעל, גאר גאנץ איינפאכע, אזוי אבער צוגעשניטען און אויפגענעהט, אז דאס מיידעל האט אויסגעקוקט אין דער בעקליידונג איידעלער, שטילער. עס האבען זיך ארויסגעוויזען איהרע גרויסע אויגען און די שווארצע געבויגענע ברעמען — דאס ליכט פון דער הויט און די בעוועגונגען איהרע דורך דעם לייכטען זיידענעם שטאָף זיינען לייכטער געווען און ריטמישער. די שוועסטער האבען זיך געפּרואווט אנצוטהאן איהר קליידונג און געקוקט אין שפּיגעל אריין און האבען זיך ניט דערקענט. דער עלטערער מויד האט זיך אויסגע־וויזען, אז זי איז פיעל אינגער געווארען און לעבעדיגער, אז די קנייטשען ביים מויל און די אויגען זיינען פערשוואונדען, און זי האט געזאגט צו חנה׳לען, צום ליטוואק׳ס כלה, אויף וועלכער זי איז זעהר בייז געווען, ניט פערשטעהענדיג אליין פארוואס: — זאג דיין ליטוואק, זאל ער דיר אויך קויפען אזא קאפּעלוש מיט א מאנטעל.

חנה׳לע אבער האט זיך געפיהלט צייט רחל׳ע האט אהיים געבראכט די נייע קליידער גאר ניט בעקוועם. דאס איז איהר געווען אונאנגע־נעהם, און זי האט אנגעהויבען חושד צו זיין, אז דער קאסטיום און קאפּעלוש, וואס רחל׳ע טראגט, זיינען ניט פון א געווערהנליכען סטאר, וואו זי זאל האבען געקויפט אויף אויסצאהלען, ווי די עלטערע שוועס־טער האט דערצעהלט. זי האט יעצט געלאזט מערקען די שוועסטער, אז זי ווייסט פון וואנען דאס שטאמט, און האט אבגעענטפערט אויף דער עלטערער׳ס רייד:

— מיין ליטוואק האט נים קיין לייכט געלד ווי אנדערע. ער מוז שווער ארבייטען.

האט רחל'ע ניט פערשטאנען, וואס די שוועסטער מיינט, איז זי ארוים מיט א שטראם טרעהרען און די עלטערע האט זיך אנגענומען איהר קריוודע:

— וואס מיינסטו דערמיט, וואס האסטו געזאגט?

האט חנה'לע אנגעהויבען צו וויינען, דערזעהענדיג רחל'עס טרעה־רען, און איז ארויפגעפאלען אויף איהר און זי אנגעהויבען צו קושען און זיך געבעטען, אז זי האט גאר ניט געמיינט.

און די עלטערע האט געשאלטען און געשריען:

— זי מיינט, אז זי האט דעם ליטוואק, האט זי די וועלט אוועקגע־נומען.

האט חנה'לע זיך ניט געמאכט הערען. נור באלד האבען זיי זיך אלע איינגעשטילט, זיי האבען דערהערט טריט אויף די טרעפען און עס איז געווען די צייט, ווען דער ליטוואק קומט צו געהן. איז רחל'ע אריין צו זיך אין צימער, די שוועסטער האבען זיך אוועקגעזעצט און גע־ווארט אויפ'ן ליטוואק. נור דער ליטוואק האט זיך היינט ארומגעקוקט מעהר זאנדערבאר ווי אן אנדערס מאל און געפרעגט, וואס איז די מעשה, וואס מען זעהט דעם הפקר־יונג, שלמה'ן, שוין אזא צייט ניט ארויפקומען. האט די עלטערע שוועסטער געענטפערט, אז ער איז פער־פאלען געווארען און מען ווייסט ניט וואו ער איז. נור עס איז אזוי זיין געוואוינהייט — ער ווערט מיט אמאל ניט. ער ארבייט אודאי. האט דער ליטוואק איבערגעפרעגט: אזוי? און שטיל געשוויגען, און חנה'לע איז היינט געווען מעהר צוגעלאזט צום ליטוואק, ווי אנאנדערס מאל, האט געקוקט אויף זיין גרויסען פליך מיט ווענינער אונרוהינקייט און איז געזעסען נעבען זיין האנד און געשמייכעלט איהם אין די אלטע ראמען פון זיינע אויגען, און איז עפעס שטאלץ געווען אויף איהם. נור דער ליטוואק איז היינט זעהר מאדנע, און פרעגט וואו איז רחל'ע. — ער האט זי שוין ניט געזעהן א לאנגע צייט. ענטפערט מען איהם, אז רחל'ע איז דערינען אין צווייטען שטיבעל, האט קאפ־וועהטאג. בער־רוהינט ער זיך נאך נישט, אין גאנצען ווערט ער ערנסט, און הייבט אן צו רעדען זעהר ערנסט:

— עפעס־וואס קומט פאר לעצטענס ביי אייך אין שטוב, איך ווייס ניט וואס, נור מיר געפעלט עס ניט, איך האב אפילו ניט דאס רעכט זיך ארייינצומישען אין אייערע זאכען, נור איך מוז דאך אייך זאגען, אז אט דער איינפלוס פון דעם אנארכיסטעל אט דא איז ניט גוט.

— וואס מיינט איהר דערמיט? — פרעגט די עלטערע ערשטווינט.

— איהר האט זיך ניט וואס צו בעהאלטען פאר מיר. איך ווייס, אז אט דער מיסטער קומט דא אריין צו אייער שוועסטער, און איהר ווייסט דערפון. און איהר לאזט עס צו. ווייסט איהר ווער דער מיסטער איז? וועט ער מיט איהר חתונה האבען? איהר זיינט אן עלטערע שוועסטער, ווייסט איהר וואו ער געהט אוים מיט איהר?

— יעדער ארדענט זיך איין זיין לעבען אזוי ווי ער וויל; איך מיש זיך ניט אריין אין פרעמדע ביזנעס.

— איהר טארט אזוי ניט זאגען, איהר זיינט פעראנטווארטליך, וואס די קליינע טהוט. דאס האט איהר אזוי געבראכט צו דעם.

— דאס גליק, וואס שטעהט איהר פאר אינ׳ם שאפ, וועט פון איהר ניט אנטלויפען. זי וועט שטענדיג צייט האבען אין שאפ צו געהן.

— ראזשע, איהר טארט אזוי ניט רעדען, — ווערט דער ליטוואק ערנסט — דאס לעבען איז ערנסט. אייך האט דאס לעבען אן עולה געטהאן — האט איהר פערלוירען דעם גאנצען מענשליכען אידעאל. עס איז ניט גוט, ראזשע. צו אונז אלע איז דאס לעבען ניט גוט געווען, אלע זיינען מיר מארטירער פון דער היינטיגער אונגערעכטער ארדנונג. נור מיינט ניט, אז אייער צער, אייער לייד איז נור אייער אייגענער. ניין, ער איז אונזער אלעמענס; דאס איז די אונגערעכטיגקייט, אין וועלכער מיר לעבען. איהר דארפט ניט פערלירען דעם גלויבען, נור זיך אנשליסען אן דעם אלגעמיינעם קאמפף פאר א גערעכטע ארדנונג, וואו אזעלכע מארטירער, קרבנות וועלען ניט מעהר זיין. דענסטמאל, ווען איהר וועט האבען דעם אידעאל פאר אייערע אויגען, וועט איהר כח האבען אלעס אריבערצוטראגען אום ניט אריינפאלען אונטער שערליכע איינפלוסען פון אט אזא אנארכיסטעל, א שארלאטאן, וואס קען אייך ברענגען, גאט ווייס צו וואס...

ראזע האט אייגענטליך ניט אין גאנצען פערשטאנען, וואס דער ליטוואק זאגט, האט נור פון דעם אלעס ארויסגענומען איהר אייגענע בעליידיגונג, און עס האט זי געקרענקט, האט זי געשריען:

— וואס האט איהר זיך צו מישען אין פרעמדע זאכען? מיר לעבען אין אמעריקא, „מיינד יור און ביזנעס”, קוקט נאך אייערע אייגענע זאכען.

— אז איהר ווילט ניט, דארף מען ניט. נור איך האב געפיהלט א חוב דאס אייך צו זאגען, — זאגט דער ליטוואק רוהיג און קאלט, און קנייטשט זיין פארמעגנטרינגען שטערען אין זיין הויכען פליך — איך האב עס אייך געמוזט זאגען, ווייל מיין כלה וואהנט דא, און איהר זיינט מיין כלה'ס שוועסטער.

— טא ציהט זיך ארויס פון דאנען, אז אייך געפעלט נים.

— אז עס וועט ניט זיין קיין אנדער עצה, וועט מען מוזען.

— נור חנה'לע האט זיך אריינגעמישט, ניט געלאזט דעם ליטוואק רעדען און איהם געצויגען אויפ'ן גאס, טענה'נדיג צו איהם: „וואס ווילסטו האבען, וואס איז געשעהן?” אבער דערביי איהם געקוקט אין די אויגען אריין, און געקוואלען פון זיינע רייד און שטאלץ געווען אויף איהם.

ראזע האט עס גאנץ גוט בעמערקט, ווי זי נעהמט איהם איין, זאגט זי צו דער שוועסטער מיט א שטאך:

— האב ניט קיין מורא, אזעלכע גליקען ווי דו וועט זי שטענדיג כאפען. א ליטוואק וועט זי קריגען.

דער ליטוואק האט איהר געוואלט עפעס ענטפערען. חנה'לע האט ניט געלאזט, האט איהם ארויסגעצויגען אין גאס אריין: „איך האב דיר עפעס צו זאגען”. אז זיי זיינען אין קארידאר ארויסגעקומען, האט ער זי געפרעגט:

— וואס האסטו מיר צו זאגען?

— קום שפאצירען אויף „גרענד סטריט”, — שמייכעלט איהם דאס מיידעל אין פנים אריין. ער האט געוואוסט וואס דאס הייסט — בעקוקען קיך זאכען אין א סטאר פאר זייער קינפטיגער ווירטהשאפט, וואס דער ליטוואק האט זיכער ליעב געהאט. א שמייכעל האט זיך איהם צוגאסען פון זיינע אלטע אויגען אויפ'ן גאנצען פנים און ער האט געמאכט א חן'רעל, ווי א קינד:

— אז דו ווילסט דוקא, טא קום, — האט ער געזאגט צו דער כלה.

אז זיי זיינען ארויס פון שטוב, האט זיך די עלטערע געפיהלט זעהר איינזאם און אונגליקליך. זי האט געפיהלט, אז דאס כלה־פאר רעדען

איצט אויפ'ן שפאציר גאנג וועגען זייער צוקינפטיגען לעבען. זי איז אריין אין דער צווייטער שטוב צו רחל'ען. רחל'ע איז געלעגען, ווי תמיד, איינגעהילט אין דער קאלדרע און איהרע אויגען האבען ערגעץ וואו אפען געקוקט. זי האט ניט געענטפערט. זי איז געוועזען, ווי תמיד, איינגעהילט אין איהר סוד, זעהט אויס, אז זי האט גאר ניט געהערט, וואס אין שטוב איז פארגעקומען. ראזע האט זי פערלאזט, צוקלאפענדיג די טהיר נאך זיך, ארומגעדרעהט זיך איבער דער שטוב, ענדליך איז זי צוגעגאנגען צו איהר קאסטען מיט דער וויפראווע, וואס זי האט שטעהן געלאזט אין א ווינקעל, און האט אנגעהויבען בעקוקען איהרע זאכען. זי האט געפונען די עטליכע שטוב־זאכען: זאלץ מעסטלאך און שעהנע געשליפענע גלעזלאך, וואס זי האט זיך שוין איינגעקויפט פאר איהר ווירטהשאפט. זי האט געקלעהרט, אז זי וועט עס דארפען אוועקגעבען חנה'לען, האט זי עס גענומען צוברעכען און ווארפען אין א ווינקעל אריין.

.9

חתן־כלה־פאר זיינען געגאנגען שפאצירען אויף גרענד סטריט. די טראטואַרען זיינען געוועזען איבערפילט מיט שפאצירענדע. עס איז געוועזען זונטאג, און די חתן־כלה פאר פון ארומיגע אידישע גאסען זיינען אויסגעגאנגען אויף גרענד סטריט שפאצירען. אידען זיינען אן אריענט פאלק און האבען זיך ליעב צו פוצען, אבער ניט נאך אן אייגענעם געשמאק, נור נעהמען באלד איבער די הערשענדע „מאדע". אויף פינפטע עווענוו איז דענסטמאל געוועזען די „שאנטעקלער מאדע", וועלכע איז געקומען פון פאריז, און באלד האט זי זיך אנגענומען אויף גרענד סטריט. און די אידישע מיידלאך האבען געהאט בעפוצט זייערע קעפ מיט די פערשיעדענסטע פויגלען, וואס געפינען זיך נור אין „ברעהם'ס" טיער־לעבען. די אלטע בעזעסענע ווייבער פון דער „באורי" האבען אויך נאכגעמאכט די מאדע מיט געוועהנליכע הינער, וועלכע האבען ווי אויסגעצוואגענע אויסגעזעהן אויף זייערע ברייטע קעפ. אוי, טהייער האבען בעצאהלט די אידישע מיידלאך פאר זייערע רייך און מאדנע אויסגעפוצטע קעפ — וועלכע מיט וואכען־לאנגע אר־

בייט אין שאפ, וועלכע אפילו מיט חדשים לאנגע ארבייט. זייערע ליפען זיינען דורך דער צייט גרעבער געווארען און זייערע געזיכטער בלייכער. אזוי האט די נאטור, גאט׳ס געבויירענע שעהנקייט, צינזען געגעבען דער אויסערליכער מאדע.

נור דאס חתן־כלה פאר האבען ניט געזעהן די שפאצירענדע און נישט בעטראכט די „שאנטעקלער־מאדע". זיי זיינען געווען פערנומען מיט זיך. זיי האבען גערעדט וועגען געלד, וואס זיי האבען ביידע „אנגעספייפט" און געהאט אין די „סטייט בענק" אויפ׳ן ביכעל. חנה׳לע האט ניט פריהער געוואלט חתונה האבען, ביז זי וועט ניט האבען גע־נוג געלד איינצוקויפען זיך א „פראנט־רום", א „בעד־רום", און א „קיט־שען", און וויפיעל חיים האט נישט געארבייט מיט איהר און געגעבען איהר צו פערשטעהן, אז נישט אין דעם ליגט דאס גליק פון חתונה הא־בען, נור אין עטוואס טיפערעס, האט זי באין אופן נישט געוואלט פער־שטעהן. די „בעל הבית׳קייט" האט זי שוין מיטגעבראכט פון איהר היימאט אין פוילען, „צוויי טעלער און א טאפ" האט זי געטענה׳ט, זי וועט זיך שעהמען פאר מענשען, פאר שוועסטער. ביי איהר מוטער אין דער היים איז געווען טאפעלט געפעס. און פאר צוועלף מענשען צו דעקען, זילבערנע לעפעל, מעסער, און א פולע קיך מיט מעש און מיט קופער. און וואו זי האט געזעהען א קופערנעם פענדעל אין א פענסטער ארויסגעשטעלט האט זי זיך אבגעשטעלט — ביי איהר אין קיך וועלען מוזען זיין אזעלכע קופערנע פענדלעך. און וויפיעל דער ליטוואק האט נישט אריינגעטענה׳ט מיט איהר, אז זיי זענען נישט קיין קליין שטעדטעלדיגע קליין בירגער, נור גרוים־שטאדטיגע פראלע־טאריער — האט עס גאר נישט געהאלפען, צו דעם איז זי צופיעל פויליש מיידעל געווען.

אגב, האט דער ליטוואק אויך דערפון הנאה געהאט. ער איז גע־בוירען געווארען ביי זעהר ארימע עלטערען, אין א פער׳חשך׳ט ליטוויש שטעדטעל. ביי זיין מאמע אין דער היים האט מען געגעסען אויף קליינע טעלערלאך, מיט צינערנע לעפעל אין דערוואכענס און שבת. דעו־נאך, אז ער איז ארויס פון דער מוטער׳ס שטוב, האט ער זיין לע־בען שטענדיג פערבראכט אין קליינע פינסטערע שטיבלאך, פערדרוי־

בערטע, שמוציגע אידישע רעסטאראנטלאך. זיין בעל־הבית׳ישקייט איז תמיד בעשטאנען ניט מעהר פון דעם, וואס געפינט זיך אין זיין קליינעם קעסטעל אונטער׳ן בעט, און ער קען קיינמאל ניט זאגען, אויב ער האט דריי העמדער, אויב ער זאל יענע האלבע, אהן אן ארבעל, אויך מיטרעכענען פאר א העמד. נור זייט ער האט זיך בעקענט מיט אט דער פוילישער דא און פאר איהר א חתן געווארען, געהט ער אנשטענדיג אנגעטהאן און ער האט דארט אין דער היים א פולען קאסטען מיט וועש. זיין גאנץ געלד האט זי גע׳פטר׳ט אויף וועש פאר איהם און אויף אנציגער. צוערשט האט ער געמיינט, אז זי איז אן אויסברענגערין און אט „די פוילישע״ איז ניט ערנסט גענוג. נור וואס אמאל ווייטער, האט ער אנגעהויבען צו פערשטעהי אז ס׳איז יא דא א טעם אין דער זאך — אז מען טהוט אן א פאר גאנצע זאקען אהן לעבער. און עס האט איהם געפרעהט, אז ביי איהם אין דער היים מיט „דער פוילישער״ וועט זיין א גאנצער סטאר טעלער, און עסען וועט ער אויף צוויי טעלער און א ריין סערוועטעל ביי דער זייט. און די קיך וועט זיך פינקלען פון קופער און פון מעש. ער האט הנאה געהאט מיט איהר צו געהן און אין איינעם מיט איהר דאס איינצוקויפען. ער איז געוועזן א האלבער אינ־טעליגענט. אין דער יוגענד האט ער אפילו פערבראכט א פאר יאהר אויף „עקזאמענס״, ער האט „עקסטערניטשאיעט״, ביז די בעוועגונג איז אויפגעקומען. דערנאך איז ער אריין אין די „בעוועגונג״, איז ער געווארען אן ארבייטער. ער איז קיינמאל ניט געוועזן קיין רעדנער און קיין פייטער, ער זאל ווערען א מאכער, אז אגיטאטאר, אז ער איז גע־ווארען א סאציאליסט און אנגעהויבען צו גלויבען, אז דאס מענשליכע גליק ליגט אין דער צוקינפטיגער סאציאליסטישער ארדנונג, איז ער געווארען אן ארבייטער און געלעבט נור אין דער פאנטאזיע פון דער צוקונפט, אז דענסמאל ערשט וועט זיין דאס ריכטיגע לעבען, און דאס היינטיגע לעבען איז נור אויף אזוי פיעל ווערט, וויפיעל זי דערנעהרט און ברייטעט צו צו דעם קינפטיגען לעבען. די ירושה פון זיינע עלטע־רען, פון די טרוקענע ליטווישע רביים — משיח איז ביי איהם מגולגל געווארען אין אן אנדער משיח׳ן. זיין היינטיגעם ארימעם לע־בען האט ער גאר ניט געזעהן, ער האט נור געלעבט אין דער גרוי־סער צוקונפט. און דאס צוקינפטיגע לעבען איז ביי איהם נישט געוועזן קיין פאנטאזיע, אהן בעשטימטע פארמען, ניין, ער האט עס געזעהן

בחוש, ווי די וועלט וועט אויסזעהן. ער האט זיך דאס געקענט אויס־מאהלען, ווי עס שטעהען די גרויסע הייזער, מיט די גרויסע, גרויסע מאשינען און אלע ארבייטען 3 שעה א טאג, און נאך די דריי שעה שפאצירט די גאנצע וועלט ארום אין גרינע גערטנער. דעם גלויבען האט ער געדארפט פאר זיך, אויפצוהאלטען זיין וואכעדיגען, ארימען לעבען, ווי דאס גלויבען אין משיח׳ן האט אויפגעהאלטען דאס לעבען פון זיינע זיידעס. דורך דעם, אז ער איז געקומען קיין אמעריקא, האט ער נישט געשטרעבט מיט זיין סאציאליזמוס צו ווערען א מאכער אין דער דארטיגער גרויסער בעוועגונג. ער האט זיך געלעבט זיין בע־שיידענס, ארימעס שאפ לעבען, און נור געוועזן איינגעטונקט אין דער אמונה, אין דעם גרויסען צוקינפטיגען אידעאל. נור זייט ער האט זיך בעקענט מיט אט דער „פוילישער״ דא, וועלכע האט איהם ארומגע־פיהרט איבער אלע שויערס, און געוויזען איהם די זאכען, וואס זיינען זעהר נויטיג צו זייער חתונה האבען, האט ער אנגעהויבען צו פער־שטעהן, אז נים בלויז די צוקינפטיגע סאציאליסטישע ארדנונג, נור דאס לעבען פון היינט האט אויך א טעם.

שטעהן זיי יעצט דא פאר א גרויסען שויער פון קיך־זאכען, אין פענסטער שטעהט ארויסגעשטעלט א מאשינדעל אויף אויסצוואשען טשערקעס, וועלכע זי האט זעהר בעטראכט, אז עס איז א נויטיגע זאך אין זייער צוקונפטיגער בעל־הבית׳קייט.

און דער ליטוואק האט הנאה דערפון. א שמייכעל צוגיסט זיך איי־בער זיין גרויסען טרויעריגען פנים, אויף וועלכען עס פאלט דאס געלע, רויהע ליכט פון דער גאז־בעלויכטונג אין דער שויער און ער זאגט מיט א שמייכעל:

— אז מען דארף עס אין בעל־הבית׳ישקייט אריין, טו קויף עס, דארף מען עס דאך.

.10

נור חנה׳לען האט נישט געלאזט רוהען די שוועסטער איהרע. זי האט געוואוסט, אז זי טרעפט זיך מיט דעם יונגען מאן און זיי נעהן אויס צוזאמען אין די מוזיק־האלס, אז זי געהט נישט אין שאפ ארבייטען און דעם נייעם אנצוג מיט דעם קאפעלוש האט זי פון איהם געקריגען.

זי האט דאס פערצעהלט דעם ליטוואק, וועלכער איז זעהר ערנסט געוואָרען און האט בעשטימט אריין צו געהן צום עלטערען ברודער, צו משה'ן און איהם דערצעהלען דערפון.

דער ברודער האט געוואוינט זעהר ארעם אויף א הויכען פינסטערען שטאק אין א ברודיג הויז אין פינסטערע צוויי שטיבלאך, און ג..ט גע־האט א סך קינדערלאך. אין דער היים איז ער געווען א לערנער, דא איז ער פערפינסטערט געווארען ביי דער ארבייט, דאך האט ער נישט פערלארען זיין הומאר און גוטען שמייכעל פון די ליפען, און געגלויבט אז עס איז א גאט־זאך.

זיי האבען איהם געטראפען ביי דער ארבייט. ער האט נאך אהיים גענומען אויף דער נאכט צו ארבייטען. (ער האט געהאט א סך קינדער־לאך צו דערנעהרען). ער האט זיך פערשעהמט פאר די געסט, און האלב בעהאלטענדיג די ארבייט, האט ער אויסגעשריען אין די צווייטע שטוב צו דער ווייב:

— זעה שרה'לע, וואס פאר א געסט מיר האבען, קום ארויס!

נור שרה'לע איז ניט אזוי פלינק ארויסגעקומען. און דער איד, רויט ווערענדיג פאר חרפה, האט זיי זיצען געהייסען, איינגעשטילט אויף א מינוט די קינדערלאך, וואס האבען אין שטיבעל געשריען. די קינדערלאך האבען זיך דערפרעהט מיט דער „טאנטע", און האבען זי ארומגערינגעלט; זי האט זיי געטיילט צוקערלעך, וואס זיי האבען גע־קויפט אויפ'ן וועג, און געפרעגט זיך, וואו איז די מאמע.

די „מאמע" וועלכע איז אין דער היים געווען א חסידישע גבירישע טאכטער און דא האט זי געמוזט אליין די טרעפ וואשען און איז יעצט ניט געווען געווען עלעגאנט אנגעטהאן, האט זיך ניט אזוי פלינק געוויזען, און דער איד האט זיך אליין געמוזט בעשעפטיגען מיט די געסט, געוויזען אויף דעם עלטסטען אינגעל, א באיטשיק פון א יאהר פיערצעהן, וועל־כער איז געזעסען ביים פענסטער און געלערענט אוים א ביכעל: „נא, אין דערהיים וואלט ער א דרשה צו בר מצוה געזאגט, א בלאט גמרא געלערענט; נא, זעהסט, קומט אהיים פון דער סקול, אנשטאט וואס ער זאל נעהמען א חומש, א מדרש אין האנד אריין, לערענט ער זיך די קור־סען, וויל דוקא דאקטאר ווערען", — ווייזט ער אן אויפ'ן אינגעל. דאס אינגעל האט זיך אומגעדרעהט פון פענסטער און געזאגט:

— דו האסט דאך געלערענט גמרא, און וואס קומט דיר ארויס פון דיין גמרא, דא? אין אמעריקא איז גמרא א קליינע סחורה.

— נא, הערסט, דאס איז שוין אייער ארבייט, — זאגט ער צום ליטוואק מיט א שמייכעל — געקומען אהער, א לערן־אינגעל געוועזן, גע־קענט א גוטען בלאט גמרא אפלערנען, דא וויל ער עס ניט אנקוקען. איך קען איהם עפּעס טהון דערפאר? מען איז דאך אין אמעריקא. שלאגט איהם, וועט מען ארייגזעצען אין פריזאן — שמייכעלט דער איד.

נור דערווייל האט זיך די „ליידי", ווי שלמה פלעגט זיין פרוי רופען, ארויסגעוויזען פון קיטשען, פלינק נעכאפּט דאס שייטעל אויף זיך, וועל־כעס איז ניט געווען צורעכט נעקעמט, און ארויפגעווארפען אויף זיך לכבוד די געסט דאס שבת מאנטעלע. געוועהנט געווארען פון דערהיים זיך שעהן צו קליידען: „א מאדאם געווען אין דער היים", זאגט זי נאך מיט דעם גרויס־פּויילישען שמייכעלע, וואס „קאלומבוס׳עס ביטערע פרנסה" (ווי זי האט גערופען אמעריקא) האט ניט געקענט פון איהרע ליפען אבווישען.

— נו, זעהסט, חנה׳לע, דיין ברודער איז דא א שניידער געווארען

— א שניידער־יונג, ר׳ דוד אלבערקרוינ׳ס זוהן א שניידער, — דער־צעהלט זי דער שוועגערין א נייעס — וואס מאכט עטץ, וואס פאר א געסט — לייג שוין אוועק דיינע שניידערשע ארבייט, שוין גענוג גע־שניידערט, לאז שוין זיין — בייזערט זי זיך אויף דעם ארימען אידען. אזוי ווי ער וואלט נעבעך שולדיג געווען דערינען, וואס זי האט יעדעס יאהר געטראגען און געבוירען.

דער איד האט געשמייכעלט אין זיין שעהנער שווארצער בארד אריין וועלכע ער האט זיך נאך מיטגעבראכט פון דער היים, און געפרעגט:

— מיאוס איז א יגיע כפּים. וואס זאגט איהר, מיסטער ניט וואהר?

— וועגדעט ער זיך צום ליטוואק.

— א, האט איהר א זארג, ר׳ משה, לאזען זיי לאכען, לאזען זיי נור לאכען, אבער מיר ווייסען דאך, אז עס וועט גוט זיין.

— ווען וועט שוין אייער משיח קומען, אז זיין (ווייזט אויפ׳ן מאן) משיח קומט ניט; זאל כאטש אייערער קומען,—ווענדעט זיך די אידענע צום ליטוואק, ביי וועלכען אין מח די „יוניע" מיט דעם סאציאליזמוס, וועגען וועלכער דער ליטוואק פּרעדיגט אין דער משפחה, האט זיך אויס־געבילדעט ווי א גלויבען אין א נייעם משיח.

— ער וועט קומען מיסעס, ער וועט קומען, — לאכט דער ליטוואק.

— רעד שוין ניט אזוי פיעל און דערלאנג ליעבער דאס גוטע גלעזעל טהעע, — שמייכעלט דער ברודער.

דערנאך, אז דער ברודער האט געהערט די מעשה וועגען רחל'ען און דעם פרעמדען יונגען מאן, וואס קומט ארויף, איז ער ערנסט געוואָרען און טרויעריג און אויסגעשריען:

— ווי הייסט, איז שוין נישטא קיין גאט, קיין טאטע־מאמע, לית דין ולית דיין? איז שוין אלעס הפקר אין אמעריקא, וואס? ווי הייסט?

און געווארפען די ארבייט, געכאפט אויף זיך דעם ראק און איז מיט זיי אינאיינעם אהין צו דער שוועסטער אוועק.

.11

— נא, די גנבה האט זיך דאך אויסגעפונען, — רופט זיך אב די עלטערע פון די שוועסטער צו רחל'ען ביי שלמה'ס פלעצליכען אריינקומען — וואו ביזט דו עם פארפאלען געווארען אין די גרויסע פרעסט?

— איך האב ארבייט געזוכט, געוואלט פערדיענען, — לאכט שלמה'לע.

— וואס, דו געהסט אויך חתונה האבען — שאפסט דיר געלד, ווי דער ליטוואק?

— עס וואלט גאר ניט קיין קרומע זאך געוועזן, — שמייכעלט שלמה'לע — מען ווערט עלטער, — גיט ער א שטאך דער עלטערער.

— טא געה שוין און צוברעך דאס — און ווער פערכאפט ווי אם נעשווינדסטען. יא, איך וועל דיר צושטייער געבען, דרשה־געשאנק, — ווייזט זי אויף די צובראכענע נייע זאכען, וואס ליגען אין ווינקעל.

— צובראכען! — קוקט זיך שלמה'לע איין — און איך האב געמיינט, אז איהר וועט דאס אוועקשענקען אייער שוועסטער חנה'לען.

— לאזען זיי אביסעל ווארטען מיט דער חתונה, ביז זיי וועלען מעהר געלד סייפען זאכען זיך איינצוקויפען; וואס האבען זיי זיך אזוי צו איילען?

— אהא, איך פערשטעה...— זאגט שלמה'לע מיט א שמייכעל — און וואו איז רחל'ע?

— ליעגט דערינען אין בעט פון פריהער אן; געוועזן דא דער ליטוואק, און געמאכט א חתונה, עס געפעלט איהם ניט דער קאפעלוש, וואס

זי האט. וואס האט ער זיך צו מישען אין פרעמדע ביזנעס ? זאלען זיי געהן אויף גרענד סטריט אין די שוי־פענסטער קוקען פון א דייניגג רום, קיטשען זאכען, קינדער־וויעגען און שמועסען פון זייערע זאכען. וואס האבען זיי צו אונז ? א, שלמה, לאמיר מאכען א לעבען, אז עס זאל זיין אין די באקעס אריין. נא, האסטו געלד, ברענגט וויין, — ווארפט זי צו איהם צו דאס בייטעלע, — וואס זיצטו אין געהאקטע וואונדען ? רחל'ע, רחל'ע, קום אריין ! נא, ער האט זיך דאך געפונען !

נור רחל'ע האט ניט געוואלט אריינקומען, זי האט זיך געשעמט צו קוקען שלמה'לען אין די אויגען אריין, און האט מיט אנגסט זיך בעהאל־טען אונטער דער קאלדרע.

— געה נור, שלמה'לע, ברענג וויין, זי וועט שוין קומען. פריהער ברענג.

— וואס איז מיט אייך היינט דער מער, וואס איז די מעשה, אזוי אויפגערוימט, אזוי לוסטיג ?

— כאפט דאס דער שווארץ יאהר. וואס וועל איך מיר דעם קאפ פערדרעהען ווי דער נאר, ווי חנה'לע מיט א קאלטען אויסגעווייקטען ליטוואק, סייפען געלד אויף א דיינינג רום... — כאפט דאס דער שווארץ יאהר, דאס גליק וואס שטעהט זיי פאר ! — יא, ברענג וויין, מיר וועלען האבען די וועלט, הע.

— ע, עפעס איז ניט מיט אייך אין גאנצען היינט, איך האב מורא, איהר זאלט דערנאך קיין חרטה ניט האבען.

— לאז דיר דאס מויל הינטען שטעהן — וואס שטעהסטו, דו שאר־לאטאנטשיקעל, געה שוין, פלינק, וואס איז מיט דיר היינט ?

— אז איהר ווילט עס דוקא, אלל־רייט, איך געה.

אז שלמה'לע איז אראב נאך גוטע זאכען, האט זיך דערהערט פון הינטען א פייפען. עס איז געווען דער מיסטער אייזיק, רחל'עס פריינד. רחל'ע האט זיך אויפגעכאפט און איז אריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב א צוהיצטע, דאס גאנצע פנים האט איהר געפלאמט און די אויגען זיינען איהר געווען רויטע, פערלאפענע, און זי האט זיך פלינק גענומען אנטהאן.

— געה ניט היינט אויס, געה ניט היינט אויס, רחל'ע — בעט זיך ביי איהר די עלטערע — רוף ארויף מיסטער אייזיק, מיר וועלען היינט אינאיינעם פערברענגען.

רחל׳ע האט געשוויגען, נור פערקרימט דאס געזיכט, זי האט ניט געוואלט בלייבען אין דער היים, נור די עלטערע האט שוין געהאט גע־עפענט דאס פענסטער און ארויסגעבויגען זיך, גערופען מיסטער אייזיק:

— ווייל יו קאם אפסטערז, פליעז!

רחל׳ע איז ווידער אריין אין בעדרום און צוגעהאקט די טהיר נאך זיך, אהן א ווארט.

אז מיסטער אייזיק איז ארויפגעקומען, האט צו איהם די עלטערע געשמייכעלט:

— רחל׳לע איז ניט וואויל. פערברענגט היינט דעם אבענד מיט אונז אין דערהיים.

— וויטה פלעזשור, — רופט זיך אב דער יונגער מאן — וואו איז רחל׳ע?

— ביי זיך אין צימער, איז ניט אנגעטהאן. רחל׳ע טהו זיך אן. ווייסט וועך עס איז דא? — רופט די עלטערע מיט א שמייכעלע — נור רחל׳ע האט זיך ניט אבגערופען.

— שעהמט זיך... — שמייכעלט די עלטערע — נו מיסטער אייזיק, וואס הערט מען נייעס?

— אי דאנט נאו.

עס איז געווארען א פיינליכע שטימונג. מיסטער אייזיק האט ניט געהאט וואס צו רעדען מיט דער עלטערער. ער האט נור געהאלטען אין איין פרעגען דורך דער טהיר רחל׳ען: „וועהאט איז דהי מעטער, ראַ־בעל״? און רחל׳ע האט ניט אבגעענטפערט. ער האט געסטראשעט, אז ער וועט אוועקגעהן, און די שוועסטער האט ארויסגענומען איהרע זאכען פון שראנק און אנידערגעלעגט רחל׳ען — „טהו דיך אן, דו נאר״, און האט געזאגט צו מיסטער אייזיק מיט א שמייכעלע:

— זי איז א נאר, די קליינע, שעמט זיך פאר א שוועסטער. „קום אריין, דו נאר,״ האט זי אריינגעשריען צו דער שוועסטער.

נור באלד איז אריינגעקומען שלמה׳לע מיט די פלאשען.

— האלא, האו דו יו דו, מיסטער? — רופט אויס מיסטער אייזיק.

— האלא.

— וואס איז היינט פאר א שמחה? — פרעגט מיסטער אייזיק.

— ס׳איז ביי מיר היינט געבורטסטאג.

— א, מאַי בעסט קאָנגראַטולײשאָנס, — רופט אויס דער מיסטער אײזיק — א שאַר וואָס איך האָב ניט געוואוסט, איך וואָלט אײך א מתנה געבראַכט — רופט אויס דער אַמעריקאַנער, און וויל כאַפּען זײן הוט.

— ניין, מיסטער, אַן אַנדערס מאָל. צוערשט מוזט איהר טרינקען מיט מיר און קושען זיך מיט מיר, און דו אויך, שלמה'לע ממזר. — רופט זי אויס — גיס אָן די גלעזער.

— א, וויטה פּלעזשור, — רופט אויס דער אַמעריקאַנער, רויט ווערענדיג און ניסענדיג ווײן אין די גלעזער.

ראָזע האָט זיך אַנגעגרייט צום קוש, געלאָפען פריהער געבען א קוק אין שפּיגעל אַריין און אויסגעשטרעקט די באַק צום מיסטער, דערנאָך צו שלמה'לען.

אָבער די שמחה איז ניט געווען גאַנץ אָהן רחל'ען, מען האָט זי גערופען דורך דער טהיר, זי האָט באין אופן ניט געוואָלט אַרײנקומען. די עלטערע אָבער האָט שוין געהאַט געטרונקען צוויי גלעזער: „אַז איהר ווילט דוקא רחל'ען — משאַרט פאָבערי" — און זי האָט זיך אַרײנגעריסען אין דער טהיר פון בעדרום און מיט געוואָלט אַרויסגעשטופּט רחל'ען, וועלכע איז ניט געווען אין גאַנצען אַנגעטהאָן. זי האָט זיך פערהאַלטען מיט דער האַנד די שטיקער אָפענע האַלז און אָפענע נאַקעטע הענד, וואָס האָבען איהר אַרויסגעקוקט פון אַלע זייטען. די האָר זײנען איהר געווען צושויבערט, זי האָט זיך בעהאַלטען און די שוועסטער האָט איהר געשטופּט און געזאָגט: „אַז דו האָסט דיך ניט געוואָלט אָנטהאָן, מוזט דו דיך אַזוי ווייזען".

אַלע האָבען געלאַכט, נור רחל'ע האָט ניט געוואָלט די אויגען עפענען. זיי האָבען זי אוועקגעזעצט און געגעבען איהר א טוך אַרומצוהילען. אַז זי האָט געעפענט די אויגען מיט א פערשעמטען שמייכעל, האָט זי בעגעגענט שלמה'ס פאַרשענדען בליק, וועלכער האָט איהר דוקא געוואָלט קוקען אין די אויגען אַריין, זי האָט צו איהם די צונג אַרויסגעשטעקט און געכאַפּט אַליין דאָס ערשטע בעסטע גלאָז ווײן, וואָס זי האָט געטראָפען אויפ'ן טיש און אויסגעטרונקען אין איין אָטהעם.

— דו ווייסט, ער האָט מיר געקושט, דו ביזט ניט אייפערזיכטיג?

— ווייזט ראָזע אויף אײזיק'ען.

רחל'ע פערקרימט די ליפּען.

— האב ניט קיין מורא, איך האב פון איהם קיין שטיק ניט אבגע־ביסען. עס וועט נאך פאר דיר אויך בלייבען. זעה וואס פאר א גרוי־סער שטארקער יונג!

רחל'ע האט ווידער געמאכט א גרימאסע ווי צו וויינען. און שלמה'לע האט איהר אלץ געקוקט אין די אויגען אריין, רויט ווערענדיג דערביי און מיט הארץ־קלאפען און זי האט געפרואווט זיין בליק אויס־מיידען.

— בעט זי איבער, אייזיק — זאגט די עלטערע, וועלכע איז שוין געוועזען האלב־שכור — קושט זי, קושט זי, אייזיק. אויך אזוי קאלט ווי מיר! קושט זי!

אייזיק איז רויט געווארען און שלמה'לע מיט הארץ־קלאפען האט דוקא געוואלט רחל'ען אין די אויגען קוקען. עס האט זי ערצארנט, האט זי זיך אויפגעהויבען און איז צוגעגאנגען צו אייזיק'ען און איהם ארומגענומען מיט איהרע נאקעטע הענד, און איהרע לייכט דינע ליפען האבען דורשטיג געזוכט זיינע ליפען, און איז אוועק פון איהם, און דער־ביי פרעך געקוקט שלמה'לען אין די אויגען אריין.

א מינוט האט אלעמען דער אטהעם פערכאפט און שלמה'לע האט געזוכט דעם וויין.

נור באלד דערהערט זיך טריט און דער ליטוואק מיט זיין כלה און דער ברודער משה זיינען אריינגעקומען, זיינען אלע רוהיגער געווארען, שטיל, די גרויסע האט זיך געווענדעט צו משה'ן:

— אהא, גיב נור א קוק, משה איז דאך דא! וואס מאכסטו? דו קענסט נישט דעם מיסטער אייזיק — מיסטער אייזיק, מיין ברודער, דער שוועסטער'ס חתן, מיסטער דייווידזאהן.

דער ברודער האט גוט געשמייכעלט, א מינוט האבען אלע געשוויגען. פלוצלינג האט זיך דער ליטוואק אנגערופען:

— מיסטער אייזיק, גוט וואס מיר טרעפען אייך דא. מיר ווייסען אז איהר קומט דא ארויף און איהר געהט אויס מיט רחל'ען. מיינט איהר מיט איהר חתונה האבען?

דער יונגער מאן איז רויט געווארען, הויבט זיך אויף און פרעגט:

— וואס איז עס אייער ביזנעס?

— וועל, מיסטער, עס איז אונזער אלעמענס ביזנעס. דאס מיידעל האט קיין עלטערן ניט, און מיר זיינען איהרע ברידער

— איך האַלט אז דאס איז מיין ביזנעס און דער מיידעלס, און קיינער האט זיך ניט אין דעם ארייננצומישען.

— ניין, מיסטער, איהר מאכט א „מיסטייק". דאס מיידעל איז א יתומה, איז דא אין א פרעמד לאנד, און א יונגע. און איהר האט עפּעס וואס פאר אבזיכטען, דארפט איהר זיך צו דער משפחה ווענדען. ארענטליכע מענשען טהוען אזוי.

— איך בעט אייך, מיסטער, לערנט מיך נישט קיין ארענטליכקייט. איך וויים וואס איך האב צו טהאן, איך בין ניט צו אייך געקומען.

— מיר וועלען זיך ניט קיין סך באדערען, נור אז איהר וועט אונז ניט זאגען אייערע אבזיכטען, מיסטער, וועלען מיר אייך בעטען, אז איהר זאלט דעם רום פערלאזען און סטאפּען זיך זעהן מיט דעם מיידעל.

נור דא איז שוין די עלטערע אויפגעשפּרונגען :

— וואס פאר א רעכט האט איהר צו יאגען מענשען פון מיין שטוב? בלייבט, מיסטער אייזיק, עס איז מיין רום, איך בעצאהל די רענט, און וועמען עס געפעהלט ניט, קען זיך פון דאנען ארויסקלייבען.

— וואס רעדסטו, רויזעלע, וואס טהוט זיך מיט דיר? ער האט דאך רעכט!

— וואס פאר א רעכט? וואס איז ער איבער אונז פאר א פאטער געווארען? אונזער פאטער איז געשטארבען. אין אמעריקא זארגט יעדער פאר זיך. וואס האט ער זיך ארייננצומישען אין פרעמדע זאכען?

— אז איהר הייסט דעם מיסטער בלייבען, קען איך דא מיין כלה ניט לאזען. חנה'לע, נעהם צונויף דיינע זאכען און קום, דו קענסט דא אין דעם רום ניט בלייבען.

חנה'לע האט אבער אנגעהויבען צו וויינען, און איז צו צו דער עלטערער שוועסטער און זי אנגעהויבען צו בעטען.

מיסטער אייזיק אבער האט זיך דערווייל אויפגעהויבען, ענטשולדיגט זיך פאר דער שוועסטער, געגעבען איהר די האנד.

— וואס לויפט איהר, בלייבט, איהר זייט ביי אונז אין שטוב.

— ניין, ס'איז גלייכער, איך געה איצט. אויף ווידערזעהן אן אנדערם מאל.

און צוגעהענדיג צו רחל'ען און איהר עפּעס זאגענדיג אין דער שטיל איז ער ארויס, ווארפענדיג א פערנאכטענדען בליק אויף דעם ליטוואק.

חנה'לע האט אבער יעצט די שוועסטער געבעטען מיט טרערען

— וואס טהוסטו, ראָזע, וואָס טהוט זיך מיט דיר ?

און דער ברודער, דרעהענדיג זיך איבער דער שטוב, דריקט מיט די פּלייצעס :

— וואס איז מיט דיר געשעהן, רויזעלע, וואס טהוט זיך מיט דיר ?

— פאר וואס ניט ? אויף וואס איז דא צו ווארטען ? שרייט די עלטערע — ער נארט אייך אב, דער ליטוואק, גלויבט איהם ניט, עס וועט קיינמאל ניט זיין בעסער אויף דער וועלט. דער ארבייטער, דער ארימאן וועט שטענדיג פערשווארצט ווערען. עס איז אויף גארנישט דא צו האפען !

— עס איז ניט וואהר ? וואס רעדט זי ? מען טאר אזוי ניט רעדען, — שרייט ר' משה — זאָגט איהר, מיסטער, — ווענדעט ער זיך צום ליטוואק — זאגט איהר, איהר קענט דאך, א איד טאר ניט אזוי רעדען. עס איז דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט. זאגט איהר.

— הער זיי ניט, — רופט די עלטערע צו חנה'לען — טהו אזוי ווי איך האב געטהאן. זעהסט, איך האב צובראכען די טעלער מיט דער וויפראווע. צו וואס, נאר, וואס פאר א לעבען וועסטו האבען ביי איהם, ביים ליטוואק דיינעם ? וועסט ארבייטען אין שאפּ נאך דער חתונה, ווי פריהער, ביז דו וועסט א קינד האבען אין געהאקטע וואונדען, א לעבען וועסטו האבען ביי איהם ! עס איז דא וואס מקנא צו זיין דאס ווייב פון א שאפּ ארבייטער ! דאס זעלבע מזל וואס זיין ווייב ! — ווייזט זי אויפ'ן ברודער — דו, נאר, וואס טויג דיר דאס ? ביזט א שעהן מיידעל, איינמאל לעבט מען נור אויף דער וועלט, טהו ווי רחל'ע טהוט. 'נעהם דיר א רייכען באי, לאז ער דיר מאכען שעהן אנצוטהאן, טשארט פאבערי ! איך קען שוין ניט, מיר האבען זיך שוין אבגענארט, עס איז גאר ניטא וואס צו ווארטען, עס וועט גאר ניט זיין, גאר ניט.

— טאטע אין הימעל, וואס רעדט זי ! — שרייט אויס דער ברודער

— ניין, חנה'לע, גלויב איהר ניט. איהם גלויב — ווייזט ער אויפ'ן ליטוואק — עס איז דאך דא גערעכטיגקייט אויף דער וועלט ! ער האט רעכט, דיין ליטוואק, רעכט האט ער, עס וועט בעסער זיין ! עס מוז בעסער זיין. עס איז דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט. זאגט איהר מיסטער חיים, זאָגט איהר. אין מיין גאָט גלויבט זי שוין ניט, אין מיין משיח'ן ניט, אפשר וועט זי אין אייער גאט גלויבען, אין אייער משיח'ן

— זי איז דאך אויך אן ארבייטארין. ווי קען מען אזוי לעבען? זאגט איהר, איהר קענט דאך.

— ניין, ר' משה, עס וועט איהר שוין גאר ניט העלפען! — זאגט דער ליטוואק — זי האט זיך אבגעריסען פון כלל און איז אריין אין תהום פון פינסטערנים. א שפעלע א קליינס, וועלכעס האט זיך אבגעריסען פון דער סטאדע און בלאנדזשעט ארום און זוכט שוין גאר ניט מעהר, נור איהר קליין וועלטעלע פון ליידען. איהר וועט שוין גאר ניט העלפען. ניט מיין גאט, ניט אייער גאָט. א, ווענמעס כח איז עס — דער שטן, ווייזט ער אויף שלמה'לען, איהר האט נאך א נשמה אראבגעצויגען אין תהום. דא מוז מען ראטעווען וואס לאזט זיך. קום, חנה'לע, דו קענסט דא ניט לענגער בלייבען, קום".

דער הפקר־יונג האט צוגעקוקט, ווי חנה'לע פאקט איהרע זאכען און דער ליטוואק העלפט איהר; געקוקט אויף רחל'ען, ווענמעס אויגען האבען אויסגעדריקט גלייכגילטיגקייט, ווי זי וואלט גאר ניט דא געווען, נור ווי זי וואלט מיטגעגאנגען מיט מיסטער אייזיק, אין גאנצען פער־נומען מיט איהם. עס איז איהם עפעס באנג געווארען, רופט ער זיך אב צום ליטוואק:

— יא, איהר האט רעכט, אום צו קענען לעבען, אום ניט אראבצופא־לען אין דעם פינסטערען תהום, ווי איהר זאגט, מוז מען האבען א פאר פיראסענעם בריק, אויף וועלכען זיך צו האלטען. — און האט בערלאזט די שטוב, ניט זאגענדיג קיינעם א "זייט געזונד".

אז ר' משה האט דערנאך בעגלייט חנה'לען מיט דעם ליטוואק צו זיך אהיים, וואו זי האט געזאלט וואוינען ביז צו דער חתונה, זאגט ער צום ליטוואק:

— עס איז א גלייכע זאך, אייער אמונה אין די „יוניעס". עס איז דאך א חיזוק פאר דעם גאנצען דור, וואס האט פערלוירען די אמונה אין ד' ומשיחו. עס דערהאלט. אהן דעם וואלט דאך גלאט געווען א הפקר וועלט, לית דין ולית דיין. עס איז א גלייכע זאך. איך גלויב, דער רבונו של עולם האט דאס בעשאפען, כדי צו דערהאלטען די וועלט.

שאטיללאן, מערץ, 1913.

„נאטהינג, באט ביזנעס".

אויף דעם דעסק פון זיין שרייב־טיש אין זיין אפיס איז געהאנגען א שילדעל מיט געדרוקטע גאלדענע בוכשטאבען, אבגעדרוקט ווי אב־געמאלט מיט חנ'דלאך די ווערטער „נאטהינג באט ביזנעס". דאס האט געזאלט זיין א ווארנונג פאר די מענשען, וואס זיינען אריינגע־קומען אין זיין אפיס, אז מיט איהם האט מען גאר נישט צו רעדען קיין איבריג ווארט א חוץ ביזנעס. און האט ווער געפרואווט רעדען מיט איהם עפעס נים וועגען ביזנעס, האט ער געוויזען אויף דער שילד, די שילד איז געשטאנען פאר זיינע אויגען אלע טעג פון דער גאנצער וואך אזוי לאנג ווי די עלעקטרישע ליכט האט אין טונקעלען אפיס בעלויכטען דעם טאג. און דער מענש האט זיך אזוי איינגעלעבט אין די ווערטער, אז די ווערטער האבען געשוועבט שטענדיג פאר זיינע אויגען. וואו ער האט זיך געפונען, אין אפיס צו אין דער היים ביי זיין פאמיליע, ביי זיין טיש, אדער ביינאכט אין שלאף, שטענדיג, שטענדיג איז פאר זיינע אויגען געוועזען „גאר נישט, נאר ביזנעס", אזוי אז די ווערטער זיינען געווארען א שילד נישט נאר צו ווארנען אנדערע, נאר א סימבאל פון זיין פערזענליכקייט, פון דעם לעבעדיגען שטיק פלייש, וואס האט זיך געפונען אויף דעם שאקעל־שטוהל פאר זיין טיש — דורך דעם וועלען מיר איהם נישט רופען מיט דעם נאמען וואס ער האט געטראגען אין זיין לעבען. יענער נאמען איז גאר געוועזען אן אויסערליכער, א פערבייגעהענדיגער; מיר וועלען איהם רופען מיט זיין גייסטיגען נאמען, מיט דעם נאמען, וואס איז געווארען א סימבאל פון איהם — „גאר נישט, נאר ביזנעס".

מר. „נארנישט, נאר ביזנעס" איז זא קליין געוויקסיג מענשעל, נאר נים אזוי קליין געוויקסיג אין קערפער, ווי אין די פים. ער האט געהאט

גאנץ קורצע פיסלאך, אזוי אז ווען מען זעהט איהם פון הינטען, מאכט ער זעהר א טרויעריגען איינדרוק. און מען פרעגט זיך: „דאס איז עס אין גאנצען?“ ווארום טראגען טראגט עס הויזלאך, נישט קיין הויזען, און א פיגור אויך ווי פון א אינגעל. נאר דערפאר ליגט דער גאנצער „גארנישט, נאר ביזנעס“ אין פראנט. און קוקט מען איהם אין פנים אריין, זעהט מען באלד, אז עס איז „גארנישט, נאר ביזנעס“. א בלייך קאלט, טויט געזיכט, וואס בעוועגט זיך קיינמאל נישט, נישט קיין שמייכעל אויף די ליפען, נישט קיין קנייטש אין די אויגען, נאר ווי אן אויסגעטעריקענטער סקעלעט פון א טויטען פויגעל־קאפ. א גרויסער ברייטער שטערן וואס ציהט זיך אין האלבען קאפ אריין, מיט צוויי טיעפע שווארצע אויגען־לעכער, וואס קוקען ארויס פון אונטער'ן שטערן אונבעוועגליך, מיט א ביסעל חשד אויף יעדען. רעדען רעדט עס געלאַסען, קורץ, א ווארט א רענדעל. עס ענטפערט אויף יעדער פראגע און שטענדיג אזוי, אז דו האסט שוין נישט וואס צו איבערצופרעגען. פון קיין זאך ווערט עס נישט איבערראשט, נישט דערשראקען און נישט דערפרעהט, נאר ווען מען זאגט איהם אן א העכסט פרעהליכע פאר איהם פאסירונג — דריקט ער אוים זיין ענטהוזיאזמוס דערמיט, וואס ער גיט א צוק מיט זיינע צוויי ווייכע הענטלאך — ווי ער וואלט זיי געוואלט זיך אין מויל אריינשטעקען.

דאס געדויערט נאר איין אויגענבליק און בעמערקען טהוען דאס נאר אויך אזעלכע מענשען, וועלכע זיינען געניט אין בעאבאכטונגען.

ווען „גאר נישט נאר ביזנעס“ איז נאך געווען א אינגעל אין חדר האבען זיך שוין אנגעהויבען ארויסצואווייזען זיינע פעהיגקייטען אין „ביזנעס“. שטענדיג האט ער געהאט וואס צו פערקויפען זיינע חברים. ער האט גענומען א נייע מעסערעל פאר צוואנציג קאפיקעס און האט עס „אויסגעפּלעט“. געמאכט א גורל, פערציג קוויטלאך צו א קאפּיקע א קוויטעל. און קוים האט ער אויסגעפּלעט איין זאך, האט ער שוין גע־האט אין א פאר טאג ארום „לאזען“ אויף אן אנדער זאך. א בייטעלע, א פּאר הענטשקעס, א פאר שלייקעס, אדער א קייטעל צו א זייגערל. אז ער איז עלטער געווארען און ער איז אריינגעקומען אין די העכערע

חדרים, וואו גרעסערע אינגלאך האבען געלערענט — האט ער אויסגע־בארגט די חמדים געלד אויף פראצענט. ער האט מיט אמאל א אינגעל געגעבען א האלבען רובעל און האט דערפאר יעדען טאג פון איהם צו־גענומען די קאפיקע, וואס די מוטער האט איהם געגעבען פרוכט צו קויפען. אזוי איז דאס איינגעלערענט געווארען אין „געשעפט" אין חדר, און ווען ער איז ארוים פון חדר, האט ער געהאט אין א לייווענדען זעקעל אויף זיין האלז אנגעבונדען א שעהנע פאר רובעל, און א געניטע פראקטיקע פון א סוחר.

אז ער איז ארוים פון חדר, וואו ער האט זיך אויך אויסגעלערענט צו שרייבען א ביסעל פויליש און רוסיש, האט ער געארבייט דער־נאך אין א געשעפט אין לאדז ביי מאנופאקטור. אנגעהויבען האט ער פון א שיק־אינגעל און געענדיגט האט ער ביי קאסירער. געוואונען האט ער דעם צוטרויען פון זיינע בעלי־בתים מיט זיין פלייסיג־שטילער ארבייטסזאמקייט, מיט זיין אונטערטהעניגקייט און געהארכזאמקייט. פינקטליך און שטיל האט ער אויסגעפיהרט יעדע אויפגאבע. נאך ווייטער איז ער נישט געגאנגען. זיינע חברים, וואס האבען אנגעהויבען מיט איהם אין איינעם, זיינען פיעל ווייטער געגאנגען. ביי דעם שנעלען וואקסען פון לאדז, זיינען א טהייל פון זיינע חברים הויך גע־שטיגען, האבען זיך אלס רייזענדע אגענטען געלאזט קיין רוסלאנד און דערנאך אליין געווארען סוחרים פאר זיך. א סך האבען שוין באנק־ראטירט און וויעדער זיך ארויפגעארבייט. ער איז אלץ געבליבען זיצען אויף איין פלאץ, געגאנגען פון איין שטופע צו דער צווייטער, פון אן איבערשרייבער — צום צווייטען בוכהאלטער. פון בוכהאל־טער צו קאסירער. שפרינגען, לויפען אין נים געווען זיין נאטור. נאר דערפאר האט ער געהאט אפגעשפארט דורך דער צייט פון זיין ארבייט א קליינעם פערמעגען, וועלכען ער האט געניט געוואוסט צו פערגרעסערען, אויסבארגענדיג עס אויף צינזען צו קליינע סוחרים'לאך, און געפיהרט אונטער דעם בעל־הבית' רוקען א געהיימע דיסקאנטע אויף קליינע וועקסלאך. עס האט שוין געהאלטען דערביי, אז ער זאל ווערען א שותף אין געשעפט, אין וועלכען ער האט געארבייט און גערוימט האט מען זיך בסוד, אז ער ווערט א חתן מיט'ן פרינציפאלס טאכטער. מיט א מאל האט זיך דאס רעדעל איבערגעדרעהט. עס איז אנגעקומען א קריזיס און פיעלע פון די קליינע מאנופעקטור־סוחרים'־

לאך אויף דער פראווינץ האבען באנקראטירט, און „גארנישט, נאר ביזנעס" האט נישט נאר פערלארען זיין געלד, נאר ער האט ניט געהאט צו בעצאהלען א גרעסערע סומע געלד צום באלאנץ, וואס ער האט אין געהיים ארויסגענומען פון פרינציפאל'ס געשעפט — צו פיהרען זיין „פראצענט־ביזנעס". ער האט מורא געהאט פאר פערפאלגונג, און דיסקרעדיטירט איז דער נאמען אויף געווארען — און ער האט קיין אנדערע מעלות ניט געהאט ווי א „ריינעם נאמען" — איז פאר איהם עפעס אנדערש נישט איבערגעבליבען ווי אוועקצולאזען זיך אין אמע־ריקא.

נאר דאס זאגען שונאים. איך ווייס נישט דעם טעם, פאר וואס ער האט פערלאזט לאדז און איז אראב קיין אמעריקא. אז ער האט געהאנדעלט מיט זיין פרינציפאל'ס געלד, גלויב איך נישט. דערפאר, ווייל אזוי ווי „גאר נישט, נאר ביזנעס" האט געשאנעוועט זיין גראשען, האט ער נאך מעהר געשאנעוועט א פרעמדען גראשען. „פרעמדעס געלד איז הייליגער ווי א פרעמדענ'ס ווייב" האט ער געזאגט, ווייל א ווייב איז נאר א ווייב, און געלד איז נאך געלד, אין צינזען — איז געוועזן זיין דעוויז.

יעדענפאלס, וואס עס איז נישט געוועזן דער טעם פון זיין אראב־קומען אין אמעריקא, דא אין א פרעמדען לאנד איז ער נישט פערפאלען געווארען. פערקעהרט, דא האט ער געפונען א גינסטיגען באדען פאר זיינע נאטירליכע פעהיגקייטען. א ביסעלע געלד האט ער מיטגעבראכט, און האט אויך געוואוסט ווי טיכטיג עס אויסצונוצען. אויף דער סטאנ־ציע אין וועלכער ער איז איינגעשטאנען, האט ער זיך בעקענט מיט א צווייטען בארדער, וואס פערקויפט צו ארבייטער „דזשולערי" אויף אויסצוצאהלען.

— ווען איך וואלט געהאט א ביסעל געלד אליין צו קויפען די „דזשולערי", נישט צו נעהמען אויף בארג ביי די אמעריקאנער פעל־רייר־סער, וואלט עס געוועזן א געשעפט, — האט דער יונגערמאן, דער באר־דער, וואס איז געוועזן א גאליציאנער, געקלאגט פאר איהם.

„גאר נישט, נאר ביזנעס" האט מיט איהם א געשעפט אבגעמאכט. ער האט איינגעקויפט די „דזשולערי" פאר „קעש" און דער גאליציא־נער האט עס פערהאנדעלט אויף אויסצאהלען ביי זיינע לאנדסלייט. געהאט האבען זיי די ביזנעס בשותפות, און די „דזשולערי" האט „נאר

נישט נאר ביזנעס" פון האנד נישט ארויסגעגעבען, נאר געהאלטען אין פאקעט. ער אליין האט עס איבערגעגעבען דעם „קאסטימער", און די רעכענונג איז אויף זיין נאמען אויסגעשטעלט געווארען. דער גא־ליציאנער האט געארבייט, און „גאר נישט, נאר ביזנעס" האט געלע־רענט ענגליש, געלערענט וואו ער איז געשטאנען און געגאנגען. געפאה־רען אויף דער קאר — האט ער די שילדען געלעזען, געקוקט אין א צוויי־טענס צייטונג אריין. אין אבענד־שול געגאנגען. און געגעסען האט ער טרוקען ברויט, און געזאמעלט סענט צו סענט. אין א פאר חדשים ארום האט ער שוין געהאט מיט איינעם שותפות מעבעל אויף אויס־צוצאהלען. און ענגליש געלערענט, און סענטען געזאמעלט. און עס איז נישט דורכגעגאנגען קיין פאר יאהר, און „גארנישט נאר ביזנעס" האט שוין געהאט אן אייגענעם אפיס דאון טאון, אבגעגאלטע וואנצעס און גערעדט נור ענגליש.

דאס ביזנעס איז געווען אן עקספעדיציאנס־אפיס, וואס קיינער האט נישט געוואוסט וואס עס עקספעדירט אזעלכעס, פון רוסלאנד צו קיין רוסלאנד. טהייל האבען געזאגט, אז ער בעציהט פלאקס פון רוסלאנד און שטעלט זיי צו אין גרויסע מאנופעקטשורס, און אנדערע האבען גע־זאגט אז פערקעהרט, ער שיקט לעדער קיין רוסלאנד. אויף זיכער האט קיינער נישט געוואוסט, ווארים קיין פעק אין זיין אפיס האט מען נים געזעהן. „גאר נישט נאר ביזנעס" איז שטענדיג געזעסען איבער זיין דעסק, אריבערגעבויגען איבער פאפירען, און געהאלטען אין איין דיק־טירען בריעף די „מאשין־שרייבערין". א גאנצען טאג האט מען אין זיין אפיס (וואס איז געווען אויף א צעהנטען שטאק אויף בראד־וויי ערגעץ, און איז גאנצע טעג געווען בעלויכטען מיט עלעקטרישע ליכט), געהערט דאס קלאפען פון דער שרייב־מאשין. און „גארנישט נאר ביזנעס" איז געזעסען איבער זיין דעסק מיט א פאר שווארצע ארבעל אויף די מאנזשעטען (אז ער זאל זיי נים איינרעכטען), אין א גומענעם קראגען, (וואס ער האט עקסטרא געהאט פאר'ן אפיס, כדי דעם געוועהנליכען צו שאנעווען) אין אן אלט ריפסענעם רעקעל (דער ראק פון זיין אנצוג, וואס ער האט געטראגען אויף דער גאס, איז אין אפיס געווען איינגעהילט אין א לייווענט, אז ער זאל נישט פערשטויבט ווערען, און געהאנגען אויף דער וואנד). די קליי־דער זיינע זיינען גאר געווען פערהאנגען, בעהאלטען פון אפיס שטויב.

דעם קערפּער זיינעם און די נשמה זיינע האט פערשטויבט א גאנצען טאג דער אפּיס שטויב, וואס איז געפאלען אויף זיינע פּאפּירען, די אויגען זיינע האבען קיין אנדערעס ליכט ניט געזעהן, נאר די אפּיס־ליכט, דאס עלעקטרישע, און פון זיין קערפּער האט מען געפיהלט דעם זיסליך־טוכלען גערוך, וואס מען פיהלט פון ביכער וואס שטעהען ביי א לאיער און ווערען קיינמאל ניט גענוצט, אדער פון ווייך מעבעל וואס שטעהען אין אן עמפּפאנגס צימער פון אן אפּיס. און פאר זיינע אויגען האט תמיד געשוועבט דער בעריהמטער שפּרוך, וואס איז געשטאנען אלס א שילד אויף זיין דעסק: „גארנישט נאר ביזנעס“.

צו זיין לויב מוזען מיר נאך צוגעבען פאלגענדען שטריך: אין דער ערשטער צייט, ווען ער איז געקומען אין אמעריקא, און עס איז איהם שלעכט געגאנגען — האט ער קיינעם נישט פון זיינע לאנדסלייט אדער חברים אויפגעזוכט. ער האט נישט געוואלט, אז זיי זאלען איהם זעהן ווי עס געהט איהם שלעכט. ערשט דערנאך, ווען ער האט שוין געהאט א בענק־קאנטאר, האט ער אריינגעשיקט א טשעק אין א סאסייעטי, וואו פיעלע פון זיינע לאנדסלייט זיינען מעמבערס, אזוי ארום צו וויסען געבען פון זיין עקזיסטענץ נאר דאס איין מאל. מעהר האט ער נישט געלאזט הערען פון זיך.

פאר דעם שעהנעם געשלעכט האט „גאר נישט נאר ביזנעס“ נישט געהאט קיין בעזונדערען געפיהל. ער האט מורא געהאט פאר זיי. אלעס וואס איז דא און קומט פאר אין לעבען איז ביי „גארנישט נאר ביזנעס“ געווען צוטהיילט אין צוויי חלקים, — אין „קרעדיט“ און „דע־ביט“. און וואו ער איז געגאנגען, און וואס ער האט געטהאן, האט ער שטענדיג געהאט פאר די אויגען די צוויי בלעטער פון זיין האנדעלס־בוך, וואס וויזען אן שווארץ אויף וויים צי ער קריגט אריין געלד אדער ער גיט אויס געלד. און דאס „שעהנע געשלעכט“ איז געווען עפּעס אזעלכעס, וואס פערשווערט זעהר דעם „קרעדיט“ און בעשווארצט איהם מיט ציפערען. און דאס געלד וואס מען גיט אויס איז צוויי מאל היזק. איינמאל דאס געלד, און דאס צווייטע מאל די צינזען וואס דאס געלד קען אריינברענגען, ווארים „געלד איז נאך א מאל געלד“ איז געווען זיין דעווייז. דאך צייט מען האט איהם געערדט א שדוך דעם „פּרינ־

ציפאל'ס טאכטער" אין לאדזער מאנופאקטור־געשעפט, האט ער איינ־געזעהן, אז דאס שעהנע געשלעכט איז נישט בלויז וואס מאכט שווע־רער די אויסגאבען, נאר עס קען אויך אמאל פערדאפלען און פער־דרייפאכען די איינקונפטען. איז די פרוי געווארען פאר איהם עפעס אזעלכעס, וואס דורך איהר קען מען צו עפעס קומען. און אזוי ווי ביי־יעדען געשעפט, אזוי האט ער אויך דאס מאל בערעכענט, אז ווא־מעהר ער וועט אליין זיין אימשטאנד אריינצוטרעטען מיט א גרעס־רען קאפיטאל אין שותפות, דאס גרעסער וועט דער קאפיטאל זיין פון דער צווייטער זייט. האט ער אבגעלעגט די חתונה־האבען און גע־ווארט, ביז ער אליין וועט האבען אן איינענעם אפיס, א קאפיטאל, א ביזנעס־נאמען און א געשעפט, כדי פון דער צווייטער זייט זאל ער קענען פערלאנגען אזא קאפיטאל וואס זאל דאס זייניגע איבערוועגען, און ווייל עס האט זיך איהם שטענדיג אויסגעוויזען, אז וואס לענגער ער וועט ווארטען, וועט זיך זיין קאפיטאל אלץ פערגרעסערען, דורך דעם וועט ער פון דער צווייטער זייט אויך קענען האבען אזא גרויסען נדן — האט ער געהאלטען אין איין אבלעגען שדוכים. עס האט זיך איהם אלץ אויסגעוויזען. אז ער קען טהאן א בעסערען שדוך און מיט מעהר נדן. ער דארף נאך אבווארטען א יאהר, צוויי, ביז זיין קאפי־טאל וועט דערגרייכען צו א רונדע ציפער, און דער שדכן וועט קענען אנרופען א בעשטימטען נומער וואס וועט מאכען אן איינדרוק. אזוי איז דורכגעגאנגען א שטיק צייט, א האלב פון זיין לעבען און ער האט ניט חתונה געהאט. און דאך האט ער דאס ניט געטהאן פון גייציגקייט, נאר ער האט זיך ווירקליך געשראקען פאר דער פרוי, וואס פערגרעסערט די אויסגאבען און מאכט שווערער די פליכטען פון מענשען. פון אלע זיינע פריינד און בעקאנטע האט ער נאר געהערט ווי מען איז איהם מקנא. און אלע האבען גע'טענה'ט צו איהם: „וואס רייסט איהר אייך אזוי די וועלט? איהר האט א ווייב מיט קינדער צו דערנעהרען?" „אייך איז גוט, איהר האט ניט קיין ווייב און קינדער". און ער האט זיך פארגעשטעלט דאס ווייב, וואס מאכט א תל פון דעם מענשען'ס קאפיטאל. זי האט קינדער, מוז זיך קליידען שעהן, האבען א שעהנע וואהנונג — „א הויז פיהרען" — דאס אלעס זיינען אזעלכע שרעקליכע זאכען פאר'ן מענשען'ס קאפיטאל. און דאס ווייב איז ביי איהם גע־ווארען ווי ביי טהייל קראנקע מענשען, וואס סעבען נישט סוסעו אויף

א ברייט וואסער, א טייך אדער א ים אהנע צו דענקען, אז זיי מוזען אריינפאלען... דורך דעם האט ער נישט געוואלט פריהער חתונה האבען און אבגעשיקט אלע שדכנים מיט די פאטאגראפיעס ביז ער וועט האבען אזא קאפיטאל וואס וועט איהם זיכערען מיט די בלויזע צינזען און עקזיסטענץ אפילו פאר די אויסגאבען פון א ווייב מיט קינדער.

באלד אבער האט זיך „גארנישט נאר ביזנעס" ארומגעזעהן, אז זיין פרייז אויף דעם מארק פון די חתנים האלט נישט אין איין שטייגען מיט זיין קאפיטאל, נאר פערקעהרט, וואס עלטער ער ווערט, וואס מעהר עס פערגרעסערט זיך זיין קאפיטאל — פאלט אלץ זיין פרייז אלס חתן. ער איז איבערגעשטאנען, איבערגעבאפט די מאס, — האט ער געקלעהרט שוין גאר ניט חתונה צו האבען, כאטש ער האט געבענקט נאך א פאמיליען-לעבען. באלד אבער האט ער דערפיהלט, אז ער ווערט אן אלטער, קראנקער בחור. ער האט געהאט צו טהאן מיט א מאגען-קראנקהייט, וואס איז איהם געקומען פון שלעכט עסען אין זיינע יונגע יאהרען און פון דעם וואס דער קערפער זיינער האט נישט געהאט קיין בעוועגונג. ער האט זיך אנגעהויבען צו דאקטארען, און עס האט זיך איהם אלץ אויסגעדאכט, אז די דאקטוירים נארען איהם אב, זיי מאַכען איהם מיט א כיון קראנק, כדי געלד פון איהם אויסצונארען, האט ער געהאלטען אין איין בייטען דאקטוירים. יעדער נייער דאקטאר האט ביי איהם א נייע קרענק ענטדעקט, און געהיילט איהם אויף עפעס אנדערש. ער האט אנגעהויבען די דאקטוירים אזוי צו האסען, אז ער האט זיי אין גאנצען אויסגעמידען. אבער די קרענק האט איהם נישט געלאזט רוהען. ער האט געליטען פון פערשטאפעניש, און גע-האלטען אין איין אויסזוכען צווישען די אנאנסען פון די צייטונגען די פערשיעדענע מיטלען, טהעע, פיגאלקעס, שאקאלאד, וואס טרייבען אפ. יעדער נייער מיטעל האט אין אנפאנג געהאלפען, און ער האט גע-מיינט, אז די ישועה איז געקומען. קוים אבער האט זיך זיין ארגא-ניזם צוגעוואוינט דערצו, האט עס ווידער ניט געהאלפען, און ער איז ווידער געלאפען צו דאקטוירים, צו פראפעסארען.

די קרענק, אויסער וואס זי האט פערגרעסערט זיינע אויסגאבען אוועקגענומען איהם צייט, האט איהם נאך געמאכט זעהר נערוועז. צוערשט האט ער זיך געמיהט ניט ארויסצואווייזען זיין נערוועזיטעט אין די ביזנעס. און ווירקליך, די ביזנעס האבען אויף איהם געהאט

מזאַ מ׳זאָכט, אז ווען ער איז געווען פערנומען אין געשעפט, האט ער פערגעסען אן זיין קרענק און געפיהלט זיך צופריעדען. באלד אבער האט זיין נערוועזיטעט אויך זיך ארויסגעוויזען אין אפיס. ער האט אנגעהויבען צו שרייען און צו בייזערען זיך אויף די מענשען פון אפיס. דורך דעם האט ער פערלארען דאס גאנצע אנזעהן ביי זיינע מענשען, וואס ער האט זיך ערווארבען אלס ביזנעס־מאן. ער האט געפיהלט אז מען לאכט אויס איהם אונטער זיין רוקען, מען הארכט איהם נישט. דאס האט איהם מעהר פאר אלע דערשראקען און ער האט בעשטימט חתונה צו האבען.

און חתונה האבען האט ער געוואלט שוין אהן נדן, א פראסט, אידיש מיידעל פון א גוט הויז ארויס, אהן א גראשען געלד, כדי זי זאל נישט האבען קיין גרויסע פערלאנגען, און זאל איהם דאנקבאר זיין וואס ער האט זי גענומען אהן נדן — און וועט זאיהם ליעב האבען דערפאר. ער האט געלאזט פאלען א ווארט די שדכנים דעריבער, וואס האבען איהם גהאלטען נאך אין איין שלעפען בעקענען זיך מיט כלות. און באלד איז די שופלאדעל פון זיין דעסק, וואס האט געטראגען דעם אויפשריפט „פערזענליכעס", פול געווארען מיט פאטאגראפיעס פון יונגע שעהנע מיידלאך, וואס דאס געזונדהייט און פרישקייט דאס ארויסגעשפריצט פון זייערע אויגען, באקען און מיילער. ער האט זיך אויסגעזוכט א מיידעל מיט א צנועה׳דיג שטילען בליק, וואס עס האט זיך איהם געדאכט, אז זי וועט ווינציגער פון אלע אנדערע האבען גרויסע פערלאנגען — און געהייסען איהם בעקענען מיט איהר.

מען האט איהם אריינגעפיהרט צו אן אלמנה אין שטוב, וואס האט געלעבט מיט איהרע דריי טעכטער און א זוהן ערגעץ וואו אין ברוקלין. דער מאן איהרער איז געווען א ריעל־עסטייטניק און איז אמאל געווען גוט אב, איז געשטארבען אין דער צייט פון גרויסען קריזיס און איבערגעלאזט די אלמנה אן אייגענע הויז און א סך חובות. דאס הויז האט מען געשטעלט אויף ליציטאציע, נאר עס האט נאך קיינער נישט אבגעקויפט, האט דערווייל דערינען געוואוינט די אלמנה. געלעבט האבען זיי „אפיציעל" פון דעם, וואס דער עלטערער זוהן, וואס איז געווען א דענטיסט, האט זיי אונטערשטיצט, נאר אונאפיציעל האבען די דריי מיידלאך געארבייט ביי א מאדיסטקע און פון דעם אייגענטליך האבען זיי געמאכט א לעבען. מען האט זיך געהיט דערמיט

פאר שדכנים, ווארום די מיידלאך זיינען געשטאנען אין שדוכים, און זייער גאנצער גדן איז געווען וואס זיי קומען ארויס פון אן אנשטאנדיגע הויז און זיינען בעל־בתישע קינדער. „גארנישט נאר ביזנעס" איז דוקא געפעלען די צווייטע פון די דריי, מיט פעני, א שווארץ חנעווודינע מיט צוויי ליעבעס פלעקלאך אין די ווינקלען פון די באקען, מיט א כשר'ען אונשולדיגען בליק.

אייגענטליך זיינען די אנדערע צוויי שוועסטער נישט געווען מיאוס'ער פון די צווייטע, און עס וואלט איהם גאנץ גוט אזוי אויך געפעלען מיט העלענא, די עלטערע ווי די איננערע. נאר עפעס אזוי, אז די ארימע אלמנה זאל עס ניט אנקומען אזוי לייכט צו קריגען פאר איהרס א טאכטער אזא חתן, ווי „גארנישט נאר ביזנעס", האט ער זיך דוקא „פערליעבט" אין דער צווייטער און אנגעמאכט אין דער משפחה א שטיקעל טראגעדיע, וואס די צווייטע נעהמט פריהער חתונה האבען פאר דער ערשטער. נאר סיי ווי סיי איז עס געווען א גרויס גליק אין דער פאמיליע, ווארים „גארנישט, נאר ביזנעס" האט שוין גע־האט א גרויסען נאמען אין דער ביזנעס־וועלט, און מען האט געשאצט זיין פערמעגען אין די צעהנדליגע טויזענדער. שכנים האבען מקנא געווען, און די פאמיליע, וואס האט אונטערשטיצט די אלמנה מיט די יתומים, האט אודאי מקנא געווען. „נו, יעצט וועלען זיי האבען אן איינענעם", און אם מייסטען האט מען מקנא געווען דער מיידעל. אלע האבען זיך געקושט מיט איהר און בעגליקוואונשט. און אלע האבען איהר פערזיכערט, אז זיי ווינשען איהר דאס גליק פון גאנצען הארצען און זיי זיינען נאר ניט מקנא.

„נאר נישט נאר ביזנעס" האט זיך מיט דער משפחה פון זיין כלה נישט אריינגעלאזט אין קיין פאמיליארע פערהעלטניסע. געקענט האט ער נאר זיין כלה. געקומען רעגעלמעסיג יעדען שבת נאכמיטאג צו גאסט, און אויסגעגאנגען מיט זיין כלה שבת און זונטאג, געפיהרט זי פון צייט צו צייט אין דער אפערא, אמאל אויך געפיהרט זי אין א גרויסארטינען האטעל צו דינער. נאך דער אפערא געגעבען איהר א „נייס טיים", א „רייד" מיט אן אויטאמאביל איבער צענטראל פארק, און צו איהר געבורטס־טאג האט ער איהר געשאנקען „דזשולערי". די משפחה איז געקומען בעקוקען די „דזשולערי" און אלע האבען זיך

געפרעהט, און אלע האבען זי פערזיכערט, אז זיי ווינשען איהר דאס גליק פון גאנצען הארצען און זיינען איהר ניט מקנא.

דאס מיידעל אבער אליין האט נישט געוואוסט, וואס איז דא דאס „גרויסע גליק“ און וואס איז דא אזוינס מקנא צו זיין. מייסטענס זיינען זייערע „ריידס“ געווען לאנגווייליג און אויך די „גיים טיימס“, וואס ער האט איהר געגעבען. „גארנישט נאר ביזנעס“ האט מייסטענס געשוויגען, ווען ער איז געפאהרען מיט זיין כלה שפאַ־צירען, אדער געזעסען מיט איהר אין אפערא. און איינמאל האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז דער קעלנער אין אסטאר האטעל האט געלאכט אויס איהם, ווען ער איז אריינגעקומען מיט איהר, און ער האט זיך פריהער פון איהר אוועקגעזעצט, און נישט געהאלפען איהר דעם מאנטעל אראבנעהמען. זי איז רויט געווארען פאר חרפה. אין די געשפרעכען, וואס ער האט געפיהרט מיט זיהר, האט ער איהר בענוג דייטליך געגעבען אנצוהערען פאר וואס ער נעהמט זי, א מיידעל אהן נדן, כאטש ער וואלט געקענט קריגען א גרויסען נדן. נאר דערפאר וואס ער גלויבט, אז ווען מען האט חתונה מיט א גרויסען נדן האט מען צו גרויסע פליכטען. און ער וויל בויען מיט איהר א הויז, וואס זאל זיין געשטיצט אויף איינגעהאלטענקייט און אויסגערעכענטקייט, אויף א תכלית צוליעב קינדער. ביים לעצטען ווארט האט ער געגעבען א שמייכעל, ווי א מייזעל וואלט איהם דורכגעלאפען פון מויל ארויס אין ווייסען קראגען אריין... און עפעס א רודער געטהאן מיט די הענד, וואס האט זי אבגעשטויסען, און זי איז רויט געווארען און האט נישט געוואוסט וואו די אויגען אהינצוטהאן. נאר סיי ווי סיי, אז זי האט געזעהן אז מענשען זיינען איהר מקנא און אלע פרעהען זיך און זאגען אז עס איז א „גליק“, האט זי עס אויך געהאלטען פאר א גליק, ווייס זי פערשטעהט ניט דעם ווערטה דערפון.

זי האט נאר נישט געוואוסט ווי אזוי זי וועט איהם ליעב האבען. צייט ער האט גערעדט מיט איהר וועגען קינדער האבען און א תכלית, האט זי טיעפער אריינגעקלעהרט וועגען ליעבע צו איהם. איהר פאנ־מאזיע האט איהר געמאלען נישט קיין זעהר אנגענעהמע בילדער פון זיין אויסערליכען... דער שמייכעל אויף זיינע טויטע ליפען און דאס אונגאטירליכע בלאסקייט פון זיינע הענד וואס זי האט געזעהן ארויס־שטארען פון זיינע ברייטע מאנזשעטען, האט געהאט עפעס אבשטוי־

סענדעס. נאר איהר מוטער און איהרע א נאהענטע חבר'טארין, וועד מען זי האט פערטרויט איהר שרעק, האבען איהר אויסגערעדט און געזאגט צו איהר, אז ליעבע איז אזא געפיהל וואס מען געוואוינט זיך איין און מען לערענט עס זיך אויס מיט דער צייט, און מיט די „עקס־פיריענס", און ביי דער מאמען איז עס אויך אזוי געוועזן...

נאך דער חתונה האט „גארנישט נאר ביזנעס" געדונגען א שטאק אין אן אפארטמענט הויז אין הארלעם. אין דער ניי־איינמעבלירטער וואהנונג זיינען אריבערגעטראגען געווארען די אלע מעדיצין־פלעשלאך, זאלבען און קאסמעס וואס „גארנישט נאר ביזנעס" האט בענוצט פאר זיין קראנקהייט. דאס יונגע ווייבעל, וועלכע איז ערשט ארויס פון דער מאמעס היים מיט א געזונטען פרישען קערפער און גייסט האט געהאט אזא מארנע געפיהל צו די פערשיעדענע פלעשלאך מע־דיצין און קאסמעס, וואס זיינען מיט אמאל געווארען אזוי היימיש און נאהענט צו איהר אייגען לייב, אז זי האט געפיהלט אן עקעל, נישט נאר בלויז צו דעם לייב וואס בענוצט דאס, נור אויך צו איהר אייגענעם געזונדען קערפער, וואס קומט אין בעריהרונג מיט יענעם לייב... און דאס מיידעל האט זיך געהאלטען אין איין וואשען...

אויך האט „גארנישט נאר ביזנעס" געמאכט א שרעקליכע ענט־דעקונג, אז ער האט צו לאנג געווארט מיט זיין חתונה האבען און אנגעהויבען זיך צו דאקטארען ווידער... די אלע רעצעפטען וואס האבען אנגעפילט דער ווייבעל'ס נייע היים, האט זי אריינגעבראכט אין אזא פערצווייפעלטער מרת־שחורה'דיגער שטימונג, אז אלעס איז איהר פער'מאוסט געווארען. פאר אלעס האט זי געעקעלט פון זיך אליין, און דאס ערגסטע איז געווען וואס זי האט נישט געהאט קיינעם צו פערטרויען איהר צער; זי האט זיך געשעהמט פאר דער מוטער און פערשאלטען איהר משפחה און איהר מזל, וואס האבען זי פערבונ־דען מיט איהם.

באלד אבער האט זי זיך איינגעוואוינט צו דעם לעבען. זי האט אנגעהויבען צו זוכען בעפריעדיגונג און אנדערע פערגעניגענס. זי האט זיך אנגעהויבען צו פוצען, געמאכט זיך שעהנע קליידער און גע־וועזן פערנומען גאנצע טעג ביי דער שניידערקע.

דער מאן האט איהר ניט געשטערט. אין אנפאנג האט ער גע־צאהלט די רעכענונגען פון די שניידערקעס און די סטארס. און עס

האט אויסגעזעהן ווי ער וואלט צופריעדען געווען וואס זי פוצט זיך. נאר באלד איז איהר דאס פוצען און אנטהאן זיך אויך פער'מיאוס'ט געווארען. זי האט נישט געהאט פאר וועמען זיך אנצוטהאן. א גאנצען טאג איז זי געווען איינע אליין אין די שטובען און האט נישט געהאט וואס צו טהאן מיט איהר צייט. אויפגעשטאנען פריהמארגענס, איז ער שוין לענגסט נישט געווען. די שטיבער האט אויך שוין די דיענסט געהאט אויפגערוימט. צו דער מאמען איז געווען צו ווייט צו פאהרען. די שוועסטער האבען געארבייט. האט זי געהאלטען אין איין לעזען לאנגווייליגע אמעריקאנער ראמאנען, וואס האבען זי נישט אינטערעסירט, אדער זי האט געשלאפען האלבע טעג. איז זי ארויסגעגאנגען שפאצירען, האט זי נישט געהאט מיט וועמען א ווארט אויסצורעדען. די אלע פרויען, וואס האבען געוואוינט אין איהר שכנות און מיט וועלכע זי האט זיך בעגעגענט פאר דער טהיר, אויף לענאקס עוועניו אדער אין פארק, זיינען געווען מעהרסטענס שוין לענגסט פערהייראטע, האבען שוין קינדער געהאט און געהאלטען אין איין רעדען ווי ביבים צו ערציהען, וועלכע שפייז איז געזינטער פאר א קינד, און וואס צו עסען, אז מען זאל ניט אזוי דיק ווערען און וועגען עהנליכע זאכען. מיט די אלע ווייבער האט זי זיך ניט געקענט צונויפרעדען, יעדענפאלס קיין פריינד ניט געקאנט געפינען צווישען זיי. איז זי געווען איינע אליין אין דער גרויסער שטאדט ניו יארק. קיין פריינד, וואס זאלען ארויפקומען צו איהר, האט זי ניט געהאט, אויך „גארנישט נאר ביזנעס" האט אודאי קיין פריינד ניט געהאט, וואס זאלען ארויפקומען צו איהם אין הויז. ער האט מיט קיינעם אין ניו יארק ניט גערעדט, מיט קיינעם קיין בעציהונג ניט געהאט, נאר וועגען ביזנעס, ווארים אויף זיין שרייב־טיש איז געהאנגען די שילד „גארנישט, נאר ביזנעס", און קיין מענש האט מיט איהם וועגען קיין ג[illegible]רעט זאך ניט גערעדט נאר ביזנעס.

איז ער געקומען אהיים אויף דער נאכט.—„וואס מאכסטו, דארלינג?'—האט ער איהר געגעבען א קוש אין שטערן און אוועקגעזעצט זיך צום טיש. ביים טיש האט ער אויך מייסטענס נאר גערעדט וועגען ביזנעס, וועגען זיינע געשעפטען, ווארים וועגען עפעס אנדערש האט „גארנישט נאר ביזנעס" ניט געוואוסט צו רעדען מיט קיינעם,

אפילו מיט זיין ווייב, ווייל ער האָט קיינמאָל ניט גערעדט וועגן עפּעס אנדערש. און אז ער האָט זי געוואָלט נאָר גוט ווילן און זאָגן איהר עפּעס אמוזאנטעס, האָט ער איהר דערצעהלט:

— ווייסט, דאַרלינג, היינט האָב איך געהאָט א „דזשאָוק" מיט א לאָיער. איך האָב געהאָט אַן אגרימענט אבצומאַכען מיט מיסטער גרינבוים, האָט מיר זיין לאָיער געוואָלט אריינשטעלען אין „אגרימענט" אזא פּונקט, מיט וועלכען ער האָט מיך געוואָלט בינדען. בין איך דאָך ניט קיין לאָיער, האָב איך איהם געוויזען, אז איך קען מיך אויך אויף די לאָאָס.

און דערביי האָט ער אַזוי הויך געלאַכט, און געמיינט אז ער האָט איהר דערצעהלט עפּעס זעהר אַמוזאַנטעס. און דאָס ווייבעל האָט איהם צוליעב געטהאָן און געהאַלפען איהם מיטלאַכען. אָדער ער האָט איהר דערצעהלט.

— דאַרלינג, מר. גרינבוים מיינט, אז איך בין א גרינער, דערפאר ווייל איך בין נישט געגאַנגען אין די אמעריקאַן סקוהלס, אבער אין ביזנעס בין איך מעהר אמעריקאַנער פון זיי אַלעמען.

נאָר דאָס פלעגט ער זאָגען, ווען ער איז שוין געווען אין א גאַר גוטען מוטה, ווען דער מאָגען האָט איהם נישט געפּייניגט. מעהרסטען האָט ער מיט'ן ווייבעל נישט גערעדט וועגען ביזנעס, נאָר וועגען זיין קרענק. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז רעדען אין דער היים מיט א פרוי דאַרף מען מאַקע ניט וועגען ביזנעס, נאָר וועגען הייםישע פערזענליכע זאַכען דאַרף מען זיך אונטערהאַלטען, און זיין „מאָגען" איז געוואָרען די בעליעבסטע טהעמע אין זיינע געשפּרעכען מיט זיין פרוי:

— ווייסט, דאַרלינג, דער טהעע, וואָס אַנאַנסירט זיך אין די צייטונגען, העלפט שוין ווידער ניט; עס איז אמעריקאַנער בלאָף.

אז ער האָט זיך נישט געקלאָגט אויפ'ן מאָגען אָדער ער האָט נישט געמאַכט קיין עקספּערימענטען מיט פערשיעדענע טהעען און פּיגולקעס, האָט ער זיך באַלד נאָכ'ן עסען אוועקגעלעגט א האַלבער אַן אויסגעטהאָנענער אויף דעם שאַקעל־שטוהל און פערטיעפט זיך אין א בערזע־צייטונג מיט פערשיעדענע ציפערען, פון וועלכע ער האָט זיך געמאַכט נאָטיצען אין זיין ביכעל. אָדער ער איז אַזוי מיעד געוואָרען, אז ער איז איינגעשלאָפען אויף דעם שאַקעל־שטוהל. זי

האט זיך אבער געהאט אויסגעשלאפען דורך דעם גאנצען טאג און געווען פריש און געוואלט ערגעץ וואו געהן פערברענגען.

זי פלעגט איהם אנהויבען צו צורעדען, אז זיי זאלען ערגעץ וואו ארויסגעהן פערברענגען דעם אבענד.

— וואוהין ווילסט דו געהן, דארלינג? נישט אינטערעסאנט. בלייבען מיר בעסער אין דער היים, וועלען מיר זיך „ענדזשאיען" מיט אונז אליין.

און די „ענדזשאימענטס' איז בעשטאנען אין מאגען־געשפרע־כען... און עס האט זיך איהם געדאכט, אז דאס ווייבעל איז גליקליך. און ער איז צופריעדען געווען, וואס ער האט גליקליך געמאכט א מענשען. אין אמת'ן אין הארצען האט ער איהר ניט פערגונען דאס גליק, נאר ער איז צופריעדען געווען וואס ער איז אזא גוטער מענש. און ער פלעגט טהיילמאל אין אבענד, ווען זיי זיינען געזעסען ביים געדעקטען טיש, און די דיענסט האט דערלאנגט דעם סטייק, זאגען צו איהר מיט א קנאה'דיגען שמייכעל:

— ביזט צופריעדען, דארלינג? ביזט גליקליך, העי? — און מענשען מיינען, אז מען קען נאר זיין גליקליך און חתונה האבען ווען מען נעהמט א ווייב מיט א סך נדן. אך. מענשען זיינען נאראנים, דארלינג, — האט ער געגעבען א גלעט מיט זיין ווייכער האנד איבער איהר יונגען, רויטען נאקען.

דאס ווייבעל איז רויט געווארען און האט איהם גארנישט גע־ענטפערט, נאר געקריגען אן עקעל פאר איהם. און געהאסט איהר מוטער און איהר משפחה, וואס האבען זי פערבונדען מיט איהם.

זי האט געזוכט עצות ווי אזוי פטור צו ווערען פון איהם און האט קיין וועג נישט געהאט. די מוטער, וועמען זי האט פערטרויט איהר עקעל צו איהם מיט זיין מאגען־קראנקהייט און מיט זיינע געהיימע רעצעפטען — האט זי אויסגע'מוסר'ט, אז „זי ווייסט ניט וואס זי וויל", אז אלע יונגע ווייבלאך היינט געהן ארום ווי אויף א צווייטער וועלט און קווענקלען זיך און ווייסען ניט וואס זיי ווילען:

— ברויט האסט דו? א שטוב האסט דו? און קליידער מאכט ער דיר אזעלכע וועלכע דו ווילסט נאר? און וואס ווילסטו האבען

— ליעבע? די ליעבע קומט שוין אליין. האב דו איהם ליעב, וועט ער דיך ליעב האבען.

און זי האט ווירקליך נישט געוואוסט וואס צו וועלען און וואס צו פערלאנגען. אלעס, וואס א מענש בעדארפט צו לעבען, האט זי געהאט, און נאך מעהר. נאר עס האט עפעס אין דעם אלעס גע־פעהלט, עבעס זזעלכעס, וואס זי האט נישט געוואוסט ווי אנצורופען.

אמ׳זל איז זי געזעסען זין גארטען. עס איז געווען א שעהנער פריהלינגס־טאג און די יונגע מאמעס האבען זיך געשפיעלט מיט זייערע קינדער אין גארטען. דער צענטראל פארק ביי לענאקס עוועניו איז פערוואנדעלט געווארען אין א קינדער־גארטען. אומעטום און איבעראל האבען זיך קינדער געשפיעלט. מיידעלאך און אינגעלאך אונטער די בוימער און צווישען די בוימער, אויפ׳ן טראטואר און אויפ׳ן גרינס, און דער גארטען איז פערהילכט געווארען פון קינדער געשרייען אין די בייבי קערבלאך. נעבען איהר אויפ׳ן באנק איז גע־זעסען א יונגע מאמע מיט א „בייבי" זין א וויגעלע, וועלכע זי האט געפיעשטשעט. פעני האט געקוקט אויף דער יונגער מוטער און געפרעהט זיך מיט איהר גליק, און אויך זיך געשפיעלט מיט דער בייבי. זי האט געבעטען ביי דער מוטער, אז זי זאל איהר לאזען נעהמען די בייבי אויף די הענד. דאס קינד איז גערן געגאנגען צו איהר, און זי האט זיך געשפיעלט און געלאכט דערמיט. דענסטמאל האט זי געטראכט, אז קיינעמס מאן איז נישט בעסער, אלע האבען אזא גליק ווי זי. מען דארף זעהן זיך איינלעבען אין דאס גליק, מיט דעם חלק וואס איז געפאלען אויף איהר גורל. און נעהמען דאס לעבען אזוי ווי עס איז, און זי האט בעשטימט צו האבען קינדער. איהר לעבען דארף זיין צו האבען א בייבי וואס שנעלער. דענסטמאל וועט איהר דער מאן פיעל נעהנטער ווערען און אלעס וועט איהר לייכטער ווערען. יא, זי איז געווען איבערצייגט, אז איהר גאנצער אומעט און אונצו־פריעדענהייט פון איהר חתונה האבען מיט „גארנישט נאר ביזנעס" איז צוליעב דעם, וואס זי האט נישט קיין קינד. זי האט זיך אונטער־גענומען צו האבען א קינד. זי איז אהיים געגאנגען און געהייסען די דיענסט אנגרייטען אן עקסטרא עסען אויף היינט אין אבענד, טשיקען און פודינג ווי זונטאג. זי האט געשיקט אין דער גראסערי נאך וויין. אליין איז זי געגאנגען און האט אהיים געבראכט בלומען

און בעפּוצט דעם עס־צימער און שלאף־צימער מיט רויזען. זי האט געוואלט שעהן זיין היינט און געפעלען דעם מאן. זי האט זיך אבגע־באדען, אויסגעזוכט איהר שעהנסטע קלייד, דעקאלטע, און האט אנ־געקלונגען דעם מאן אין אפיס אריין, „אז ער זאל היינט פריהער אהיים קומען און נישט זיין אזוי מיעד“... שוין דורכ'ן טעלעפאן האט ער איהר דעם מוטה אבגעהאקט. ער איז נישט געוואוינט געווען, אז מען זאל איהם אנקלינגען דורכ'ן טעלעפאן עפּעס אנדערש ווי ביזנעס. ער האט זיך דערשראקען, ווען ער האט דערהערט דורכ'ן טעלעפאן זיין פרוי'ס שטימע:

— וואס איז געשעהן? אן אונגליק אין דער היים?

— ניין, נאר קום היינט פריהער אהיים. איך בעט דיר. איך האב דיר עפּעס צו זאגען.

— איך האב ביזנעס, טהייערע.

— ביזנעס, ביזנעס, אבער קום אהיים, איך בעט דיר, פריהער, און זיי נישט מיעד.

— וואס איז געשעהן?...

— וועסט שוין שפּעטער זעהן. נאר קום אהיים. וועסט אהיים קומען?

— איך וועל זעהן. איך קען נישט דעם אפיס איבערלאזען אליין.

— אבער?

— איך האב נישט קיין צייט, טהייערע. מענשען ווארטען אויף מיר. דא איז „גארנישט, נאר ביזנעס“, — און ער האט אוועקגע־לעגט דעם טעלעפאן.

זי האט זיך אבער נישט געלאזט אבשרעקען. זי האט זיך אנ־געטהאן אין שעהנסטען קלייד, אין די „דזשולערי' און אליין בעדעקט דעם טיש מיט'ן בעסטען פּארצעליי וואס זיי האבען געהאט, בעפּוצט דעם טיש מיט בלומען און אוועקגעזעצט זיך ווארטען אויף איהם.

אז ער איז אהיים געקומען איז ער געווען א בלייכער און א דער־שראקענער, און ארויפגעלאפען די טרעפּען מיט אימפּעט, האט ער נישט געקענט דעם אטהעם כאפּען.

— וואס איז געשעהן, דארלינג? — און אז ער האט דערזעהן דעם דעקארירטען טיש און זי אויסגעפּוצט, איז ער נאך מעהר דער־

שראקען געווארען. — אבער וואס איז געשעהן: געסט האבען מיר געקראגען?

— ניין. דו ביזט מיין נאסט. נעהם וואש זיך אב. איך בעט דיר, טהייערער, וועסט שוין שפעטער זעהן.

— אבער וואס איז געשעהן? אין מיטען דער וואך מאכסט דו יום טוב. עס איז דאך נישט דיין געבורטס־טאג.

— פרעג מיך נישט, טהייערער. טהו וואס איך בעט דיר.

— אבער עס מוז דאך עפּעס זיין? איך בין א ביזנעס־מאן, טהייערע, איך בין א פערנומענער מענש. דו דארפסט מיך אהיים אין מיטען טאג און מאכסט א יום טוב. עס מוז דאך עפּעס זיין? איך קען דאך נים זיין אזוי משוגע ווי דו.

זי האט זיך אבער נישט געלאזט איהר יום־טוב שטערען. זי האט איהם מיט געוואלט ארייננעשטופּט אין באד־צימער, געלאזט הייס וואסער און ארייננעווארפען פרישע וועש. דעם פראק האט ער בשום אופן נים געוואלט אנטהאן. „ער קען זיך נישט מאכען משוגע אזוי ווי זי". ביים עסען האט זי איהם אנגעגאסען שטארקע געטרענקע, וואס ער האט מיט מאטערניש געטרונקען. זי האט אויך געטרונקען, געוואלט פערגעסען אן עפּעס. שוין ביים טיש איז ער אזוי מיעד געווארען פון די געטרענקע, אז די אויגען האבען זיך איהם אנגעהויבען צו קלעפּען און גערעדט עפּעס אונפערשטענדליכע ווערטער. זי האט איהם געוועקט. איהר גאנצע ווייבליכע קראפט האט זי אנגעווענדעט צו ערוועקען אין איהם דעם מענער־מוטה... עס האט אבער נישט געהאלפען. איהרע האלבע ווערטער, פינקעלדיגע אויגען, צוברענטע באקען, פליסטערן איז אויער האט ער נישט פערשטאנען און נישט געקענט פערשטעהן... זאגען מיט א גאנץ מויל וואס זי וויל האט זי זיך געשעהמט... און אז ער האט שוין פערשטאנען, וועגען וואס עס געהט, האט ער געשמייכעלט, און געפינקעלט מיט די קליינע אויגעלאך.

— וואס דיר פאלט איין, דארלינג! וואס דיר פאלט איין!

זי איז געלעגען נעבען איהם אין דעם פריש־איבערגעצויגענעם בעט, א יונגע, א געזונדע, א שעהנע. פול מיט בעגעהרען ווייטער צו לעבען, און ווייטער לעבען פארטצופלאנצען, מיט א בערייטוויליג־קייט צו ערפילען מיט'ן גאנצען הארצען דאס, וואס די נאטור פער־

לאַנגט פון איהר. און נעבען איהר איז געלעגען „גאָר נישט נאָר ביז־נעס", א קליינינטשקער, מיט אַן אוננאַטירליך, ווייך, ווייס לייב, מיט חייכע וואַסערדיגע ביינדלאך און איינגעקנאַרטשעטע זיין קליין פּנים'ל. צווישען איהרע שטארקע, ענטוויקעלטע ברוסטען, און בעהאלטען זיך ווי א קליין קינד. דער קאפּ האט זיך איהם פערדרעהט פון שטאַרקע געטראַנקע און אויפרעגונג, און די אויגען האבען זיך איהם געשלאָסען, און ער האט געגלעט זי מיט דער האנד און געברומט אונפערשטענדליך:

— וואָס דיר פאָלט איין, דאַרלינג! וואָס דיר פאָלט איין! —

און איז איינגעשלאָפען.

פון שלאף האט ער גערעדט וועגען ביזנעס, ער האט דיקטירט א בריעף צו א באנק אין שיקאגא און ארומגעשלאגען זיך מיט א לאיער וועגען א פונקט אין אַן „אגרימענט", און דאס ווייבעל איז געלעגען נעבען איהם, איהר יונג לייב האט געשמעקט פון דעם אדע־קאלאָן, מיט וועלכען זי האט איהר נאכט־העמד בעגאסען, און זיך געטראַכט.

„נאָרנישט, פאַר ביזנעס"...

אין איינינע צייט ארום האט זי שוין געהאט א געליעבטען, וואס האט איהר געהאלפען צו ערפילען די אויפגאבע, וואס די נאטור האט אויף איהר ארויפגעלעגט — א מוטער צו זיין. איהר מאַן האט זי שוין געהאלטען פאר „גאר נישט נאר ביזנעס". זי האט איהם שוין דעם קאפּ נישט פערדרעהט, ווען ער האט געארבייט אין אפיס. זי האט איהם שוין נישט גערופען דורכ'ן טעלעפאן, און ניט געמאכט יום־טוב אין דער וואכענס. פאר דעם האט זי געזעהן וואס מעהר געלד פון איהם ארויסצוקריגען אויף קליידער און העמס און אויף „נייס טיימס" פאר איהר געליעבטען. ער האט באלד דערפיהלט, אז א ווייב איז עפּעס אזעלכעס, וואס פערשווערט זעהר דעם „קרעדיט" און אנ־געהויבען צו קעמפּפען נעגען דעם. אין דער שטוב, ביים טיש און אין שלאף־צימער האט מען שוין נישט געהערט קיין אנדערע ווער־טער, ווי וועגען געלד.

דערנאך אז די קינדער זיינען אנגעקומען, האט „גארנישט פאר ביזנעס" ערשט איינגעזעהן, ווי ריכטיג עס איז געווען זיין מורא

פאר א ווייב מיט קינדער. עס האט זיך אלץ איהם געדוכט, אז זיינע אויסגאבען וועלען באלד איבערשטייגען די איינקופטע. און דענס־מאל איז די ביזנעס רואינירט, און ער האט געהאלטען אין איין אברינגען, אין איין איינהאנדלען מיט'ן ווייב צו פערקלענערען די אויסגאבען. און דאס ווייב האט געהאלטען זיך אין איין דינגען, אז זי קען פאר דעם געלד נישט אויסקומען. די קינדער זיינען גרויס געווארען אין דעם שטענדיגען האנדעל צווישען טאטע־מאמע און גע־וואוינט געווארען מיט'ן טאטען זיך צו דינגען פון קליינער־הייד אן און בעטראכט אלס אזעלכען, וואס מען בעדארף וואס מעהר געלד פון איהם ארויסקריגען, און ער זיי אלס אזעלכע, מיט וועלכע מען בעדארף זיך אם מעהרסטען דינגען. און אז זיי זיינען דערוואקסען געווארען און די טעכטער האבען בעדארפט קליידער און די זיהן טאשען־געלד, איז אנגעגאנגען אין דער היים א בעשטענדיגעס דינגען זיך, — די מאמע מיט'ן טאטען, און די קינדער מיט'ן טאטען. ער האט זיי אלעמען פיינד געהאט, און אין זיי געזעהן שונאים, וואס ווילען רואינירען זיין גאנצע עקזיסטענץ, וואס מאכען א תל פון זיין פראצע דורך זיין גאנצעס לעבען. און אלע האבען איהם פיינד גע־האט, און בעטראכט איהם פאר „גארנישט נאר ביזנעס".

און אזוי האט ער אבגעלעבט זיינע גאנצע יאהרען מיט א קראנ־קען מאגען און מיט „גאר נישט נאר ביזנעס". מיט אלעמען האט ער געפיהרט האנדעל, — מיט דער גאס, מיט דער שטוב, מיט'ן ווייב און מיט די קינדער, און אלע, די גאנצע וועלט, און דאס גאנצע לע־בען איז פאר איהם „גארנישט, נאר ביזנעס" געוועזן.

ביז דער מאגען האט איהם אזוי דאקוטשעט און די טהען מיט די פינגולקעס האבען שוין ניט מעהר געהאלפען, און ער איז געשטארבען און בעפרייט זיין ווייב און קינדער פון האנדלען. זיינע אייגענע האבען זיך אין דער שטיל געפרעהט אויף זיין טויט. און אפילו זיין לויה איז געוועזן „גארנישט נאר ביזנעס": מען האט זיך געדונגען מיט דער „סאסייעטי" וועגען קרקע, און מיט דעם אפים וואס האט פעראנשטעלטעט די לויה האט מען זיך געדונגען וועגען פרייז, און אפילו מיט די מעמבערס פון דער חברה, וועלכע האבען בעדארפט מיטגעהן מיט דער לויה, האט מען זיך געדונגען וויפיעל צו בעצאהלען. נאר אויף זיין מצבה האט מען פערגעסען אויפצושרייבען זיין

ריכטיגען נאמען, דעם סימבאל, וואס האט איהם בעגלייט זיין גאנצען לעבענס־גאנג, די מאַטאָ „גארנישט נאר ביזנעס".

נאר דערפאר האט דער זוהן, וואס האט פערנומען דעם פא־טער'ס ארט ביים דעסק אין אפיס, בעגייט דעם פאטער'ס מאַטאָ. ווען מען האַט אויפגעפרישט דעם אָפיס פאר דעם נייעם באַס האַט מען אויך נישט פערגעסען אויפצופרישען דעם שפּרוך פון דער מאַטאָ, וואס איז געהאנגען פאר'ן דעסק דורך דעם פאטערס גאנצען לעבען: „נאטהינג באט ביזנעס'. און דער זוהן האט זיך אונטערגענומען דורכצופיהרען געטריי דעם שפּרוך, ווי דער פאַטער האַט עס געטהאָן.

אַ צופיהרטע הויז

שרה־לאה האָט אין איינעם מיט איהרע קינדער, ערוואקסענע מיידלעך, די היימאטה פערלאָזט און קיין אמעריקא אראָבגעקומען.

אין דער היים איז זי טאקע געווען אַ שעהנע בעל־הבית'טע, אמאָל געהאט אַן אייגענע מויער, נור בעל־הבית'טע אהין, בעל־הבית'טע אהער, דאָך אַז עס איז געקומען צו אַ שדוך טהאָן האָט מען נדן געוואָלט. און די בחורים'לעך זיינען אויך אונטערגעוואקסען, אין חדר ביים מלמד האָט זי זיי ניט געקענט מעהר האלטען. ניט געווען פון וואנען. דאָס גוי'אישקע קרעמעל, וואָס דעם גלח'ס מוטער האָט זיך אין געסעל אויפגעמאכט געגענאיבער איהר'ס, האָט איהר אַלע קונים צוגענומען. דעם גלה'ס מוטער — זיינען אַלע פויערים אהין געגאנגען. איהרע עלטערע צוויי אינגלעך זיינען אוועק פריהער נאָך לאָדז — פון דאָרט האָבען זיי די מאמע'ן אַ בריוועל געשריבען: „ליעבע מאמע, בלייב געזונד, מיר פאָהרען אריבער קיין אמעריקא צום „פעטער בענדער". דער „פעטער בענדער" — איהר געשטאָרבענעם מאַן'ס אַ ברודער — איז שוין געהאט אוועק אַ צייט מיט יאָהרען. האָט טיילמאָל אַ בריוועל געשריבען, טיילמאָל אויף אַ יום־טוב אַ פאָר דאָלאר געשיקט — האָבען די קינדער שטענדיג גערעדט פון „פעטער בענדער" אין אמעריקא. אבי וואָס, האָט מען די מאמע'ן געסטראשעט: „איך וועל אוועק צום פעטער אין אמעריקא" — ביז זיי האָבען טאקע גענומען און געפאָהרען.

צוערשט האָט זי זיי בעוויינט, ווי מען בעוויינט אַ טוידטען — ביז צום ערשטען בריוועל. אויף פסח האָבען זיי די ערשטע פאָר רובעל אהיים געשיקט, און געשריעבען, אַז פאָר רחלה'ן און דבורה'לען — זייערע שוועסטער — איז דאָ אַ לעבען, אַז פאָר מיידלעך איז דאָ אַ בעסער אָרט ווי פאַר בחורים, אַז מיידלעך פערדיענען דאָ פיעל מעהר — און אַ שדוך קען זיך אויך פלינקער מאכען דאָ ווי אין דער היים.

נדן איז ניט אָנגענומען. די אידענע האָט זיך עס געלייגט אויפ'ן שכל, און וואָס טאַקע וועט זיין דער סוף? בלייבן זיצען אַלטע מוידען ביז אין גראָהען צאָפּ אריין?

אָבער פאָהרען, ווי אזוי? — טאַקע די קינדער שרייבען, זיי האָבען ארויסגעשיקט צוויי שיפּס־קאַרטען (האָבען גענומען אויף אויסצאָהלען) מיט אַ פּאָאר טאַלער אויף הוצאות, — אָבער וועט זי לאָזען צוויי ערוואַקסענע מיידלעך פאָהרען אליין אין דער וועלט אריין, אין אַ פרעמדען מקום? שכנים טענה'ן: אַ וועלט מיט מענשען פאָהרען, זיי וועלען ניט פערפאַלען ווערען, — אָבער וואָס איז זי חיים'קע שניי־דער'ס ווייב, וואָס וועט לאָזען אליין ערוואַקסענע מיידלעך אין דער וועלט אריין? איהר מאַן איז דאָך געווען יואל זשאַכלינער. „זי וועט זיך איינשטעלען דאָס לעבען" און וועט מיטפאָהרען, קינדער וועט זי ניט אליין לאָזען, און דאָרט, אין אמעריקאַ, — ערוואַקסענע מיידלעך אָהן אַ טאַטען און אָהן אַ מאַמען, שעהנע לייט קען דערפון ווערען?

אַן אויסגעגעבענעם זוהן מיט אַן אויסגעגעבענע טאָכטער האָט זי שוין אין שטעדטעל געהאַט, די אייניקלעך ליעב געהאַט אַ געוואַלד, — אָבער פערפאַלען, זי וועט די קינדער ניט לאָזען אליין פאָהרען, און עס האָט גאָר ניט געהאָלפען. די אינגלעך פון אמעריקאַ האָבען געמוזט צושיקען נאָך אַ טיקעט פאַר די מאַמע'ן. זי האָט דאָס געוועלבעל איבער־געגעבען דעם אויסגעגעבענעם זוהן, איז געגאַנגען מיט די טעכטער אויפ'ן בית־עולם געזעגענען זיך מיט יואל'ן.

אראָבגעקומען קיין אמעריקאַ, האָט מען זיך געדונגען אַ דירה, און די קינדער האָבען געוואוינט ביי די מאַמע. די מיידלעך האָבען באַלד אָנגעהויבען צו פערדיענען, און „העטס" זיך געקויפט. די מאַמע האָט געפיהרט דאָס בעל־הבתיש'קייט אויפ'ן אַלטען שטייגער, ווי אין דער היים. פרייטאַג־צו־נאַכטס האָט ברוך'ל, דער עלטערער זוהן, קדוש געמאַכט, און כאָטש אמעריקאַ איז אַ פרייע לאַנד און דאָ האָבען עלטערען איבער קינדער גאָר ניט צו זאָגען, דאָך האָט שרה־לאה ניט גערוהט. מילא די אינגלעך זיינען אינגלעך, נאָר די מיידלעך האָט זי געהיט ווי דאָס אויג אין קאָפּ. אַ האַלבע שעה שפּעטער אהיים געקומען פון שאָפּ — די אידענע האָט ניט גערוהט, אויסגעפרעגט, וואו און ווען ביזטו געווען? און אז אַ יונגער באָי איז אין שטוב אריינגעקומען, — האָט זי זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל און האָט איהם גוט בעטראַכט,

און ניט געוואָלט איין מינוט אָבטרעטען פון ווינקעל און צו אַלעס זיך איינגעהאָרכט וואָס ער רעדט מיט די טעכטער. איין מינוט זיי ניט אַליין געלאָזט.

מילא, זי האָט זיך שוין צו אַלעס צוגעוועהנט. שבת אין דער פריה הויבט זי זיך אויף און וועקט די קינדער אויף. זי הויבט זיך אויף און נעהמט דעם סדור און געהט אין שוהל אריין דאווגען. די קינדער אָבער געהמען דעם אָנבייסען און — אין שאַפּ אריין ארבייטען. פיעל מאָל האָט זי זיך געזאָגט: „וואָלט איך מיר דאָס געקענט אין דער היים פאָרשטעלען, אז שרה־לאה, ר׳ יואל׳ס ווייב, וועט זעהן ווי איהרע קינדער געהען שבת ארבייטען!“ נור צו צרות געוועהנט מען זיך צו, — האָט זי אין שוהל, ביים סדור, איהר ביטער הארץ אויסגעגאָסען, און פאַר די קינדער געבעטען, און מן הסתם רוהט יואל אין קבר אויך ניט. נור פאַר איינס האָט זי מורא געהאַט, מורא געהאַט ווי פאַר דעם טויט, ווי פאַר א מגפה, — דאָס איז דאָס, וואָס מאַכט זיך אין די גרויסע שטעדט מיט מיידלעך. ערוואַקסענע מיידלעך, א גאַנצען טאָג ניט אונטער די מאַמע׳ס אויג, און אמעריקא איז א פרייע לאַנד... האָט זי נאָכגע־שפּיערט, און נאָכגעשפּיערט. און אז עס איז געקומען א זונטאָג און די מיידלעך זיינען אין גאַס ארויס שפּאַצירען — האָט זי זיך ניט געפּוילט און נאָכגעגאַנגען, נאָכגעגאַנגען פון דער ווייטענס. און עס האָט זיך אַמאָל שוין געטראָפען, זי האָט א באָי אויסגעפּאַטשט אין מיטען דער גאַס, ווען ער איז געגאַנגען מיט די טעכטער, און די מיידלעך אַהיים געשלעפּט. א געלעכטער איז אין גאַס געוואָרען. אַן אַלט־מאָדישע אידענע, זי איז א „גרינע“, אמעריקא איז א פרייע לאַנד... דאָ גיבען די קינדער די מאַמעס צו עסען... ברייגגען די „ווײדזשעס“ אַהיים. נור „ווײדזשעס“ אַהין, „ווײדזשעס“ אַהער, — און מיט קיין באָיעס וועט זי זיי ניט לאָזען געהן. אַן אַלט־מאָדישע אידענע.

נור לאַנג דאָס הארץ האָט זי זיך ניט געהאַט וואָס אָבצועסען. מיט די עלטערע האָט זיך באַלד געמאַכט א היימישער שדוך, א לאַנדסמאַן, גאָר א גליק. ער — א פערדיענער, זי — א פערדיענערקע. נאָך דער חתונה — האָט זיך באַלד ארויסגעוויזען, אז עס איז ניט געווען אַזוי איי־איי. קוים האָט זי אָנגעהויבען צו שוואַנגערען, און האָט ניט געקענט געהן ארבייטען — האָט געפעהלט א האַלבע פּרנסה, און נאָכ׳ן ערשטען קינד האָבען, — איז פון איהר גאָר א תל געוואָרען. ניט געקענט פון

שטוב ארויסגעהן. נור געליבט צו גאָט דערפאַר. אבי פּטור געוואָרען. און מיט די אינגערע האָט זיך אויף באַלד עפּעס געמאכט. א גאַליציאַנער, א גאַנץ פיינער מענש, פון זעהר אַן אָרענטליכען טאַטע׳ן א פרומען איד. געלויבט איז גאָט, האָט שויןביידע טעכטער ארויסגע׳פּטר׳ט פון שטוב, און מיט די יונגען איז פערזאָרגט.

נור, אז זי האָט די מוידען ארויסגע׳פּטר׳ט פון שטוב, איז די פּרנסה אין שטוב קלענער געוואָרען. דיביידע יונגען האָבען אויסגעהאַלטען די שטוב. פּופּצעהן טאָלער א מאָנאַט רענט און „געז“, איז אַביסעל שווערליך געווען, האָט דער עלטערער באַי געוואָלט זיינס א פריינד זאָל אריינמופען אלס „באָרדער“, האָט דער אינגערער ניט געוואָלט, און די טעכטער האָבען אויך ניט געלאָזט, די מאַמע זאָל נאָך ארבייטען אויף פרעמדע... געזאָגט האָבען זיי — נור געלד געבען האָבען זיי ניט געגעבען. די אינגערע נאָך די חתונה האָט נאָך אמאָל אונטערגעשטעקט די מאַמען א טאָלער און צוויי, אבער נאָכ׳ן ערשטען קינד — האָט זי ניט געקענט. די מאַמע האָט נאָך געדאַרפט אָבשפּאָרען און דער עלטערער טאָכטער, וועלכע האָט שוין געשוואַנגערט מיט׳ן צווייטען קינד — אונטערשטעקען. נור דאָס איז נאָך גאָר ניט געווען. דער עלטערער יונג, ברוך׳ל, ווייל חתונה האָבען (שוין צייט געווען, אַן אכט און צוואַנציגער), און ער האָט טאַקע חתונה געהאַט, און ארויסגעמופּט פון שטוב. איז די גאַנצע שטוב געפאַלען אויף יצחק׳ן, דעם אינגערען.

טאַקע מען האָט געמופּט אין קלענערע רומס, נור צוועלף טאָלער מוז מען צאָהלען און „געז“ אויף, און א מאַמען אויפצוהאַלטען אויך, — האָבען די קינדער זיך צוזאַמענגענומען אמאָל, און גע׳טענה׳ט: „א מאַמע קען אויסהאַלטען צעהן קינדער, און צעהן קינדער קענען ניט אויסהאַלטען איין מאַמען“ — האָבען אָבגעמאַכט, יעדער זאָל עפּעס געבען. ברוך׳ל האָט געגעבען א דאָלאַר א וואָך, ביידע טעכטער אויף א דאָלאַר, און „הויז“ זאָל בלייבען „הויז“.

איין טאָכטער האָט געוואוינט דאַון־טאַון, די צווייטע אַפּ־טאַון, דער זוהן גאָר אין די בראָנקס. נור זונטאג נאָכמיטאָג זיינען זיך אַלע מיט די מענער און די קינדער צוזאַמענגעקומען אין „הויז“, פערבראַכט מיט דער מאַמען א פּאָאָר שטונדען. די באָבע האָט זיך געפרעהט מיט די אייניקלעך, נור זי האָט זיי ניט פערשטאַנען, זיי האָבען גערעדט

צו איהר ענגליש; די באָבע האָט גערעדט צו זיי — זיי האָבען ד באָבע יא פערשטאַנען.

די קינדער האָבען גערעדט וועגען זייערע זאַכען — „סאָסייעטיס" און „יוניאָנס", און די מאַמע האָט געשטעלט עפּעס אויפ'ן טיש, און האָט זיך דערמאָנט אָן דער היים, און א קרעכץ געגעבען „יואל", און געגעבען א גלעט א קינד איבער'ן קעפּעל, און דאָס שטיבעל איז גאָר בעלעבט געוואָרען. די קינדערלעך האָבען אָנגעפאַנגען צו וויינען, שלעפריג געווען, אין דער מאַמע'ס שטיבעל איז א גאַנצע רייהע קינדער־וועגעלעך געשטאַנען, האָט מען די קינדער שלאָפען געלעגט, און דער עלטערער זוהן האָט נאָך ביער געשיקט, און א צוויי לאַנדסלייט זייגען אויך אריינגעקומען, האָט מען זיך דערמאָהנט פון דער היים, פון קליינעם שטעדטעל, און דערצעהלט מעשיות, און אָנגערופען פערגאַנגענע נעמען פון א „מאיר מלמד", „שלמה וואַסערטרעגער" — און די אַלטע אידענע האָט פון צייט צו צייט געקרעכצט „יואל".

אזוי האָט דאָס שטיבעל געלעבט פון זונטאג צו זונטאג.

איז אָבער געקומען, און דער אינגערער זוהן יצחק האָט אויך געוואָלט חתונה האָבען. און ניט קיין וואונדער, שוין אויך אונטער־געוואַקסען, און מיט א מיידעל געגאַנגען א פּאָאר יאָהר. באַלד אריינ־געהמען די מאַמע צו זיך, קען ער ניט. אזא טראָבעל, און קיין פער־דיענער איז ער אויך ניט קיין גרויסער, און „סלעק" מאַכט זיך אויך — און גלאַט אזוי — ווי האַלט מען א מאַמען באַלד נאָך דער חתונה — א יונג ווייבעל. און דער עלטערער זאָגט אויך דאָס זעלבע: „ענג אין די רומס", און פון די טעכטער איז דאָך אָבגערעדט, שלעפּט מען זיך אָב פון טאָג צו טאָג, פון וואָך צו וואָך, און יעדען זונטאג רעדט מען דעריבער. און די מאַמע פיהלט זיך שוואַך. מילא דער ווינטער, ווי דער ווינטער, אָבער די זומערס אין ניו יאָרק האָבען פון איהר א תל געמאַכט. און דער אינגערער זוהן קען ניט אויפהאַלטען דאָס „הויז" אליין, און חתונה האָבען וויל ער.

און פון דער היים שרייבט מען, אז דעם עלטערן ברודער געהט עס ניט שלעכט, און גלאַט אן אַלטע אידענע וועט זיך אין דער היים בעסער פיהלען, איהרע היימישע מענשען, און דער מאַן, איהר „יואל" ליעגט דאָרט... און וואָס דאַרף מען אין דער היים? א קליין

שטעדטעל, — דער הינער טאָלער איז דאָרט צוויי רובעל — און ניו־יאָרק איז דאָך ניו יאָרק.

עצה'ט מען זיך אהין, עצה'ט מען זיך אהער, מען לעגט זיך צוזאמען, מען נעהמט דער מאמע'ן א שיפסקארטע און מען שיקט זי אהיים, די קינדער וועלען איהר שיקען יעדער נור א האלבען טאָלער א וואָך, וועט זי האָבען איהר הוצאה בריות. און וואָס איז א האלבער טאָלער? און א „הויז" אויפהאַלטען אין ניו יאָרק איז דאָך ניט קיין קלייניגקייט.

* * *

אין א שעהנעם דיענסטאג נאָך א פורים־טאָג האָבען זיך די קינדער מיט די אייניקלעך צוזאמענגעקליעבען ביים האפען פון די האמבורג־אמעריקאן ליניע בעגלייטען די מאמע אויף די שיף. די מאמע, אַנגעטהאָן אין דעם שווארצען שלייפעל אויפ'ן קאָפּ, וואָס זי האָט זיך נאָך פון דער היים געהאט מיטגעבראכט, איז געשטאנען ביים אָנלעהן פון די שיף און האָט געקוקט אויף די קינדער און אייניקלעך, וועלכע זיינען געשטאַנען אין אָפענעם פענסטער פון די האָלל אויף דעם אמערי־קאַנישען ברעג. עס זיינען געווען איהרע קינדער, וועלכע זי האָט מיטגעבראכט פון דער היים און האָט זיי דאָ איבערגעלאָזט, און די אייניקלעך איהרע האָבען אריבערגערעדט צו איהר, אין א פרעמדע שפּראַך, וועלכע זי האָט ניט פערשטאַנען, און האָבען געפּאָכערט צו איהר מיט די אמעריקאנער פענדלעך, וועלכע זיי האָבען געהאַלטען אין די הענד. און די אידענע האָט געקוקט אויף איהר גאַנצעס לעבען, וועלכעס זי לאָזט דאָ איבער אויף דעם ברעג, און די שיף האָט זיך באַמעלעך, מיט א שטילע ערנסטקייט דערווייטערט וואָס אמאָל מעהר פון דעם פענסטער, פון וועלכען עס האָט נאָך געפּאָכערט דאָס אמערי־קאַנער פענדעל פון איהרם אַן אייניקעל, זי צו ברענגען צוריק פון וואַנען זי איז אהערגעקומען, דאָ איבערצולאָזען איהר נאָכקומענשאַפט

א י י פ ע ר ז ו כ ט.

(ערצעהלונג)

אלע פריינד און בעקאנטע האבען גע‍האלטען מאדאם אויערבאך פאר א שעהנע און האבען מקנא געוועזן דעם בוכהאלטער אויערבאך זיין גליק.

„וואס פאר א גליקליכער מענש דו ביזט, אויערבאך, פלעגט צו איהם אפטמאל טענה'ן ראזענשטיין, זיין פריינד פון דער יוגענד, וועלכער איז פערבליבען אן אלטער בחור, און אפטער אריינגעהער צו די אויערבאך'ס. „א שעהן ווייב, געראטענע קינדער — ביזט שטענ־דיג געוועזן א גליקליכער".

אויערבאך אליין האט אבער ניט געוואוסט, אז ער איז א גליק־ליכער. פארקעהרט, אויערבאך האט זיך געהאלטען פאר אן אומגליק־ליכען, כאטש ער האט ניט געהאט קיין ספעציעלע אורזאכע אויף וואס זיך צו קלאגען. ער האט געוואוסט, אז מענשען האלטען זיין פרוי פאר א שעהנע, נור ער איז שוין געוועזן צוגעוואוינט צו איהר, און ניט בעמערקט אין איהר קיין בעזונדערען רייץ. ער איז איבערהויפט געוועזן גלייכגילטיג צום לעבען און צו אלצדינג, וואס האט איהם ארומגערינ־געלט.

אמאל האט אויערבאך געהאט אמביציעס א קינסטלער צו ווער־רען. ער האט געפיהלט, אז ער איז פון דער נאטור בעשאנקען מיט טאלאנט, כאטש ער האט ניט געוואוסט אין וואס פאר א פארם עס דריקט זיך אויס זיין טאלאנט. געפרואווט האט ער אויף אלע פעל־דער: יונגערהייד האט ער געלערענט פיערעל שפיעלען און געמיינט,

אז ער וועט ווערען א ווירטואז. ער האט זיך אבער באלד געווענדעט צו דער געטין פון מאלען. ער האט געמאלט, געצייכענט, נור אבגע־שטעלט האט ער זיך ביי דער מוזע פון פאעזיע. ער האט געשריעבען ליעדער, דראמען, סקיצען. די רעדאקטארען אבער, צו וועלכע ער האט געשיקט די פרוכטען פון זיין פעדער, האבען זיך ניט פערשטא־נען דערויף, און איבערגעלאזט זיינע הארץ־רייסענדע בריעף אונבע־אנטווארט. אויערבאך איז ניט געווען קיין קעמפפער. א מענש איז ער געווען אן ענטוזיאסט, און בעדארפט ערמוטיגונג און בעגייסטע־רונג, און ער האט זיך באלד אבגעזאגט פון זיין ליטעראַרישער קאר־יערע. א מענש מיט אמביציעס איז ער אבער געווען, האט ער זיך איינגערעדט, אז פיהלען די קונסט איז טיעפער ווי אליין צו שאפען די קונסט, און געהאלטען, אז זיין ספעציעלער טאלאנט בעשטעהט אין זיין פיהלען פרעמדעס שאפען. א שעהן־רעדנער איז ער געווען, האט ער געשאפען ארום זיך א קרייז, וועלכע האבען איהם פערעהרט. ער פלעגט דאן שרייבען זיין פאעזיע אין געהיים נור פאר א פאר בעקאנ־טע, פאר וועלכע ער פלעגט פארלעזען מיט א דעקלאמאטארישען טאן. זיינע פארלעזונגען פלעגען ארויסרופען גרויס בעגייסטערונג פון זיינע פריינד. אויערבאך איז געווארען זעהר פאפולער צווישען זיינע פריינד און געהאלטען, אז די אויסאיבונג פון פערזענליכען איינפלוס אויף אנדערע מענשען האט מעהר בעדייטונג און איז פיעל מעהר אינטערעסאנטער ווי צו ווירקען אין די עפענטליכקייט דורך דעם אנגענומענעם וועג.

באלד אבער איז געקומען דאס ניכטערנע לעבען און האט אן ענדע געמאכט צו אלע פערזענליכע און אינדיווידועלע „איינפלוסען“. אויע־רבאך האט געהאט גליק אין ליעבע, און מיט זיין שעהן דעקלאמי־רען און מיט זיין פאעטישעם אויסזעהן האט ער געפאנגען דאס הארץ פון איינע פון די שעהנסטע מיידלעך אין דעם קרייז, וואו ער האט פערקעהרט, נאך וועלכע פיעלע האבען זיך געיאגט. אויערבאך איז ווירקליך געווען גליקליך. ער האט געפונען אן אויסדרוק פאר זיין קינסטלערישע נשמה אין דער ליעבע, נור די ליעבע האט אבער באלד געבראכט פרוכט און פליכטען, און וואס מעהר פרוכט זי האט גע־בראכט, אלץ גרעסער זיינען די פליכטען געווארען, און אויערבאך איז באלד פערפאלען געווארען אין זיין לאנגווייליגע טאג־טעגליכע

בעשעפטיגונג, פון וועלכע ער האט געצויגען זיין חיונה. אין די טרו־קענע ציפערען פון זיין בוכהאלטעריע וועגען גראמאפאנען איז באלד פערטריקענט געווארען זיין גאנצער פאעטישער שוואונג, און עס איז גאר ניט איבערגעבליבען פון די גוטע אלטע צייט. נור א געוויסער שניט אין זיין קליידונג, אין זיינע לאנגע האר און אויסזעהן, וואס זיינען געווען דער איינציגער אויסדרוק פון זיין קינסטלערישער און פאעטישער פערזענליכקייט.

דאס לעבען איז איהם באלד געווארען לאנגווייליג און אונאינ־טערעסאנט. ער האט זיך וויניגער שוין אבגעגעבען מיט דעם שטו־דירען פון זיין קינסטלערישע פערזענליכקייט. ער האט קיין צייט ניט געהאט דערצו. ער איז אפילו געווארען גלייכגילטיג צו זיין פרוי. ער האט געוואוסט, אז מענשען האלטען, אז זיין פרוי איז א שעהנע, אבער ער האט דאס נים געזעהן. ער האט אין איהר מעהר קיין אינטערעס ניט געפונען, און ביסלעכווייז איז אויך די ליעבע אויסגעלאשען גע־ווארען ביי איהם. די ציפערען וועגען די גראמאפאנען האבען אלצ־דינג אין זיך ארומגענומען. ער האט זיין פרוי ניט געזעהן און נים פערשטאנען דעם אינטערעס וואס זי רופט ארויס. ביסלעכווייז איז ביי איהם אויסגעלאשען געווארען דער אינטערעס צום לעבען, צו זיין קינסטלערישע פערזענליכקייט, צו שעהנקייט, צו פאעזיע און קונסט מיט וועלכע ער האט זיך אזוי אינטערעסירט און ער איז געווארען א קליינטשיגער, קליינמשינער אינסטרומענט, וואס ווערט בענוצט צו האלטען בוכהאלטריע איבער גראמאפאנען, און דער אינסטרומענט ווערט אויפגעהאלטען דורך צוויי, דריי מאל אין טאג שפייזונג און דורך רוהען א געוויסע צייט פון מעת־לעת, ווי הונדערטער טויזענדער זיין גלייכענס, ווי מיר אלע...

די אבגעלאזענקייט און דאס גלייכגילטיגקייט צום לעבען האט באלד געווירקט אויף די בעציהונג פון זיין פרוי צו איהם. אויער־

באד׳ס פרוי, וועלכע איז ווירקליך געווען א שעהנע, און געוואוסט דערפון מעהר וויפיעל זי האט געדארפט, האט פון זיך געהאלטען פיעל. זי האט חתונה געהאט פאר דעם יונגען מאן, ווייל ער איז געווען דער אינטערעסאנטסטער פון דעם גאנצען קרייז פון איהרע בעקאנטע, און ער האט זי בעגייסטערט מיט זיין קינסטלערישען שוואונג. אבער קוים איז זיין בעגייסטערונג אויסגעלאשען געווארען און זיין ליעבע איז געווארען א שווערע, לאנגווייליגע טאג־טעגליכע פליכט פאר זיין ווייב און קינד, איז זי אויך געווארען גלייכגילטיג צו איהם. מאן און ווייב האבען געלעבט א טרויעריגעס, לאנגווייליגעס לעבען, א לעבען פון געוואהנהייט און פליכט, ווי הונדערטער טויזענדער זייער גלייכען — ווי מיר אלע...

אמאל אין א פארנאכט, אין פריהען פריהלינג, איז אויערבאך אהיים געקומען פון דער ארבייט, א מיעדער ווי געוועהנליך, האט זיך איהם געדאכט, אז דער קליינער „פארלאר“ איז פול מיט אן אראמאט פון ציגארען־רויך. ער האט שוין געוואלט פרעגען די פרוי, אויב עס איז ווער געווען ביי זיי, האט ער זיך אבער צוריקגעהאלטען און גענו־מען בעטראכטען די פרוי אין געהיים. און איהם האט זיך געדאכט, אז א פערדעכטיגע רויטליכקייט בליהט אויף די באקען פון זיין פרוי. איהר ווייסער, פולער האלז, וועלכער קוקט ארוים פון ווייט־אויסגע־שניטענעם רעפארם קלייד, האט זיך איהם געדאכט איז ווארעם, און איהר לייב טיעף, טיעף אונטער׳ן קלייד מוז זיין ווארעם און אויפגע־ברויזט. ער האט שוין געזעהן ווי איהרע זיידענע געפאלדעטע האאר זיינען צוזאמענגעפרעסט אויף איהרע שלייפען, ווי ארעמס אין ליעבע וואלטען זיי צוזאמענגעפרעסט. ער האט שוין בעמערקט, ווי א נער־ווען צוקונג געהט דורך די גאנצע הויכע געשטאלט פון זיין פרוי, ווען זי בעוועגט זיך. איהם האט זיך געדאכט, אז זיי מיידט אוים זיין

בליק, אז זי רעדט אוננאטירליך, אז איהרע הענט ציטערען דערלאנגענ־דיג איהם עסען. און איהר פרעהען זיך מיט איהם, און איהר לאכען. אלעס איז אוננאטירליך און געמאכט.

אויערבאך איז געווארען אז אויפגערעגטער. ער האט זיך אבער קאנטראלירט. ער האט זי גאר ניט געפרעגט, אויסגעמיעדען צו רע־דען צו איהר. ער איז צוגעגאנגען צום שפיעגעל און גענומען זיך בע־טראכטען. איהם האט זיך אויסגעוויזען, אז ער איז אלט געווארען דורך די לעצטע פאאר יאהר, זיינע אויגען און מויל זיינען אריינגע־שטריקט געווארען אין א נעץ פון קנייטשען, וועלכע האבען זיך בע־וועבט אין די ווינקעלעך פון זיין פנים. זיינע האאר זיינען נאך גע־דיכט און שטארק, דאך בעווייזען זיך שוין אין זיי זילבערנע פעדעם. ער האט זיך גענומען פערגלייכען מיט זיינע פאטאגראפיען, וואס זיי־נען געהאנגען ארום די ווענד פון פארלאר. די פאטאגראפיען זיינען געווען פיעל און האבען פארגעשטעלט אויערבאך'ן אין פערשיעדענע פאזען, ווי א קינסטלער בעדארף אויסזעהן. אמאל מעלאנכאליש, אמאל פאעטיש שמייכלענדיג, אמאל דעם קאפ אויף דער האנד פערטראכט. האלטענדיג די פעדער אין דער צווייטער האנד, נור איינע איז דארט געווען, וואס ס'האט זי גענומען א פריינד, אויך א קינסטלער א פא־טאגראפיסט, וועלכע האט פארגעשטעלט אויערבאך'ן אלץ פאעט אין א ווייך העמד אהן א קראגען, מיט'ן אפענעם האלז און צולאזענע האאר. די פאטאגראפיע איז געהאנגען אין מיטען וואנד און איז געווען בע־פוצט מיט צוויי רויטע בענדער פון א בוקעט מיט בלומען, וואס אויער־באך האט אמאל בעקומען פון די פריינד זיינע און מיט פער־טריקענטע בלעטער פון א לארבער־קראנץ. די פאטאגראפיע האט גע־ציינט אויערבאך'ן אין זיין גאנצער גלאריע. שוין זעהר לאנג האט אויערבאך ניט געקוקט אויף איהר. ער האט זי גאר ניט געזעהן. היינט האט ער זיך אבגעשטעלט נעבען איהר און גענומען זי גוט בע־טראכטען, און נעצויגען א פאראלעל צו דעם, וואס ער איז אמאל גע־ווען, וואס ער האט אמאל געזאלט זיין, און וואס ער איז היינט, — און א איידעלע טרויעריגקייט האט ארומגענומען אויערבאך'ן. ער האט זיך דערמאנט אין זיינע קינסטלערישע אמביציעס און איז טרויעריג געווארען.

אין ז'ער שטיל, פערטראכט און טרויעריג האט ער געגעסען זיין

אבענד־ברויט. — נאכ'ן אבענד־ברויט האט זיך אויערבאך אבגעוואַ־שען, ראזירט אין אנגעטאן א ווייכען קראגען, אויסגעזוכט זיין ברייטען „פאציישען“ קראוואט וועלכען ער האט שוין ניט בענוצט צייט יאהרען.

— קום, ראזע, לאמיר ארויסגעהן אין פארק שפאציערען — די קנאספען בליהען אויף די ביימער, האט אויערבאך בעטאנט דאס ווארט „קנאספען“ ווי ער וואלט א ליעד דעקלאמירט, מעלאנכאליש, פערגלאצענדיג די אויגען.

— די קינדער שלאפען נאך ניט, איך בעדארף די קינדער לעגען — האט ראזע אבגעענטפערט, וואס האט זיך געדאכט אויערבאך'ן, אז זי מיידט אוים זיין בליק דערביי.

— קינדער, שטענדיג זאגסט דו מיר קינדער, לאז די מוטער לע־גען די קינדער שלאפען — קום, ראזע, די קנאספען בליהען, האט אוי־ערבאך געזאגט ווי אין א וויינענדיגען טאן.

ראזע האט געקוקט אויף איהר מאן א פערוואונדערטע, אז אנ־דערס מאל, אז אויערבאך קומט אהיים פון דער ארבייט, ענדיגט ער נאך ניט אבצועסען און ער נעהמט דעם „פייפער“ און קריכט אין בעט אריין, טייל מאל, אז עס קומט אריין דער שכן, שפיעלט ער מיט איהם א קערטעל פון בעט ארויס. זי מוז איהם דערלאנגען אין בעט אריין א ווארעמע גלאז טהעע. אמאל געהט ער אויך אין מואווינג פיקטשורס. זעהר זעלטען ראזירט ער זיך אין אבענד — וואס איז עס היינט מיט איהם געווארען?

זי האט אריינגעווארפען אויף זיך דעם דזשעקעט און איז ארוים מיט איהם אין גאס.

זיי האבען געוואוינט אין די בראנקס ניט ווייט פון פארק. עס איז שוין טאקע געווען א פריהער פריהלינג, א מילדער ווארימער ווינ־טעל — נור די גאסען זיינען געווען שמוציג, פון צו־פייכטען שנעע — איז אין פארק, פון וועלכען זיי האבען ניט ווייט געוואוינט, געווען פייכט און טונקעל. אויערבאך וואלט אין איהם אז אנדערש מאל ניט אריינגעגאנגען, איבערהויפט האט ער פיינד געהאט צו געהען. יעצט איז ער געגאנגען שווייגענדיג נעבען זיין פרוי, פערטראכט. אז זיי זיי־

נעו אריינגעקומען אין פארק אריין, האט אויערבאך אנגעהויבען צו פאעטיזירען:

— דו הערסט די פויגלען, אד, זיי זיינען שוין צוריק געקומען די פויגלען פון די ווייטע לענדער, און ברייננען מיט זייער ליעד פון די ווארעמע לענדער.

ראזע האט זיך צוגעהערט, זי האט ניט געהערט ניט די פויגלען און ניט זייער ליעד פון די ווארעמע לענדער. אין פארק איז פייכט פון דעם צולאזענעם שנעע און זיי האבען געטראטען אין דער בלאטע.

— דו פיהלסט, ראזע, דעם געשמאק פון די קנאספען, דו פיהלסט ווי זיי בליהען. דו פיהלסט די פריהלינגס־קנאספען?

ראזע האט געריכט, עס קען זיין אז די קנאספען האבען גע־בליהט, נור אין דער פינסטערער נאכט האט מען זיי ניט געזעהען. און געפיהלט האט מען זיי אויך ניט. נור ראזע האט געשוויגען און ניט פערשטאנען די ענדערונג, וואס איז געווארען מיט איהר מאן.

— איך וועל שרייבען א ליעד פון די קנאספען, ווייסט, ראזע, דעם פריהלינג פיהלט מען נור ביי־נאכט, ווען אלע שלאפען. יעצט אין דער פינסטער פיהל איך מעהר די קנאספען ווי ביי־טאג — איך וועל עס בעזינגען אין א ליעד, ראזע.

אז זיי זיינען אהיים געקומען צוריק אין זייער וואהנונג, זיינען שוין די קינדער געשלאפען, איהר אלטע מוטער, וועלכע איז איבער־געבליעבען מיט די קינדער, איז אויך שוין געשלאפען און אויערבאך האט אריינגעפיהרט זיין פרוי אין פארלאר.

— זעץ זיך ראזע.

— איך וויל אריינגעהען זעהן וואס די קינדער טוען.

— איך בעט דיך, זעץ דיך דא, אט א אהער, קוק אין א זייט. איך וויל דיך בעטראכטען פון דער זייט, ווי דאס ליכט פאלט אויף דיין פנים — איך בעט דיך, ראזע.

ראזע האט ווירקליך ניט געוואוסט וואס מיט איהר מאן איז גע־

שעהען. — אזוי פלעגט ער זיך פיהרען אמאל אין די ערשטע צייטען נאך דער חתונה. דאן האט ער ליעב געהאט צו בעטראכטען זי, צו זי־צען מיט איהר אליין — און צו פרעהען זיך מיט איהר — צייט יאהרען זיינען זיי שויןביידע ניט געזעסען אין פארלאר אליין. צייט יאהרען שוין האט ער נישט באמערקט ווי זי טוט זיך אן, ווי זי זעהט אויס.

— וואס איז עס דאס געווארען היינט מעהר מיט איהם ווי אן אנדערס מאל? נור געזעהען, אז ער איז אויפגערעגט, האט זי איהם נאכגעגעבען — און זיך אוועקגעזעצט אין דער שיין פון די ליכט, וואס איז געפאלען אויף איהר פראפיל.

— ראזע, האסט מיך אויפגעהערט צו ליעבען! איך ווייס, איך בין אויסגעלאשען — א פערלארענער שטערען — און דו ביזט א זון.— די זון אין איהר הערליכעם ליכט.

— וואס פאלט דיר איין!

— איך ווייס, ראזע, נור פערלאז מיך ניט, ראזע, פערלאז מיך ניט — בעלייכט מיט דיינע שטראהלען, זון, דעם אויסגעלאשענעם שטערען — פיעלייכט וועט דער שטערען ווידער אנהויבען צו שיינען.

— וואס טוט זיך מיט דיר, וואס?

— ראזע, קוק מיר אין די אויגען אריין. איך וויל זעהען דיינע שעהנע גרויסע אויגען. א, ווי שעהן זיי זיינען. ראזע, איך האב מורא פאר דיר, אזוי שעהן ביסט דו. — איך בין דיך ניט ווערט, ראזע. — ווער בין איך, אז איך זאל דיך בעזיצען, א אויסגעלאשענער שטערען, א טרויעריגער בוך־האלטער, אמאל איז אנדערש געוועזן, אמאל, ראזע, און איבערבאך איז צוגעגאנגען צו דער וואנד וואו עס איז געהאנגען זיין פאטאגראפיע אין „גלארי", איינגעגראבען אין איהר זיין געזיכט און געוויינט.

— וואס טוט זיך מיט דיר, דוד, וואס איז? איז ראזע ערשראקען געווארען?

— נור מיין ניט, ראזע, אז איך בין שוין א פערפאלענער מענש,

איך האב זיך נור פערגעסען, אויף איין מאמענט פערגעסען, פערטרונקען געווארען אין די ציפערען פון די גראמאפאנען, ווי דאס וואלט געווען פאר מיר תכלית, א צוועק. — ניין, ראזע, יעצט זעה איך די גראמאפאנען זיינען דאך נור א מיטעל א לעבען צו מאכען, אויפצוהאלטען דעם זינדיגען קערפער — אבער דאס לעבען, דאס גרויסע לעבען — דאס איז דאך דער צוועק, יעצט האב איך עס, ראזע, וועסט זעהען, איך וועל צוריק אנהויבען לעבען, — צו דיכטען. מיין נשמה וועקט זיך אין מיר, וועסט זעהען, ראזע, וואס איך וועל שאפען, איך וועל די וועלט ערשטוינען, וועסט זעהען — ראזע, וועסט זעהען.

— געוויס, דוד, געוויס, איך האב דאך קיינמאל ניט געצווייפעלט אז דו וועסט צו עפעס קומען, — האסט דאך א גרויסע פאעטישע נשמה, דוד.

— און דו ביסט אזוי שעהן, ראזע. פון וואנען ביסט דו אזוי שעהן געווארען? — גאט, איך האב דאך דיך קיינמאל ניט געזעהען אזוי מאראליש־גייסטליך, ווי פון א צויבער־וועלט וואלסט דו געקומען, און דיין שעהנער שטאלצער האלז, ווי דער האלז פון א פרייען שטאלצען הירש אין וואלד, זעץ זיך אוועק דא, ראזע, איך וויל זעהען ווי דאס ליכט פאלט אויף דיינע האר, ווארט, ראזע, איך וויל דיך אנטאן ווי א געטין, זיץ, ראזע, איך וועל ווארפען אויף דיר א טאגע, א רוימישע טאגע, דו ביסט די מוזע, דו ביסט די מוזע פון קונסט, פון פאעזי, דו קענסט בעגייסטערן, ראזע — דו קענסט בעגייסטערן. זאג מיר, ווער איז ער? א קינסטלער, א מוזיקער, א מאהלער — דו בעגייסטערסט איהם, וואו זיינען מיינע אויגען געווען, איך אויסגעלאשענער שטערן.

— ווער, וואס רעדסט דו?

— גאר ניט, גאר ניט, איך וויל גאר ניט פרעגען, איך וויל נישט וויסען — איך בין דיך ניט ווערט געווען — איך בין דיך ניט ווערט. דו ביסט א געטין, די געטין פון שעהנהייט. און אויערבאך איז נעפאלען צו די פיס פון זיין פרוי און האט געהאלזט איהרע פיס.

— דו שעהנע געטין מיינע.

— אבער וואס רעדסט דו? וואס טוט זיך מיט דיר? ווער איז

דאַ געוועז? — און אַ רויטער בלוט־בלום האָט אויפגעבליהט אויף די לענגליך רוהענדע באַקען פון זיין פרוי.

— איך וויל ניט וויסען, איך בין דאָך ניט ווערט געוועזן — נור עס וועט אַנדערש ווערען, יעצט זעה איך, איך ווער ווידער געבוירען אין די ליעבע צו דיר — די ליעבע הויבט מיך ווידער אויף — דו שעהנע געטין מיינע.

און אויערבאַך האָט די נאַכט ווידער געקושט זיין פרוי מיט אַ טיפע ליידענשאַפט, וואָס ער האָט עס שוין ניט געטאָן צייט די ערשטע צייט נאָך זייער חתונה.

און ווירקליך איז געשעהן אַ ענדערונג אין אויערבאַך'ס לעבען. די גראַמאַפאָנען זיינען ווירקליך נור געוואָרען אַ מיטעל אויפצוהאַלטען דאָס לעבען, און זיינע קינסטלערישע אַמביציעס זיין צוועק. אויערבאַך האָט ווידער אָנגעהויבען צו דיכטען, און פאַרגעלעזען זיין דיכטונג אין דעם קרייז פון זיינע בעקאַנטע. אויערבאַך האָט ווידער געטראָגען ווייכע אויסגעשניטענע קראַגענס מיט גרויסע ברייטע קינסטלערישע קראַוואַטען, געלאָזט נעהמען פון זיך קינסטלערישע פאָטאָגראַפיען אין פאָעטישע פאָזען. אויערבאַך האָט ווידער געלעבט אין פאָעזי און ליעבע. אָפטמאָל פאַר'ן לעצטען גראָשען בלומען געקויפט און געבראַכט דער פרוי אַהיים. אין די אָבענדען האָט ער דער פרוי אָנגעטאָן אין טאָגעס, פערשטעלט זי פאַר די געטין, פאַר די מוזע און געלאָזט זי בעשיינען מיט דעם ליכט אויף איהרע האָר, אין די נעכט האָבען זיי זיך געקושט מיט די טיפע ליידענשאַפט — פון יונגע פערליעבטע.

די בעקאַנטע האָבען ניט געוואוסט די אורזאַכע פון די ענדערונג וואָס איז געוואָרען מיט אויערבאַר'ען, — אין זייער קרייז האָבען זיך

אנגעהויבען צו בעווייזען נייע יונגע מענשען, וועלכע האבען זיך איני־
טערעסירט מיט שעהנהייט, מיט קונסט. — אויערבאך האט פארגע־
לעזען זיין פאעזי — און עס איז אזוי געבליבען אז דער קרייז זאל
פערצנשטאלטען א ליטעראַרישע אונטערנעהמונג וואו אויערבאך זאל
צום ערשטען מאל אויפטרעטען אין די ווירקליכקייט פאר'ן פובליקום.
און מען האט געזאמעלט געלד, צו געבען א אמאטארען פארשטעלונג
פון א שטיק אין וועלכע די מאדאם אויערבאך האט געזאלט שפיעלען
א באדייטענדע ראלע.

אזוי האט יענער אונבעקאנטער אנגעווארימט מיט זיין פערבאר־
גענע ליעבע א שטארבענדען ווארצעל, און בעלויכטען מיט זיין פער־
בארגענעם ליכט א „אויסגעלאשענעם שטערן"...

צענטראל יידישע ביבליאטעק
און פרעסע ארכיוו

אין א געוויסער צייט ארום איז אויערבאך ווידער פערטריבען גע־
ווארען צווישען די ציפערען פון די גראמאפאנען מיט וועלכע ער איז
געווען בעשעפטיגט טאג איין טאג אויס אזוי לאנג ווי די זון איז גע־
שטאנען איבער'ן הימעל — און דער צוועק פון דעם לעבען, די שעהנ־
הייטען פון די קונסט און פאעזי זיינען ווידער אויסגעלאשען געווא־
רען. די ליעבע צום ווייב האט זיך פערוואנדעלט ווי פריהער אין א
פליכט, אין א אונאנגענעהמע פליכט. אין שטוב ביי אויערבאך'ען
איז ווידער געווארען דאס טרויעריגע לעבען פון די צוויי פארטייען.
איין פארטיי די פרוי מיט די קינדער און די צווייטע פארטיי דער
מאן. אין די פליכט ווערט פערפאלען יעדעס געפיהל פון ליעבע, פון
לעבען, פון שעהנהייט — און דאס לעבען ווערט פערוואנדעלט אין
א אונאנגענעהמען חוב — וועלכעס מען צאהלט אב טאג טעגליך אזוי
לאנג ווי די זון שטעהט איבער'ן הימעל — פאר דאס ניט פערשטענד־
ליכע זיין. אויערבאך'ס געפיהל צו דער ווייב איז אויסגעלאשען גע־
ווארען. ער טוט זי שוין ניט אן ביינאכט אין טאנעם און קניעט שוין

נים פאר איהר. די געטין פון דער מוזע איז אין די אבענרען פערנומען מיט די קינדער וואשען...

נור א ערינערונג איז איבערגעבליבען פון יענע צייט און אויער־באר קלערט דעריבער זעהר אפט — וואס איז עס געווען?

עס דאכט זיך איהם אויס אז עס איז נור געווען אן איינגערעד־ניש. גאר ניט איז געווען, קיין „אראמאט פון ציגארען רויך“, און „קיין צוזאמענגעפרעסטע האר אין ארימס פון ליעבע“ — עס איז געווען זיין פאנטאזיע, און ער ווייסט ניט, אבער ער איז צופרידען דערפון וואס אי נור געווען פאנטאזיע. צו וואלט ער ניט געוואלט, אז עס זאל זיין ווירקליכקייט — און אפטמאל דאכט זיך איהם, אז ער בענקט נאך יענעם אונבעקאנטען וואס זאל קומען און ווידער אנציני־דען דעם „אויסגעלאשענעם שטערן“.

ער דערשרעקט זיך פאר דעם געדאנק און אפטמאל שטעהט ער צו צו דער פרוי מיט אונפערשטענדליכע פראגען:

— ראזע, זאג מיר, איז עפעס געווען דיענסמאל?

— וואס מיינסטו, וואס?

— דו ווייסט, וואס איך מיין, דענסמאל אין פריהלינג, איך בין אהיים געקומען — ביסט דו געווען אזוי אויפגערעגט — זאג מיר, זאג מיר אפען — מיר זיינען פרייע מענשען, מיר זיינען קינסטלער, ווער איז ער געווען?

— וואס מיינסטו, וואס? וואס רעדסטו? איך פערשטעהט דיך ניט.

— דו פערשטעהסט מיך, דו ווייסט וואס איך מיין. זאג מיר, וואס איז געווען דענסמאל — פערטרויע מיר ווי א שוועסטער א ברו־דער, פערטרויע מיר, אלעס זאג מיר, אלעס — ראזע.

ראזעס בעזארגטע געזיכט ווערט בעלעבט און פערשעהמט, איהם דאכט זיך, אז זי לאזט אראב די אויגען צו דער ערד, איהם דאכט זיך, אז איהר איינגעפאלענער האלז ווערט ווידער אויסגעצויגען שטאלץ און שטארק ווי דער האלז „פון דעם פרייען הירש אין וואלד“ — און

ער ווערט וואָרעם דער האַלז, ווי אויסגעצערטעלט אין ליעבע אָרעמס — און איהר גאַנצער קערפּער ווערט שטאַרק אָנגעצויגען ווי אַ שטאַר־קער בויגען אין גבור׳ס האַנד, און אַ חן׳דיגער זיידענער צניעות׳דיגער גלאַנץ פאַלט אויף איהר צוזאַמענגעפּרעסטע האָר און עס פאַלט אַראָב פון איהרע רונדיגע פּלייצעס די פליכטען פון פרוי און פון מוטער און זי ווערט די שטאָלצע, די שעהנע געטין, די „מוזע" און ער פאַלט צו איהרע פיס אין ענטציקונג...

— אָבער וואָס רעדסטו, וואָס? איך ווייס ניט וואָס דו ווילסט? וואָס מיינסטו, זואָס? שטאַמלען איהרע ליפּען.

אויערבאַך הערט ניט וואָס ראָזע רעדט, זיין פאַנטאַזיע צושפּיעלט זיך ביי איהם, ער זעהט נור ווי עס וועקט זיך צוריק אויף די ליעבע אין איהר — און פון איהר שפּראָצט זי צוריק אויף אין זיין האַרץ און ער ווערט בעליעבט און איז שעהן.

און ווער איז ער, דער פּרעמדער? אָפטמאָל האָט אויערבאַך גע־קלערט וועגען איהם אין די טרויעריגע צייט ווען ער איז פערנומען מיט די גראַמאַפאָנען — דער פּרעמדער האָט אַרויסגערופען אין איהם ענערגיע, מוט און ווילען צו לעבען, ליעבע צו זיין פרוי און געוועקט אין איהם אַמביציעס.

אָפטמאָל ווען ער איז געזעסען ביי דער אַרבייט — און ער האָט זיך דערמאָנט אַן פּרעמדען — האָט ער אויפגעברויזט, ער האָט אי־בערגעלאָזט די אַרבייט און איז אַרוים אויף דער גאַס, עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דער פּרעמדער איז יעצט ביי זיין פרוי און ער פּרעסט איהרע זיידענע האָר אויף איהרע שלייפען אין זיינע אָרימס פון ליעבע — עס האָט איהם ערציטערט און אויפגעקאָכט — ער איז געקומען אַהיים צולויפען ווי אַ משוגענער, און געזוכט שפּורען — וואָלט ער איהם געטראָפען דעם פּרעמדען, וואָלט ער איהם געכאַפּט ביים האַלז, געשטיקט איהם. ער וואָלט איהם דערשטיקט. נור אַז

ער איז אהיים געקומען און געפונען זיין שטוב ווי תמיד, און זיין פרוי אנשטאט אין פרעמדענס אריים — פערנומען מיט די הויז זאַכען, מיט די קיך, און מיט די קינדער — האט ער ניט געוואוסט צו ער איז אינערליך ביי זיך צופרידען דערפון, וואס עס איז גאר ניט געווען, נור בלויז זיין פאנטאזיע — עפעס אינעווייניג אין הארץ האט ער געהאט א בענקשאפט נאך דעם פרעמדען און דאכט זיך, ער וואלט געוואלט אז עס זאל זיין ווי ער האט זיך פארגעשטעלט אין דער פאנטאזיע.

דער פרעמדער איז געווארען א טייל פון זיין לעבען — און עס האט זיך איהם געדאכט, אז דער פרעמדער שפראצט אריין ליעבע אין איהם, נייע בעגייסטערונג און נייע קוואלען פון לעבען — און זיין געפיהל צום פרעמדען איז געווען אז אויסגעמישטעם.

ער האט ניט געוואוסט צי ער האט איהם פיינד, צי ליעב, דאכט זיךביידע זאכען צוזאמען — ער איז אייפערזיכטיג אויפ'ן פרעמדען, און וואלט ער איהם דערטאפט, געווים, געוויס וואלט ער איהם דערשטיקט, דאך אין אבענד, אז ער איז אהיים געקומען האט ער געזוכט שפורען פון יענעם וועזען, פון דער ליעבע פון דעם אונבעקאנטען אויפ'ן ווייבס האר... און אויערבאך'ן האט זיך געדאכט, אז ער איז פערבונדען מיט דעם פרעמדען דורך א אונזעהבארע קראפט — דורך ליעבע — אז ביידע זיינען זיי ווי זייערע ווארצלען וואלטען זיך צוזאמענגעטראפען טיעף אין דער ערד, און האבען זיך צוזאמענגעוואקסען און ציהען לעבען איינער פון אנדערען — און אפטמאל האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז עס איז גאר ניט דא קיין פרעמדער, נור אלע, מיר אלע זיינען טיעף איינגעפלאנצט אין די ערד. — נור די ליעבע איז אונזערע ערד — מיר האבען געלאזט אונזערע ווארצלען אין די ליעבע — מיר אלע זיינען קינדער פון ליעבע, בוימער וואס וואקסען אויף א ערד פון ליעבע און בעגעגענען זיך די ווארצלען און פלאנצען זיך איין איינער אין אנדערען, מיר טרינקען איינער פון צווייטען די קראפט

פון לעבען. מיר אלע קינדער פון די ערד זיינען קינדער פון דער ליעבע — מיר אלע זיינען איינער מיט'ן אנדערען צונויפגעוואקסען און איינגעפלאנצט דורך די גרויסע מוטער ליעבע — — —

א פערשוואונדענער מאן.

(ערצעהלונג).

אין די גאלעריע פון די פערשוואונדענע מענער איז געווען אנ־געגעבען זיין בילד, א סימפאטיש־אינטעליגענט געזיכט פון א אידישען ארבייטער, דארונטער איז געווען צוגעשריעבען: „פנחס גאלדמאן, קומט פון שטעדטעל קאלושין, אין פוילען, אכט יאהר אין לאנד, פיער יאהר פערהייראט, איבערגעלאזט א ווייב מיט צוויי קינדערלאך, וועלכע געהן אוים פאר א שטיקעל ברויט. ווער עס ווייסט פון איהם דער זאל צו וויסען געבען". דאס געזיכט פון דעם געזוכטען מאן איז מיר פארגעקומען בעקאנט, און איך האב זיך אויף דעם בילד מעהר אב־געשטעלט ווי אויף די אנדערע. איך האב מיך ניט געקענט דערמאהנען וואו איך האב דעם יונגענמאן בעגעגענט. נאר מיך האט זעהר פער־וואונדערט, וואס דער יונגערמאן, וואס האט אזא בלייך, ליידענד געזיכט, מיט גרויסע דערשראקענע אויגען (איך האב עס געדענקט פון פריהער), זאל האבען אזא פערשטיינערט הארץ און איבערלאזען א פרוי מיט צוויי קינדער און ניט זארגען פאר זיי. איך האב איהם באלד פערגעסען. נור איינמאל, אין א פארנאכט, ארויסגעהענדיג פון מיין וואהנונג אויף אן איינזאמען שטעגעל, וואס פיהרט אויסער דער שטאדט ארויס, האב איך בעגעגענט א מענשען געהענדיג איינזאם, אין א זייט, קוקט זיך מיט שרעק אום, אויב מען געהט איהם ניט נאך, און קוקט מיך אן מיט בעטענדע, חשד'יגע אויגען. איך האב איהם באלד דערקענט. איך האב זיך אויף דערמאהנט פון וואנען איך קען איהם. אז דאס איז דער זעלבער יונגערמאן וואס זיין בילד איז געווען אין די גאלעריע פון פערשוואונדענע מענער, וועלכען איך

פלעג צייטענווייז בעגעגענען אויף דעם איינזאמען שפּאַציער, וואס איז וויסט פון מענשען, און וואס ביז איצט האב איך גאר ניט אין בעטראכט גענומען.

און כדי ניט איבערצושרעקען דעם אנטלאפענעם, האב איך איהם דאס מאל ניט מעהר אנגעקוקט ווי אן אנדערס מאל, און איך האב איהם דורכגעלאזט ווי אונבעמערקטערהייט.

אין א פּאאר טעג ארום האב איך ווידער אין די צייטונג געלעזען אן אנאנס פון דער פרוי פון דעם יונגענמאן: „פּנחס, קום אהיים, פאַרוואס ביזטו אוועק פון מיר? דאס קינד וויינט און פרעגט וואו איז פּאַ, און איך וויים איהם ניט וואס צו ענטפערען". איך האב ביי מיר בעשטימט, אז איך וועל דעם יונגענמאן די צייטונג ווייזען מיט דער אנאנס. איך האב די צייטונג צו מיר גענומען און בין ארויסגע־גאנגען אין דער בעשטימטער שטונדע אויף דעם שפּאַציער, וואו איך פלעג איהם בעגעגענען. ער איז געזעסען אויף א שטיין, אין מיטען פעלד, און איז געווען פערטיעפט אין א בוך. איך האב שוין פריהער איינינגע מאל איהם בעגעגענט לעזענדיג, און ס'האט מיך נאך מעהר פערוואונדערט, וואס אן אינטעליגענטער מענש, וועלכער האט די בע־דערפעניש ביכער צו לעזען, קען איבערלאזען א פרוי מיט קינדער און זיך מיט זיי ניט אינטערעסירען. איך האב זיך אונטערגע'גנב'עט הינטער איהם, ער זאל מיך ניט בעמערקען, און געשטעלט זיך הינטער זיינע פּלייצעס און אויסגערופען:

— פּנחס גאלדמאן!

ער האט זיך מיט שרעק אומגעקוקט, בעמערקט מיך, א שמייכעל איז פערגליווערט געווארען אויף זיינע ליפּען און האט געזאגט קאלט, מיט פעראכטונג:

— איהר האט דאך מיר שוין לאנג נאכגעשפּירט. פאַרוואס האט איהר ניט ביז איצט אויף מיר אנגעגעבען? נעהמט מיך, איך בין גרייט.

— איך האב אייך ניט נאכגעשפּירט, און איך בין אויך ניט געקומען אייך צו ארעסטירען, עס איז ניט מיינע ביזנעס. נור איך האב אייך געוואלט ווייזען אן אנאנס וועלכע וועט אייך פעראינטערע־סירען, און וועלכע איהר האט וואהרשיינליך ניט געזעהן.

איך האב ארויסגענומען די צייטונג און איהם געוויזען די אנאנסע פון זיין פרוי.

— שוין געזעהן — האט דער יונגערמאן אבגעשטופט מיט דער האנד — מיין קינד רופט מיך, פרעגט אויף מיר, איך וויים... — און דער שמייכעל איז ניט אראב פון די ליפען.

— וואס, עס איז ניט וואהר?

— יא, עס איז וואהר. מען האט בעצאהלט, האט מען געדרוקט. נור ניט מיין ווייב האט עס געשריעבען און ניט מיין קינד פרעגט נאך אויף מיר.

— עס איז ניט אייער פרוי און אייער קינד?

— אין אמעריקא האט מען ניט קיין ווייב, און מען האט ניט קיינע קינדער — האט דער יונגערמאן אבגעענטפערט קורץ און שארף.

— עס איז דאך אזוי פיעל מענשען...— וויל איך זאגען.

— אזוי פיעל מענשען... איך בעט אייך, — ווענדעט זיך צו מיר דער יונגערמאן, אז איהר ווילט אנווייזען אויף מיר ווייזט אן. עס איז וואהר: איך בין אנטלאפען פון מיין ווייב און קינד. איהר האט עס רעכט צו טהאן אלס אנשטאנדיגער מענש. איך בין א פערברעכער נאכ'ן אמעריקאנעם געזעץ. אז איהר ווילט עס ניט טהאן, טא לאזט מיך צורוה.

דעם טאג האב איך מיט איהם מעהר ניט גערעדט. מיר האבען זיך אבער געטראפען טאג־איין, טאג־אויס. איך האב אויף איהם ניט אנגעוויזען, און ער האט אויפגעהערט מורא צו האבען פאר מיר. מיר פלעגען זיך בעגעגענען ווי גוטע אלטע בעקאנטע און פערפיהרען געשפרעכען וועגען אלעם אין דער וועלט, נור ניט וועגען זיין פרוי מיט די קינדער. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אזוי ווי זיין נעזיכט האט עדות געזאגט אויף איהם, אז ער איז זעהר אן אינטעליגענטער יונגערמאן, א בעלעזענער, און ער האט מיך נאך מעהר פעראינטערעסירט. און איינמאל ווען איך האב אין די צייטונג ווידער געלעזען א הארץ־רייסענדע אנאנסע וועגען די קריטישע לאגע פון זיין פרוי מיט איהרע קינדער, האב איך בעשלאסען צו פערפיהרען מיט איהם א געשפרעך און, ווי ווייט מעגליך מיט גוטען צו ווירקען אויף איהם, אז ער זאל צוריקגעהן צו זיין פאמיליע און ווידער זיך איינשפאנען

אין דעם כאמוט אריין שלעפען דעם יאך פון לעבען, וואס ער האט אזוי עקשנות'דיג פון זיך אבגעווארפען.

דאס מאל, אז איך האב איהם געוויזען די צייטונג מיט דער טרויעריגער אנאנסע איז ער ניט אזוי אויפגעבראכט געווארען ווי פריהער. עס האט זיך בעמערקט אין איהם שוין לעננסט א פערלאנג אויסצורעדען זיך פאר מיר. ער האט די אנאנסע דורכגעלעזען מיט הארץ־קלאפען איז רויט געווארען, דערנאך בלייך, פערשטעלט זיך די אויגען מיט די הענד און אן א זייט פערבויגען דעם קאפ.

איך האב זיך אבגערערעהט פון איהם כדי איך זאל איהם ניט שטערען.

פלוצים האט ער אויסגעדרעהט זיין קאפ צו מיר, און מאכט צו מיר אזוי:

— איהר מיינט דאך אוודאי, אז איך האב אזא פערשטיינערט הארץ, וואס מיך ארט ניט מיינע קינדער'ס געוויין?

— ניין, אזוי מיין איך ניט. געווים האט זיך געטראפען מיט אייך אדער מיט אייער פאמיליע אן אויסערגעוועהנליכע פאסירונג, וואס האט אייער הארץ אזוי פערשטיינערט.

— איהר מיינט א טראגעדיע, א דריטע פערזאן אריינגעמישט זיך. מיין פרוי אדער איך אונגעטריי געווארען?

— יא, — שאקעל איך מיט'ן קאפ.

— ניין, ניט פון די אלע זאכען. קיין אויסערגעוועהנליכע פאסירונג האט זיך אין מיין פאמיליע ניט געטראפען. דאס וואס איז געשעהן צווישען מיר און מיין פרוי געשעהט ביי ניינציג פראצענט פון די פארלאך וואס האבען חתונה. נור אנדערע האבען אפשר קיין צייט ניט אדער ווילען זיך אליין ניט אבגעבען דין וחשבון פון זייער לעבען. איך האב געוואגט אריינצוקוקען אין דעם לעבען פון היינטיגען אידישען ארבייטער ביי אונז אין אמעריקא, און איך גלויב, ווען אנ־דערע װאלטען דאס געטהאן װאלטען זיי געהאנדעלט אזוי ווי איך.

— וואס איז געשעהן?

— גאר ניט איז געשעהן. נור בעטראכט גוט מיין לעבען, ניט מיין לעבען אין שאפ ביי דער ארבייט—דאס איז א זאך פאר זיך—נור מיין פריוואט־לעבען, ביי מיר אין דער פאמיליע, ווען איך קום שוין אהיים פון דער ארבייט. דאס איז דאך די גאנצע בעצאהלונג פאר דעם

גאנצען טאג שווערען יאך. בעטראכט עס גוט. בעטראכט מיין לע־בען און מיין פאטער'ס פאמיליען־לעבען און איהר וועט פערשטעהען.

— איך האב חתונה געהאט, — הויבט אן דער יונגערמאן, מיט א טרויעריגען, ניעדערגעשלאגענעם טאן — ווי אלע אנדערע היינטיגע יונגע לייט, אויס ליעבע. מיין פאטער אין קליינעם שטעדטעל, דארט אין דער היים האט ניט חתונה געהאט אויס ליעבע. איך געדענק ווי מיין מאמע א קראנקע, וועלכע איז אבגעלעגען איהר גאנצען לעבען אין בעט, פלעגט צייטענווייז לאכען אויס מיין טאטען, ווען ער איז אהיים געקומען פון מארק א מיעדער שלעפענדיג די זעק מיט ווייץ: „ער האט זיך דאך געדונגען מיט'ן טאטען וועגען נדן. ער האט געקריגען נדן מיינע קראנקע פיס — א שעהנעם נדן, וואס?“ מיין פאטער האט ניט געקענט מיין מאמען פאר דער חתונה, זיי האבען חתונה געהאט, ווי מען פלעגט חתונה האבען ביי אידען אין קליינע שטעדטלאך — ווייל טאטע־מאמע האבען זיך אויסגעגליכען צווישען זיך אין נדן. א שעה פאר דער חופה האט מיין זיידע געוואלט אהיים שלעפען דעם חתן מיין טאטען, דערפאר, וואס צום נדן, וועלכען מיין מאמע'ס פאטער האט צוגעזאגט האט געפעהלט צוואנציג רובעל. פאר די צוואנציג רובעל האט מען געוואלט בעם שידוך אבלאזען און איך וואלט גאר ניט געווען געקומען אויף דער וועלט — אלץ צוליעב צוואנציג רובעל. דאכט זיך, וואס קען זיין פאר א לעבען צווישען א פאאר פאלק, וואס האט זיך קיינמאל ניט געהאט געקענט, נור האבען חתונה געהאט ווייל מיין זיידע, מאן מאמע'ס פאטער האט צוגעלעגט די צוואנציג רובעל צום נדן? וואס פאר א צוזאמענלעבען, וואס פאר א בשותפות'דיגעם קען זיין צווישען אזעלכע צוויי מענשען? און דאך—

א וואך נאך מיין טאטע־מאמע'ס חתונה האט זיך ארויסגעוויזען, אז דאס ווייבעל איז א קראנקע — מען האט מיין טאטען אבגענארט. מיין מאמע איז איהר גאנץ לעבען אבגעלעגען אין בעט. מיין זיידע, מיין פאטער'ס פאטער איז געקומען צו פאהרען, פרובירט ווירקען אויף מיין טאטען, אז ער זאל זיך גט'ן, ווייל מען האט איהם אבגענארט. מיין פאטער האט אבער געענטפערט, אז נאך דער חתונה איז עס שוין זיין מזל, זיין גורל. און ניט נור האט מיין פאטער געדולדיג געטראגען זיין גורל, ניט נור איז מיין פאטער געטריי געבליבען מיין מוטער זיין גאנץ

לעבען, ווי א אידישער מאן קען נור זיין געטריי זיין ווייב, נור ער איז געווען פערליעבט אין מיין מאמען, אין זיין קראנק ווייב, וועלכע ער האט קיינמאל ניט געזעהן אן אנגעטהאנענע, א געהענדע, א לאכענדע. עס האט מיך שטענדיג געריהרט ווען איך האב געזעהן ווי מיין טאטע פלעגט צוגעהן צו מיין מאמע'ס בעט בעפאר ער האט פערלאזט די הויז, מארגענס, און זי פרעגען מיט צערטליכקייט: „שרה'לע, ווילסט עפעס?" אדער ער פלעגט זיך אויפכאפען פריהמארגענס, מאכען פלינק דעם אויווען, כדי אבצוקאכען א ביסעל ווארעמס פאר מיין מאמען. אהיים געקומען אין אבענד א מיעדער, פון א גאנצען טאג ארומלויפען אין מארק— ער איז געווען א מעקלער ביי די פויערען — האט ער פריהער ניט געוואלט עסען, ביז מען האט צוגערוקט דעם טיש צו דער מאמע'ס בעט. ער האט זיך געזעצט אויפ'ן ראנד פון בעט און די מאמע האט געמוזט מיט־עסען ביים טיש.

שבת אין דער פריה בעפאר ער איז אוועק דאווענען, האט ער איהר נעהאלפען די שבת־הויב אנטהאן, און אז ער איז אהיים געקומען פון דאווענען א גליקליכער און געזעהן די מאמע ארויסקוקענדיג פון בעט אין איהר שבת־הויב, האט ער גליקליך געשמייכעלט: „גוט שבת, שרה'לע!" און איז א גוטער געווען א גאנצען טאג.

איהר גאנץ לעבען איז מיין מוטער אבגעלעגען אין בעט. זי האט געהאט שוואכע פיס און ניט געקענט געהן. שבת נאכמיטאג, אז די זון האט אריינגעשיינט אין די פענסטערלאך, האט דער טאטע צוגערוקט דער מאמע'ס בעט צום פענסטערל, אז זי זאל זעהן די שפאצירענדע און מיט־לעבען. אין דער וואכען האט ער נעביך קיין צייט ניט געהאט. דאס אלעס האט ער געטהאן ניט אויס ליעבע — ווי האט מיין פאטער, וועלכער איז געווען א פרומער איד געוואוסט פון די זאכען, — נור אויס צוגעבונדענקייט צו דער פאמיליע. א פאמיליע איז געווארען אן אייגענע צוזאמענגעוואקסענע זאך, ווי דער בוים דא. אט איהר זעהט דעם בוים? — ווייזט ער מיר אויף אן אלטען אויסגעוואקסענעם דעמב מיט צודרעהטע צונויפגעוואקסענע צווייגען — זעהט, ווי זיי האלטען זיך אלע אינאייגעם, אלעס וואקסט ארויס פון איין שטאם, פון איין בוים־שטאם, אזוי איז געווען מיין פאטער'ס פאמיליע — דער טאטע, די מאמע, די קינדער — אלעס איז געווארען

איינס צונויפגעוואקסען, משפחה'דיג ווי איין קערפער, ווי איין לעבען מיט איין נשמה.

יעצט נעהמט מיין לעבען.

איך בין פריה אוועק פון דער היים. געמוזט פאר זיך אליין זוכען א שטיקעל ברויט צו פערדיענען. קיין בעשטימטע מלאכה ניט גע־קענט. אלעס פערטיג געוועז צו טהאן. ארומגעוואלגערט זיך אין דער וועלט ביז איך האב זיך דערשלאגען קיין אמעריקא. דא האב איך געטהאן וואס אלע יונגע לייט טהוען: געארבייט אין שאפ, נעקרא־גען עטוואס געלד. אויסגעלערנט זיך פלעכטען קאפעלושען און גע־מאכט א לעבען ווי ווייט איך האב געקענט. ווי ווייט צייט געהאט האב איך זיך צו א ביכעל צוגעכאפט. קיין פריינד, קיינע אייגענע. א חוץ „שאפ ברידער", „יוניאן ברידער", „סאסייעטי ברידער" האב איך נישט געהאט. א סך ברידער, גאר נישט קיין פריינד! איך האב זיך דערמאנט אן מיין טאטען'ס הויז און געבענקט נאך א פאמיליע, נאך אייגענע. אבגעארבייט א פינף, זעקס יאהר, אבגעשפארט עטליכע דאלאר, געמיינט איך האב מיליאנען, געוואגט צו קלעהרען וועגען חתונה האבען. געזוכט האב איך, פערשטעהט זיך, נישט קיין געלד, נור דעם מענשען, דעם פריינד. געוואלט האבען א משפחה און איך האב עס אויך געפונען. א „סאסייעטי ברודער" האט מיר א זונטאג געבראכט א היים צו זיין מוטער און דארט האב איך „זי" געטראפען. זי איז געוועזן א הויכע מיידעל, א בלאסע מיט דערשראקענע אויגען ווי ביי א הירש, גערעדט מיט שרעק, מיט הארץ־קלאפונג אביסעל. זעלבסט־פערשטענדליך האב איך זיך איינגעליעבט אין איהר, אפשר רחמנות נעקראגען, ווער קען זיין גלייכגילטיג צו א מיידעל מיט בלייכע באקען און דערשראקענע אויגען, ווען איהר זייט א בחור, זוכט א שידוך, און האט א פאאר הונדערט דאלאר אין די בענק.

באלד ביים אנפאנג האבען מיר איינער דעם צווייטען אבגענארט. איך האב איהר געזאגט, אז איך פערדיען מעהר ווי עס איז אין דער ווירקליכקייט. איך האב געבארגט ביי פריינד דזשולערי, א גאלדענעם זיינעריל, א בריליאנטענעם רינגעל. נאך וואס איך האב דאס געטהאן? ווייל איך האב געוואלט מאכען מעהר איינדרוק, געוואלט איך זאל אויסזעהן מעהר „גליק", כדי מען זאל זיך נאך מיר מעהר יאגען. זי האט מיר אויך גענארט. געזאגט אז זי ארבייט ניט אין קיין שאפ, נאר

אין סיזאן העלפט זי אביסעל אוים איהר שוועסטער אין דעזיינינג. דער־נאך בין איך געוואהר געווארען אז דאס שאפּ האט פון איהר דאס גאנצע חיות ארויסגעצויגען. און דאס גאנצע שלעכטיגקייט, ניין ניט קיין שלעכטיגקייט ניר גלייגילטיגקייט וואס זי האט ארויסעוויזען צו מיר, דורך אונזער גאנצען לעבען איז געווען נקמה נעהמען פון מיר, פון איהר מאן, פאר איהר יוגענד און איהרע פרישע טעג וואס זי האט בעגראבען אין שאפּ. נור וועגען דעם שפּעטער. הכלל, זי האט מיר גענארט אזוי ווי איך זי. ביז נאך דער חתונה האב איך ניט געוואוסט אז זי האט אינגע־רע שוועסטער, שעהנערע און געזינטערע פון איהר. מען פלעגט זיי פון הויז ארויסשיקען ווען איך פלעג אהין קומען. די קליידער און די העמט וואס זי האט געטראגען איז אויך ניט געווען איהרע נאר געבארגטע. נאר דאס איז א קלייניגקייט... מיר האבען חתונה געהאט. דאס ערשטע יאהר נאך דער חתונה, האבען מיר נאך געשפּיעלט דאס פערליעבטע פּאאר־פאלק ווי חתן־כלה. און דאס איז טאקע אפשר געווען דאס גליקליכסטע יאהר אין מיין לעבען. זעלבסט־פערשטענדליך, האב איך זי ניט געלאזט געהן ארבייטען. איך פערדיען דאך עפּעס מיינע „דרייסיג" דאלאר א וואך, אזוי האב איך דאך איהר געזאגט. אין אמת'ן האב איך אבער פערדיענט אכטצעהן דאלאר אין סיזאן. פלעג איך פון די בענק ארויסנעהמען צעהן דאלאר א וואך, צו לייגען צו די וויידזשעס און עס אהיים ברענגען. זי האט מיך אויך געהאלטען אין איין נארען, נעפּוידערט זיך די בלייכע באקען הינטער מיינע פּלייצעס, און גע־האלטען זיך אין איין גרויסען, אז דער סיזאן וועט קומען וועט זי ארויס־העלפען איהר שוועסטער, די „דעזיינערין", און פערדיענען איהרע דרייסיג־פערציג דאלאר א וואך. דער „סיזאן" איז אבער ניט געקומען, קיין שוועסטער א „דעזיינערין", איז אויך ניט געווען. מיר האבען געוואוסט אז מיר זאגען איינער דעם אנדערען ליגענס, און מיר האבען עס אנגעהאלטען. נאר באלד איז געקומען דאס ערשטע קינד און מיר האבען אויפגעהערט צו זאגען איינער דעם אנדערען ליגענס. דאס געלד אין באנק האט זיך געענדיגט. מיין ווייב האט שוין געוואוסט אז איך פערדיען ניט מעהר ווי אכטצעהן דאלאר א וואך, האט זי זיך שוין אויפגעהערט צו שעהמען זיך פאר מיר מיט איהרע בלייכע באקען, האט זיך שוין ניט בעריהמט מיט איהר שוועסטער די „דעזיינערין". צווישען אונז האט זיך אנגעפאנגען א וואכעדיגער לעבען. מיר האבען

זיך געהאלטען אין איין דינגען. מיין ווייב האט געזאגט אז א מאן וואס פערדיענט אכטצעהן דאלאר א וואך איז א שלים'מזל'ניק, א נאר־ניט, יעדער באי פערדיענט היינט אכטצעהן דאלאר א וואך. און איך האב גע'טענה'ט, אז א פרוי מוז צוהעלפען א מאן. איך האב געמוזט אבגעבען דין וחשבון פון יעדען גראשען וואס איך האב אויס־געגעבען. איך האב זיך אפילו ניט ערלויבט אויסטרינקען א גלאז ביער.

און באלד איז מיין שטוב געווארען צוטהיילט אין צוויי פארטייען. איין פארטיי — מיין ווייב מיט מיינע קינדער (איך האב שוין צו יענער צייט געהאט צוויי), און די אנדער פארטיי — איך. מיין ווייב און די קינדער האבען מיר געהאלטען פאר א פערד, וואס געהט ניט גוט, פאר א קלאנעדיגע בהמה וואס גיט ווינציג מילך. און איך האב זיך אויך געהאלטען פאר א בהמה וואס מען גיט ווינציג עסען, און מען וויל זי זאל האבען כח וואס מעהר צו ארבייטען... ווארום אין אמת'ן מיט וואס בין איך געוועזען מעהר פון א בהמה? אין דער פריה האב איך זיך אויפגעכאפט מיט טאג צוגלייך, מיט געוואלד איבערגעריסען דעם שלאף פון מיינע אויגען, און זיך געלאזט אין א „על" געפאקט מיט ארבייטער פון די בראנקס וואס האבען זיך געשלעפט דאון־טאון צו דער ארבייט. איינער איז געזעסען אויפ'ן צווייטען און אויף אלע פנים'ער איז נאך געלעגען די צערטליכקייט פון שלאף. איינינגע פון זיי האבען נאך געכאפט א ביסעל שלאף אין קאר. אזוי האבען מיר זיך געשלעפט ביז צו אונזער געפענגנים, דעם שאפ, אין וועלכען א גאנצען טאג האבען מיר געגעסען אין זיך דעם שטויב פון שטרוי. אין אבענד, אז גאט האט געהאלפען, און עס האט זיך נאך געמאכט א שעה „אווערטיים", ווער איז נאך געוועזען אזוי גליקליך ווי איך... נאכהער זיך ווידער געשלעפט אין דער איבערגעפאקטער קאר, וועלכע האט געשטיקט פון ענגשאפט, פון דעם מענשען'ס שווייס, אהיים גע־קומען א מיעדער, א דענערווירטער. נישט געהאט קיין צייט צו א קינד א ווארט אויסריידען, א שמייכעל צו טאהן. ווי אזוי זאלען מיינע קינדער מיך פיהלען, פערשטעהן, אז איך האב קיינמאל קיין צייט ניט געהאט אפילו זיי אנקוקען? און ווער רעדט נאך וועגען ליעבע! איך האב קיין צייט ניט געהאט מיין ווייב א צערטליך ווארט צו זאגען. צו א צערטליך ווארט דארף מען צייט, דארף מען שטימונג, דארף מען מוטה. א געפאלענע, אויסגעארבייטע בהמה, קוים דעם עסען אריינ־

געכאַפּט און זיך אַנידערגעלייגט אַ טוידטער אויפ׳ן בעט, מיט די שטי־וועל. טהיילמאָל אַז די נאַטור האַט געפּאָדערט — געקראָכען ווי אַ בהמה... קיינמאָל קיין צערטליך וואָרט ניט געזאָגט... ניין, ניין, ניין, איך בעשולדיג ניט מיין ווייב וואָס זי האַט מיר געהאַלטען פאַר אַ בהמה, וואָס אַרבייט אָפּ פאַר׳ן עסען... איך בין אַנדערש ניט געווען. דאָס לעבען האַט מיר אַזוי געמאַכט.

ליעבע איז אַ גרויסע זאַך. אַ מענש קען אָהן ליעבע ניט לעבען. נור אַ טייערע זאַך. עס פערלאַנגט צייט, און אַ אַרבייטער קען זיך ניט ערלויבען אַזאַ לוקסוס.... עס קאָסט צופיעל געלד.

נור דאָך האָב איך זיך געהאַט אַ אייגען ווייבעל; אַ היים. מיין אייגענע היים נאָך דער אַרבייט. אַ פּערטעל, אַ האַלבע שעה האָב איך זיך געפונען צווישען מיינע אייגענע, צווישען מיין משפחה. נור באַלד איז אויך מיין היים צושטערט געוואָרען און מיין גאַנצעס לעבען איז געוואָרען איין „שאַפּ“.

מיט די אַכטצעהן דאָלאַר אַ וואָך האָבען מיר קיין לעבען ניט געקענט מאַכען. רענט איז געוואָרען טהייערער, די קינדער האָבען בעדאַרפט דאָס זייעריגע. איך האָב זיך געשטריטען געגען דעם. ניט געוואָלט מיין הויז צושטערען. באַלד האָב איך אַליין צווישען מיינע „שאַפּ־ברידער“ געזוכט באָרדערס. מיין הויז איז פול געוואָרען מיט פרעמדע. איך האָב שוין ניט געגעסען מיט מיין פאַמיליע, איך האָב שוין ניט געשלאָפען מיט מיין פאַמיליע. איך האָב שוין געגעסען אין דעם „שאַפּ“, איך האָב שוין געשלאָפען אין אַ „שאַפּ“, מיין היים, מיין פאַמיליע איז געוואָרען אַ שאַפּ. איין גרויסער טרויעריגער שאַפּ. וואו איך בין נעגאַנגען איז מיר דער שאַפּ נאָכגענאַנגען. אפילו אין די פערבאָרגענסטע סודות וואָס אַ מאַן האַט מיט זיין ווייב... אומעטום האַט זיך דער שאַפּ אַריינגעריסען. מיין לעבען איז געוואָרען איין גרויער, גרויער טאָג. אין דער וואָכען, אום שבת, אום יום־טוב, שטענדיג שאַפּ, אָהן אַ יום־טוב, אָהן אַ אָברוה.

איך בין געוואָרען אַ באָרדער ביי מיין ווייב און קינדער. אָהנע האָפנונגען אַמאָל אַן אייגענעם לעבען צו פיהרען. ביז מיר איז מיאוס געוואָרען אַזאַ לעבען צו פערטראָגען. איך האָב עס געוואָלט סטאָפּען, אויפהערען. אַלעס זאָל געשעהן, נאָר ניט דאָס. אָן ענדע צו מאַכען פון מיין לעבען? איך האָב וועגען דעם אויך געקלעהרט. ניין, אַ מכה

די וועלט! מאכען זיי נאך בעקוועהם, אליין אוועקגעהן? ניין! האט מיר די וועלט בעשאפען, לאז זי מיר טראגען. נור ווייטער שלעפען דעם יאך אין וועלכען זיי האבען מיר איינגעשפאנט, וויל איך ניט. איך האב זיך „צובריקעוועט“. אבגעשטעלט זיך אין מיטען און וויל ווייטער ניט געהן, לאזען זיי מיר שלאגען מיט בייטשען — איך וויל ווייטער ניט געהן.

איך בין א בהמה וויל איך אויך האבען אן עקשנות!

דער יונגער מאן האט אבגעהאקט אין מיטען, און האט מיך אנגעקוקט מיט גליהענדע אויגען, ווי ער וואלט מיר געוועזן געהאלטען פון די וואס האבען איהם איינגעשפארט אין יאך פון לעבען און איז נרייט געווען ארויפצופאלען אויף מיר און נעהמען נקמה פון מיר. אבער איך האב איהם גלייך געקוקט אין די אויגען אריין. איך האב איהם פארשטאנען און איך האב זיך אנגערופען צו איהם:

— אבער וואס איז זי מיט די קינדער שולדיג? די נאטור האט זי בעשאפען מיט מוטערשאפט און זי געלערענט ווי אזוי צו קעמפפען פאר איהרע קינדער, זיי צו ערציהען, און זי טהוט עס ווי ווייט זי קען עס.

— יא, איך ווייס אז זי איז ניט שולדיג, — קיינער איז ניט שול־דיג, מיר אלע זיינען שולדיג. זי איז א מיעדע, זי געהט אויפ'ן וועג און פאלט, לייגט זי ארויף די הענד אויפ'ן צווייטען מיעדען וואס געהט נעבען איהר. איך ווייס עס. דער שאפ האט פון איהר דאס לעבען ארויסגענומען, איהר יוגענד, איהר קראפט. זי איז מיעד און זי האט געזוכט א מאן ביי וועמען זי זאל זיך אויסרוהען פון דער ארבייט פון שאפ. זי האט מיך געפונען. זי האט רעכט. אבער איך האב דאך אויך רעכט צו סטאפען אזא לעבען. אראבצוווארפען די הענד פון מיינע מיעדע פלייצעס. צו וואס אזא לעבען? וואס פאר א טעם האט עס? און וואס פאר א נוצען וועט עס ברענגען? וועמען? מיינע קינדער? איז דען ניט גלייכער אז איך ערציה זיי גאר ניט צו אזא לעבען. פיעל דענקען אזוי ווי איך, נײנציג פראצענט פון אונזערע אידישע יונגע לייט לעבען אזוי ווי איך, נאר זיי האבען קיין מוטה ניט אן ענדע צו מאכען פון אזא לעבען. איך האב דעם מוטה געהאט און איך האב עס געטהאן.

— און איהר וועט עס אויך ניט טהאן. איהר האט זיך נאר א ביסעל צובריקעוועט. באלד וועט איהר אליין געהן ווי דער אקס אין כאמוט אריין און וועט ווייטער שלעפען דעם יאך, איהר קלעהרט שוין וועגען דעם — האב איך איהם געזאגט.

דער יונגער מאן איז בלייך געווארען, דערשראקען האט ער אנ־געכאפט מיין האנד?

— פון וואנען ווייסט איהר אז איך קלעהר אזוי?

— פון אלע אייערע רייד. אלע אייערע רייד זיינען מיר געוועז א פערענטפערונג פאר וואס איהר האט דאס געטהאן. איהר קלעהרט יעצט וועגען דעם ווי ווייטער צו פיהרען דעם לעבען, ווארום ווען איהר וואלט ניט געטראכט וועגען דעם, וואלט איהר ניט גערעדט וועגען דעם.

— יא, איך האב בעשטימט ביי זיך אנצופאנגען אויף דאס ניי. שוין זייט א פאאר טעג זאג איך מיר, אז דאס איז אפשר די שולד פון די גרויסע שטאדט. מען האט קיין צייט ניט אין א גרויסער שטאדט אויף א פערזענליכען לעבען. די גרויסע שטאדט איז איין גרויסער מארק, אלעס לעבט אויף דעם מארק. אומעטום אין די גאס, אין שאפ, אין קאר, אין דער היים. איך האב בעשטימט, איך וועל פרואווען איבערפאהרען אין א קליין שטעדטעל, וואו דער רעש איז ניט אזא גרויסער, און איך וועל זיך פרואווען איינהערען אין געזאנג פון מיין פערזענליכען לעבען אין א קליינעם רוהיגען ארט. איך האב וועגען דעם מיין ווייב געשריעבען. אבער פון וואנען ווייסט איהר דאס? און וואס איז דאס? זייט איך בין אוועק פון דער היים און בעשטימט אן ענדרע צו מאכען פון דעם לעבען — קומט מיר אלץ אויפ'ן זינען ארויף פערשידענע פראיעקטען ווי אזוי צו ענדערען מיין לעבען, ווי צו געפינען א בעסערען אויסוועג. אוז מיין גאנצע בעקאנטשאפט מיט אייך איז געווען נור צוליעב דעם, וואס איך האב אייך געוואלט פרעגען אן עצה, אז איך האב בעשטימט צו ענדיגען.

— יונגער מאן, איהר וועט ניט פאהרען — האב איך איהם געזאגט קלאפענדיג איהם איבער דער פלייצע. —— יעדער פון אונז זאגט זיך דאס זעלבע, און מיר האלטען אין איין זוכען אויסבעסערען, און מיר שטעלען זיך פאר אז אין דער צוקונפט וועט אלעס זיין בעסער. דאס נארט אונז אזוי דער לעבען. דאס איז דאס געזאנג וואס מיר הערען, וואס דער טוידט שיקט פאר זיך צו אונז אום אונז אריינצונארען

אין טוידט. אין דעם ערשטען טאג פון אונזער לעבען האבען מיר שוין דעם געראנק פון טוידט. דאס איז די צוקונפט... אזוי געהן מיר נאך דעם געזאנג, ביז מיר געפינען זיך פלוצלינג אין מיטען דעם טוידט, און מיר קוקען זיך אום וואו איז עס די צוקונפט געווען, וואס מיר הערען זינגען ווענען איהר.

דער יונגער מאן איז פערשוואונדען געווארען פון דעם איינזאמען שפאציער, איך האב שוין לעצטענס געהאט פערגעסען אן איהם. ביז פלוצלינג האב איך איהם בעמערקט אין א פול־געפאקטער קאר פון „על“, וועלכע איז געלאפען מיט ארבייטער צו דער ארביים. ער איז געזעסען איינגעזאלצען ווי א הערינג צווישען די ארבייטער, און דער שלאף איז נאך געלעגען אויף זיינע אויגען. באלד איז די קאר פערשוואונדען, דורכגעלאפען פערביי מיר ווי א חלום, און מיר האט זיך עס געדאכט אז די גאנצע קאר איז פול געווארען מיט אזעלכע יונגע לייט. אלע זיינען געווען עהנליך אויף איהם. ניין, אלע זיינען געווען ער, מיט די זעלבינע טרויעריגע בלייכע געזיכטער, מיט די פער׳חלום׳טע אויגען וועלכע ווילען זיך נאך ניט שיידען מיט׳ן שלאף. און אלע פיהרען זיי א אונזיניג לעבען, אהן א טעם און אהן א צוועק, ווייל זיי ווערען גע־יאגט פון דעם געזאנג וואס דער טוידט שיקט פאראויס פאר זיך — די צוקונפט!

א שטילער גארטען.

(ערצעהלונג)

ווען דער קליינער שמעון איז געשטארבען האבען זיינע צוויי זיהן, — נאטע און אנשעל — געשווארען ביים קבר, אז זיי וועלען דער מאמע ניט פערגעסען, און זיי וועלען תמיד אין פאטער געדענקען אזוי לאנג ווי זיי וועלען לעבען.

— דו זארג דיך ניט, טאטע, האט דער עלטערער נאטע אריינגעשריען אין קבר אריין, „ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס פאר דער מאמען“ —

די שוועגערין, נאטע'ס ווייב, האט דאס דערהערט איז זי געווארען מעהר דרייסט צום טויטען ווי זי איז געווען ביז איצט, און זי האט דערפאר פון שווער פערלאנגט:

— איהר זאלט זיך לויפען און מיהען פאר מיין איינציג קינד, אייער אייניקעל.

נור זי האט נאך ניט געדויזשעט אויסצורעדען דעם גאנצען שפרוך האט איהר שוין פערכאפט די צווייטע שוועגערין, אנשעל'ס ווייב.

— וואס עפעס פאר איהר איינציג קינד אליין? — פאר אלע זיינע קינדער, פאר אלע זיינע אייניקלאך זאל ער זיין א מליץ יושר.

— און ניט נור בלויז פאר זיינע קינדער אליין, נור פרעמדע קינדער אויך — פאר די גאנצע וועלט, פאר אלע יונגע לייט, וואס וועלען בעדארפען איצט אין פייער געהן. אוי, אוי, אז מען זאל זיי פערזעהן, אז די קויל זאל זיי מיידען — איז א פרעמדע אידענע, וועלכע האט זיך פונקט געפונען אויפ'ן גוטען ארט — צוגעקומען צום אפענעם קבר און אריינגעשריען, ווי זי וואלט זיך געוואלט בענוצען מיט דער

אומזיסטיגע געלעגנהייט, וואס דער קליינער שמעון פאקט זיך אויף יענער וועלט, מיט איהם א תפלה'לע מיטצוגעבען צו די איהריגע...

איך וויים ניט, אויב דער קליינער שמעון וועט ריכטיג אויספיהרען די שליחות וואס די לעבעדיגע האבען איהם ביים לעצטען אבשייד פון זיי מיטגעגעבען. נור געהערט די שליחות האט ער געוויס. ווארום אז דער קליינער שמעון האט דערהערט די ווערטער פון עלטסטען זוהן: „טאטע, זארג דיך ניט, ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס פאר דער מאמען", האט א לייכטער שמייכעל א שוועב געטהאן אויף זיינע בלייכע געשטארבענע ליפען, און די גרויע שטייפע האאר פון די וואנסעס האבען זיך בעוואויגען — און אזוי מיט דעם שמייכעל איז ער אריין אין גרוב אריין. ווארום דער קליינער שמעון האט זיך געמוזט דערמאנען אין די אפטע פערשפרעכונגען פון זיין זוהן, וועלכער איז געוועזן „גוט אפ":

— „טאטע, זארג זיך ניט, ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס".

געבראכט האט דער קליינער שמעון פון זיין קליין שטעדטעל אין פוילען קיין אמעריקא זיין שער מיט די אויסגעדארטע הענד, זיין שמייכעל אויפ'ן פנים, זיין ווייב נעכע, אן אויסגעדארטע געטרייע חבר'טע, זיינע צוויי יונגען, אנשעל און נאטע, און אוועקגעשטעלט זיך ארבייטען. שטענדיג געארביים. האט ער ניט געהאט וואס צו ארבייטען, איז ער טרויעריג געוועזן, איז איהם לאנגוויילינ געוועזן — האט ער זיך געהאלטען פאר א איברינגען. שבתים און יום־טובים זיינען דורכגעגאנגען איהם אין לאנגוויילינקייט און בענקעניש נאך דער ארבייט, אזוי ווי די שער און די נאדעל זיינען געווארען א טהייל פון זיין קערפער און ווען ער האט זיי ניט געהאט, האט איהם עפעס געפעהלט און אהן זיי האט ער ניט געקענט לעבען.

אין דער וואכענס ביי דער ארבייט האט ער געבענקט נאך שבת. אז דער שבת זאל קומען — וועט ער זיך אויסרוהען. נור קוים איז דער שבת געקומען און דער קליינער שמעון האט זיך גוט אויסגעשלאפען האט ער זיך שוין ארומגעדרעהט פאר לאנגווייליגקייט און ניט געהאט וואס מיט זיך צו טהאן. קיין בעקאנטע, קיין פריינד האט ער ניט געהאט. ער האט געקוקט אין הימעל אריין, געזוכט א שטערען.

— וואס קוקסטו, וואס איילסטו דיך אזוי? — האט נעכע געפרעגט.

— עס ווילט זיך שוין צוריקגעהן צו דער ארבייט. א צו לאנגער שבת.

אזוי האט דער קליינער שמעון אבגעלעבט זיין לעבען. די קינדער זיינע זיינען פריה אוועק פון הויז, געזארגט פאר זיך אליין, איבער־געבליבען אליין מיט נעכע'ן — א געטרייע אויסגעהארעוועטע אידענע. אין די אבענדען, סאי זומער און סיי ווינטער זיינען זיי ביידע אבי־געזעסען אין די „קיטשען" . דער פארלאר איז געווען שעהן אויפ־געראוימט, און בעדעקט מיט פיקטשורס, אבער קיינער האט איהם ניט געזעהן ביי טאג, אין איהם איז מען נור געשלאפען. געוואהנט האט מען אין קיטשען ביים קיכעל — געזעסען און געשוויגען, טהייל מאל האט מען זיך דערמאהנט אן א בעקאנטען פון דער היים פון קליינעם שטעדטעל.

— דו געדענקסט דעם לאנגען שמואל פון דער היים ? האט דער קליינער איד פלוצלינג געפרעגט זיין ווייב.

— דעם, וואס די טאכטער איז אוועק מיט א סאלדאט ?

— יא.

— וואס האסטו זיך עפעס דערמאהנט אן לאנגען שמואל ?

— גלאט אזוי.

אדער מען האט זיך דערמאהנט אן א געסעל פון שטאדט :

— דו געדענקסט דאס אונטער־געסעל אין דער היים ?

— וואו די מוהמע ברכה האט געוואהנט ?

— יא, דארט וואו דאס קליינע פלומפעל איז געשטאנען און שבת נאכמיטאג איז מען געגאנגען מיט דער שעפ שעפען פריש וואסער.

— יא, וואס האסטו זיך עפעס דערמאהנט אן קליינעם אונטער־געסעל ?

— גלאט אזוי.

טהייל מאל האט זיך א זוהן דערמאהנט אן טאטע ־מאמע און שפעט אין אבענד פלוצים אומגעריכט אריינגעפאלען אין קיטשען אריין.

— גיב נאר א קוק ווער עס איז דא ! נאטע איז דאך דא ! אויף משיח'ן וואלט איך זיך גיכער געריכט. וואס מאכט מען ? וואס מאכט דאס ווייב און די קינדערלאך ?

— אלל־רייט.

— אפשר ווילסטו טרינקען א גלעזעלע רויטען בוריקעס־בארשט? האסט דאך דאס שטענדיג אזוי גערן געהאט. דער מאמע׳ס א גלעזעל בארשט.

— און דו, טאטע, ארבייסט נאך אלץ אין ברוקלינער שאפ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען!

— ער האט שוין טאקע קיין כח ניט. ביי נאכט קרעכצט ער א גאנצע נאכט אויף די זייטען — דערצעהלט די מאמע.

— נו, טאטע, זארג דיך ניט, „ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס". איבערקלערען מיר אנשעל. אויף די אלטע יאהרען וועסטו ניט דארפען ארבייטען.

דער קליינער שמעון האט געשמייכעלט — דאס זעלבע גוטע בלייכע שמייכעלע, וואס עס האט יעצט געשוועבט אויף זיינע ליפען, ווען מען האט איהם־אין דער ערד אריינגעלעגט.

און עס איז דורכגעגאנגען ווידער א האלב יאהר, און מען האט קיין קינד אין די אויגען ניט אנגעזעהן. געוואהנט האט מען ווייט איינס פון אנדערען. און האט מען זיך געקליבען צופאהרען זעהן אן איניקעל, האבען די אלטע פערבלאנדזשעט אין וועג.

— א, שוין ווארטען אויף פסח, חול המועד וועלען מיר צונעהן זעהן די איניקלאך.

און ווידער אין א האלב יאהר ארום האט זיך א זוהן אריינגעכאפט:

— נו, טאטע, דו ארבייסט נאך אין שאפ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען, דער מאמען פרנסה געבען.

— זארג דיך ניט, ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס...

און באלד ווידער פערגעסען געווארען, ביז די קינדער האבען געהערט, אז דער טאטע איז געשטארבען.

זיין טויט איז געווען שטיל אזוי ווי זיין לעבען, פערגעסען. נאך זיין לויה איז נאכגעפאהרען איין וואגען, די אלמנה מיט די צוויי קינדער און די צוויי שניר. און זיי האבען דעם טאטען מיטגענעבען די שליחות אויף יענער וועלט, דערפאר וועלען זיי מאכען „אראנדזשמענטס" פאר דער מאמען.

די אלטע נעבע איז געשטאַנען ביים קבר, זי האט געוויינט, קיין שליחות, אז ער זאל זיך לויפען און מיהען פאר איהר, האט זי איהם אויך ניט בעפוילען. זי איז געשטאנען א שטומע די גאנצע צייט און געזעהן ווי די צוויי גוים שיטען צו איהר קליינעם שמעון. נור נאך דעם ווי מען האט שוין איבער דעם קליינעם שמעון אלע אבגע־זאגט, אלעס וואס איז איהם געקומען לויט דעם דין, האבען זיך אלע אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, און זי איז שטעהן געבליבען ביים קבר און אויסגעשטרעקט די הענד, און די קינדער האבען זי אוועקגענומען ביי די ארימס און געזאגט צו איהר: קום, מאמע! האט זי זיך נאאיוו ארומגעקוקט מיט איהרע אויסגעלאשענע אויגען, וועלכע האַ־בען דעם גלאנץ געהאט ווי די אויגען פון א שטומע בהמה, און גע־פרעגט:

— וואו?

האבען זי די צוויי זיהן אוועקגעפיהרט פון קבר און געזאגט צו איהר:

— זארג דיך ניט, מאמע, „ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס".

פון קבר האבען זיך ביידע זיהן געריסען איבער דער מאמען. יעדער איינער האט געוואלט, אז די מאמע זאל זיצען ביי איהם שבעה. געבליבען איז זי ביים עלטערען, ביי נאטען, וועלכער איז געווען א סייל־סמען און האט געהאט איין קינד און איז געווען בעסער אב פון אנשעל'ן. נאך די ערשטע אכט טעג איז די מאמע געקומען צו נאסט צום צווייטען זוהן. אזוי האט זי זיך א פאאר וואכען ארומגעוואלגערט פון איין זוהן צום אנדערען, ביז מען איז זי געגאנגען אריינגעבען אין אן אנשטאלט פאר אלטע לייט. נור איידער די קינדער האבען געמאכט „אראנדזשעמענטס" די מוטער צו בעזארגען אין אן אנשטאלט, איז זי שטילערהייט אוועקגעגאנגען צו איהר מאן.

א קבר אין שכנות ביי איהר מאן איז שוין ניט געווען. שוין געווען פערנומען. און איבערהויפט איז דער טהייל סעמעטערי, וואו דער מאן איז געלעגען, געווען צו טייער פאר א אידענע... האט מען זי בעגראבען אויף א נייעם טהייל סעמעטערי, וואו ס'איז געווען ווייט פון שטאדט און עס האט געקאסט בילינ א קבר. זיינען דאס אלטע פאאר געלעגען צוטהיילט נאכ'ן לעבען: ער איז געלעגען צווישען

פרעמדע אירדען אויף איין טהייל סעמעטערי און זי איז געלעגען צווישען פרעמדע ווייבער אויף אן אנדער טהייל סעמעטערי.

פערגעסען זיינען די אלטע געווען ביי זייער לעבען און פערגעסען זיינען זיי געווארען ביי זייער טויט. זייערע קברים זיינען באלד פערטראגען געווארען צווישען ים „פערגעסענע" ווי זיי זיינען און זיי האבען קיינעם ניט געהאט, נור דאס שטיקעל הימעל איבער זיך, און דאס קליינע בערגעל ערד וואס זיי האבען פערמאגט אויף זיך.

אבער מעהר האבען זיי ניט בעדארפט. אין ווינטער זיינען די קברים געווארען צוגעדעקט מיט א דעק פון שנעע און זיינען אבגעווישט געווארען פון דער ערד, אבער ווען דער ליעבער זומער איז געקומען און די זון האט אויפגעדעקט די אויבערפלעכע פון דער ערד פון שנעע־דעקע, זיינען די צוויי קברים אויך ענטפלעקט געווארען. דער ווינד האט געבראכט אויף זייערע בערגלאך זוימען־שטויב פון בלומען און גרינסען, וועלכע ער האט אראבגעגנב'עט פון די רייכע קברים און איינגעפלאנצט אין די בערגלאך פון די ארימע. בייטאג האט די זוהן צואווארימט, צוהיצט און ענטבליהט די שטויבלאך בלי־העכטס, און ביינאכט האט דער רעגען זיי טיעף אין דער ערד פערפלאנצט, און דער טהוי, פריה און שפעט, האט זיי בעוואסערט. און איבער דעם קבר פון קליינעם שמעון מיט זיין ווייב נעבע, כאטש צו־שיידט און צואווארפען אויף צוויי בעזונדערע פעלדער, האבען גע־בליהט מיט געלע פעלד־בלומעלאך בלויע וואסער־ליליען, מיט ווייסע האניג־קעפלאך, מיט יאשמין און מיט בלויע אויגעלאך. די קברים זיינען פערוואנדעלט געווארען אין שטילע בליהענדע גערטנער, וועלכע קיין אויג האט ניט בעמערקט נור זיינען בעוואכט און אבגעהיט גע־ווארען פון די שטילע בעהאלטענע האנד פון דער נאטור.

טהיילמאל האבען זיך די ברידער, נאטע און אנשעל, צופעליג בע־געגענט אין א געפאקטע קאר פאהרענדיג פון דער ארבייט, אדער אין א האלל פון א מיטינג.

— האללא, נאטע!

— האללא, אנשעל!

— מען דארף אמאל ארויסגעהן צו די אלטע אויף דער סעמע־טערי זעהן וואס זיי מאכען! האט איין ברודער געזאגט.

— מען דארף, איי עם רעדי. נעקסטען זונטאג איבער א וואך.

מיר'ן זיך טרעפען ביי ברוקלין ברידזש צוועלף בייטאג. ווילסט? האט דער צווייטער געזאגט.

— אלל־רייט, פון נעקסטען זונטאג איבער א וואך, געדענק.

די ברידער האבען געוואוסט, אז זיי וועלען זיך ניט טרעפען און זיי זיינען ניט נעגאנגען אויך, געווען נויטיגערע זאכען. אזוי זיינען דורכגעגאנגען יאהרען און טאטע־מאמעס קברים זיינען געווען בעהאלטען פון יעדען לעבעדיגען אויג, און געבליהט זיך אין דער שטיל — שטילע גערטנער...

אמאל, אמאל האט זיך געמאכט, אז איינער פון די ברידער האט זיך פערוואנדערט אויף דעם בית־עולם מיט דער לויה פון א סאסייעטי־מאן (האט געדארפט שטראף בעצאהלען, ווען ער וואלט ניט געקומען), האט ער זיך דערמאהנט אן טאטען'ס קבר. זומער איז עס געווען, איז ער עס געגאנגען אויסזוכען, לאנג, לאנג האט ער געזוכט צווישען די פערוואקסענע גרעזער דעם טאטען'ס קליינע מצבה. אז ער האט עס געפונען איז ער שטעהן געבליבען אן ערשראקענער און א פערוואונדערטער: וועלכע געהיימע האנד האט פערפלאנצט אין דער שטיל דעם גארטען אויפ'ן פאטער'ס קבר?

און ער האט ניט געוואוסט אז דער שטילער ווינד און די גוטע מאמע ערד האבען אפילו אן דעם קליינעם שניידעריל ניט פערגעסען.

מילך.

(אַ בילד)

אז מירעלע איז אריינגעקומען אין די הויכע חדשים, האט זי דערפיהלט ווי איהרע בריסטען ווערען שטייפער, אנגעפילטער, און א זעטיגקייט שטעכט איהר אין די ווארצלען. זי האט געפרואווט אנ־געהמען מיט איהרע צוויי ווייכע הענד איהרע א ברוסט און אויף דעם ווארצעל איז געבליבען הענגען א טראפּען מילך... זי האט זיך דער־שראָקען דערפאר. זי האט קיינעם ניט פערטרויט, אז זי טראגט. כאטש דער מאן, די מוטער און די גאנצע משפחה האבען שוין לענגסט געוואוסט דערפון, און גע'סוד'עט זיך אין די אויערען, און געלאכט און געפרעהט זיך אין די ווינקעלאך.

עס איז געווען דער ערשטער טראגען נאך דער חתונה. מירעלע איז נאך א קינד געווען צו דער חתונה, קוים אכטצעהן יאהר אלט. דער חתן האט זיך דוקא איינגעשפּארט, אז ער וויל נישט ווארטען, און איהר מאמע, אן אלמנה, האט קיין אנדער עצה נישט געהאט.

דאס כלה ווערען, חתונה האבען און טראגען איז אויף איהר אלזא געקומען אזוי פלוצלינג, אזוי געשווינד, איינס נאכ'ן אנדערען, אז זי האט קיין צייט ניט געהאט זיך אריינצוטראכטען אין איהר לאגע און געפינען זיך דערינען. און ביז איצט, ביז צו דעם מאמענט, ווי זי האט בעמערקט מילך אין איהר ברוסט, האט זי זיך געשעהמט מיט איהר חתונה האבען. זי האט געקלעהרט, אז אלע ווייסען דאס וואס זי האט אבגעטהאן מיט איהר חתן, מיט איהר מאן, נאכדעם ווי זיי האבען חתונה געהאט... אלע ווייסען, וואס חתונה האבען איז

אזעלכעס... עס שטעהט אויפ'ן שטערן אנגעשריבען. און אז זי האט זיך פריהמארגענס אנגעטהאן אין שלאף־ראק, האט זי זיך גע־שעהמט ארייצוקומען אין שטוב אריין, וואו די מאמע האט געווארט אויף איהר מיט'ן אנבייסען. די מאמע, די דיענסט־מיידעל, אלע ווייסען דערפון...

נאך מעהר האט זי זיך געשעהמט ווען זי האט אנגעהויבען צו טראגען. א לאנגע צייט האט זי קיינעם ניט אויסגעזאגט דערפון, כאטש די מאמע האט גוט דעם חשבון געהאלטען... אז עס האט זיך אנגעהויבען צו ווייזען, האט זי געפרואווט פארשטעלען מיט דעם, וואס זי האט נאר געטראגען ברייטע שלאף־קאפטענס, און אז איינמאל האט זי די מאמע אין א ווינקעל גענומען, און געזאגט איהר מיט פרייד אויפ'ן פנים און מיט טרעהרען אין די אויגען: „קינד מיינס! נחת וועל איך דאך דערלעבען פון דיר", און איז ארויפגעפאלען אויף איהר האלז מיט קושען און טרעהרען, איז מירעלע רויט געווארען ווי א שטיק פייער, ארויסגעמאכט זיך פון דער מאמעס ארים, איז ארייז צו זיך אין שטוב אריין, פערמאכט זיך און קיינעם ניט געוואלט זעהן. איהר מאן, וועלכער איז געווען א בוכהאלטער אין א געשעפט און איז שפעט אהיים געקומען פון דער ארבייט, האט מירעלען ניט געפונען ביים טיש, און אז ער האט געוואלט אריינקומען צו איהר אין צימער, האט ער געפונען די טהיר צוגעשלאסען, האט די מאמע געזאגט:

— לאז. זי איז דאך א קינד, שעהמט זיך נאך.

און זיי האבען ביידע אנגעהויבען צו לאכען.

מירעלע האט אין דער צווייטער שטוב מיט די פיס געטופעט.

האבען דער מאן און די מאמע געבעטען זיך:

— קינד, מירעלע, געדענק אין גאט, נעהם עפעס אין מויל.

— עס איז דאך א מענשליכע זאך. דיין מאמע האט זיך אויך געשעהמט — האט די מאמע אריינגערעדט דורך דער טהיר.

אבער מירעלע האט ניט געוואלט דעם אבענד צום טיש קומען...

יעצט, מיט אמאל, ווי זי האט דערפיהלט די מילך אין די בריסט, האט זי זיך אויפגעהערט צו שעהמען... פערקעהרט, עס איז איהר עפעס קלאהר געווארען, אז א גרויס גליק איז איהר געשעהען און זי פעראך מיט דעם שטאלצירען. אבער דאס גליק איז פאר איהר אליין.

פאר קיינעם ניט — פאר איהר. איהר מילך פאר איהר קינד. זי האט דערזעהען, אז עס איז דא געשעהן א וואונדער, וואס גאט טהוט מיט יעדע יונגע מאמע און שיקט אריין מילך אין די בריסטען פון די מוטער בעפאר דאס קינד ווערט נאך געבוירען, און זי איז אויך פון די מוטערס, און גאט האט מיט איהר אויך דאס וואונדער געטהאן. איז זי גליקליך און שטאלץ געווען דערויף. עס איז איהר שוין יעצט ניט אנגעגאנגען דעם מאן'ס שמייכעלע, דער מוטערס סוד'ען זיך אין די ווינקעלאך און די מענשען'ס בליקען. זי בעוויזט זיך שוין אין גאס. קיינער איז איהר שוין נישט אנגעגאנגען. זי האט געפיהלט, אז עפעס וואס איז מיט איהר געשעהן, וואס שטעהט העכער פון דער גאנצער וועלט. און זי דארף קיינעם ניט — נאר זיך מיט איהר גליק....

פלעגט זי זיך איינשליסען אין איהר צימערל אויף שעה'ן לאנג, ארויסנעהמען די בריסטען, דריקען מיט די פינגער און בעטראכטען דעם טראפען מילך וואס בעוויזט זיך אויף דעם ווארצעל, פערזוכען מיט די ליפען דעם טעם דערפון — אך, ווען זי וואלט געקענט קושען די בריסטען — האלזען איהרע בריסטען...

און דערנאך פלעגט זי ארויסקומען פון איהר שטיבעל, א שטאלצע, פאראוים ווייזענדיג איהר בויך, איז געגאנגען פאמעלאך, פאמעלאך, אז עס זאל איהר גאר ניט געשעהן: ווען זי האט זיך אוועקגעזעצט — האט זי געזאגט מיט א רוהיגע שטאלצקייט:

— מאמע, דערלאנג מיר דאס פוסען־בענקעל.

זי האט געפיהלט אז זי איז איצט די מאמע און אלע בעדארפען זי בעדיענען....

נאר לאנג פרעהען זיך מיט איהר קינד איז מירעלע'ן ניט באַשערט געווען. נאך צוויי וואכען, קוים וואס זי האט צייט געהאט גוט זיך אנצוקוקען אין איהר קינד'ס פנים'ל, איז דאס קינד געשטארבען. עפעס וואס איז געשעהן דערמיט און עס איז ניט געווארען. מירעלע האט ניט פיעל געטרויערט נאך'ן קינד. זי האט עס ניט געדענקט, ווארים דאס קינד האט געהאלטען אין איין בייטען זיין צורה. יעדען טאג האט עס אנדערש אויסגעזעהן, און זי האט ניט געהאט קיין בילד דערפון. איבריגענס האט זי די מאמע געטרויסט דערמיט, אז זי

מיט'ן מאן זיינען יונג, און זיי וועלען באלד קענען פערריכטען דעם היזק.... נור עס איז איהר א שאד געווען די מילך. בריסטען האט זי געהאט פולע. די מילך האט איהר געשטאכען אין דעם ווארצעל, און אז זי האט זיך בעוואויגען האבען די שווערע בריסטען איהר וועה געטהאן און קיינער איז ניט געווען, ווער עס זאל די מילך אויסזויגען... דורך די צוויי וואכען וואס דאס קינד האט געזויגען איז מירעלע שוין געוואהנט געווארען, אז ווען די בריסטען הויבען אן איהר שווער צו ווערען — האט זי צוגענומען דאס קינד צו זיי — און ווען דאס קינד האט נעזויגען, האט זי דערפיהלט א דערלייכטערונג. זי האט דער־פיהלט ווי דאס מיילכעל, וועלכעס זויגט אין זיך די מילך אריין, טהוט איהר גוטס. און זי גיט זיך איבער דעם מיילכעל מיט'ן גאנצען ווילען, און זי האט דאס געפיהל געהאט ווי א גרויס שטיק לעבען פון איהר געהט איבער צום צווייטען, און דאס האט איהר גוט געטהאן... זי האט נעבענקט נאך אזא מיילכעל וואס זאל פעסט ארומקלאמערען זיך ארום איהר ברוסט, און אריינזויגען אין זיך איהר מילך־קראפט, און זי זאל ווידער נעפינען די בערוהיגונג און גליק וואס זי האט גע־פיהלט, ווען דאס קינד האט געזויגען.

דאס אבציהען מיט די פינגער, אויך מיט א גלעזעל, וואס דער דאָקטאר האט איהר פערשריעבען, האט זי ניט בעפריעדיגט. זי האט בעדארפט, אז אין דער צווייטער קראפט, וועלכע ציהט פון איהר די מילך אפ, זאל ניט זיין א טויטע מעכאנישע זאך, נור א לעבעדיגער ווילען... מיט ענערגיע, מיט א קאפריז, וואס ווען עס וועט וועלען זאל עס א סך אין זיך אריינזויגען מיט ענערגיע, און ווען עס וועט וועלען זאל עס נאר ניט וועלען זויגען — זי האט בעדארפט די בע־פריעדינונג און נעבענקט דערנאך, ווי מען בענקט נאך לעבען...

די מאמע האט זי נעטרייסט, אז די מילך וועט איהר באלד פערשווינדען אוים די בריסטען, און זי וועט ניט מעהר ליידען, אבער דאס האט זי גאר ניט געוואלט, די מילך אין איהרע בריסטען, דאס איז געווען איהר גליק — און זי האט עס געוואלט אבהיטען — זי האט נור געזוכט א מיילכעל, און די בענקשאפט נאך א מיילכעל האט זי מעהר נעפיינינט און בעגליקט ווי די בענקשאפט נאך'ן מאן....

די בענקשאפט האט זי געיאגט אין די גאס אריין, אין די גערטנער, וואו קליינע קינדער האלטען זיך אויף. ווען זי האט דערזעהן קליינע

קינדער אין די וועגעלאך, איז איהר מיט אמאל עפּעס אזוי מאדנע געוואָרען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפּען. זי איז רויט געוואָרען. די בריסטען האבען זיך אנגעהויבען אנצופילען, צו שטארקען זיך, און שווער צו ווערען. די מילך האט געשטאכען אין דעם ווארצעל און געוואָלט ארויס...

זי איז צוגעגאנגען צו א קינדער־וועגעלע, נעבען וועלכען א יונגע מאמא איז געזעסען און געשטריקט עפּעס. עס איז געווען א שעהנער זונען־טאג נאך מיטאג. דאס קינד איז געלעגען האלב אויפגעדעקט און געשפּיעלט זיך מיט די נאקעטע הענטעלאך. זי האט געקוקט אויפ'ן האלב־נאקעטען קינד, בעטראכט זיין ווייך מיילכעל, די רויטע ליפּעלאך און דאס נאס צינגעל, און זי האט מיט אמאל דערפּיהלט אן אהן־אויסגעהאלטענעם פערלאנג צוצולייגען דאס קינד'ס מיילכעל צו איהר שווענשענדיגע בעשווערטע בריסט. עס האט זיך איהר גע־דאכט ווי דאס גאנצע בלוט אין איהרע אדערען שטראָמט אריין אין איהרע בריסט און עס וויל ארויס פון איהר, און דאס מיילכעל קען עס ארויסציהען מיט אזא גליק, אז עס ווילט זיך אויסגעהן אבי צו האבען דאס גליק. עס איז איהר ווארעם געוואָרען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפּען, הענד און פיס צו ציטערען און א שעהמעוודיג געפיהל האט זי ארומגענומען. צום סוף האט זי עס דאך ניט געקענט איינהאלטען. טרעהרען האבען ארויס־געשפּראצט פון איהרע שעהנע פולע אויגען, און זי האט אנגעכאפּט די יונגע מאמע וואס איז גע־זעסען אויף דער באנק און איז געווען פערטיעפט אין איהר שטריקען. זי האט זי אנגעכאפּט ביי די הענד און געזאגט מיט א ציטערענדע שטימע:

— אה, וואס פאר א שעהן קינד! לאזט מיר קושען אייער קינד.

די מוטער האט אנגעקוקט מירעלען און דערזעהן די טרעהרען אין איהרע אויגען, און ווי איין פרוי די צווייטע, האט זי מיט אמאל אלעס פערשטאנען. זי האט ארויסגענומען איהר קינד פון וועגעלע און אריינגעלעגט עס אין מירעלע'ס ארם.

מירעלע האט געקושט דאס קינד, דאן האט זי געווארפען א שטומען בעטענדען בליק אויף דער יונגער מוטער.

די יונגע מוטער האט לייכט געשמייכעלט און געשאקעלט מיט'ן קאפּ.

מיט א פלינקע פרייד האט מירעלע פלינק אויפגעעפענט איהר קאפּטענדיל און איהרע פולע בריסט אריינגעשטעקט אין דעם לעבע־דיגען קינד'ס מיילכעל.

און זי האט זיך אין גאנצען איבערגעגעבען צום קינד...

מיט דאנקבארקייט האט מירעלע אנגעכאפּט דעם קינד'ס מוטער'ס האנד און געקושט זי.

די יונגע מוטער האט אנגענומען מירעלע'ס קאפּ. די צוויי מוטערס האבען זיך אין די אויגען אריינגעקוקט. זיי האבען זיך פער־שטאנען און צוקושט זיך.

און פון דענסמאל האט זיך מירעלע יעדען טאג ארויסגע'גנב'עט אין דעם שטאדט'ס גארטען. דארט האט שוין געווארט אויף איהר די מוטער מיט'ן קינד און זי האט זיך איבערגעגעבען איהר גליק.

א לאנגע צייט האט מירעלע אויפגעהאלטען די מילך אין איהרע בריסטען אין געהיים פון דער מוטער און מאן.....

שטיל, א מענש ווערט געבוירען.

(א בילד)

אין דעם באָארדינג הויז וואו מיסעס ראזענצווייג איז געשטאנען איבער'ן זומער, האט מען זי נאך גערופען מיט איהר מיידעלשען נאמען, בעסיע עפשטיין, ווארים ערשט אין פארינגען זומער איז דאס יונגע קוים צוואנציג יעהריג מיידל דא געווען מיט איהר פאטער און זי האט געהאלטען אין איין טאנצען מיט די באיעס, אז מען האט זי ניט געקענט אפרייסען. און דער פאטער האט זיך געהאלטען אין איין סוד'ען מיט מיסטער פליישמאן, מיט דעם אייגענטהימער פון האטעל „לינקאלן" וועגען א שידוך פאר זיין טאכטער. (ווארים מיסטער פליישמאן האלט ניט בלויז א באָארדינג הויז, נאר איז אויך א שטיקעל שדכן, און צו איהם קומט מען ניט אזוי זיך אויסצורוהען, ווי מעהר א שידוך צו טהאן). און דאס יאהר איז דאס מיידעל שוין געקומען אלס א ווייבעל, אלס מיסעס ראזענצווייג.

זי איז געקומען מיט איהר מוטער, און די פרויען וועלכע האבען געבראכט זייערע טעכטער צו פליישמאנען שדוכים צו טהאן, האבען זיך געקענט אויף ווייבערשע זאכען, און זיי האבען זיך גע'סוד'עט אין די אויערען: אז דער האטעל וועט זיך באלד פערמעהרען מיט נאך א באָרדער וואס וועט ניט קומען מיט דער באהן צו פאהרען...

געקוקט האבען זיי דערביי אויף מיסעס ראזענצווייג, און גע־מיינט האבען זיי דערמיט זי, כאטש קיינער האט ניט פערשטאנען וואס די ווייבער מיינען דערמיט, ווארום מען האט אויף מיסעס ראַ־זענצווייג גאר ניט אנגעזעהן...

און די פרויען האבען רעכט געהאט. מיסעס ראזענצווייג איז שוין טאקי געווען אין די הויכע חדשים, כאטש זי האט געקענט איהר טראגען אזוי קונציג בעהאלטען.

די מאדע איז איהר צו הילף געקומען, עס איז פונקט געווען דער סטייל פון טראגעןברייט־געשניטענע קליידלאך און זשאקעטען מיט ברייטע קאראלינען. מיסעס ראזענצווייג האט זיך געשעהמט מיט איהר טראגען, ווארום די מעהרסטע געסט וואס האבען זיך געפונען אין דער באארדינג הויז זיינען געווען איהרע בעקאנטע, וועלכע האבען זי געקענט אלס מיידעל. מיט די באיעס האט זי געטאנצט פאריגען יאהר, און מיט די מיידלאך האט זי געשטיפט און געשפאט פון די באיעס. איז עס איהר אביסעל אונאנגענעהם געווען. זי האט זיך נאך געהאלטען ווי זי וואלט געווען א מיידעל, געטאנצט און בע־וואגען זיך, כאטש די מוטער האט זי געהיט און יעדעס מאל דערמאהנט:

— בעסיע, גערענק, גיב אכטונג וואס דו טהוסט! האט זי די מוטער ארויסגערופען און אוועקגעשלעפט פון טאנצען ווען בעסיע האט זיך פערגעסען.

מיסעס ראזענצווייג פלעגט פערשעהמט ווערען; יעדעס מאל, ווען די מוטער האט זי דערמאהנט, איז א רויטליכקייט געקומען איבער איהר פנים, ווי זי וואלט עפעס זעהר א שעהמדיגע זאך געטהאן און האט זיך ברוגז׳דיג אוועקגעזעצט ביי דער מאמען אין א ווינקעל און צוגעקוקט ווי אנדערע טאנצען...

אין באארדינג הויז ביי מיסטער פליישמאן איז זעהר פרעהליך און לוסטיג צוגעגאנגען, ווארים ווי שוין געזאגט איז מיסטער פלייש־מאן געווען אן אנגענעהמער מענש, א מאדערנער מיט א שעהן בערדעל און א שעהן בייכעל, פאר יעדען געהאט א גוט ווארט, איז געווען א גרויסער „עדמיירער“ פון פרויען, געקענט זיי אונטערהאלטען מיט גלייכווערטלאך און זיי האבען איהם זעהר גענליכען.

נאר אם מעהרסטען האט זיין באארדינג הויז גע׳שם׳ט דערמיט, וואס דארטען ווערען מיידלאך שנעל כלות, און געפינען זייער גליק. ווארים מיסטער פליישמאן, וועלכער איז געווען אין ווינטער צייט א שדכן, האט זומער אין זיין באארדינג הויז איינגעלאדען די יונגע לייט, וואס עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער האט עפעס פאר זיי פאסענד...

און אן אנשטאנדיגער מענש איז ער געווען, מיסטער פליישמאן, א מיטגליעד אין פערשיעדענע סאסייעטיס. און שבת און יום־טוב מיט דער ווייב אין צילינדער הוט געגאנגען דאווגען אין שוהל אריין איבער איסט בראדוויי. — אז אלע זאלען זעהן — האבען די פאטערס איהם אנפערטרויט זייערע טעכטער אין באארדינג הויז איבער'ן זומער, און געוואוסט, אז מיסטער פליישמאן וועט אויפפאסען, אז די מיידלאך זאלען מיט די באיעס נישט ווייט פערגעהן, נאר „דזשאפט“ אזוי פיעל, וויפיעל עס איז נויטהיג פאר דער פארטי...

דורך דעם האט א גאנצען טאג אין פליישמאן'ס באארדינג הויז נית אויפגעהערט צו שפיעלען און די מיידלאך מיט די באיעס צו טאנצען. האט מען ניט געטאנצט האט מען אין קארטען געשפיעלט — מיט איין ווארט, מען האט זיך נעריזלטען אין איין אמוזירען. די באַרדערס האבען זיך גענוי אלע געקענט פון פריהערדיגע יאהרען, וואס זיי פלעגען פערקעהרען ביי פליישמאנען. און ווייל זיי פלעגען זיך אינטערעסירען איינער מיט'ן אנדערען צוליעב שדוכים, האט איינער פון אנדערען געוואוסט ניט בלויז זיין געשעפט און געלד אנגעלעגענהייטען, נאר אויך פון די אינטימסטע פאמיליען סודות... אין באארדינג הויז פלעגען זיך געפינען בחורים וואס זיינען געווען פראפעסיאנאלע שדוכים זוכערס, און אויס געוואהנהייט, אדער געטריבען פון האפנונג פלעגען זיי יאהר איין יאהר אויס פערפאהרען צו פליישמאן'ען: עס וועט זיך דאס יאהר עפעס מאכען... אדער א טאטע וועלכער האט זיך שוין האלב מיאש געווען צו זוכען אייניקלאך פון זיין טאכטער, האט זיך די לעצטע פראבע געמאכט אין פליישמאן'ס באארדינג הויז. ביי פליישמאן'ען האט יעדער צד נעקענט געפינען א פאסענדען צד, די עקזעמפלארען זיינען געווען אזוי פערשיעדענארטיג, האט זיך פאר יעדען געקענט טרעפען עפעס פאסענדעס, אזוי ארום איז פליישמאן'ס באארדינג הויז איבער'ן זומער געווארען א ווירקליכער יאהר־מארק פון שידוכים....

אז בעסי עפשטיין (אזוי האט זי געהייסען מיט איהר מיידעלשען נאמען) האט זיך געהאט פריהעריגעס יאהר געוויזען אויף דעם מענשליכען מארק, האט זי ארויסגערופען א סענסאציע. זי האט מיט איהר ערשיינען אבגעצויגען א סך התנים פון אנדערע כלות. ארום בעסי'ן האבען זי די יונגע לייט געראיעט ווי די ביהנען ארום א פעטע בלום...

זי האט ארויסגערופען צו זיך קנאה פון די אנדערע מיידלאך, נור ז האט פאר קיינעם ניט מורא געהאט. זי איז געווען שעהנער, פלינקער, געשיקטער און בע'חן'טער פון אנדערע כלות, און גערוימט האט מען זיך אין אויער, אז זי האט מעהר געלד אויך פון אנדערע כלות. בעסי האט אם מעהרסטען געטאנצט פון אנדערע מיידלאך. בעסי האט זיך אם בעסטען אמוזירט, און בעסי'ס הענד און ארעמס זיינען געפלויגען פון איין בחור צום צווייטען. אלע האבען געמיינט, אז בעסי וועט געוויס פון באארדינגג הויז ארויסגעהן א כלה — ערשט דער סיזאן האט זיך געענדיגט און פליישמאן, דער געניטער שדכן, האט ניט געקענט אנרופען קיין נאמען און האט זיך ניט געקענט אבשטעלען אויף קיין איין יונגענמאן, וועלכער זאל האבען בעסי'ן געפעלען. אויך דאס יאהר זיינען זיך איניגע יונגע לייט צונויפגעפאהרען צו פליישמאנ'ען מיט'ן געדאנק צו בעגעגענען די פאר־א־יאהרינע בעסי — ערשט די בעסי איז געקומען א חתונה־געהאטע. די יונגע לייט זיינען געבליבען ווי אבגעשמיסענע, און ניט נור בלויז די יונגע־לייט, נור פליישמאן, דער שדכן, האט ניט געוואוסט פאר וואס בעסי איז פער־פאהרען צו איהם נאכדעם ווי זי נויטהיגט זיך שוין ניט אין קיין שידוך.

בעסי האט זיך געהאלטען ווי א מיידעל. דער מאן איז ניט גע־ווען. ער פלעגט קומען איין מאל אין צוויי וואכען אויף א זונטאג, און איז ער געקומען, האט מען איהם אויך ניט אנגעזעהן, א מיעדער, א קליינטשיקער, א שטילער (עפעס א מאנופעקטשורער פון צאהן־שטעכערס), איז ער געשלאפען א גאנצען זונטאג, און די באיעס האָ־בען זיך געשארט ארום בעסי'ן ווי פאריגעם יאהר. אויסערליך האט זיך בעסי גאנץ ווייניג געענדערט. זי איז געווען דאס זעלבע מיידעל מיט דעם ריינעם מיידעלשען פנים ווי פאריגעם יאהר. נאר אין די אויגען האט זיך געהאלטען א פערשטיקט פייערל, וואס האט צו וויסען געגעבען, אז דאס מיידעל האט שוין געגאסען פון דעם ערדישען גליק... און דאס בעוואוסטזיניגע, פערשאיטע פייערל האט צו זיך נאך מעהר צוגעצויגען די יונגע לייט... דאס טראגען, ווי שוין געזאגט האט בעסי געקענט קונציג בעהאלטען, אז נור נעצעהלטע האבען געוואוסט דערפון. די יונגע לייט האבען זיך בעצויגען צו איהר ווי צו א מייד־על, האבען איהר קאמפלימענטען געזאגט, בעהאלטען זיך מיט איהר

אין די פארנאכטען אין די ווינקלאך... איהר האנד האט יעדעס מאל אן אנדער בחור געגלעט, און זי געדרופען מיט איהר מיידעלשען נאמען בעסי, און עס זעהט אויס, אז בעסי האט געגליכען זיך צו פערגעסען אז זי איז שוין א ווייבעל. זי האט געלאכט און געפרעהט זיך מיט די בחורים. נור טהיילמאל, אז די בחורים און די מיידלאך זיינען גע־שפרונגען אראב פון די טרעפלאך, איז בעסי געגאנגען פאמעלאך, געלאסען, קיינער האט עס ניט בעמערקט... און טהיילמאל ווען בעסי האט זיך פערגעסען און געלאזט זיך אין א פלינקען טאנץ מיט א באי, האט זי די מוטער דערמאנט — געדענק אין גאט, בעסי, איז א שטילע פערשעהמטע רויטליכקייט געקומען אויף איהר צארט געזיכט, און בעסי האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל און צוגעקוקט ווי די פארלאך טאנצען...

נור קיינער, א חוץ די געניטע אלטע מאמעס האבען אין דעם קיין בעזונדערע זאך ניט בעמערקט, און עס איז קיינעם גאר ניט איינגעפאלען...

נור איינמאל, אין א זונטאג צום סאפער, ווען אלע געסט אין באארדינג הויז האבען זיך אויסגעפוצט אין די שעהנסטע פיינסטע קליידער, וואס זיי האבען נור געהאט אין זייער גארדעראבע, און דער טאנץ־מייסטער (וועלכער איז א גאנץ יאהר א ראזירער אין דער שטאדט, אין באארדינג הויז איז ער א טאנץ־מייסטער) האט ארויסגענומען פון זיין קאסטען א שטיקעל ניו יארקער פראק, ווארים אין אבענד האט געזאלט זיין דער גרויסער טאנץ, איז מיסעס ראזענצווייג, וועלכע אלע זיינען געווען געוואהנט, אז זי זאל ארויסגלאנצען מיט איהר טו־אלעט פון אלע מיידלאך — געקומען צום טיש אין א ווייסען לויזען טולענעם נאכט־קאפטענדעל און א לויז ברייט זיידען קלייד, געגאנגען איז זי פאמעלאך אין דער שטיל, און אוועקגעזעצט זיך מיט איהר מאמע ביי איהר טישעל. ביים טיש האבען עס נאך ווייניג מענשען בעמערקט, נור נאכ'ן טיש, ווען די געסט האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען אין זאאל אריין, וואו דער גראמאפאן האט שוין געשפיעלט און דער טאנץ־מייסטער אין זיין פראקעל, מיט די דינע פיסלאך, האט שוין געווארט אויף די טענצערינס — איז בעסי אריינגעקומען אין זאאל אריין אנגעלעהנט אויף דער מאמע'ס ארעם, געגאנגען פאמעלאך, טריט ביי טריט, איהר קאפ האט זי געהאלטען שטאלץ אין דער הויך.

און א מיידעלשע אונשולדיגע פערשעהמטקייט האט גערויטעלט איהרע צארטע מיידעלשע באקען. די האאר זיינען איהר געווען פערקעמט ווי ווען זי איז נאך געווען א מיידעל, האלב אין שרינט, אין רונדיגען קאקס, און איהר דינער איידעלער נאקען און קאפ זיינען נאך גאנץ מיידעלש געווען. איהר בויך האט זי פאראויסגעשיקט פאר זיך, מיט א געוויסע שטאלצקייט און רוהינקייט, ווי זי וואלט געווען שטאלצירט דערמיט, וואס די נאטור האט בעשאנקען זי מיט דער גרעסטער און שטאלצער אויפגאבע — א מענש צו געבוירען... און מען האט ניט געוואוסט וואס עס האט ארויסגערופען די צארטע רויטליכקייט אויף איהר פנים, צי די ארימע שעמעוודינקייט וואס אלע ווערען געוואהר, אז זי האט איהר אונשולד פערלארען, צי די צנועות'דיגע בעשיידענהייט פון א קעניגין (ווען זי טהוט צום ערשטען מאל אן די קרוין אויפ'ן קאפ) איבער די עהרע וואס מען האט איהר צוגעטהיילט אז זי זאל א מענש געבוירען...

דאס פרויען־אויג, וואס איז מעהר עמפפינדליך אויף פרויען־צארטקייט, האט גלייך בעמערקט בעסי'ס ענדערונג, און א סוד'ען און א מורמלען איז ארומגעגאנגען אין זאאל פון איין פרוי צו דער צווייטער. די באים האבען עס באלד ניט בעמערקט, און ווען די ערשטע פאארלאך האבען זיך געלאזט וואלצירען, איז א יונגערמאן, וואס איז געווען בעסי'ס אנהעגנער נאך פון די מיידעלשע יאהרען און אלע האבען געמיינט, אז איהם וועט ווערען אנפערטרויט בעסי'ס גורל, צוגעגאנגען צו איהר און געזאגט מיט זיין געוואהנטען מאן:

— בעסי, דער וואלצער קומט מיר, איהר האט מיר פערשפראכען.

און געוואלט זי ארומנעהמען ביי דער טאליע, צו העלפען איהר אויפשטעהן.

די הייטלעך פון בעסי'ס אויגען האבען זיך אראבגערוקט איבער איהרע אויגען־אפעל, און א צנועה'דיגער, פערשעהמטער בליק האט זיך ארויסגעריסען מעהר פון איהרע שווארצע געדיכטע ברעמען איידער פון איהרע פערשלאסענע אויגען. זי האט גארניט געזאגט, נור אויף איהרע ליפען איז ערשיענען א לייכט שמייכעלע, ווי א ווינטעל וואלט עס ארויפגעבלאזען, און זי האט איהרע מיידעלשע לייכטע הענד פערלענט

אויף איהר בויך, ווי זי וואלט נעוואלט עפעס בעשירמען און בעשיצען...
דער יונגערמאן האט געקוקט אויף איהרע הענד, געזעהן דאס פער־שעהמטע שמייכלען, בעמערקט דעם ווייסען לויזען קאפטען — און פון אלעם שוין געוואוסט. א רויטער שטראם בלוט האט איהם מיט אמאל געגעבען א שלאג אין פנים אריין. עס איז געווען, ווי ער וואלט נעשטאנען פאר עפעס פרעמדעס און אונבעקאנטעס. און א שרעק איז איהם בעפאלען וואס ער איז צוגעגאנגען צו איהר אזוי פריי און בע־ריהרט זי מיט זיינע הענד, פונקט אזוי ווי איינער פאלט אריין מיט א פערשיים לאכען אין א פרעמד טעמפעל און געפינט ארום זיך מענשען בעטען... דער יונגערמאן האט זיך טיעף פערבוינען פאר בעסי'ן און איז אוועק.

פון דענסמאל אן האבען די יונגע לייט אויסגעמיערען בעסיען, זיי האבען איהר שוין מעהר נים גערופען מיט'ן מיידעלשען נאמען בעסיע עפשטיין, נור מיסעס ראזענצווייג. קיינער האט נים געוואגט צוצוגעהן צו איהר און איהר האנד צו בעריהרען ווי אמאל. מען האט זי נור פון דערווייטענס מיט עהרפארכט נעגריסט. ארום איהר איז שטיל געווארען. עס איז געווען ווי מען וואלט עפעס מורא געהאט צוצוגעהן צו איהר. איהרע שטארקסטע אנהעננער, פריינד, וועלכע זיינען אמאל נישט אב־געטראטען פון איהר — האבען זי מיט אמאל אויסגעמיערען, און ווען מיסעס ראזענצווייג האט זיך אין זאאל געוויעזען, האט דער זאאל זיך געקענט ווי פערהילכט ווערען פון לאכען און רוישען, איז באלד שטיל געווארען. איינציגווייז האבען זיך די יונגע באיעס מיט די מיידלאך ארויסגעשארט פון זאאל און זי געלאזט אליין מיט די אלטע ווייבער.

מיסעס ראזענצווייג איז אויך מיט אמאל געווארען א גאנץ אנדערע. זי האט זיך אליין געהאלטען פון דערווייטענס פון אלע, איינזאם שפא־צירט אויף בעזונדערע וועגעלאך, אנגעלעהנט אויף איהר מוטער'ס ארימס. מיט'ן טראגען האט זי זיך נים מעהר געשעהמט, פערקעהרט, א געוויסער שטאלץ איז געלעגען אין איהר יונגען מיידעלשען קאפ, ווען זי האט פערביי שפאצירט די באיעס און געשיקט די בויך פאראויס פאר זיך.

און ווען די באיעס האבען זי געזעהן פון דערווייטענס אנקומען, האט איינער צום צווייטען געזאגט:

— שווייגט שטיל, מיסעס ראזענצווייג געהט.

א מיידעלשע רויטליכע פערשעהמטקייט האט געציינט איהר פנים און מיט א שטאלצען קאפ ווי א יונגע קעניגין איז זי פאר די באיעס פארביינעגאנגען און קוים זיי געגריסט מיט איהר שטאלצען קאפ....

און ניט נור צו מיסעס ראזענצווייג האט זיך געפיהלט אזא בעציהונג, נור אויך צו מיסטער ראזענצווייג. ווען ער איז דעם נעקסטען זונטאג אין בארדינג הויז אראבגעקומען איז ער שוין ניט געגאנגען שלאפען אויף א לאנגען טאג, ער איז געגאנגען שטאלץ ביי זיין ווייבס זייט, די אויגעלאך האבען איהם שווארץ געפינקעלט און ער האט צו אלע קרום געשמייכעלט, און די באיעס האבען איהם שוין ניט גערופען מיסטער צאהנשטעכער — נור ער איז מיט אמאל אין זייערע אויגען געווארען:

— מיסטער ראזענצווייג!

די טויז פיק.

(ערצעהלונג)

מיין פריינד'ס פרוי בערטהא זילבערשטיין איז קיינמאל ניט געווען פאר מיר אנדערש נור די פרוי פון א פריינד, וואס מען עהרט אין איהר ניט נור בלויז איהר אייגענע מענשליכע ווירדע, נור אויך דעם מאן'ס כבוד, און די קינדער'ס ריינקייט... איך האב געוואוסט אז זי איז א שעהנע. דאס געזונדהייט פון איהר בלוט, וואס האט ארויסגעשפריצט פון איהרע לענגליכע באקען, האט אזוי אנגענעהם נענלעט דאס אויג ווי א אויסגעשטאנענער עפעל, אדער א הארטע, רייפע בארנע אויפ'ן בוים... דער רונדיגער רוקען און די אראבפאלענדע פלייצעס וואס האבען שטענדיג ארויסגעקוקט פון איהר ווייט אויסגעשניטענע רעפארם-קליידער האבען פרעהלאך געמאכט יעדעס הארץ, און ארויסגערופען אזעלכע אנגענעהמע היימישע געפיהלען, ווי עס רופט ארויס א לייכטענ-דער לאמפ דורך א פענסטער אין א טונקעלע נאכט... נור דאס אלעס האב איך ערשט שפעטער ערפאהרען. מיין פריינד'ס פרוי איז פאר מיר ניט געווען קיין פרוי, נור בערטהא, בערטהא זילבערשטיין, סאלאמאן'ס ווייב.

און עס האט אויך אנדערש ניט געקענט זיין. האט איהר אמאל געזעהן א פרוי, ווען זי שוואנגערט? א פרוי, ווען זי זויגט איהר קינד? אדער א פרוי, ווען זי שפיעלט זיך מיט איהרע קינדער ביי א היימיש בעדעקטען טיש, אין איהר ווארימער שטוב, אין א קאלטע ווינטער-נאכט?... די פרוי וועלכע איהר האט געזעהן אין איהר נאקעט-ווייב-ליכעס וועט קיינמאל, קיינמאל ניט ארויסרופען ביי אייך קיין שלעכטע געדאנקען. און ווי פערדארבען איהר זאלט ניט זיין — וועט דער

אנבליק פון א פרוי, ווען זי זוינט איהר קינד ארויסרופען אין אייך נור איידעלקייט, און עפעס א מענליכע מיטלייד צו איהר, איהר ווערט איהר פריינד און איהר זייט בערייט זי צו בעשיצען...

בערטהא זילבערשטיין האב איך געזעהן אין איהר ווייבליכע מיסיאן. איך האב געזעהן ווי זי האט זיך איינגעארדענט איהר הויז, מיט וואס פאר א ליעבע זי האט אויפגעבויט איהר קליינע היים. יעדען אבענד, ווען איך בין אריינגעקומען צו די יונגע פאאר נאך זייער חתונה, האב איך געפונען עפעס נייעס, אדער א נייע בילדעל אויף די וואנד, אדער א נייע אויסהעפטאכץ אויפן טיש, אדער א נייע פלאנץ אין א ווינקעל פון צימער. זי האט געהאט די איינענשאפטען אויסצוגיסען פון איהר וועזען אויף אלעס, צו וואס זי האט זיך צוגעריהרט, און די ווארימקייט פון היים וואס זי האט געשאפען איז שוין גענוג געווען זי אוועקצושטעלען אין מיינע אויגען פאר אזא ריינקייט, אז יעדער שלעכטער געדאנק וואס וואלט מיר איינגעפאלען אין מיין קאפ ווענען איהר האט נור געקענט ארויסרופען א געפיהל פון שעהם און פערדרוס... איך האב זיך שוין דאן צוגעוועהנט צו איהר אזוי, אז איך האב זי בעטראכט, ווי מען בעטראכט א שוועסטער, א טאכטער, א מוטער — אבער קיינמאל ניט ווי א מאן בעטראכט א פרוי...

איך פלעג אפט אריינקומען צו בערטהא'ן אין שטוב, ווען מיין פריינד סאלאמאן איז ניט געווען אין דער היים. סאלאמאן איז געווען א רייזענדער פאר א גרויס האלסייל געשעפט, פלעגט זיך זאמען אין וועג וואכען־לאנג. אז איך האב בעזוכט די זילבערשטיינס האב איך געטראפען בערטהא'ן אדער זי האט געזויגען איהר ניי־געבוירען קינד אדער זי האט עס געבאדען. און די מוטער וועלכע איז געווען אין ווייסען אנגעטהאן, מיט ארויפגעקאשערטע ארבעל, מיט דעם ווייסען הויבעל אויפ'ן קאפ — און דאס נאקעטע קינד וואס איז געלעגען נעבען איהר און די קלאהרע, ריינע, ווייסע קינדערש־וועש וואס איז געווען פערשפרייט ארום איהר — דאס אלעס האט בעשאפען ארום בערטהא'ן אזא מוטערליכע צערטליכקייט, אז מען האט געפיהלט אין איהר נאהענטקייט איידעלער און ריינער, און עס האט ביי מיר, ביי דעם אלטען בחור, וועלכער האט זיך געהאלטען אין איין ווארימען אין פרעמדע נעצען — ארויסגערופען די גרעסטע אכטונג און די ריינסטע געפיהלען, און איך

בין דאנקבאר געווען מיין פריינד'ס פרוי, פאר די גוטע און ריינע געפיהלען וואס זי האט ערוועקט אין מיר...

איין מאל אין אבענד, אין א שבת אויף דער נאכט, בין איך אריינגעקומען צו די זילבערשטיינס אין שטוב אריין. עס איז געווען ווינטער. אין דרויסען האט דער שנעע געשיט געשמאק, און אינגלאך און מיידלאך האבען זיך געטראגען מיט די שליטענס איבער דער ברוק פון דער גאס; אין שטוב ביי די זילבערשטיינס האב איך געפונען א היימישע געזעלשאפט. מען האט געטרונקען טהעע, געגעסען קענדים און געשפילט אין קארטען. עס זענען געווען א צוויי-דריי גוטע פריינד, סאלאמאן'ס קאלעגען פון געשעפט. בערטהא איז מיטען צווישען זיי. די געזעלשאפט איז אזוי געווען פערטיעפט, פערטרונקען אין די קארטען, אז זיי האבען צומאל ניט בעמערקט מיין אריינקומען. סאלאמאן, דער בעל הבית, איז געזעסען אהן א ראק, דער גרויסער שטערען, וואס האט פערבאפט זיין ליסינע האט געשוויצט, און ער איז געווען אזוי פערקאכט אין די קארטען, אז ער האט געהאלטען און איין אריינציאגען זיין פרוי אין געלד, און אז ער האט עס געוואונען פון איהר, האט ער אזוי טריאומפירט דאריבער, ווי ער וואלט געלד ארויסגעקראגען פון זיין ערגסטען שונא. בערטהא האט מיך בעמערקט, און האט זיך אבגערופען:

— העגרי, זעצט אייך אוועק נעבען מיר, עס געהט מיר ניט היינט — אפשר וועט איהר מזל'דיג זיין.

— וואס עפעס מזל'דיג פאר דיר, ער וועט פאר זיך מזל'דיג זיין, נעבען קארטע! — האט דער מאן געזאגט.

אין א פאר מינוט ארום בין איך שוין אריינגעצויגען געווארען אין'ם שפיעל, און געווארען פערקאכט דעריבען, ווי א טראפען זידענדיג וואסער פאלט אריין אין א קאכעדיגען טאפ. מיר האבען געשפיעלט אין אקע, און איינער האט דעם אנדערען אונטערגעיאגט ווי מיר וואלטען מורא געהאט, א מינוט ניט צו פערלירען פון שפיעל.

נור איך בין ניט געווען מזל'דיג, ניט פאר מיין שכנ'טע און ניט פאר מיר. אונז ביידע איז עס ניט געגאנגען. קארטען האבען מיר געקראגען מעהרסטענס שלעכטע, ניט אינגטערעסאנטע. „שראגעס", און האבען מיר אמאל געוואלט שפיעלען — האט זיך אונז דוקא ניט איינגעגעבען: האט דער צווייטער דוקא א בעסערע קארט געהאט.

— דער ווינקעל איז נים מזל'דיג, העגרי, אנטלויף פון איהר — זאגט דער מאן.

— אפילו צו וויסען די קאפאטע צו פערשפיעלען, בלייב איך אויף מיין פלאץ — רוף איך אוים. גיב קארטען.

אפשר וואלט גאר א יושר געווען, אז מיר זאלען שותפות מאכען: צוויי שלים מזל'ניקעס, — רופט זיך אפ בערטהא.

— איך בין גרייט.

— צוויי קבצנים געהען טאנצען — לאכט דער מאן.

מיר האבען געוואלט שותפות מאכען, אבער די מעהרסטע פון עולם האבען פראטעסטירט. עס וועט נים זיין אינטערעסאנט.

— דאן דארף מען זיי צוזעצען אין אנדערע ווינקעלאך. שותפים זיצען נים צוזאמען.

— וואס, איהר האט מורא פאר שקרות?

— ניין, נור עס פיהרט זיך שוין אזוי.

און דאס האבען מיר נים געוואלט. עס איז געווען, ווי מיר וואלטען איינער מיט דעם אנדערען סימפאטיזירט. אונזער ביידענס שלים־מזל, דאס וואס איז אונז נים געגאנגען אין די קארטען — האט אונז ביידע דערנעהענטערט, און מיר האבען זיך נים געוואלט שיידען. ביים טיש איז עפעס אויסגעקומען ווי צוויי פארטייען. איין פארטיי, די גליקליכע, דאס איז געווען דער מאן מיט זיינע פריינד, און די אנדערע פארטיי, די אונגליכליכע — בערטהא און איך. און צווישען אונז ביידע איז געווארען א שטילע, נים אבגערעדטע פערבינדונג: מיר האבען איינער דעם אנדערען די קארטען געוויעזען; אז זי האט געשפיעלט האט מיין הארץ געקלאפט און איך האב דוקא געוואלט, אז זי זאל געווינען, און דאס זעלבע איז געווען, ווען איך האב געשפיעלט. — אפט איז מיר אויסגעקומען צו שפיעלען געגען איהר מאן, נים נור האט זי מיר געהאלפען צו שפיעלען, געגעבען עצות, איינגעשטעלט געלד פאר מיר, נור ווען דער מאן האט ווידער אמאל שליסליך געוואונען, האט זי איהם אנגעקוקט בייז מיט פיינדשאפט, ווי ער וואלט די מיאוס־טע זאך געטהאן.

— שאדט נים, העגרי, דעם וואס עס געהט נים אין קארטען — געהט אין ליעבע — האט זי מיך געטרייסט, און מיר האבען זיך ווידער גענומען געשמאק צום שפיעלען

איינמאל האבען מירביידע געשפּיעלט נענען איהר מאן. דאס שפּיעל האט זיך זעהר אנגעצויגען און אריינגעיאגט אין געלד אריין. דער מאן האט געהאט אויפ'ן טיש מלכות, זי א קאליר און איך צוויי טייז; איך האב געוואלט אפּשרעקען מיט מיינע טייז און אריינגעיאגט אין געלד; דער מאן, זעהט זיך אויס, האט געהאט א גוטע קארט, מלכות, און ניט געלאזט זיך אפּשרעקען. ער האט געוואָרפען מיט געלד. איך האב אנגעהויבען צו צווייפלען און געוואלט אוועקגעהן, נור זי האט מיך ניט געלאזט.

— לאזט אייך ניט, הענרי, — איהר מיט אייערע טייז אנטלויפט נענען זיינע מלכות? שעהמט אייך, איך וועל געבען דאס געלד: די פינף מיט נאך צעהן! — און אין דעם דערפיהל איך, ווי עפּעס ווארימעס ריהרט אן מיין קניע. איך לייג צו מיין האנד, און דערשפּיר איהר האנד. זי שטעקט מיר עפּעס איין. איך דערטאפּ א קארד אין מיין האנד. איך האב איהר מורא צו קוקען אין די אויגען אריין. דאס הארץ האט מיר אנגעהויבען צו קלאפּען, און די הענד צו ציטערען — איך קוק אין מיינע קארטען — איך האב א דריטע טויז — די טויז פּיק — און מיט איין קלאפּ אבגענומען פון מאן ניט נור דאס געלד וואס איך האב גע־האט פערלארען, נור אויך וואס זי האט געהאט פערשפּיעלט דעם אבענד.

— חא, חא, חא — האב איך דערהערט איהר לאכען און פרייד, נור אין איהר לאכען און פרייד האב איך אויך געהערט, ווי איהר הארץ האט געקלאפּט.

איך האב איהר געקוקט אין די אויגען אריין. אין איהרע אוי־גען האב איך מיט אמאל בעמערקט א גאנץ אנדער ליכט, וואס איך האב עס ביז איצט ניט געזעהן, עפּעס א פערשארט פייערעל האט זיך ארונ־טערגערוקט אין איהרע אויגען־ווינקלעך און ארויסגעשטראהלט, פערלאנ־גענדיג עפּעס צווישען די הערלאך פון איהרע הייטלאך. איך האב בע־מערקט אין די ליכט בלוט פארבען פון איהר פּנים, א ציטערען, און עס איז מיר געווען, ווי אלעס אין איהר ווינקט און איז פול מיט גע־הייטניסע. איהרע צייהן ציטערען און ווינקען, איהרע פינגער ציטערען און ווינקען — אלעס האט זיך אין איהר מיט אמאל געענדערט, און איך האב זי געזעהן אין א גאנץ אנדער ליכט...

איך האב א פּאר וואכען אויסגעמיעדען איהר הויז, אויס שרעק. זי, זעהט זיך אויס, האט זיך מיט מיר אויך ניט געוואלט בעגעגענען;

זי האָט אויסגעמיעדען די געזלעשאַפט, אין וועלכע זי האָט מיך גע־קענט טרעפען. נור מיך האָט עס ניט געלאָזט רוהען מעהר. איך האָב קיין רוה ניט געהאַט ביי־נאַכט אויף מיין געלעגער. איך האָב זיך ניט געקענט מעהר מיט פליים איבערגעבען צו מיינע געשעפטען. איך האָב זי געזעהן שטענדיג אין דעם סוד'דיגען ליכט וואָס האָט דענסטמאָל פערהערליכט איהר אויג. איך האָב געזעהן, ווי דאָס רויטליכקייט פון איהר פּנים ציטערט. און אוועק איז פון איהר די ריינע ווייבליכע אונשולד, אין וועלכע איך האָב זי שטענדיג גע־זעהן. איהר זויגען דאָס קינד, איהר באָדען דאָס קינד האָט אין מיר שוין אנדערע געדאַנקען ערוועקט... דער רונדער רוקען און די אראָב־פאַלענדע פּלייצעס האָבען מיך גערופען ווייטער, און איך האָב געהאַט דאָס געפיהל, ווי דאָס רויטליכקייט, וועלכעס האָט דענסטמאָל גע־ציטערט אויף איהר פּנים, איז אויסגעגאָסען אויף איהר גאַנצען באַקעטען קערפּער; איהר קערפּער איז אין בלוט פערגאָסען און ער ציטערט...

איך האָב פיינט געקראָגען מיין פריינד און איהם אויסגעמיעדען. זיין גליקליכע ווארימע היים האָט שוין ערוועקט אין מיר קנאה: פאַר וואָס קומט עס איהם? איך האָב זיך שוין אין מיינע געדאַנקען גע־מאָסטען מיט איהם און זיך געפונען פיעל מעהר ווערטה צו געניסען דאָס גליק מעהר פון איהם. — און איך האָב אזוי לאַנג ניט רוהען גע־קענט, ביז איך האָב אויסגעזוכט אַ גינסטיגע געלעגענהייט, און בין אריין צו איהר אין שטוב, ווען דער מאַן איז אין דער היים ניט געווען.

געפונען האָב איך זי, ווי אימער, בעשעפטיגט מיט איהרע קינדער. זי האָט געבאָדען איהר קליין יונג מיידעלע, נאָר דאָס נאַקעטע קינד, און די ריינע ווייסע קינדער־וועש וואָס האָבען שטענדיג ערוועקט אין מיר אזעלכע היימישע בענקענדע געפיהלען — האָבען יעצט אין מיר גאַנץ אנדערע געפיהלען ערוועקט. איך האָב געקוקט אויף דער מוטער, און, זעהט זיך אויס, אז זי האָט אויך געמוזט דאָס זעלבע לעצטענס איבערלעבען וואָס איך. עס איז אוועק פון איהר יענע רוהיגקייט און זעלבסט־פערשטענדליכקייט, וואָס זי האָט שטענדיג געהאַט. ווען איך האָב זי איבערראַשט מיט אַ בעזוך אין מיטען העלען טאָג, זי האָט זיך דערשראָקען, איז רויט געוואָרען ביי מיין אריינקומען;

זי האָט אויסגעמיעדען מיין בליק ווי איך איהרען, נור אין דער לופטען האָב איך דערפיהלט ווי איהרע צייהן און הענד ציטערען.

— אָה, איהר זייט עס, הענרי, איך האָב זיך אַזוי דערשראָקען, — האָט זי געזאָגט מיט האַרץ־קלאַפעניש.

— פאַר וואָס האָט איהר זיך דערשראָקען? — האָב איך אויך געפרעגט מיט האַרץ־קלאַפעניש.

— גאָר ניט, אייך ניט געזעהן אַזוי לאַנג.

מיר זיינען געזעסען אַ לאַנגע ווײַלע מיט ציטערענדע הערצער, און אויסגעמיעדען זיך די בליקען. מיר האָבען מיט די צינגער גע־בלאָנדזשעט אין פרעמדע וועלטען — און עס האָט זיך ניט געקלעפּט איין וואָרט צום אַנדערען.

פלוצלונג האָט זי זיך אָבגערופען מיט שרעק:

— עס איז געוועזען די טויז „פיק“.

— יאָ, — האָב איך געענטפערט.

— מען זאָגט, עס איז די קאָרט פון טויט — האָט זי זיך אָבגע־רופען, און איך האָב געזעהן, ווי איהרע שוואַרצע האָהר פאַלען אַראָב איבער איהר קאָפּ מיט טרויעריגקייט.

— זי איז אויך די קאָרט פון ליעבע — האָב איך אָבגעענטפערט

— עס איז אַלץ איינס, — האָב איך געהערט אין דער שטי־איהר שטימע.

אַ לאַנגע ווײַלע האָבען מיר געשוויגען, דאַן האָט זי זיך פלוצלונג אָבגערופען:

— הענרי, איך בעט אייך, קומט ניט מעהר.

— פאַר וואָס?

— איך ווייס ניט פאַר וואָס, נור קומט נישט, איך קען אייך ניט זעהן זייט דענסטמאָל.

— וואָס האָב איך אייך שלעכטעס געטהאָן? — שמייכעל איך.

— איך האָב מורא, הענרי, איך ווייס ניט וואָס עס איז גע־שעהן, נור זייט דענסטמאָל בין איך ניט רוהיג, איז מיר עפּעס — און זי איז אַרויפגעפאַלען פלוצלונג אויף מיין האַלז און זיך צוּוואָויינט.

איין וואָפע פערמאָגט די פרוי, וואָס איז שטאַרקער פון מאַנ'ס באַגעהר — און דאָס זיינען טרעהרען. — איך האָב איהרע טרעהרען ניט

געקענט אויסשטעהן; איך האב איהר צוגעזאגט, אז איך וועל זי מעהר ניט בעזוכען.

א לאנגע צייט האב איך מיין ווארט געהאלטען, נור פערגעסען זי האב איך ניט געקענט. איך האב פון דאן אן זי ניט מעהר גע־קענט זעהן אין מיין גערעאנק אזוי ריין און אונשולדיג ווי איך בין גע־וואהנט געווען, עס פערפאלגט מיר איהר ווייבליכעס און זינדיגעס. איך האב פערדרוס פון דעם — נור איך קען זיך ניט העלפען. דערמאן איך זיך אן איהר, שוועבט אויף פאר מיינע אויגען עפעס ריינעס און אויך זינדיגעס. — דאס מוטערליכע צערטליכקייט האט זיך אויסגע־מישט אין איינעם מיט ווייבערשעס, בעגעהרענדעס, ווי צווישען אונז וואלט געווען געשעהן עפעס א וויכטיגע פאסירונג.

אין געזעלשאפט האב איך זי נאך געטראפען א פאר מאל. נור יעדעס מאל איז עפעס געווען פיינליכעס — אונאנגענעהמעס אין אונ־זער בעגעגנען זיך. זי איז רויט געווארען און האט אויסגעמיעדען מיין בליק, און געפיהרט אן אוננאטירליכען געשפרעך. מענשען האבען דאס בעמערקט און אנגעהויבען זיך צו סוד'ען. איך האב שוין אין גאנצען אויסגעמיעדען זי צו טרעפען, דאס האט נאך מעהר ארויסגע־רופען פערדאכט.

איז א געוויסע צייט ארום בין איך געוואהר געווארען, אז זי איז זיך צוגאנגען מיט איהר מאן. איך האב אויך מעהר קיין רוה ניט גע־קענט געפינען. עס איז געווארען אויסגעמעקט אין מיר א ריין און א קלאהר געפיהל, וואס איך האב געהאט א פריינד און צו א פרוי, און וואס דאס געפיהל האט מיך געמאכט בעסער און איידעלער.

צווישען אונז איז דורכגעלאפען א טויז „פיק".

דער מאַגנעטישער.

(ערצעהלונג)

אז איך בין אַהיים געקומען אין אבענד אויף מיין וואָהנונג, וואָס איך האָב געהאַט ביי אַ פרוי אַן אלמנה, האָב איך דערהערט טריט אין נעבענצימער, וואס איז מיט מיר אין שכנות. איך האָב זיך גע־פרעהט, וואס די פרוי האט שוין אבגעגעבען דאס לעדיגע צימער, אז זי וועט מיר מעהר ניט פערקלאָגען דעם קאָפּ. איך האָב זיך ניט אינטערעסירט ווער מיין שכן איז, איך בין זעהר וועניג געזעסען אין דער היים. פריה ארויסגעגאנגען און שפעט אַהיים געקומען און מיט מיינע שכנים וועניג פערבראכט. איך האב זיך שוין געקליבען צו פערלאָזען מיין שטוב, ערשט די פרוי קלאַפּט אין מיין טהיר:

— מיסטער גאָלדשטיין, טהוט עס מיר צוליעב, קומט אריין אין קיטשען אויף אַ גלעזעלע טהעע, איהר וועט זיך בעקענען מיט אונזער נייעם באָרדער.

די אַלמנה האָט געהאַט צוויי טעכטער, איינע אַן עלטערע מיידעל וועלכע איז געקומען פון דער היים שוין אַן ערוואַקסענע, און צוליעב עפּעס אַן אורזאַכע האָט זי זיך ניט געקענט צופּאַסען עפּעס אַ שידוך און איז געבליבען אַ „פערזעסענע“: און איינע אַ יונגע, וואס איז גע־קומען פון דער היים נאָך גאָר אַ קינד און דאָ האָט זי זיך ער'צויגען. די צוויי שוועסטער זיינען געווען ווייט איינע פון די אַנדערע, ווי זיי וואָלטען געקומען פון צוויי בעזונדערע וועלטען. די עלטערע, וועלכע איז דאָ באַלד צו דער ארבייט געגאַנגען, האָט זיך ניט געקענט אויס־לערנען קיין ענגליש, האָט געלעזען אַלץ די אידישע ביכלעך, איז גע־ווען צוריקגעהאלטען, שעמעוודיג. און ווי אַלט זי איז ניט געווען האָט זי זיך יעדעס מאל נאָך געוויטעלט אין דער געגענוואַרט פון אַ

פרעמדען בחור.*און כאטש איהר פּנים איז שוין געווען אויסגעלאָשען, צוקנייטשט, איינגעצווינגען, ווי אַן עפּעל וואָס ליגט לאַנג אין דער וואָ־רימקייט, האָט זיך דאָך אין איהרע אויגען אויפגעהאַלטען אַ טהוי־ריינע אונשולד, זיי זיינען בעהויכט געוואָרען מיט אַ מיידעלשע קלאָהרקייט, און טהיילמאָל, ווען עס האָט זיך אין איהר דערוועקט איהר מיידעלשער חלום, האָבען די אויגען געקריגען די הערשאַפט אי־בערען פּנים, און עס איז געווען ווי זי וואָלט צוריק אַ יונג מיידעל גע־וואָרען. די שוועסטער איהרע, פערקעהרט, כאָטש זי איז נאָך יונג גע־ווען, איהרע באַקען רונדיג, רייף, פריש, דער שניט פון איהר מויל שאַרף און די האָאר האָבען פון איהר שטערן ארויסגעשפּראָצט מיט שטאַרקייט, מיט חוצפּה — דאָך האָט זי אין די אויגען בעהאַלטען אַ מיעדקייט און זיי זיינען טהיילמאָל ווי אויסגעלאָשענע געוואָרען...

די מוטער האָט, זעלבסטפערשטענדליך, אַלע איהרע נייע באָר־דערס איינגעלאַדען אין אַבענד אין קיך אַריין אויף טהעע אָדער אויף אַבענד־ברויט ניט בלויז אויס ריינע מענשליכע געפיהלען, נור זי האָט אויך געהאַט אַן אויסרעכנונג דערצו.

אין קיך האָב איך שוין געפונען דעם נייעם באָרדער. עס איז גע־ווען אַ לוסטיגער יונגער מאַן, אַפילו שוין ניט קיין יונגער. אַזעלכער, וואָס די ווייבער רופען אַ שעהנער. שוואַרצע געדיכטע האָהר מיט ווייַ־בע „מאַגנעטישע“ אויגען, אַ פּנים אַ נאַריש, אַ גאָר ניט זאַגענדעס, אַזעלכעס, דאַכט זיך, וואָס קען אָם בעסטען דיענען פאַר אַן אַדווער־טייזינג פיגור אין אַ שאָר־פענסטער פון אַ מענליכען קליידער־סטאָר. אַ פעטער נאָז, מיט צוויי גלייך־געשניטענע ליפּען, די נאָז אָביסעל פערלעגט, און דאָס האָט צוגעגעבען זיין שטים אַ ווייַנענדיג־הייזעריגען קלאַנג, וואָס געפעלט אַזוי פרויען. דער באָרדער איז באַלד בעפריינ־דעט געוואָרען מיט דער משפחה, אין אַ פערטעל שעה אַרום איז ער שוין אַ היימישער געווען אין זיין נייעם פּלאַץ מעהר פון מיר, וואָס איך האָב דאָרט געוואָהנט שוין איינינגע יאָהר. געריהמט דעם באָרשט, וואָס די אידענע האָט געמאַכט. דערנאָך האָט ער געזאָגט אַ גוט וואָרט צו דער עלטערער — אַז זי האָט שעהנע הענד, ווי זי וואָלט קיינמאָל ניט געאַרבייט, און דערביי האָט ער געקוקט מיט זיינע „מאַגנעטישע“ אויגען צו דער אינגערער.

דערצעהלט האָט ער ליגענס אויף וואָס די וועלט שטעהט: אז ער האָט שוין געהאַט אן אייגענע ביזנעס אין די סאוטה פאָר די שווארצע", נור מען האָט איהם אַנגעזעצט און ער האָט געמוזט אוועק; אז ער איז געוועזן א סיילעסמאַן אין א גרויסען „דריי־גודס" סטאָר: יעצט פערקויפט ער „דזשולערי" אויף אויסצאָהלען. נור פון זיין ענגליש רערען האָט מען אַנגעזעהן, אז דער יונגער מאַן האָט ניט גע־מוזט פיעל פערקעהרען אין ענגליש־שפּרעכענדע קרייזען, און אז ער געפינט זיך איבערהויפּט ניט לאַנג אין לאַנד. און כאָטש די פּרויען, די מאַמע מיט די טעכטער, האָבען גלייך דערפיהלט, אַזוי ווי איך, אז דער יונגער מאַן זאָגט ליגענס, דאָך זיינען זיי אין איין פערטעל שעה אַלע דריי געוועזן פערליעבט אין איהם. די אינגערע האָט שוין אָבגעלעגט דעם וויזיט, וואָס זי האָט געזאָלט מאַכען צו א חבר'טע, און איז געבליבען דעם אבענד אין דער היים. ביי דער עלטערער האָ־בען די אויגען אַנגעהויבען צו גליהען, רויטע בלוט־פלאַמען האָבען געשלאַגען אויף איהר פּנים.

— שאַדט ניט, מיט מיר קען מען אַלצדינג רערען. איך בין א מענש אַן אָפענער, וואָס אויף דער לונג דאָס אויף דער צונג. פאַרוואָס איך האָב ניט חתונה געהאַט, פרעגט איהר. אַהאַ, עס האָבען זיך מיר שוין געמאַכט רייכע פּאַרטייען, פיינע פּאַרטייען, פּאַרטייען וואָס ווען איך וואָלט געוואָלט, וואָלט איך היינט צו־טאָג געוועזן דער אייגענ־טהימער פון א גרויסען ביזנעס, פון א פינף־פלאָריגען דריי־גודס סטאָר. עס האָט זיך אין מיר פערליעבט מיין פּרינציפּאַל'ס טאָכטער — ניט ער א קרעכץ אָב, און פערגלייסט די שעהנע אויגען זיינע — אין סט. לואיס, וואו איך בין געוועזן א סיילעסמאַן. איין־איינציגע טאָכטער פון א רייכען מאַן. אַה, איך וואָלט שוין היינט גוט אָב געווען, גוט אָב.

— פאַר וואָס האָט איהר טאַקע דאָס ניט געוואָלט, אַן איינציגע טאָכטער פון אַזא רייכע ביזנעס? — פרעגט די מאַמע.

— איז שוין דאָ א „ריזאָן" דערביי, איז שוין דאָ.

— די כלה איז איהם אוראי ניט געפעלען, אַל בעטש יו, די כלה — זאָגט די מאַמע צו די שוויינענדע און ערנסט־זיצענדע טעכטער.

— זעהט איהר, איהר האָט געטראָפען. ביי מיר איז די פּוירסט זאַך — די גורל — ווארפט ער זיין ווייכען בליק אויף דער אינגערער

— איך קוק ניט אויף קיין געלד, געלד איז ביי מיר גאר ניט. די מעזן טהינגג איז ביי מיר דאס מיידעל; אז דאס מיידעל זאל מיר נעפעלען, קען איך מיט איהר חתונה האבען אזוי ווי זי שטעהט און געהט. איך האב, גאט צו דאנקען, צוויי געזונדע הענד מיט צעהן פינגער, און ווען דאס מיידעל וועט מיר נאר געפעלען אזוי, אז זי זאל מיר זיין „א ריכטיגע בעגלייטערין אין מיין לעבענס־וועג". — דריקט ער מיט די האנד די אינגערע און קוקט דערביי מיט די גלאטינג־פייכטע אויגען אויף די עלטערע — וועל איך מיר שוין מיין שטעלע אין לעבען איינגעהמען, וועל איך שוין צו עפעס קומען.

— האט זיך אייך גאר ניט ביז יעצט געמאכט א מיידעל, וועלכע זאל אייך האבען געפעלען? — זי איז אודאי נאך גאר ניט געבוירען געווארען — וואס? זאגט די מאמע.

— איך זוך ניט קיין שעהנע און אויך ניט קיין יונגע, רויטע בעקעלאך איז ביי מיר גאר ניט, היינט אנגעשמירט — מארגען נישטא — קוקט ער ערנסט און טרויעריג אויף דער עלטערער. איך זוך א בעל־הבית'ישע קינד, פון א פיין הויז ארויס, א מיידעל וואס זאל זיין א גוטע באלעבאסטע, א גוטע מאמע צו מיינע קינדער, און א גוטע פרוי צום מאן; אז איך וועל אהיים קומען זאל איך געפינען מיין שטיבעל, מיין היים, ווארעם, גוט, אנגענעהם — א טרייע פריינדין אין מיין לעבענס־וועג — קוקט ער מיט זיינע גלאטיגע ווייכע אויגען אויף די עלטסטע — דאס זוך איך, און, אז איך וועל געפינען, וועל איך ניט פרעגען אויף קיין געלד, ניט אויף קיין יאהרען — אויף גאר ניט. אודאי אז עס זאל זיך מאכען און דאס מיידעל זאל נאך דערצו זיין א יונגע, מיט רויטע שעהנע בעקעלאך, און מיט אן אמעריקאניש ער־ציהונג, גוט ענגליש ריידען, ווארים א ביזנעס־מאן בעדארף האבען א פרוי וואס רעדט א „נייס" ענגליש — דריקט ער פעסטער די האנד פון די יונגע און קוקט איהר אין די אויגען אריין. — אבער עס מאכט ניט אויס, אז ניט ענגליש, קיין בוך־קיפינג וועט זי ביי מיר ניט דארפען פיהרען; זאל זיך מיך טרעפען א מיידעל פון דער היים, א היימישע, א גוטע, א בעל־הבית'ישע טאכטער, ווארים א ווייב זאל מען זיך נור נעהמען א היימיש מיידעל — קוקט ער מיט די אויגען אויף דער עלטערער.

איך בעדארף אייך ניט זאגען, אז איך האב דעם יונגען מאן פיינט געקראגען — ווי א שטיק אונריינעס, און איך האב ניט געקענט פערשטעהן פאר וואס די פרוי, ביי וועלכע איך האב געוואהנט, וואס איז דאכט זיך געווען זעהר קלוג, האט ניט איינגעזעהן די פאלשקייט פון דעם מענשען, וועלכע איז געלעגען פון אויבען אויף.

אין א פאר טעג ארום איז דער יונגער מאן געווארען אזא היי־מישער אין שטוב, אז עס האט זיך געדאכט פאר א פרעמדען, אז דער יונגער מאר איז דער בעל־הבית פון שטוב. אז איך בין איין אבענד אהיים געקומען, האב איך דערפיהלט די ריחות פון פערשיעדענע עסען־ווארג וואס האבען זיך געלאזט הערען פון דער קיך, וואס מען האט ביז איצט אין דער שטוב ניט געהערט. עס האט געשמעקט מיט געברא־טענס, מיט אנגערייבטע קאשע, מיט עפעל סאוס, און איך בין גע־וואהר געווארען פון אלע לעקערייען וואס דער יונגער מאן האט ליעב. דאס גאנצע הויז האט געלעבט פאר דעם יונגען מאן. הענרי האט מען איהם גערופען, און פון פריה־מארגען אן האב איך שוין געהערט וואס הענרי האט ליעב צו עסען. — אז דו וועסט אהיים קומען, זאלסטו ניט פערגעסען מיטצוברענגען באיענעז, — דו ווייסט דאך, אז הענרי האט גערן מאיענעז. אין אלע עסענס האט ער גערן מאיענעז — האט די מוטער אנגעזאגט די עלטסטע טאכטער — און דו, בערטהא, געהסט אדורך דעם דייטשען גראסער, קויף מיט פראנקפורטערס — האט די מאמע אנגעזאגט די אינגערע.

איך בעדארף אייך אויך ניט דערצעהלען, אז ניט נור בלויז האט בען זיך ביידע טעכטער געהאלטען אין איין פוצען פאר דעם יונגען מאן, נור אפילו די מאמע, די טרויעריגע אלמנה, וואס צעהן יאהר זייט איהר מאן׳ס טויט האט זי, דאכט זיך, קיין שפיעגעל ניט בענוצט, האט אויך מיט אמאל אנגעהויבען צו בענוצען ווייבערשע כלי זיין: ווי בונטע בענדער אין די האהר, אויפפאלענדע קאפטענדלעך; און די עלטערע טאכטער, דאס צנועה׳דיגע מיידעל, וועלכע האט שטענדיג געהאט ווי פערגליווערטע טרעהרען אין די אויגען, און די אונמוטה און דער וועהטאג איז געלעגען אויף איהר פנים — איז מיט אמאל א גאנץ אנדערע געווארען. איהר פנים האט זיך געהאלטען אין איין „רויטלען“, איהר קליידונג איז יעצט געווען זארגפעלטיג צוגעפאסט צו איהר טאליע, איהר בעוועגונג יונגער, פלינקער. איבער דעם גאנ־

צען הויז איז געקומען ווי אַ בעפּרייאונג, אַ בעלעבונג. עס איז אַראָב פון דער הויז דער אונמוטה, וואָס האָט בעהערשט די שטוב זייט איך האָב זי געקענט. די פענסטער און די פּאָלס זיינען רעגעלמעסיג געוואָרען געוואַשען. פּאַרהייננגלעך האָבען היימישער און וואַרימער געמאַכט די שטובען, דאָס מעבעל אָבגעווישט, געפינקעלט; עס האָבען זיך שוין געוויזען פרישע בלומעלעך אין די סואוועניער־גלעזער, אין וועלכע עס האָבען ביז יעצט אַלטע פּאַפּירענע צווייגלעך גע־שטעקט. עס זיינען פערשוואונדען די שפּינען וואָס האָבען געפלאַכטען זייערע נעצען פאַר די פליגען אין די ווינקלען פון די שטובען. אין דער הויז האָט אַריינגעשיינט די זון. און אַז איך בין אין אָבענד אַהיים געקומען, האָט פון דער קיך, אין איינעם מיט די געשמאַק פון די עסענוואַרג אויפגעהילכט דאָס פרעהליכע לאַכען פון מיירעלעשע שטימען...

איך האָב ווירקליך ניט געקענט פערשטעהן די פרוי מיט איהרע טעכטער. עס האָט מיך זעהר פערדראָסען אויף די פרוי, וואָס זעהט ניט איין, ווי דער יונגער מאַן נאַרט זי אָפּ, און צום ענדע וועט ער ראָך ביידע איבערלאָזען און אוועקגעהן. איך האָב זיך צוריקגעהאַלטען פון צו מאַכען יעדע בעמערקונג, ווייל איך האָב זיך ניט געוואָלט אַריינמישען אין די פּערזענליכע אַנגעלעגענהייטען פון מיין ווירטהיז. מיין ווירטהין האָט מיך ניט איין מאָל געצויגען ביי דעם צונג:

— איז ער ניט אַ „מאַגניפיסענט" יונגער מאַן, אַט אונזער נייער באָרדער — עס איז דאָך אַ פערגעניגען צו ריידען מיט איהם, ניט וואָהר?

— איך האָב ניט דאָס גליק געהאַט פיעל צו פערברענגען מיט מיין נייעם שכן, דורך דעם האַלט איך זיך צוריק פון צו מאַכען יעדע בעמערקונג, — האָב איך קלוג אָבגעענטפערט.

— וואָס רעדען, ווי איהר, וואָס האַלט אין איין בלאָזען פון זיך מיט אייערע ביכלעך. אַ יונגער מאַן איז לוסטיג, לעבעדיג, אויפגע־רוימט, ניט ווי איהר, אַ געפּרווירענער הוקען, — האָט די אידענע גע־זאָגט צו מיר מיט אַ גוטמוטהיגען געבייזער.

נאָר דאָס לוסטיגע און דאָס לעבעדיגע איז שוין אָבער צופיעל געוואָרען. אין דעם שכנות'דיגען צימער מיינעם איז ביינאַכט גע־וואָרען אונרוהיג... איך האָב עס ניט געקענט דערגעהן, וועלכע איז

דאָס די נאַכט־גאַסט, וואָס שטערט מיין שלאָף, צו די עלטערע, צו די אינגערע. נאָר חושד געווען האָב איך אַלעמען, אַ קשיא אויף ווייבער?...

אין די בליקען פון די מיידלעך, ביי די עלטערע, ווי ביי די אינ־גערע, האָט זיך אריינגע'גנב'עט עפּעס חוצפּה'דיגעס און פרעכעס, ווי דאָס געפיהל פון גליקזעליגקייט וואָס זיי האָבען גענאָסען וואָלט זיי מעהר זיכערקייט אין לעבען געגעבען... איך האָב אָבגעמאַכט מיין מיינד אַ שמועס צו טהאָן מיט דער מוטער און זי אויפמערקזאַם צו מאַכען אויף דער געפאַהר וואָס זי קען ברענגען אויף די קעפּ פון איהרעביידע טעכטער מיט איהר אונפאַרזיכטיגקייט. איבערצוצייגען איהר, אַז דער יונגער מאַן איז אַ שאַרלאַטאַן און מיינט ניט ערנסט, האָב איך די מוטער אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז דיר „מאַגניפיסענט" מאַכט חן'דעלעך צו ביידע טעכטער און פערפיהרט ביידע.

— און מיר דוכט זיך, אַז עס איז שוין צו שפּעט אויך, וואָרים ביי אייער „מאַגניפיסענט" איז ביי־נאַכט אונרוהיג, און איך קען ניט רוהיג שלאָפען, — האָב איך דער פרוי געגעבען צו פערשטעהן.

— וואָס זאָגט איהר? אַ בראָך איז נאָך מיינע יאָהרען, וואָס הער איך? וואָס זאָגט איהר, וואָס?

איך האָב די אידענע אַנגעקוקט מיט ערשטוינונג. האָט זי ווירקליך ניט געזעהן, וואָס עס געהט פאָר? און איך פרעג זי מיט פערוואונדערונג:

— און איהר האָט עס ניט געוואוסט? וואו זיינען אייערע אויגען געווען ביז יעצט? איהר זייט דאָך, דוכט זיך, אַ קלוגע אי־דענע און ווייסט אַלצדינג, און דאָס וואָס געהט אייך אָן אַם מעהרסטען האָט איהר ניט געזעהן?

— וואָס זאָגט ער? מענש, וואָס זאָגט ער? עס קומט אַ יונגער מאַן, אזא שעהנער, אַ פיינער, און רעדט אזוי זיס, אזוי אַנגענעהם, אַז עס איז אַ פערגעניגען איהם צו הערען. ער איז דאָך אזוי „מאַג־נעטיש", אַז עס איהם אויסצוקושען אַלע זיינע ביינער — עס איז דאָך אַ פערגעניגען צו זיצען מיט איהם און צו הערען איהם ריידען.

— אַז עס איז אַ פערגעניגען — האָט איהר דאָס פערגעניגען געהאַט, און אַז אייך איז ליעב, איז מיר ניחא, — זאָג איך און וויל שוין אוועקגעהן

— וואס זאגט איהר? וועמען איז ליעב? וועמען איז זיס? ביטער איז מיר, נישט זיס. אז ער האט בעדארפט צוברעכען הענד און פיס בעפאר ער איז אריינגעקומען אין מיין הויז אריין. איך גיה ארויף, מאך איך דארט א תל פון זיינע זאכען. ניט איין מינוט מעהר אין מיין שטוב! ווער האט זיך געזאלט ריכטען, א מענש רעדט אזוי שעהן, איז אזוי גוט ליעבליך צו אלעמען, אז עס איז א פערגעניגען... גיה, רעכען זיך — א מענש איז אזוי „מאגנעטיש"... — ווער האט זיך געזאלט ריכטען, ווער?

אין אבענד אז דער יונגער מאן איז אהיים געקומען, האט ער געפונען זיינע זאכען ארויסגעשטעלט אין קאררידאר און דאס צימער פערשלאסען, און די קיך זיינען געזעסען ביידע טעכטער און האבען געוויינט.

— איך וויל זיין טריפה פרצוף ניט אנקוקען, איך וויל איהם מעהר ניט זעהן — האט די מאמע געשריען פון די פערמאכטע קיך — א מענש רעדט אזוי שעהן, אזוי גלאטיג, איך וויל איהם ניט מעהר אנקוקען.

און די אידענע האט די קיך פערשלאסען מיט'ן שליסעל ניט נור בלויז פאר איהרע טעכטער, נור פאר זיך אליין אויך...

אין די שטוב פון מיין ווירטהין איז ווידער טרויעריג געווארען. די געשמאקע ריחות פון מאיענעז און געבראטענס זיינען פערשוואונדען. אין די אבענדען איז אין די שטובען פינסטער געווען. דאס פרעהליכע לאכען האט זיך שוין מעהר ניט געהערט. ווידער האבען די שפינען געוועבט זייערע פליגנעצען אין די פאפירענע בלומען, וואס זיינען געשטאנען אין די סאוועניר גלעזער. א טרויער און א אומעט האט ארומגעכאפט דאס גאנצע הויז. די יונגערע טאכטער האט זיך ארויסגעגנב'עט און איז אין די אבענדען פערשוואונדען.

אין די גאז בעלויכטענע קיך זיינען געזעסען די מאמע מיט די עלטערע טאכטער. אוועק איז דער לעצטער מיידעלשער בליק, וואס האט זיך אזוי לאנג אויפגעהאלטען אין די אויגען פון די עלטערע מיידעל... מאמע און טאכטער זיינען עהנליך געווארען; די מאמע האט זי גע־

האלטען אין איין בעדויערען, און די טאכטער האט זיך געהאלטען אין איין קריעגען, אז זי בעדארף ניט קיין רחמנות. פון דעם „מאגנעטישען" איז, זעלבספערשטענדליך, קיין ווארט ניט מעהר גערעדט געווארען. נור טהיילמאל, ווען די מאמע פארקלעהרט זיך, זאגט זי מעהר מיט נייגעריגקייט ווי מיט כעס:

— א מענש רעדט אזוי גלאטיג, אזוי שעהן, אז עס איז א פערגע־ניגען...

דאס לעצטע ביסעל רויט בלוט, וואס דאס מיידעל פערמאגט, שלאגט ארויס אויף איהר פנים ביי די ווערטער, ווי די לעצטע רויטע שטראהלען וואס די זונן שיקט ווען זי געהט אונטער.

איך האב זיך קיינמאל ניט געקענט מוחל זיין וואס איך האב פערטריבען די פרייד פון דער שטוב. און זיי — די פרויען, די טעכטער מיט דער מאמע, האבען מיר עס אויך ניט געקענט מוחל זיין. אין זייערע בליקען האב איך דערפיהלט דעם פערדרוס אויף מיר, און איך האב מיין לאנג יאהריגע בארדערשאפט פערלאזען...

דער רויטער העט.

צייט א פאאר וואכען האט זיך אדאלף לעווינשטיין געפונען אין א נערוועזען און אונרוהיגען צושטאנד. די אורזאכע דערפון איז געוועזן אזא קליינע און אזא אונאנגענעהם־העסליכע, אז עס איז געוועזן א שאנד וועמען צו פערטרויען, אפילו דעם נאהענסטען מענש. אמאל ארויס־געהענדיג פון זיין אפיס אויף בראדוויי, אין א פארנאכט, האט אדאלף בעגעגענט אין א ווינקעל גאס שטעהן א טונקעל ברונעטע פרוי אין א רויטען העט אנגעטהאן. עס האט זיך איהם געווארפען אין די אויגען דער רויטער העט פונדערווייטענס, און פערטראכט האט ער אב־געשטעלט זיין בליק אויף דער פרוי, גאר ניט קלעהרענדיג דערביי. זיין בליק האט זיך בעגעגענט מיט א פערשייטען, פערפיהרערשען בליק פון א גאסען פרוי, וועלכע האט איהם איינגעלאדען צו איהר טונקעל־ברוינעם קערפער מיט א פריינדליכען פרעכען שמייכעל. אדאלף האט אויסגעמיעדען איהר בליק און איז ווייטער געגאנגען זיין וועג. ער האט געפיהלט, אז די פרוי קוקט איהם נאך, און געטראכט, אז עס איז גענוג ער זאל זיך אומקוקען וועט ער ווידער בעגעגענען איהר בליק, און ווען ער וויל, געהט זי נאך נאך איהם, און אז ער האט די מעגליכקייט צו זיין מיט אן אנדער פרוי, מיט א גאנץ נייער פערזאן, וועלכע ער קען ניט, און דערנעהן די געהיימניס פון א גאנץ אונבעקאנטען וועזען...

אדאלף האט, פערשעהמט פון דעם געדאנק, זיך פערוואונדערט וואס איהם איז עפעס פלוצלונג אזעלכע אונאנגענעהמע געדאנקען געקומען אין קאפ אריין, און געטראכט זיך: ווער ווייסט אויף וואס פיר א געהיימע אנשטעקענדע קריינק די פרוי איז קראנק. זי זעהט אזוי אויס, האט ער זיך געטראכט. און אדאלף האט געהאט דאס געפיהל גלי א פלעשעלע סם אויפגעפראפט שטעהט אויף א גערעקטען טיש

מיט א גלעזעלע אנגעגרייט, און פערוואונדערט זיך, וואס די ארטינע מאכט גיט וועניג אכטונג אויף אזעלכע געפאהרען — אז אזא פרוי קען שטעהן אין מיטען גאס צווישען מענשען. עס איז דאך אזוי ווי א גרוב אויסגעגראבען אויף א וועג וואו מענשען געהן פערביי.

ער איז אריין צו „לאפט“ אין קענדי סטאר און געקויפט א פונט „קערשען“, און אראבגעלאזט זיך אין לאך פון סאבוויי — וואו ער איז פערטרונקען געווארען אין שטראם וואס שטראמט נאך דער בראנקס.

אז אדאלף איז אריינגעקומען אין לאנגען קאררידאר פון זיין היים, האט ער געפונען דעם דייטינג רום אין פיסטערניס, האט ער גערופען דורכ'ן קאררידאר:

— העללא בעססי!

— קום אריין, דא, איך בין ביי דער בייבי.

אדאלף איז אריין אין ליכטיגען ריינעם שלאפצימער, א היימישקייט און א ווארימקייט האט איהם ארומגענומען פון די ליכטיגקייט. דאס ווייבעל זיינס האט ער געטראפען שטילען דאס קליינע קינד, און דער אינגעל, „ליטטל פעטי“, האט זיך געשפיעלט מיט'ן בער אויפ'ן דיוואן. אויף דעם ברייטען, גרויסען בעט איז געווען פערווארפען געוואשענע וועש, וועלכע די פרוי האט געהאלטען אין פארנאנדערלעגען אין דעם אפענעם שיפלאד.

— גיב איהם ניט קיין שאקאלאד, פליעז, ער האט בויכוועהטאג, האט דאס ווייב געוואונקען אויפ'ן אינגעל.

אבער „ליטטל פעטי“ האט שוין בעמערקט די „טשעררים“ וואס דער פאטער האט געהאלטען אונטער'ן ארעם, און אנגעהויבען זיך צו רייסען.

— נור איינע, עס וועט איהם גארניט שאדען. ער האט אזוי גערן.

— מאכסט איהם קאליע, אדאלף, ער וועט ניט וועלען דערנאך די מילך טרינקען.

„ליטטל פעטי“, וועלכער איז מיט זיינע דריי יאהר געווען אזוי פעט, אז עס האט זיך געדאכט, אז די מוטער האט איהם אנגעלאדען מיט פלייש, צו פערזארגען איהם מיט שפייז אויפ'ן לעבען לאנג, האט געמוזט פאר די שאקאלאד טשערי אויסטרינקען צוויי גלעזער מילך און אויפעסען אן איבריג טעלעריל מיט קאשע, און דערנאך ערשט פאר

דעם נעהן שלאפען. א צו הויכער פרייז פאר א שאקאלאד אפילו פאר א קינד.

— און וואס מאכט די בייבי?

— אזוי ווי איך. דו ווייסט דאך,אז ווען איך פיהל זיך גוט, פיהלט זיך די בייבי גוט, שלאף איך נים — שלאפט זי אויך נים. עס איך, וויל זי אויך עסען. האב איך נים קיין גוטען טאג — האט זי אויך נים.

— זי נעהרט זיך מיט דיין שפייז, — האט אראלף געלאכט און געקושט די פרוי אויף דעם מיט בלויע אדערן דורכגעצויגענעם האַרץ. ער האט מיט זיין באק אנגעריהרט דער בייבי'ס געזיכטעל און רער־פיהלט דעם זיסען טעם פון זיין פרוי'ס מילך, וועלכע האט זיך געהערט פון קינד... און א ריינקייט האט איהם ארומגענומען. ער האט דאס געפיהל, ווי ער האט זיך גערעטעט פון א גרויס אונגליק און געפינט זיך ווידער אין א קינדערשער זויבערקייט אין וועלכער זיין היים, זיין ווארעמע היים האט איהם אריינגעבראכט...

ביינאכט, ווען אראלף האט זיך געפונען מיט זיין נאקעט לייב אליין, איז איהם ווידער געקומען אויף די געדאנקען די טונקעל־ברונעטע פרוי מיט'ן רויטען העט, וועלכע ער האט געטראפען אין עק פון גאס היינט פארנאכט. ער האט יעצט ערשט בעמערקט דעם רייץ פון איהר געהיימען פערפיהרערישען בליק, וועלכער קומט פון בלויע אבגעפארבטע אויגען, וואס זעהען אוים ווי אונטערגעשלאגען... ער האט יעצט ערשט דערפיהלט דעם פערצויבערטען רייץ, וועלכער ליעגט אין אזא פרוי, און מיט דער גאנצער זיסקייט פון דער תאוה האט ער זיך איבערגעגעבען מיט'ן געפיהל און געדאנק צו די אוצרות פון די פערבאר־גענע געהיימניסען וואס ליגען בעהאלטען אינ'ם ווזען פון א זינדיגע פרוי... עס האט איהם גערייצט די טונקעל ברוינע פארב פון איהר הויט, די פערפיהרערישע קרענקליכע אויגען, און מייסטענס דער רויטער העט. דער רויטער העט אויף איהר קאפ, האט זיך איהם אויסגעוויזען, איז א טהייל פון איהר לייב... אומזיסט האט ער זיך אליין געפרופט אבשרעקען מיט די אנשטעקענדע פערבארגענע קראנקהייטען וואס קוקען ארוים פון די אויגען פון דער פרוי. די פערבארגענע קראנק־הייטען זיינען געווארען א טהייל פון די זיסקייטען פון די תאות פון

דער פרוי — נאָך וועלכער זיין גאַנצער נאַקעטער לייב האָט יעצט גע־ציטערט... עס איז געווען — ווי די קראַנקהייטען קוקען אַרויס פון איהרע אויגען און זיי ציהען צו זיך מיט אַ זיסען אַנציהענדען בליק, ווי זיי וואָלטען איינגעלאַדען פערטרונקען צו ווערען אין זייער טיפע־ניש... עס איז געווען אַ טהייל פון די רייצענדע געהיימניסע, וועלכע ער האָט געגלוסט צו ענטפּלעקען. און מיט דער גאַנצער פאַנטאַזיע און געפיהל פון אַ יונגען, געזונדען, ענערגישען מאַן האָט ער זיך איבער־געגעבען אין די געהיימניסען פון דער זינדיגער גאַסען־פרוי...

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פריהמאָרגענס אַ פערשעהמטער און אַ בעליידיגטער. נעבען איהם איז געלעגען אין צווייטען בעט זיין יונגע פרוי מיט'ן קינד ביי דער זייט. דאָס צימער איז נאָך פול גע־ווען מיט יענעם פערזענליכען היימישען ריח וואָס אַ שלאָף־צימער האָט פאַר יעדען מענשען. דאָס צימער איז געווען אָנגעוואָרפען מיט גע־וואַשענע געפּרעסטע וועש, מיט פערזענליכעס. דאָס קינד האָט גענאָ־רעט זיין פּנים'ל אין די מוטער'ס נאַקעטע ברוסט, און די מוטער, אַ שלאָפענדע, ווי אַ שוואַכע פויגעל, האָט זיך איבערגעגעבען אין גאָט'ס רשות, אין גאָט'ס חסד... דאָס געזיכט איהרס איז געווען ווי פון אַ קליין אונבעהאָלפען קינד. איהר קינדישער דינער האַלז האָט זיך געצויגען אין די אָדערען, האָבען געאַרבייט אין איהם, ווען דאָס קינד האָט זיך ביי איהר געשטילט. איהרע האָהר, וועלכע האָבען זיך אַרויס־געריסען פון איהר זיידענער שלאָפהויב, האָבען זיך פערוואָרפען אי־בער איהר יונגע דינע ברוסט, וועלכע האָט נאָך געדאַרפט האָבען אַ בעשיצער. אַלעס אין דער שטוב איז געווען אַזוי פערזענליך פערבאָר־גען — זיינס — אַז ער וואָלט געוועזן געהאַלטען פאַר'ן גרעסטען פערברעכען ווען אַ פרעמד אויג וואָלט געוואַגט אַריינצוקוקען דערי־נען... און ווי אַזוי האָט ער אין דער שטוב פון זיין נאַקעט ווייב און נאַקעט קינד — אין זיין הייליגקייט, אין זיין פערזענליכע זויבערקייט — געקענט האָבען אַזעלכע געדאַנקען? ווי אַזוי האָט ער געקענט די פרוי, בעלאָדען מיט זינד, מיט גאַס, מיט קרענק, אַריינברענגען כאָטש אָפּילו אין זיין פאַנטאַזיע, אין זיין געדאַנק נור, אין דעם שלאָף־צימער וואו זיין ווייב און קינד געפינען זיך?...

אז ער איז געפֿאָהרען צו זיין בעשעפֿטיגונג, האָט זיך אין איהם ערוועקט די גאַנצע ענערגיע זיינע וואָס האָט איהם מיט אַזאַ קראַפֿט געשטויסען אויפ׳ן וועג פֿון זיין קאַריערע. ער האָט זיך מיט דעם גאַנ־צען געדאַנק איבערגעגעבען צו זיינע אַמביציעס וועגען די צוקונפֿט. נור טאָקע די געדאַנקען וועגען זיין צוקונפֿט האָבען איהם געשמיסען ווי מיט שטעכעדיגע ריטער איבער זיינע זיננדיגע געפֿיהלען. ווי אַזוי האָט ער געקענט, ער, אַ יונגער, פֿעהיגער לאָיער, וועלכער האָט אַמ־ביציעס גאָר אין גיכען צו ווערען אַ ריכטער איבער מענשען — ווי אַזוי האָט ער געקענט האָבען אַזעלכע זינדיגע געדאַנקען? ער, וועל־כער גלויבט אַזוי שטאַרק אין אַ געזונדען, מענשליכען מאָראַלישען לע־בען — און דאָס איז זיין גאַנצער פֿונדאַמענט, דאָס איז זיין גאַנץ פֿער־מעגענס, מיט דעם קומט ער אַרויס אויף דער פּלאַטפֿאָרמע פֿאַר זיינע וועהלער און רעדט וועגען די נויטווענדיגקייט אַבצוהיטען די מאָראַל; ער, וועלכער הייסט זיך אויסקלייבען פֿאַר אַ ריכטער, ווייל ער וועט שטעהן ווי אַ סאָלדאַט אויף דער וואַך פֿון „מאָראַל״ — ער טראָגט זיך אַרום מיט אַזעלכע אונריינע געדאַנקען און געפֿיהלען.

דעם ערשטען האַלבען טאָג, ווען די זון האָט נאָך אַריינגעשיינט אין די פֿענסטער פֿון זיין אָפֿיס, איז ער בעפֿרייט געוואָרען פֿון זיינע זינדיגע געדאַנקען. ער האָט געאַרבייט אַ גאַנצען טאָג זעהר ענערגיש. דורכגעקוקט אייניגע זעהר ערנסטע „קייסעס״, וועלכע ער האָט צו פֿערטהיידיגען, דיקטירט בריעף, אינטערעסירט זיך מיט אַ יתומים־אַנשטאַלט פֿון וועלכער ער איז געוועזען וויים־טשערמאַן, האָט אָנגענו־מען אייניגע איינלאַדונגען צו קומען אויף גרינדונגס־פֿערזאַמלונגען פֿון וואָוילטהעטיגע געזעלשאַפֿטען, דורך וועלכע ער האָט געהאָפֿט צו געווינען פּאָפּולאַריטעט ביי די מאַסען. נור קוים איז געקומען פֿאַרנאַכט און אין זיינע פֿענסטער האָט אָנגעהויבען אַריינצודרינגען דאָס עלעקטרישע ליכט, וועלכעס האָט זיך אָנגעצונדען איבער בראָדוויי, און אין איינעם מיט׳ן ליכט יענער וואַרעמדיגער רוישענדיגער ברום וואָס עס הערט זיך פֿון „בראָדוויי״ ווען די טויזענדער און טויזענ־דער יונגע מיידלעך און יונגע לייט פֿערלאָזען די אָפֿיסעס און פֿילען אָן די גאַס — ווען עס האָט זיך דערהערט דער דופּט פֿון ניו יאָרקער פֿאַרנאַכט, ווען פֿון די הונדערטע רעסטאָראַנען שמעקט אַרויס נע־קעכטס, און די עלעקטרישע לאָמפּען הויבען זיך אָן אַנצוצינדען איבער

די האַלען, אין די מואוווינג פיקטשורס — ווען עס האָט זיך דערהערט יענער וואונדערבארער דופטיגער געשמאַק — איז ער ווידער אונרוהיג געוואָרען און געציטערט. ער האָט געוואוסט, אז אויפ'ן עק גאַס, ביים קענדי סטאָר פון „לאַפט“ שטעהט זי אין אַ רויטע העמ, און ווען ער וויל נור, גיט ער אַ גיה אַרויס, אַ וואונק צו איהר, און זי געהט איהם נאָך אין דעם קליינעם איטאַליענישען רעסטאָראַן וועלכער געפינט זיך אין דער זייט־גאַס, ער טרינקט רויטען איטאַליענישען וויין, ביז עס ווערט טונקעל־פינסטער, דערנאָך געגענאיבער אין דעם קליינעם גאַסען־האָטעל — און עס ענטפּלעקט זיך פאַר איהם אַלע פערבאָרגענע געהיימניסע, אַלע זיסקייטען, וועלכע עס שטעקט אין דעם טונקעלען בויגזאַמען קערפּער פון דער פרוי...

ער האָט געציטערט. דער געדאַנק, אז אַלעס ווענדעט זיך נור אַן איהם, אז עס ליגט אין זיין ווילען, אַז זי וואַרט אויף איהם, אז ער קען אַלעס, אַלעס אויספיהרען ווען ער וויל נור — דער געדאַנק האָט איהם געררייצט, געיאָגט. ער האָט זיך געפיהלט שוואַך און האָט מורא געהאַט פאַר זיך.

ער איז געווען אַ ריינער מענש, קיינמאָל ניט בעזעסען אַ צווייטע פרוי חוץ זיין אייגענע, צו וועלכער ער איז געקומען מיט זיין גאַנצער בחור'שער ריינקייט. פון היי־סקוהל אָן האָט ער געהאַט אַמביציעס עפּעס צו ווערען אין לעבען. און די אַמביציעס האָבען איהם געטריבען אַן אַנשטענדיגער מענש צו זיין, אַז קיין פלעק זאָל ניט זיין אויף זיין רעקאָרד — ווען ער וועט איהם דאַרפען פאַר זיין קאַריערע. ער האָט זיך אָבגעגעבען מעהר מיט ספּאָרט איידער מיט ליעבע, ניט אויס נאַטירליכע נייגונג, נור אויס אויסגערעכענטקייט. ער האָט פריה חתונה געהאַט, און גענומען אַ יונגע אונענטוויקעלטע טאָכטער פון אַ בעוואוסטען געזעלשאַפטליכען טהוער, האָבענדיג אין זינען זיין קאַריערע. ער האָט ליעב געהאַט זיין פרוי — ווייל ער האָט קיינמאָל קיין אַנדערע פרוי ניט בעזעסען, און איז געוואָרען אַ מוסטער פון אַ מאַן און אַ פאָטער. אָבער אַלעס איז געווען אויסגערעכענט, און די אויסגערעכענטקייט איז געוואָרען ביי איהם אַזאַ געוואָהנהייט, אז ער האָט שוין ניט געוואוסט דערפון, ער האָט געמיינט, אז עס איז נאַטירליך...

אבער ווער קען זאגען? פיליכט איז עס געווען זיין אינערליכע ריינקייט, וועלכע האט געטריבען אדאלפ'ן צו זיין זויבערעס לעבען, און דאס האט איהם אזוי ערציטערט פאר די זינדיגע געדאנקען...

ער האט מורא געהאט אז ער זאל ניט שוואך ווערען. ער איז אריין צו זיין פריינד דעם לאיער גליקשטיין, וואס האט געוואהנט מיט איהם אין איין נענענד, און ער האט געווארט אויף איהם אן אי־בעריגע האלבע שעה ביז יענער איז פארטיג געווארען מיט זיין אר־בייט, כדי אינאיינעם מיט איהם אהיים צו געהן. דורכגעהענדיג דעם ווינקעל גאס האט ער בעמערקט די פרוי אין רויטען העט שטעהענדיג מיט א הויכען מאנספערשוין; זיי רעדען ביידע זעהר פערטרויט און שמייכלען זיך אין די אויגען. עס האבען זיך איהם גוט איינגעגעסען אין געדאנק די רויטע אבגעפארבטע ליפען איהרע, און דער קרענק־ליכער בליק פון די בלויע געפארבטע אויגען, קוקענדיג גלייך אין פנים אריין דעם מאנספערשוין. זי האט פערווארפען דעם געלען פוקסענעם פוטער־קאלנער איבער איהר האלז, און ער האט בעמערקט איהר בלייכע אויסגעדארטע האנד. אויף אדאלפ'ן האט די פרוי אין רויטען העט גע־מאכט נאך א שטארקערען איינדרוק. דאס וואס זי האט גערעדט מיט א מאנספערשוין און איז דערנאך פערשוואונדען מיט איהם אין דעם קליינעם איטאליענישען רעסטאראן — דאס האט איהם נאך מעהר געצויגען און נאך מעהר גערייצט אין דער פרוי...

ביינאכט האט ער זיך ווידער אבגעגעבען צו איהר אין די גע־דאנקען. ער האט זיך ניט געקענט העלפען. זיין אייגענע פרוי האט איהם מעהר ניט גערייצט. ער האט געקוקט אויף איהר ניכטער און פריינדליך. פריינדליך און ניט מעהר, און טהיילמאל מיט רחמנות, וואס זי איז אזוי דין און מאגער, און איהר האלז איז אזוי שוואך און די אדערען ציהען זיך דורך איהם — ווי ביי א קליין שוואך קינד...

און איינמאל איז איהם עפעס איינגעפאלען. ער האט געזעהן אין א פענסטער פון א גרויסען מאגאזין א רויטע העט, ער איז אריין אין מאגאזין און געהייסען זיך איינפאקען די רויטע העט, בעצאהלט און אהיים געבראכט. די פרוי איז נייגעריג געווען צו זעהן וואס ער האט איהר געקויפט. ער האט זי ניט געלאזט אויספאקען און זי ניי־

גערינג געמאכט ביז נאכ'ן עסען. ביים עסען האט ער איהר נעגעבען רויטען וויין צו טרינקען וואס ער האט געהאט אין שטוב און קיינמאל ניט גענוצט. די פרוי האט זיך פערוואונדערט און געלאכט:

— וואס איז דאס?

— דאס איז צו בעגיסען די מתנה, וואס איך האב דיר געקויפט.

אז די נייגעריגקייט האט די קליינע פרוי געמאכט נערוועז און אינטערעסאנט, האט ער אויסגעפאקט די רויטע העט און איהר אנגעטהאן אויפ'ן קאפ:

— דאס איז פאר דיר.

אבער די פרוי האט איהם אויסגעלאכט:

— א רויטע העט פאר מיר? אך, וואס פאר א געשמאק. די פארב פאסט זיך פאר א ברונעטע — כא־כא...

און ווירקליך איז די קליינע פרוי ארויסגעפאלען פון דער רויטער פלאמענדער העט. זי האט אויסגעזעהען אין איהר ווי א קינד וואלט זיך פערשטעלט, און אדאלף האט זיך איבערציינגט אין זיין טעות און זיך פערשעהמט.

ער האט אנגעהויבען דער פרוי אהיים צו ברענגען יעדעס מאל אנדערע מתנות, און אלץ אזעלכע מתנות וואס די פרוי איז ניט גע־וואהנט געווען דערצו. אדאלף איז געגאנגען אין די גרויסע סטארס און אהיים געקויפט — זיידענע אונטערוועש, מיט קאקעטיש־פער־שלייערטע שפיצען, פערשיעדען־פארביג, שווארץ, העל, רויט. די פרוי האט פערוואונדערט בעטראכט די אונטערוועש, וועלכע האט זיך גאר ניט געפאסט פאר איהר. פאר איהר רוהיגעס וועזען און קליינע קינדישע פיגור האט זיך געפאסט בעל־הבתי'שע, געשלאסענע העמדער, אלעס וואס עס האט געהאלפען אין דער פרוי ארויסצוברענגען א צניעות'דיגען כאראקטער און געגעבען איהר פיגור א שטילען, רוהיגען אויסזעהן. אבער די צניעות'דיגקייט אין זיין פרוי האט איהם אויפ־געהערט אנצוזעהן. זי איז איהם ניט געפעלען און זי האט איהם ניט גערייצט.

די אנגסט פאר זיין קאריערע מעהר ווי די פורכט פאר זיין אי־נערליכער ריינקייט האט איהם שוין יעצט אבגעהאלטען אויסצופיה־רען זיינע זינדיגע געדאנקען. אבער אין דער פאנטאזיע האט ער זיך אין גאנצען איבערגעגעבען צו זיינע ניט ריינע געפיהלען. ער האט אנגעהויבען צו פיהלען, אז עס איז דא עפּעס א העכערע מאכט איבער די מענשען און זי נויט דעם מענשען צו טהאן זאכען וועלכע ער וויל ניט און טאר ניט. ער האט אנגעהויבען איינצוזעהן, אז די מענשליכע טהאטען הענגען ניט אב פון מענשליכען ווילען, נור פון א געהיימער אונזיכטבארער קראפט, וועלכער מיר אלע זיינען אונטער־געווארפען, און ער אליין איז שוין אויך אונטער דער מאכט. זי הערשט איבער איהם, און ווען ער בעגעהט דאך ניט די טהאט, איז עס ניט אויס אינערליכער שטארקייט, נור אויס אויסערליכע שוואכקייט, אויס פורכט פאר זיין קאריערע.

ער האט זיך אנגעהויבען צו שרעקען פאר די אונזיכטבארע מאכט, וועלכע הערשט איבער איהם און וועלכע קען איהם ריקטירען מארגען צו טהאן אזעלכע זאכען, אז עס זאל איהם ברענגען פאר'ן שטוהל פון ריכטער, איהם, אדאלף לעווינשטיין, וועלכער האט די אמביציע אליין גאר צו ווערען אין גיכען א ריכטער, און ריכטען מענשען מיט דער מאס פון מענשליכע גערעכטיגקייט — ער וועט זיך געפינען פנים צו פנים מיט'ן געזעץ.

און ווי אזוי איז עס געשעהן? וואס איז געשעהן? דאכט זיך, אט ערשט האט ער געהאט א יונגע, ליעבע פרוי, צוויי קליינע קינדער, א ריינע, א זויבערע היים, א ריין געוויסען, א פעסטע מאראל, און אונ־בעפלעקטען רעקארד —- וואס איז געשעהן? ער האט געזעהן א פרוי אין א רויטער העט אויף דער גאס, און ער האט פערלארען זיין זוי־בערקייט. עס קען זיין, ער וועט אהיים ברענגען א מיאוס'ע קראנק־הייט, אין זיין שלאף־צימער אריין, אנשטעקען זיין קליינע ריינע פרוי, אנשטעקען זיינע קינדער — זיין גאנצע קאריערע וועט ער אונטער־גראבען מיט זיינע אייגענע הענד, זיין געוויסען פערפלעקען, און זיין גאנצע לעבען פערניכטען.

ער האט געקעמפפט געגען די געפיהלען מיט דעם, וואס ער האט זיך אליין פארגעשטעלט זיין צוקונפט אין די שווארצעסטע פאר־

בעט — אָבער די רויטע העמ האָט געפּלאַמט אין די פערנעבעלטע פאַרנאַכטען פון די טויזענד־קעפּיקע מאַסע פון בראָדוויי און געצויגען צו זיך...

ער האָט קלאָהר און דייטליך געוואוסט זיין אונגליק, און זיין ווילען איז געווען דאגעגען — און דאָך האָט זיין ווילען איהם גע־שלעפּט נאָך דער „רויטער העמ" וואָס האָט געוואונקען פון די קעפּ און געצויגען צו זיך מיט אַ זיסען, זיסען טעם פון קרענק און וינר..

זינד.

(אַן ערצעהלונג)

ערשטער קאַפּיטעל.

זייט צוויי יאָהר, זינט דער רוס׳ האָט אָבגעטראָטען פון וואָליטש און דער דייטש איז אהין אריין, האָט משה חלאַף נישט געהאַט גע־הערט פון זיין משפחה. ביז דער דייטש איז אריין אין וואָליטש, האָט משה געקריגען פון זיין ווייב בריעף, און ווי געוועהנליך, אהיים געשיקט געלד. אָבגעוואָרט ביז עס וועט רוהיגער ווערען איבער דער וועלט — וועט ער אָדער זי מיט די קינדער אהער נעהמען, אָדער, ווי מען שמועסט, אַז עס וועט דאָרטען נאָכ׳ן יאריד ווערען גאָר אַ בעסערע וועלט, וועט ער נעהמען די פּאָר דאָלאַר, וואָס ער האָט דאָ אָנגעזאַ־מעלט, און אהיים פאָהרען קיין וואָליטש. איז אין מיטען דערינען דער דייטש אהין אריין, און וואָליטש איז אָבגעשניטען געוואָרען פון דער גרויסער וועלט. מען הערט ניט, מען זעהט ניט. אינ׳ם לעצטען בריעף, וואָס ער האָט געקראָגען פון איהר, שרייבט זי איהם, „אַז זי איז שוין מיעד און אויסגעמאַטערט פון די שרעק — און אַ סוף זאָל עס נעהמען“.

צוויי יאָהר האָט משה געטראָגען דעם בריעף מיט די צעטלען פון די באַנק אויף דעם ארויסגעשיקטען געלד, סאַי די וואָס זיינען יאָ אָנ־געקומען, סאַי די וואָס זיינען נישט אָנגעקומען, ביי זיך אויפ׳ן האַרץ, איינגעבונדען אין אַ זעקעלע, וועלכעס איז געווען משה׳ס „אייזערנע קאַסע“, און וועלכען עס זיינען געלעגען דאָס באַנק־ביכעל מיט נאָר

אנדערע פּאַפּיערען, — ביז דער בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען זיי־נען אזוי פערפלעקט געוואָרען פון שוויים, אז עס איז אונמעגליך גע־ווען איבערצולעזען זיי. יעדען שבת אבענד איז ער אוועק אין די „באַנק". וואס איז אויפ'ן ווינקעל פון קאַנעל גאַס, וואו עס שטעהט אין פענסטער ארויסגעשטעלט א גרויסע שיף און אויפשריפטען אין רוסיש. אין עס ליגען דאָרט אין פענסטער א פּאָר פערשימעלטע רו־סישע הונדערטער מיט נאך אנדערע גרויסע געלדער פון גאר דער גאַנצער וועלט. און אן אויפשריפט, אז מען קען זיך דא לאָזען מאכען פּעסער. ער האט געפרעגט דעם אידעל, דעם באַנקיר מיט די גאָלדענע צייהן: „נו, וואס וועט זיין?" און ווידער ארויסגענומען פון זעקעל אויפ'ן האַרץ דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען, און געפּאָדערט פון דעם אידען, דעם באַנקיר, זיין ווייב מיט די קינדער, אז נישט, זאָל ער איהם שוין צוריקגעבען דאס געלד, וואס ער האט דורך די גאַנצע צייט אהיים געשיקט. דער באַנקיר האט איהם ווידער אמאָל בערוּ־היגט, אין ווידער אמאָל פערזיכערט, אז דאס ווייב מיט די קינדער זיינען „אַלרייט". און אז ווען דער דייטש וועט אוועק פון וואַליטש, וועט ער ווידער הערען פון זיי.

משה חלאַפּ האט געוואוסט, אז עס איז נור א תירוץ, נור וואס האט ער זיך געקענט העלפען. אז ס'איז געקומען אן איבערקעהרעניש אויף דער וועלט? ער איז דען אליין?

האט ער גענומען דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען און זיי צוריק איינגעבונדען אין זעקעל און געקראַצט זיך מיט די קורצע פינ־גער און גראָבע נעגעל אין דער קאַלטענעוואַטע באָרד און געזאָגט:

— אז די כאָלערע זאָל עס נעהמען, מיט דעם דייטש מיט אלעם מיט אנאַנדער — און איז אהיים געגאַנגען.

קיין געלד האט ער מעהר ניט געשיקט. וואס וועט ער שיקען און צו וועמען וועט ער שיקען? נור ווען עס האט איהם געשטאַרכעט אין האַרץ און ער האט ניט געקענט שלאָפען ביינאַכט און ער האט געקרעכצט „חנה, חנה", — איז ער ווידער אוועק צומאָרגענס אין באַנק אַריין און ארויסגענומען דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען, און ווידער געפרעגט דעם באַנקיר:

— נו, וואס וועט זיין דער סוף?

און דער איד האט איהם ווידער געגעבען דעם זעלבען אנטוואָרט:

— דער דייטש.

האט משה געמאכט די זעלבע ברכה.

אין די חברה „אנשי צדק בני וואליטש“ האט איהם דער לאנדס־מאן יחיאל שניידער, א וויטער קרוב זיינער, געראטען ער זאל געהן צום רעדאקטאר אין „פייפער“ אריין. דארט וועט ער אלץ גע־וואהר ווערען.

האט משה גענומען א האלבען טאג „אף“, און איז אוועק צום רעדאקטאר אין „פייפער“ אריין. לאנג האט ער געווארט מיט נאך פיעלע ווייבער און אידען אויף דעם רעדאקטאר. ווען עס איז ענדליך געקומען זיין רייהע, איז איידער משה האט נאך צייט געהאט ארויס־צונעהמען דעם בריעף פון דער „אייזערנער קאסע“ מיט די צעטלען און צו דערצעהלען וועגען זיינע קינדער און זיין ווייב חנה, האט איהם שוין דער רעדאקטאר אבגעענטפערט:

— דער דייטש.

און אז משה האט עפעס איבערגעפרעגט, האט דער רעדאקטאר פון „פייפער“ איהם הויך געזאגט:

— איהר האט דאך געהערט — דער דייטש. איברינגענס געהט צום „רעליף“. און צוגערופען די אידענע, וואס האט געווארט „נעקסט“.

אין „רעליעף“, וואו מען האט משה'ן געשיקט פון „פייפער“, האט מען איהם ווידער אבגעענטפערט:

— דער דייטש.

האט משה געקראצט זיך אין דער בארד און געמאכט ווידער:

— אז די כאלעריע זאל פאקען דעם דייטש, מיט אלעם באנאנ־דער.

און גענומען דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען, ארייננגע־לעגט טיעף אין זאק־בייטעל און בעהאלטען דעם בייטעל אויפ'ן הארץ, צונעקנעפעלט זיך די וועסט און אויסגעשפינען און אוועק אהיים.

מעהר איז ער ניט געקומען.

משה איז געווען א געזונטער איד אין די מיטעלע יאהרען, א ני־דעריגער, מיט שטארקע הענד און ברייטע פלייצעס. אין דערהיים איז ער געווען א קצב. און אז ער איז געקומען אין אמעריקא, האט ער

ניט געוואָלט געהן אין שאָפּ אריין וואו די לאַנדסלייט האָבען איהם געשלעפּט. עס האָט איהם געצווינגען צום שחט־הויז. מען האָט איהם געזאָגט, אז א קצב אין אמעריקא איז עפּעס אַנדערש ווי אין דער־היים; ערשטענס, מוז מען האָבען געלד און מען מוז זיין בעקאַנט מיט א רעווערנד און מען מוז בעלאַנגען צו א יוניאָן. משה האָט זיך ניט געלאָזט אָבשרעקען. ער האָט זיך צוגעקריגען צו א שחט־הויז און געדרעהט זיך אַרום פלייש־מאַרקעט. חברה האָקערכ האָבען איהם א פּאָר מאָל אָנגעשלאָגען, אונטערגעהאַקט די זייטען, געוואָלט איהם פערטרייבען פון פּאַך. אָבער משה האָט זיך ניט געלאָזט פּעריאַגען, און נאָך א פּאָר וואָכען געשלעג, האָט ער זיך אריינגעכאַפּט צו א קצב אלס א העקער. פּאַרדיענט האָט ער ניט שלעכט, געגעסען האָט ער גוט, און גאָרנישט האָט איהם געפעהלט — נאָר חנה.

ביי טאָג איז ער געווען פערנומען פון פאַרטאָגס אָן אויפ'ן פלייש־מאַרקעט, אָבפיהרען דאָס פלייש און דערנאָך אין די יאַטקע צוהאַקען דאָס פלייש. אין די יאַטקע איז געווען לעבעדיג. א גאַנצען טאָג זיינען געקומען ווייבלער קויפען פלייש. משה האָט זיך באַלד אויסגעלערענט דאָס לשון פון די אמעריקאַנער קצבים — און גע־שטיפט מיט זיי. אין די דאָמאָלסטיגע טעג — וואָס א קצב האָט גע־וואָלט, דאָס האָט ער געטאָן: וועלכע ווייבעל ער האָט געגליכען, האָט געקראָגען ביי איהם אַלצדינג וואָס זי האָט געוואָלט. און וועלכע ער האָט ניט געגליכען, האָט זי שוין געקענט שטעהן און טענה'ן א גאַנצען טאָג. און א „ביין איז מיט גאָלד צוגלייך", און „מאַרך איז אויסגע־טריקענט געוואָרען". און קעלבענס — „די קיה האָט זיך ניט גע־קעלבט". און פּעטס — „קען זי האָבען פון איהר אייגען לייב". און די ווידער וואָס ער האָט יאָ געגליכען, דעם באַרבער'ס ווייבעל, למשל, פון קעגענאיבער, וואָס קומט אריין אין דער יאַטקע אריין דוקא נאָך אָנגעטאָן אין קרעטאָנענעם מאָרגען־ראָק, וואָס איז אַזוי לייכט — דער ווינד בלאָזט פון אַלע זייטען... און עס שטאַרען אַרויס דורך דעם מאָרגען־ראָק די בריסטען ווי עפּעלעך אַרויס, און די האָר פּערשטעקט נאָך אין די זיידענע נאַכט־קעפּקע — פאַר איהר נעהמט משה אַרויס פון אייז־קאַסטען א פּריש זייטעל, נאָך מיט דער פלאָמבע, א וואָרף אַרויף אויפ'ן טיש. און משה פּאַטשט מיט הנאה מיט דער האַנד איי־בער'ן קערענדיג פלייש, ווייזט דער ווייבעל ווי פריש עס איז, און

זאגט דערביי א ווארט, וואס דעם בארבער'ס ווייבעל פלאצט ארויס מיט א געלעכטער און ווערט רויט ווי דאס פרישע זייטעל אויפ'ן טיש, און זאגט צו איהם מיט א שמייכעלע: „א איד, א איד האט דאס א מויל — זאל עס איהם הינטען שטעהן". זאגט דערויף משה א ווארט, פון וואס דאס ווייבעל רויטעלט זיך נאך מעהר און לאכט נאך מעהר. און ער גיט מיט'ן מעסער א שנייד אריין אין פרישען פלייש אריין ווי אין א טייג אריין. און משה ווייזט דער ווייבעל ווי פריש עס איז און לענט צו דערביי א ווארט, פון וואס דאס ווייבעל ווייזט איהם א צונג. און ביים וועגען, ווען די קצב'טע וואס נעהמט דאס געלד צו, איז פונקט פערנומען מיט'ן קינד זויגען, ווארפט משה אויפ'ן וואגשאל ארויף א שטיק לעבער און פאקט דאס אלעם געשווינד אין פאפיער איין און שרייט צו דער קצב'טע אהין:

— צוויי פונט רינד־פלייש! און גיט צו דער ווייבעל א וואונק מיט די שווארצע אויגען און מיט דעם שווארצען פערקאלטענעוועטע בערדעל, און דאס ווייבעל וויגקט נישט, נאר מאכט זיך ווי זי וואלט פון גארנישט געוועזן געוואוסט, און גיט זיך א ציה אויס און א רוק אראפ דעם שלאפראק, און עס הויבען זיך מעהר בולט'ער איהרע רונ־דיגע עפעל...

האט משה געקראגען בעצאהלט פאר די לעבער...

אבער ביינאכט, ווען משה איז אליין אויף זיין געלעגער, ביים לאנדסמאן יחיאל שניידער, אין קליינעם אלקערל, דערמאנט זיך משה אן חנה'ן מיט די קינדער. שוין פיער יאהר ווי ער האט זי נישט געזעהן. — און ער קרעכצט ארויס „חנה, חנה! וואו ביזטו יעצט, און וואו זיינען די קינדערלעך?" און דערמאנט זיך ווי זי זעהט אויס. און געזעהן האט ער זי אין חלום א יונגע און א שעהנע. און פרייטאג אין אבענד, ווי זי זיצט ביים טיש און טיילט איין די פיש — אין דעם זיידענעם שלאף־הויב אין דעם ווייסען קאפטענדיל. און דער קליי־נער יונג פון איין זייט, און די קליינע מויד פון דער צווייטער זייט. און געזעהן האט ער זי ווי זי קומט אהיים פון שוהל שבת נאכ'ן דאווענען אין זיידענעם קאפטענדיל, מיט די גאלדענע קאליע אויפ'ן האלז און די גאלדענע אויררינגלעך. און דער קליינער יונג טראגט איהר נאך דעם סדור. און ער דערמאנט זיך אין די נחת־דיגע מינוטען פון זיין לעבען. אין שבועות־אבענדען, אין זומי־

פערנאכטען, אין טיעפע, לאנגע, שוויצידיגע פרייטאג אבענדען אין ווינטער, ווען דער פראסט קנאקט אין דרויסען, און ווי זיי ליגען ביידע אין בעט אונטער די טיעפע דעקען. אין שטיבעל ברענט דער אויווען... און איינגעשלאפען איז ער מיט'ן קישען צוגעדריקט צו זיין האריגע ברוסט און מיט חנה אויף די ליפען, און גע'חלום'ט האט זיך איהם סצענעס פון זיין פאמיליען לעבען, ווי ער איז א בעל־בית אין דער היים.

און ווען ער האט זיך אויפגעהויבען אין דערפריה א צושוויצטער, האט ער זיך געקראצט אין דער שווארצער בארד אריין און אנגערופען זיך, אנטאענדיג זיך, צו זיין לאנדסמאן יחיאל שניידער:

— הערסט, יחיאל, עס האט זיך מיר שוין ווידער גע'חלום'ט, אז איך מאך א ברית.

האט זיך אנגערופען סערע, יחיאל'ס ווייב, וואס איז ארויסגע־קראכען פון בעט א האלב נאקעטע, צוצושטעלען די קאווע פאר די מאנספארשוינען, איידער זיי געהען צו דער ארבייט:

— אז א מאנספערשוין שלאפט אלע נאכט אויף א שטרוי־זאק...

דער בארבער איציקעל וואס וואוינט געגען איבער געסעל האט א שוועסטער, א ווייבעל; און כאטש משה האט זעהר וועניג בענוצט א בארבער, דאך האט ער בעמערקט, אז דער בארבער האט א שוועסטער א ווייבעל, און ווער האט זי' נישט בעמערקט? אז עס איז געקומען פארנאכט, האט זיך די שוועסטער, דאס ווייבעל, אוועקגעזעצט אויף א באנק פאר דער טיר, צושפרייט איהרע פיס און דאס קעלנער'ל ביים ווייסען האלז אויסגעשניטען. און די שווערגעריו, דעם בארבער'ס וויי־בעל, גאר אלע אנגעטאן אין דעם מארגען־ראק, וועלכען דער ווינט בלאזט פון אלע זייטען, מיט די באמבעלדיגע, ארויסשטארצענדע עפעל, דאס געשטריקטע נאכט־הייבעל אויפ'ן קאפ — שמעקט ארויס איהר שעהן פרצופ'ל פון אויבערשטען פענסטער, וואס איז ארויסגעגאנגען פון איבער דער טיר פון בארבער־שאפ, און ביידע ווייבער נעמען זיך דורכשמועסען, דעם בארבער'ס ווייבעל פון פענסטער אראפ, און דעם בארבער'ס שוועסטער פון בענקעל פאר דער טיר. אין געסעל האט מען

דאס גערופען „דער טעלעפאן“, ווארים אזביידע ווייבלעך האבען זיך גענומען דורכריידען, האט דאס גאנצע געסיל געהערט. און פון וואס האבען זיי נישט גערעדט: פון הויז־זאכען און פון גאס־זאכען, און פון זאכען וואס מען רוימט זיך איין אין אויער, און וועגען טעאטער און וועגען פאליטיקס פון געסעל, וועגען דעם בארבער׳ס ווייבעל און וועגען די גראסערקעס טאכטער... און אז מען האט געהערט דעם „טעלעפאן“ ריידען, זיינען אנדערע ווייבלעך ארויסגעקומען אויף די שוועלען, אדער האבען ארויסגעשטעקט די קעפ פון די פענסטער און האבען אנגעהויבען מיט אריינריידען אין געשפרעך אריין. און משה חלאף האט זיך בעוויזען אין דער טיר פון דער יאטקע אין פערבלו־טיגטע ווייסען פארטוך מיט די בעשמירטע ווייסע ארבעל און מיט׳ן קאלטענעוואטען שווארצען בערדעל און מיט די שווארצע גלאנצענדיגע אויגעלעך, און אויך אנגעהויבען אריינריידען מיט די ווייבער אין „טעלעפאן“, און טיילמאל אריינגערעדט אזא ווארט, אז אלע ווייבלעך פון די פענסטער אראפ און פאר די טירען וואס האבען גערעדט אין „טעלעפאן“, האבען זיך צולאכט אויפ׳ן קול און פערשוואונדען מיט זייערע קעפ אין די שטובען צוריק.

אמאל, ווען משה האט צוגעמאכט די יאטקע און געוואלט געהן אהיים, האט דעם בארבער׳ס ווייבעל וואס האט ארויסגעקוקט דורכ׳ן פענסטער און געהאלטען זיך אין דורכריידען מיט איהר שוועגעריז, וואס איז געזעסען אונטען, איהם אבגעשטעלט:

— וואו לויפט איהר, משה? (אלע האבען איהם אין דעם געסעל געקענט ביי דעם נאמען). — צו די ווייב מיט די קינדער?

— אלעוויי וואלט איך זיי דא געהאט, אוי וואלט איך שוין גע־לאפען, געשפרונגען וואלט איך — נישט געלאפען, — שריים ער ארויף אין פענסטער אריין צום ווייבעל.

— וואס איילט איהר זיך ווידער אזוי — אז קיין ווייב האט איהר נישט אין דער היים? צום „שטרוי־זאק“ האט איהר שטענדיג צייט.

— יא, צו איילען איז זיך נישטא וואס! — האט משה פלוצים געזאגט ווי פערלעגען — און געקראצט זיך אין בערדעל אריין.

— קומט אביסעל אריין אין בארבער־שאפ, — זאגט צו איהם דעם בארבער׳ס ווייבעל — מעהר מיט א ווינק איידער מיט׳ן מויל.

משה שטעהט א מינוט ביים בארבער שאפ, שמייכעלט פון זיינע פערוואקסענע וואנצעס — און ווייסט נישט וואס צו טאן.

— ער האט מורא, אז זעליג זאל איהם נישט די באָרד אבשניידען.

— זאגט דאס ווייבעל, דעם בארבערס שוועסטער, וואס זיצט פאר דער טיר.

דער בארבער, אן אדעסער יונג, איז זיידענעם העמד מיט ארויפגעשארטע ארבעל — און מיט די גאלדענע קייט פארוואַרפען פון איין שעלקע צו די אנדערע איבערן דיקען בויך — וויזט זיך אין דער טיר פון בארבער שאפ.

— האלא, משה, — וואס שטעהסט דו אין דרויסען און רעדסט אריין אינעווייניג, קום אריין אינעווייניג — ועסט דו ארויסרעדען אין דרויסען.

— ער האט מורא, אז דו זאלסט איהם נישט די באָרד אבשניי־דען, — הזר'ט איבער דאס ווייבעל, דעם בארבער'ס שוועסטער דעם ווימץ.

— אהן א באָרד וואלט ער גאר געווען א שעהנער מאנספערשוין

— אזא יאהר אויף מיר, — זאגט דעם בארבערס ווייבעל פון פענס־טער ארויס.

— הערסט, משה, — קלאפט איהם זעליג איבערן פלייצע, — אהן א באָרד קען ער דאך קיין בוטשער נישט זיין, ווייסט נישט?

און משה, וואס ווען ער שטעהט הינטער דער יאטקע קלאץ, האַ־קענדיג דאס פלייש, האט א מויל צו די ווייבער, אז פאר זיינס א ווארט אנטלויפען זיי וואו דער פעפער וואקסט, שטעהט דא אבגענומען דאס לשון, דאס הארץ קלאפט איהם קוקענדיג פון בארבערס ווייבעל צום בארבערס שוועסטער, שמייכעלט ער אין די פערוואקסענע וואנסעס אריין און קען דעם מויל ניט עפענען.

— האב נישט קיין מורא, משה, קום אריין, זיי וועלען דיך נישט אויפעסען — זאגט דער בארבער זעליג צו משה'ן.

משה גיט זיך א קרים, א שמייכעל אין די באָרד אריין — און א זאג:

— וואס האב איך מורא צו האבען. — און נעהט אריין אין בארבער שאפ.

דאס הארץ האט ביי איהם א ציטער גענעבען, נישט וויסענדיג פארוואס: חנה!

זיינוויל בעקער, וואס איז געשטאנען פאר דער בעקעריי נעגען איבער דעם בארבער שאפ, האט געזעהען משה'ן אריינגעהן אין בארבער שאפ, און געזעהען ווי נאך משה'ן האט זיך אויפגעהויבען דאס ווייבעל, דעם בארבערס שוועסטער, און איז אויך אריינגעגאנגען נאך איהם אין בארבער שאפ, האט ער משה'ן נאכגעשריען:

— משה, משה, היט דיר די בארד.

צווייטעס קאפיטעל.

אינעווייניג האט זיך משה בעקענט מיט איציקעל בארבער, און מיט'ן בארבער'ס שוועסטער, וואס משה איז געוואהר געווארען וועגען איהר, אז זי איז נעבעך א יונגע אלמנה. איהר מאן איז געפאלען ביי פאניע'ן אין קריעג, און זי איז געקומען פון אדעס צו איהר ברודער. און פון מאדאם זילבערשטיין, ווי דאס אדעסער ווייבעל האט זיך גערופען, איז משה געוואהר געווארען, אז אויף חנה'ן מיט די קינדער האט ער זיך ניט וואס צו ריכטען. פאניע האט ניט איבערגעלאזט קיין לעבעדיגען נפש אין דעם גאנצען „אקרוג" פון וועלכען ער האט געמוזט אבטרעטען פאר'ן דייטש, כדי זיי זאלען נישט ארויסטראגען „וואיענע" סעקרעטען צום דייטש.

— יעצט פערשטעהט מען שוין, פארוואס זי לאזט פון זיך ניט הערען — האט צוגעלייגט דעם בארבער'ס ווייבעל.

— יענע ליגט ערגעץ וואו דארטען אין א וואלד בעגראבען, נראז וואקסט שוין נעבעך אויף איהר. וועט זי לאזען הערען פון זיך? זי קען שוין משטיינס געזאגט לאזען הערען פון זיך — האט דאס אדעסער ווייבעל צוגעלייגט מיט א קרעכץ, און האט דערביי איהרע רויטע קרעלען, וואס זיינען געהאנגען איבער איהר בלוזע, נעכאפ־

בעלט מיט א בעוועגונג פון איהר אטעמען און האט איהרע דיקע נאַ־קעטע הענט פארלייגט איבער איהרע קניען. — עס איז דאס זעלבע וואס האט געטראפפען מיט מיין זעליגען מאן. איך הער נישט פון איהם, איך זעה נישט פון איהם. טייל זאגען — ער איז טויט, טייל זאגען, ער לעבט. מיט אמאל קומט אן א פאקעט פון וואינסקען נאטשאלניק — ראובן אברהם זילבערשטיין, פון פיער און צוואנציגסטען סטרעל־קאווי פאלק, דריטע ראטע, געפאלען „אבטרעטענדיג“ פאר'ן שונא, און דאס אַלעס.

משה איז געזעסען און געשוויגען. האט געביסען די אויבערשטע וואנסע אין די ציין. אין הארץ האט ער געוואוסט, אז חנה לעבט און די קינדערך לעבען און וואלגערען זיך ערגעץ־וואו ארום און קוקען אויס אויף זיין הילף. אבער דאס וואס זיי דערצעהלען איז אויך אמת. די שווארצע יאהר וויסען זיי וואס דארט טוט זיך. און זי לאזט ניט הערען פון זיך. ער האט נור געפיהלט, אז עס איז איהם ניט גוט. אין דער מינוט איז איהם די אונבעוואוסטקייט פון זיין לאגע געוועזען ערגער און שמערצליכער ווי דער טויט.

— וואלט מען באמת געוואוסט וואס עס איז — אהין אדער אהער — אזוי איז דאך דאס ערגער ווי דער טויט — האט עס זיך ארויסגעריסען פון זיין הארץ.

— עס זאל זיך נישט אזוי טרעפען, ווי עס טרעפט זיך היינטיגע צייטען, וואס מען הערט זיך אן אויף דער וועלט. ער איז דען אליין? וואס דער „פייפער“ שרייבט זיך אן דערפון. עס איז דאך אלעס מיט'ן קאפ אראפ — זאגט איציקעל בארבער און קלאפט צו משה'ן אויפ'ן פלייצע — וואס קענסטו מאכען, ברודער. א גאנצע וועלט אזוי. איהר זייט ניט אליין, משה, טרינקט א שנאפס, וועט אייך די זארג ריהרגעהן.

און אויפ'ן טיש איז מיט אמאל אויסגעוואקסען א קאראפינקע מיט אדעסער רויטע ווישניאווקע, וואס ווען מען האט געטרונקען פון איהם, האט עס געגעבען א צינד אונטער ווי א פלאקער פייער און ס'הארץ האט געגעבען א ציה, ווי מ'וואלט עס דארט אינוועניג א גוטען קניפ געטאן. און איידער משה האט נאך צייט געהאט זיך גוט ארייננצו־טראכטען אין די שרעקליכע זאכען, וואס דאס אדעסער ווייבעל האט דערצעהלט, איז דער קאפ שוין געוועזען אנגעצונדען און דאס הארץ

האט געקנייפט, און משה האט געקראגט לשון און אנגעהויבן זיך פֿאַרפּצורייען פֿון האַרץ און בעווייגען חנה׳ן. ווי זי וואָלט שוין גע־קוען ווירקליך געשטאַרבן.

— וואס בין איך שולדיג, וואס? איך האב זי דען נישט געוואָלט אַראָפּנעהמען? אַט לויף איך דאך צוויי יאָהר צום באַנקיר אין קאַנאַל סטריט און גיב איהם געלד אהיים צו שיקען אויף שיפסקאַרטען פאַר איהר מיט די קינדער. אַט האב איך דאך אַלע קוויטאַנציעס — כאַפּט משה אַרויס פֿון האַרץ־זאַק די פאַרפעטע געלד־קוויטירונגען. — איך וואָלט זיך דאך פערקויפט, אז איך זאָל זיי קענען אַראָפּנעמען. וואס בין איך שולדיג, אז דאס געלד קומט ניט אן! בין איך עפּעס שולדיג? — האט ער געפרעגט מיט אויסגעשטאַרצטע אויגען.

— ווער זאָגט דען אז דו ביזט עפּעס שולדיג, משה? — איז פּיט אַמאָל איציקעל באַרבער געוואָרען מיט איהם אויף „דו“ — דו ביזט דען עפּעס אַליין דיר אַליין האט זיך געטראָפען אן אומגליק? די גאַנצע וועלט. וואס האסטו געקענט טאָן? — טרייסט איהם אי־ציקעל — וואס קען א נאַש־בראַט טאָן?

— איך וויל דען נישט געלד שיקען? איך וויל דאך שיקען — ווייזט משה אויף די קוויטירונגען. — וואס זאָל איך טאָן, אז עס קומט ניט אן? זאָלען זיי נעהמען ביי מיר, שיק איך דאך איהר דאס גאַנצע געלד וואס איך האב.

— אז ניט שיקט עס דען די באַנק אב? זי שיקט עס גאָר ניט אָפּ. האַלט עס ביי זיך — זאָגט דעם באַרבער׳ס ווייבעל.

— צו וועמען זאָל ער מ׳שטיינס געזאָגט, שיקען, אז אויף יענער־וואַקסט שוין גראָז ווער ווייסט פֿון ווי לאַנג. — לייגט צו דעם באַר־בער׳ס שוועסטער.

— האַלט דאס געלד, משה, שיק נישט. האסט שווער געאַרבייט דאַרויף. אז זי וועט זיך אָפּרופען, וועסטו שיקען. אזוי שיק נישט. עס איז דיין פראַצע. האסט שווער געאַרבייט דערויף — הויבט זיך שוין אן דער באַרבער אריינמישען אין טיעפערע עסקים.

— אָבער וואס זאָל איך טאָן, גוטע מענשען, וואס זאָל איך

טאָן? זאָגט מיר. איך געה צום „פייפער", זאָגט מען מיר דער דייטש, אין באַנק — דער דייטש — אומעטום דער דייטש. אז די כאָליעריע זאָל איהם אוועקלייגען, דעם דייטש מיט אַלעם מיט אַנ־אַנדער. וואס זאָל איך טאָן, וואס?

— וואס זאָלסטו טאָן? גאָרנישט זאָלסטו טאָן. וואס טוען אַנ־דערע אויף דיין אָרט? וואס קענסטו טאָן? מיר, קליינע מענשעלעך, קענען גאָרניט טאָן. מיר מוזען נאָר זאָגען „טאָק טאַטשנאָ" צו דעם וואס אַנדערע טוען. אַבער מיר אַליין מוזען שווייגען. פערשטאַנען? טרינק אַ שנאַפּס, משה. וואס קענסטו טאָן?

משה האָט געהאַלטען דאָס גלעזעל אין דער האַנד און געקוקט ערגעץ ווייט מיט די קעלבערנע אויגען, און די אויגען זיינע האָבען זיך געגלאַנצט אין פייכטקייט.

— עס איז דען ניט קיין רחמנות אויף איהם? אַ מאַנספערשוין איינער אַליין. שוואַרצט און פינסטערט אַפּ זיין לעבען — זאָגט דעם באַרבער'ס ווייבעל.

— אַה, איך ווייס עס. איך האָב פערזוכט דעם מעם דערפון — לייגט צו דעם באַרבער'ס שוועסטער מיט אַ קרעכץ.

משה איז פּלוצלונג אַרוים מיט אַ געוויין. ער האָט זיך נישט געקענט צוריקהאַלטען, דאָס וואס חנה האָט אַזאַ ביטערען סוף און וואס מען ווייסט ניט פון איהר... און זיין אייגען ביטער מזל — וואס ער שוואַרצט אַפּ אַ וועלט אַליין. איבערהויפּט דער ביטערער טראָפּען, וועלכער האָט משה'ס געהירען אַנגעצונדען, האָט איהם אַזוי צונעדריקט, אז דער איד האָט זיך צוואַויינט ווי אַ קינד.

אין שטיבעל איז געוואָרען שטיל. עס האָט זיך נור געהערט משה'ס כליפּען, אריינגעוויינט אין טיכעל, וואס ער האָט גע־האַלטען פאַר די אויגען. האָט עס דעם באַרבער'ס ווייבעל ניט געקענט אויסהאַלטען. זי האָט געהאַט אַ גוט־האַרץ און האָט נישט געקענט צוזעהן ווי אַ גרויסער און שטאַרקער מאַנספּאַרשוין וויינט. איז זי צוגעגאַנגען צו איהם און האָט אַרויפגעלעגט איהר האַנד אויף זיין פּלייצע און משה האָט פּלוצים געפונען זיין קאָפּ אויסגעבעטט אין אַ וואַרימע ווייכע ברוסט — ער האָט דערפיהלט דעם וואַרימען אָטעם וואס שלאָגט פון איהר לייב דורך דעם דינעם לייכטען קרעטאָ־נענעם מאַרגען־ראָק. אַ וואַרימקייט און אַ היימישקייט האָט איהם

ארומגענומען וואס ער האט נישט געפיהלט צייט יאהרען. משה'ן איז גוט געווען. גוט מיט זיינע צרות, ער האט זיך געפיהלט ווי א געפיעשטשעטער יתום, און האט געוואלט זיין א יתום...

דער בארבער'ס ווייבעל האט געגעבען א וואונק צו איהר שווע־געריז, צו דער אדעסער ווייבעל, און די אלמנה מאדאם זילבערשטיין. האט געהענטער צוגערוקט איהר שטול צו משה'ן. נור די אלמנה האט עס נישט געקענט מאכען אזוי נעשיקט און אזוי זעלבסט־פער־שטענדליך ווי דאס האט געטאן די שוועגעריז איהרע. זי האט מיט אידיר האנד אנגעריהרט משה'ס, און געזאגט מיט איהר רוסישען אקצענט:

— פע, ניט שעהן א מאנספערשוין זאל וויינען... איך האב ניט ליעב אז א מאנספערשוין וויינט. דאס פאסט פאר א ווייב...

און דוקא די ווערטער וועלכע זיינען ארויסגעזאגט געווארען גאר נישט אין קיין ווייבליכען טאן, און דער קלאפ מיט די קניען וואס זי האט געגעבען מיט איהרע אין זיינע קניען דערביי, האט אין משה'ן עפעס אויפגעציטערט. ווען האט ער זיך אין דעם בארבער'ס ווייבעל'ס בוזים געפיהלט ווי א פערלאזטער יתום אין א מוטער'ס ארעם, האט ער זיך אבער ביי דעם אנריהרען פון דער אלמנה'ס קניע געפיהלט אז אויפגערעגטער, א ציטערענדיגער. דאס פרעמדע און דאס אונבעקאנטע, איהר טאן פון רעדען, איהרע שטארקע קניע — האט איהם אנגעצונדען ווי א שטיק פייער, זיין הארץ האט געקלאפט, זיין אטעם איז געווען היים און קורץ. די פינ־גער געציטערט און די אויגען האבען ביי איהם געגלאנצט פון די שווארץ־בעוואקסענע בארד ארוים.

און איציקעל האט געהאלטען אין איין אריינגיסען בראנפען אין די גלעזלעך און געקלאפט משה'ן אויפ'ן פלייצע.

— וואס קענסט דו טאן, משה? קענסט דיר עפעס העלפען?

און משה האט געוויינט, געגאסען טרעהרען אויף זיין ביטערען מזל און אויף חנה'ן מיט די קינדער, און געכליפעט.

— וואס זאל איך טאן? איך האב זי דען נישט געוואלט אהער ברענגען? איך האב זי דאך געוואלט אהער ברענגען, דאס גאנצע געלד זאמעל איך דאך נור פאר איהרעט וועגען? וואס זאל איך טאן, וואס?

— וואס קענסט דו טאן? טרינק, משה.

און משה האט געטרונקען דעם בראנפען וואס איציקעל האט אריינגעגאסען, און געוואַרימט זיינע קניע אַז דער אדעסער ווייבעל'ס קני, און געוויינט, און עס איז איהם גוט געווען, און שלעכט געווען.

און באלד האט ער נישט מעהר געוואוסט אויף וואס פאר א וועלט ער געפינט זיך — דאס גאנצע שטיבעל האט זיך אנגעהויבען דרעהען ארום איהם, און עס האט זיך איהם געדאכט, אז חנה'לע איז דאס אדעסער ווייבעל — און איציקעל איז זיין משפחה, און דעם בארבער'ס ווייבעל איז זיין מוטער — און די אנדערע האבען זיך אויך אזוי געפיהלט, דער בראנפען מיט דעם רחמנות אויף משה'ן האט זיי אלעמען צוזאמענגעקנאטען און געמאכט פון זיי איין משפחה. משה האט געוויינט, אוןביידע ווייבלעך האבען איהם געטרייסט און איציקעל האט געגאסען בראנפען...

נור טיעף אינעווייניג איז איבערגעבליבען איין קליין ווינקעלע אין משה'ס הארץ. יענער קליינער ווינקעלע איז ניט שכור געווען. און יענער קליינער ווינקעלע האט געוואוסט, אז אלעס וואס זיי זאגען דא איז ליגענס, אז חנה'לע לעבט און די קינדערלאך לעבען, און משה וועט נאך זיי שיקען, און גאט איז א גרויסער, און ער וועט זיי העלפען און זיי וועלען ווידער זיין אלע צוזאמען מיט די קינדערלעך דאס האט משה'ן געגעבען די רוהיגקייט און די זיכערקייט צו וויינען און בראנפען צו טרינקען — און צו פיהלען די ווארעמקייט פון דער אדעסער ווייבעל'ס קניען...

ביינאכט, אז משה האט זיך אויסגעניכטערט, האט ער זיך געפונען אויסגעבעט אויף שטולען ביי איציקעל בארבער אין בארבער שאפ. משה האט זיך ארומגעקוקט פערוואונדערט ווי אזוי ער געפינט זיך אין בארבער שאפ, עפעס איז איבערגעבליבען אויפ'ן הארצען א טרויעריגקייט און א גוטסקייט פון נעכטען אבענד. ער האט זיך דערמאנט, וואס ער האט געטאן און אנגעהויבען זיך אליין צו שילטען:

— משה כלאפ, א כאלעריע וועט דיך אוועקלייגען, ווי ביסטו פערקראכען צווישען פרעמדע ווייבער, און חנה'לען האסטו בעגראבען.

העָ, בעגראבען חנה׳לען מיט די קינדער? העָ?...

ער האט נעהאט דאָס געפיהל ווי אויפצוהויבען די האנד און אראבצולאזען זיך אליין א כמאליע, אז ער זאל געדיינקען, ווי ער וואלט עס געטאן צו אן אנדערען. — ער האט געגעבען א טופע מיט א פוס, אז א בארבער שטול וואס איז געשטאנען אויף דריי פוס האט זיך איבערגעדרעהט, איז דערנאך שטילערהייט ארויסגעקראכען פון דעם געלעגער אויף די שטולען, ארויפגעווארפען אויף זיך די הויזען, אויפגעעפענט דעם בארבער שאפ און איז ארויסגעלאפען — „נישט מיך, האט ער צו זיך געזאגט, נישט געטראפען דאָס אָרט, ניט משה כלאפ וועט זי אריינקריגען. די אדרעסער פארשוין, אהא, מען קען דיך! נישט מיך, נישט משה כלאפ — האט ער צו זיך אליין געערדט, דורך דעם גאנצען וועג, וואו ער איז געלאפען צום פלייש־מארק, — העָ, אדרעסער ווייבער, שוין איינמאל א אדרעסער פארשוין — נור נישט מיך, נישט משה כלאפ וועט איהר אריינכאפען!“

אין הארץ האט עס אבער געגאנגט, עס האט נאך געבריהט פון די ווארימקייט פון איהר קניע. און די איינגעלעגט האבען ביי איהם געגלאנצט, און צו זיך האט ער געהאלטען אין איין זאגען:

— נישט מיך, נישט משה כלאפ, באלד געהן אין באנק אריין, דאס גאנצע געלד אוועקשיקען חנה׳לען, זאל עס יא אנקומען, זאל עס נישט אנקומען, — פון אדרעסער פארשוינען וועל איך זיך נישט לאזען פערפיהרען.

צום באנקיער איז ער טאקע געגאנגען, ווען ער איז אהיים געקומען פון פלייש־מארקעט, נור דאס גאנצע געלד האט ער נישט אהיימגעשיקט חנה׳לען, ער האט נור נאך אמאל ארויסגענומען דעם בריעף מיט די קוויטירונגען און ווידער געפרעגט מיט נעבייזער, ווי דער איד וואלט שולדיג געווען:

— וואס וועט זיין דער סוף מיט מיין ווייב און קינדער, וואס איך וועל אזוי אבריכטען מיין לעבען? — זי דארט אין געהאקטע וואונדען, און איך דא — אין געברענטע צרות.

— וואס זאל איך אייך טאן — געהט צו די וואס האבען געמאכט די מלחמה — צו ענגלאנד געהט, צום פראנצויז, צום דייטש, און קלאגט אויף זייערע קעפ — וואס האט איהר צו מיר, איך האב אייך דאס ווייב צוגענומען?

— אז די כאַלעריע זאָל אוועקליינען ענגלאַנד מיט׳ן פראַנצויז, מיט׳ן דייטש, מיט אַלעם מיט אַנאַנדער — זיי האָבן זיך געוואָלט שלאָגן, לאָזן זיי זיך שלאָגן קעפּ אין די ווענד, וואָס האָבן זיי געהאַט צו מיין ווייב און קינדער — האָט משה געשאָלטן. אויס־געלאָזט זיין ביטער האַרץ אויף ענגלאַנד, אויפ׳ן פראַנצויז און אויפ׳ן דייטש און אויף אַלעם מיט אַנאַנדער, איז משה צוריקגעגאַנגען אין יאַטקע אַריין און אוועקגעשטעלט זיך פלייש האַקן, איז אַריינגעגאַנגען דעם באַרבער׳ס ווייבעל, און ווידער אין מאַרגענראָק מיט׳ן הייבעל אויפ׳ן קאָפּ, געזאָגט צו משה׳ן מיט אַ שמייכעל, ווי צו אַן אַלטן באַקאַנטן, מיט אַ זינגענדיגן טאָן:

— ניט מיר, משה, צוויי פונט קעלבערנס.

האָט משה זיך געשעהמט דעם קאָפּ אויפצוהייבן און האָט איהר אַבגעהאַקט צוויי פונט קעלבערנס.

האָט זי זיך געגעבן אַ ציה אויס, אַ רוק אַראָב דעם ראָק אונ־טערן פּאַסיק, און פון ענגען מאַרגען־ראָק האָבן זיך אַרויסגעוויזן די ציטערנדיגע רונדיגע עפּעל, — האָט זי געפרעגט מיט אַ חן׳דעל אין דער שטיל.

— אַריינקומען אין אָבענד אין שאָפּ?

— אַריינקומען, — האָט משה געמורמעלט אין שוואַרצן בער־דיל אַריין.

און זיך האָט ער געשאָלטן:

— משה כלאָפּ, אַ גרויסע כאָלעריע וועט דיך אוועקליינען...

דריטעס קאַפּיטעל.

משה האָט אַליין ניט געוואוסט, ווי אַזוי עס איז געוואָרן. — אין אַ פּאָר וואָכען אַרום האָט זיך משה געפונען ווי ער וואָלט פער־לאָרען זיין משפּחה — חנה׳לען מיט די קינדער, און געקראָגן אַ נייע

משפחה — איציק'לען מיט דער שוועסטער. משה האט זיך געפיהלט ווי ער וואלט געשטארבען און גאר איפ'ס ניי געבוירען געווארען א גאנץ נייער משה מיט א גאנץ נייעם לעבען.

און מיר מוזען מודה זיין צו משה'ס שאנדע, אז מיט דער נייער משפחה האט זיך משה נישט נור געפיהלט מעהר בעקוועמער און לייכטער, נאר די נייע משפחה האט איינציגוויז אנגעהויבען ארייג־צוואוקסען אין משה'ס הארץ, ווי א פריש איינגעפלאנצטע פלאנצונג. זי איז איהם נעהענטער און ווארימער געווארען מיט יעדען טאג. און ווען דעם בארבער'ס ווייבעל איז אריינגעקומען אין יאטקע אריין נאך צוויי פונט פלייש, האט משה געפיהלט ווי ער האקט אפ דאס פלייש פאר זיך, פאר זיין אייגענע — האט ער אויסגעזוכט דאס בעסטע שטיקעל און געגעבען א ווארף אויף די וואג־שאל אהן וואג, און איינגעוויקעלט אין פאפיער אריין א גוט שטיקעל מארך־ביין אויף א זופ, א שטיקעל פעטס אויף אנצורייזען, מיט אנדערע גוטע זאכען, ווי ער פלעגט עס מאן אין דערהיים, ווען חנה'לע איז אריינגעקומען אין יאטקע אריין אהיים נעהמען פלייש אויף וועטשערע.

זיינע לאנדסלייט, זיין גוטער פריינד דער שניידער מיט זיין ווייב סארע'ן, ביי וועלכע ער האט געוואוינט די גאנצע צייט וואס ער איז אין אמעריקא און וועלכע האט אכטונג געגעבען אויף זיינע וועש, האבען זיך געוואונדערט, ווי משה ווערט דאס פערפאלען אויף גאנצע נעכט און קומט ניט אהיים פון דער ארבייט, ווי ער פלעגט עס טאן. סערע האט פערשטאנען, אז משה האט עפעס „דערטאפט“ וואס ציהט איהם. און משה, אז ער קומט אהיים שפעט אין אבענד, נגב'עט ער זיך אריין אין זיין אלקער'ל אריין אויף די שפיץ פינגער, אז סארע זאל ניט דערהערען. ווארים פון אלע לאנדסלייט און פון גאנץ אמע־ריקא האט משה פאר קיינעם ניט אזוי מורא ווי פאר סארע'ן. סארע אבער איז נישט געשלאפען, זי איז געלעגען א וואכענדע און אבגע־ווארט משה'ן, און אז זי האט געהערט ווי משה שליאכט זיך אריין אין אלקער'ל אריין, האט זי אנגעהויבען ארויסצורופען פון בעט ארויס, וועקענדיג גדליה'ן, איהר שניידער'ל, וואס איז געלעגען לעבען איהר:

— גדליה, גיב נור א קוק ווער עס איז געקומען. משה איז דאך אהיים געקומען.

— א פאטער פון קינדער שלייכט זיך ארום ביינאכט — גיאט

נדליה ארויסנעקרעכצט פון בעט אין דער הויך. אין דער שטיל אבער האט ער נעזאגט צו סערע׳ן:

— שווייג, סארע, ער וועט „מופען״.

— ער וועט „מופען״? — האט סארע געשריען — זאל ער מופען און ברעכען הענד און פיס. איך וויל נישט האלטען ביי מיר אין הויז אזעלכע אויסוואורפען. אין דערהיים וואלגערען זיך ארום א ווייב מיט קינדער, האבען ניט וואו דעם קאפ אוועקצולייגען, גערען אויס אודאי פאר א שטיקעל ברויט, און דא שלעפט זיך ארום א מאן ביינאכט, דער שווארצער יאהר ווייס מיט וועמען. א כאלעריע זאל איך, אלע מענער, אויסראטען, וואס פאר א מענשען איהר זיינט!

— האט סארע אויסגעלאזט איהר כעס צום שניידער׳ל, איהר מאן, וואס איז געווען אונטער׳ן האנד. זי האט איהם געגעבען א שטורכע, און נדליה דער שניידער, וואס איז נעבעך גאט די נשמה שולדיג געווען, האט דאס פנים איינגענורעט אין קישען אריין און ארויס־געמורמעלט מיט מורא:

— געדענק אן גאט, סארע. ער וועט דאך „מופען״ פון דאנען. עס איז דאך שעהנע עטליכע דאלאר רענט.

— ווער אויסגעריסען מיט דיין רענט אין איינעם! — האט סארע געדונערט. איך וועל האלטען אזא כלאפ אין שטוב? זאל ער געהן וואו ער שלעפט זיך ארום גאנצע נעכט. אין דערהיים אן ארים בעשעפעניש איבערגעלאזט מיט קינדער. און דאס נעהמט זיך עפעס צום הארצען? א כלאפ בלייבט א כלאפ!

משה איז געלעגען אין אלקער׳ל אויפ׳ן שעניק און מורא געהאט א פיפס צו טאן. ער האט געהערט ווי די שניידערין שטורכעט דעם שניידער, און ער האט שא געשוויגען. געשעהמט זיך א ווארט ארויס־צוריידען פאר סערע׳ן.

אין א צייט ארום, ווען משה האט געמיינט אז סערע איז שוין איינגעשלאפען, געהערט דעם שניידער שנארכען, האט זיך ערשט סארע דערמאנט אויפ׳ם ניי, און איז ארויס.

— ער מיינט ער איז שוין מיינע פטור? איך וועל נעהן צו די לאנדסלייט. איך וועל די גאנצע שטאדט אויפוועקען. צום „פייפער״ וועל איך געהן. מען וועט איהם פערשיקען איבער׳ן וואסער, וועט מען איהם פערשיקען. ער מיינט איבערגעלאזט אין דערהיים א לע־

בעדינגע אלמנה מיט קליינע קינדערלעך, און ער וועט זיך דא לעבען א גוטען טאג? ער וועט זיך א שווארץ יאהר אויסריכטען. חנה'לע איז נישטא, אבער סארע איז דא. חנה'לע נעבעך האט א פערבונדען מויל, אבער סארע לעבט, גאט צו דאנקען!

משה האט געמורמעלט אין די בארד אריין:

— וואס וויל זי האבען? איך וויל דען ניט שיקען קיין געלד? לאז זי דאס גאנצע געלד אהיים שיקען. וואס זאל איך טאן, אז די באנק נעהמט נישט? — האט משה געטענה'ט דאס וויינינגע.

— אודאי, וואס זאל ער טאן, אז די באנק נעהמט נישט? — האט דער שניידער איבערגע'חזר'ט נאך משה'ן פון שלאף ארויס.

— און אויף חנה'לען נור האבען זיי רחמנות. אלע האבען זיי רחמנות אויף חנה'לען. און אויף מיר איז נישט קיין רחמנות? וואס בין איך נישט קיין מענש? איך דארף נישט לעבען? — האט משה זיך בעקלאגט פון בעט ארויס.

— ער האט דען ניט רעכט? ער איז דען ניט קיין מאנספאר־שוין? וואס זאל ער טאן, וואס, אז ער איז אפגעריסען פון איהר? — האט איהם דער שניידער געהאלפען פערענטפערען.

— וואס? דו נאך אויך? דו שוויג, דו! ער רעדט אויך פון מאנספארשוינען! — האט סארע געשטורכעט איהר מאן אין די זייטען.

און דער שניידער איז שוין געלעגען און געשוויגען, און סארע האט זיך אויך ביסלעכווייז איינגעשטילט. נאר משה האט נאך לאנג געבורטשעט אין זיין בארד אריין.

— אויף איהר האבען זיי נור רחמנות און אויף מיר האבען זיי גאר קיין רחמנות ניט — האט ער זיך אליין בעדויערט.

אין א שעהנעם טאג איז משה פערפאלען געווארען. געקומען צו געהן אין אבענד אהיים און ער האט עפעס גערעדט, אז ער פאהרט קיין באסטאן. געקראגען דארט א בוטשער־שטעל. עס מאכט זיך איהם א גוט שותפות. אין א פאר טעג ארום איז משה פער־

שוואונדען געווארען און די לאנדסלייט האבען איהם מעהר ניט גע־זעהן.

משה איז נעגאנגען ארבייטען אין אן אנדער גאס, צו אן אנדער בוטשער, אז די לאנדסלייט זאלען איהם נישט קענען געפינען. און איז געגאנגען וואוינען מיט די בארבער'ס משפחה.

איציקעל האט געזאגט, אז עס פאסט נישט, אז משה זאל וואוינען ביי זיי... עס געפינט זיך אין שטוב, זאגט ער, א יונגע אלמנה, און משה איז א איד אין „די בעסטע יאהרען". זאגט ער, וויל ער נישט האבען קיין „טראבעל". דורך דעם, זאגט ער, איז גלייכער, אז משה זאל וואהנען בעזונדער, ביי בעקאנטע. און איידער וואס און ווען, זאל משה נור ארויפקומען צו זיי. אבער ניט וואוינען מיט זיי. משה האט נישט געוואוסט, וואס דער „וואס און ווען" מיינט און ווען עס וועט קומען דער „וואס און ווען", און ווי אזוי וועט עס קומען. נאר משה האט נארנישט געטראכט און געלאזט געהן און זעהן וואס עס וועט זיין.

דערווייל האט משה זיך אין גאנצען געענדערט. עס איז איהם גאר ניט געווען צו דערקענען. איציקעל האט איהם דאס בערדעל ארומגעהאקט. און משה האט אנגעהויבען אויסצוקוקען אינגער, און דעם בארבער'ס ווייבעל, וואס האט פערנומען סערע'ס ארט, האט אנגעהויבען צו זארגען וועגען משה'ן. קיין ווייב האט ער דאך נעבער נישט, האט זי געזארגט פאר משה'ס וועש און פאר משה'ס אנטועכץ. געקויפט פאר איציקלען זיידענע העמדער, האט זי געקויפט אויך פאר משה'ן זיידענע העמדער און בעטראכטענדיג משה'ן, האט זי איהם געזאגט:

— עס איז נישט שעהן, אז א מאנספארשוין געהט אזוי אנגעטאן. א מאנספארשוין דארף געהן אנגעטאן ווי א מענש — נאך דערצו אזא שעהנער מאנספארשוין ווי ער איז — האט זי געזאגט צו איהם מיט א שמייכעל.

און איציקעל האט גענומען משה'ן אין געוועלב אריין און גע־קויפט איהם צוויי אנצוגען, איינעם אויף דערוואכען, אנאנדערן אויף „אויסצוגעהן". אז משה האט אנגעטאן דעם נייעם אנצוג און אויפ־געקנעפעלטען וועסט, און דאס נייע זיידענע העמד מיט רויטע שטרי־בען, און אנגעטאן די זילבערנע קייט, וואס ער האט געבראכט פון

דערהיים (וואס חנה'לע האט איהם א מתנה געגעבען) איבער די וועסט, מיט דעם ארומגעשארענעם בערדעל, האט מען איהם גאר ניט דער־קענט. און אז דאס ארעסער ווייבעל, דעם בארבער'ס שוועסטער, האט איהם דערזעהן אז אויסגעפוצטען, האט זי אויסגעשריען:

— איך האב דאך איהם גאר ניט דערקענט. ער זעהט דאך אויס ווי אן ארעסער פראנט.

און משה האט אריינגעשמייכעלט אין די האלב אבגעשוירענע וואנצעס און אריינגעשטעקט די הענד אין די הויזען־קעשענעס, און אוועקגעשטעלט זיך אין א פאזע, ווי ער פלעגט מאן, יונגערהייד, ווען ער איז ארויסגעגאנגען שבת נאכמיטאג אויפ'ן שפאציער — צו טרעפען זיך מיט חנה'ן אויפ'ן וועג — און געדרעהט זיך די וואנסעלער און געשווינגען.

— אז איך האב אייך שטענדיג געזאגט, אז ער איז א שעהנער מאנספארשוין. איך האב אן אויג — האט דעם בארבער'ס ווייבעל געזאגט, מיט א וואונק צו משה'ן.

— אז זיי האבען איהם פערשווארצט די יאהרען, נישט געלאזט אויסגעבען א סענט אויף זיך. א יונגער מענש, און פערבראכט זיינע יאהרען! ווי האט ער געלעבט? וועמען האט ער געזעהן? זיינע פור־לישע לאנדסלייט? עס איז דאך געווען א רחמנות אויף איהם — האט איציקעל צוגעלייגט.

און דאס ארעסער ווייבעל האט בארגישט געזאגט, נור זי האט פערגלייזט איהרע אויגעלעך און געזעסען אויף דער שטול און פער־שפרייט איהרע פיס און געבאמבעלט איהרע רויטע קרעלען מיט די בעווענונגען פון איהרע הויכע געטורעמטע בריסטען...

עס איז געווען א פרייטאג אבענד. משה האט נישט געארבייט. איציקעל האט געמוזט זיין אין בארבער־שאפ. האט משה גענומען ביידע ווייבער און געפיהרט זיי אין אידישען טעאטער, וואו מען האט געשפילט דעם „ארעסער יונגערמאנטשיק". משה איז געזעסען אין מיטען. פון איין זייט האט איהם געווארימט דעם בארבער'ס ווייבעל, פון דער צווייטער זייט — דעם בארבער'ס שוועסטער. און ביים געזאנג: „אוי א פלעזשור", ווי עס זינגט דער ארעסער פראנט מיט דער אמעריקאנער מיליאנערקע, ביידע אנגעטאן אין „ביידהינג־סוטס".

האָט משה פלוצלונג דערפיהלט דאָס אדעסער ווייבעל'ס האַר אין זיינע, און זי האָט געזאָגט מיט א קרעכץ:

— אך, אדעסע, אדעסע!

און משה האָט מיטגעשאָקעלט מיט זיין קאָפּ:

— אדעס, אדעס... מען זאָגט טאָקע אז עס איז א שעהנע שטאָדט.

און ער האָט געהאַט דאָס געפיהל, אז ער געפינט זיך אין אדעס. ער איז דער אדעסער פראַנט, און דאָס ווייבעל — די אמעריקאַנער מיליאָנערקע. און ביידע זינגען זיי:

„אוי, א פלעזשור"!...

און ווען עס זיינען געקומען די וואַרימע טעג, האָט משה אהיים געבראַכט פון דער יאַטקע א האַלב זייטעל קאַלב־פלייש. דאָס אדעסער ווייבעל האָט עס אפּגעקאָכט „פאַ־אדעסקי" מיט פעפער און ציבעלעס. דעם באַרבער'ס ווייבעל האָט אנגעשטעלט רויטע בראַנפען, געגומען אין געוועלבעל א פּאָר צעהנדליג זויערע אוגערקעס, א אידיש בוּייי־טעל, א פּאָר הערינג, עטליכע רויהע טאָמייטאָס, אריינגעלייגט אין א סעטשעל. און די גאַנצע באַרבער'ס משפחה, — מיט משה'ן, וועל־כער האָט זיך שוין אויך גערעכענט אין דער משפחה, זיינען ארויסגע־פאָהרען נאָך קוני איילענד. און נאָך דעם גוטען טונק אין וואַסער — אז משה איז געלעגען א נאַסער, אויסגעצויגענער אויפ'ן זאַמד, און לעבען איהם דאָס אדעסער ווייבעל אין „ביידהינג־סוט" מיט'ן אפּגע־נעם האַלז און ווייסע זאָקען — האָט משה געשלונגען די אוגערקעס מיט'ן געפעפערטען פלייש און אונטערגעברומט דאָס ליעד פון „אדע־סער יונגערמאַנטשיק":

„אוי, א פלעזשור"...

אין א פּאָר וואָכען שפּעטער, ווען משה איז אלץ „אויסגעגאַנגען" מיט'ן אדעסער ווייבעל, האָט איציקעל געמאַכט מיט איהם א שמועס מכח א תכלית.

— משה, זאָגט ער, מיין שוועסטער איז אן ערענטליכע אלמנה. עס האָט איהר געטראָפען אן אומגליק. איהר מאַן איז געפאַלען אין קריעג — פונקט אזוי ווי דיר דיין ווייב, עליה השלום... וואָס ווען

זיין דער סוף? אזוי ארומגעהן — איהר זייט שוין ביידע נישט יונג...

משה האט אנגעקוקט איציק'לען פערוואונדערט, געקראצט זיך אין בערדעל און פארביסען די אויבערשטע וואנסע און געפרעגט:

— וואס זאל איך טאן?

—ווייסט וואס דו האסט צו טאן, וואס פרעגסטו? ווען שטעל-סטו א חופה?

משה איז בלייך געווארען. זיין הארץ האט אנגעהויבען צו קלאפען:

— איך האב דאך א ווייב מיט קינדער — האט משה געזאגט א... ער שטיל, פערשעהמט פאר זיין ווייב און קינדער.

— ועמען דערצעהלסטו מעשיות? וואס פאר א ווייב און קינ-דער, אז אויף יענע וואקסט שוין לאנג גראז? דאס איז א תירוץ פאר דיינע לאנדסלייט, פאר פוילען, ניט פאר מיר. פערשטעהסט, איך בין אן ארעסער.

— אפשר לעבען זיי? איך ווייס דען וואס איז מיט זיי? וואס, ווי אזוי, ווי? — האט משה אנגעהויבען צו שטאמלען.

— האסטו דאס געדארפט פריהער בערעכנען, איידער דו האסט אנגעהויבען. פערשטעהסט? יעצט איז שוין צו שפעט. גענומען א יונג ווייבעל און פערדרעהט א קאפ. איך ווייס ווי ווייט איהר זייט געגאנגען? דא איז אמעריקא. דאס איז דיר ניט קיין פוילען. דא אין אמעריקא פארשיקט מען איבער'ן וואסער דערפאר. אך וואס רעד-סטו? שטעקט איציקעל די הענד אין די הויזען-קעשענעס אריין, און די נאזדרעס האבען זיך ביי איהם פערנאנדערגעבלאזען.

— אבער וואס, וואס — וואס — זאל איך טאן? — א ווייב מיט קינדער, פערשטעהסט. חתונה געהאט. א אידישע טאכטער. אין צרות. מיין ווייב, קינדער קליינע... טאמער קומט זי... ווי אזוי?...

— וואס דערצעהלסטו מיר פאר א מעשיות? וואס חתונה גע-האט? האסט חתונה געהאט מיט איהר אין אמעריקא ביי א דזשאדזש? וואס איז א אידישע חתונה? א אידישע חתונה אין אמעריקא איז גארנישט. איך וועל דיך פיהרען צו מיין לאיער. ער וועט דיר זאגען. חתונה האבען ביי א רב, אין אמעריקא, איז גארנישט. דאס „קאונט" נישט. מען דארף חתונה האבען ביי א דזשאדזש, אין סיטי האל... און ווידער, יענע איז דאך שוין לענגסט טויט, אז נישט וואל-

סטו דאך געהערט פון איהר. זעהסט דאך אז זי איז טויט.

— איך וויים דען? וואס?

— דו ווייסט, דו ווייסט עס גאנץ גוט. האק אפ. זי איז טויט. מיר וועלען שטעלען נעקסטע וואך א חופה. איך האב א בעקאנטען רעווערענד. טאמער רופט זי זיך יא אפ, פערלאז זיך אויף מיר. איך האב א לאיער. איך וועל שוין פיקסען. א אידישע חתונה איז נאר־ניט אין אמעריקא...

משה האט געשוויגען.

— און ביזט דאך א יונגער מענש. וואס וועסטו ווארטען אויף איהר? הויב אן אויפ'ס נייע... — האט איציקעל צו איהם נעגעבען א ווארנק.

און אויף דעם האט משה קיין תירוץ ניט נעהאט און שטיל נע־שוויגען.

ביינאכט האט ער נעקלערט וועגען חנה'לען. נעווים האט ער רחמנות געהאט אויף איהר. ער האט געוויינט אין קישען אריין. געזעהן זי, ווי זי שטעהט מיט די קינדער אונטער זיין פענסטער און בעט זיך ביי איהם, אז ער זאל זי אריינלאזען. אין דרויסען איז נאס און עס רעגענט. און ער זיצט אליין אין א ווארים צימער, און זי קלאפט דורכ'ן פענסטער און בעט זיך ביי איהם...

ער האט זיך אויפגעכאפט מיט אימפעט, געשלאגען זיך מיט די פויסט אין די ברוסט, געריסען פון זיך די האר און נעזידעלט זיך מיט די גרעבסטע ווערטער: „משה כלאפ, דו וועסט זיך א שווארץ יאהר אויסריכטען. אין קייטען וועט מען דיך פערשיקען. וועסט פוילען אין די תפיסות!...“ אבער דאס אלץ זיינען נאר נעווען ווערטער. וואס ער האט זיך געזאגט, כדי זיך צו שטראפען און אזוי ארום זיין נע־וויסען איינצושטילען אויף א ווייל. אבער ער האט קיין איין מינוט ניט אבגעזאגט זיך פון דעם געדאנק „אנצוהויבען אויפס־ניי“. דאס „נייע“ איז פאר איהם נעווען אזוי ניינעריג, אז עס האט זיין פאנטאזיע צוהיצט. אין איינעם מיט'ן בילד פון דער פערלאזטער ווייב און פון די פערפייניגטע קינדער, האט ער געזעהן דאס אדעסער ווייבעל, ווי זי זיצט מיט די פערשפרייטע פיס און באמבעלט מיט די רויטע קרעלען

אויף די בעוועגטע בריסט — — און די העלע הערלעך. וואס וואקסען ביי איהר אויפ'ן קארק. וואס ער האט בעמערקט אין קוני איילאנר ביים באדען זיך... די העלע הערלעך האבען זיך איהם אזוי איינגעגעסען אין זיינע געדאנקען. האבען אזוי אונטערגעצונדען זיין פאנטאזיע און געדורשטעט זיין פערלאנג. אז ער איז גרייט געווען אויף אלעס. נור אנצוטרינקען זיין נייגעריגקייט און צו ערפילען זיין ווילען. נור כדי זיך אליין צו רעכטפערטיגען, האט ער זיך געזידעלט און געשטראפט זיך. אבער ווען זיין געוויסען האט איהם אנגעהויבען שטארק צו פייניגען. מאהלענדיג די שרעקליכע בילדער פון חנה'ען מיט די קינדער. האט ער מיט אמאל פראטעסטירט און געבונטעוועט זיך נעגען זיין געוויסען.

— וויל איך אזוי! איך וויל חתונה האבען מיט דער ווייבעל. זאלען זיי מיך אריינזעצען. זאלען זיי מיך פערשיקען!

און ער האט פיינט געקראגען חנה'לען מיט די קינדער, מיט דעם גאנצען נוים. אין וועלכען זי נעפינט זיך. ער האט פיינט געקראגען איהר ארימקייט און איהרע צרות.

— און אז זי שווארצט אפ איהר וועלט. מוז איך אויך אבשווארצען? מוז איך זיך אויך א שווארץ יאהר אויסריכטען? איך וויל נים, איך וויל נים!

און ווי וועלענדיג ארויסרייסען פון זיין הארצען חנה'לען מיט די קינדער, מיט דעם גאנצען געוויסען. האט ער זיך געזאגט:

— און אז זי וועט לעבען. וועל איך איהר א גט שיקען מיט געלד.

דאס האט איהם בערוהיגט.

נור דאך איז ער צומארגענס געגאנגען נאך אמאל אין באנק אריין, אויפגעעפענט די „אייזערנע קאסע“. ארויסגענומען די פערבונדענע קוויטאנציעס מיט די בריעף און נעפאדערט זיין ווייב מיט די קינדער, און אז דער באנקיער האט איהם אבגעשיקט צום „פייפער“, און פון „פייפער“ צום רעליעף, און אומעטום האט ער נעקראגען דעם זעלבען ענטפער. האט ער אבגעמאכט זיין מיינונג:

— חנה'לע מיט די קינדער זיינען געשטארבען, געשטארבען, בעגראבען.

און ער איז געגאנגען צו איציקלען און ער האט איהם געפרעגט:

— ווען שטעלען מיר א חופה?

אבער ווען משה איז געשטאנען אין נייעם אנצוג מיט דער אדע־טער ווייבעל אונטער דער חופה אין א שטוב ביי א רעווערענד, וואס איציקעל האט אויסגעזוכט, האט זיך משה'ן געדאכט, אז עפעס א מיב האט זיך פערקליבען אין זיין הארץ, א טויב מיט שוואכע, פער־פלייסטע אויגען, און ווארקעט, ווארקעט מיט א שוואכע שטימע.

פיערטער קאפיטעל.

חנה'לע איז פערוואנדעלט געווארען אין א טויב, א לאנגע, לאנגע טויב, מיט א מענשען־פנים. ער האט געזעהן דעם קראק, וואס לויפט ארויף און אראב אין איהר לאנגען הויטינען האלז. ער האט געזעהן די לאנגע, פאלדיגע שטיקער הויט, וואס פאלען אראב פון איהר לענג־ליכען פנים, און די שווארצע, ארויסשטארטשענדע אויגען. עס איז דאך חנה'לע, ניין, עס איז דאך א טויב. פאר וואס איז עס א טויב? זי שטעהט אויף צוויי פיס, ווי א טויב, און ציהט אוים דעם לאנגען האלז, דער קראק פון האלז לויפט ארויף און אראב — און ווארקעט, ווארקעט.

ניין, די טויב איז ניט אין דרויסען. זי איז אינעווייניג, אין איהם. אין זיין האלז שטעקט זי, און זי לאזט איהם ניט אב אויף איין מינוט. אומעטום, וואו ער געהט, נעהט זי מיט, און אלצדינג, וואס ער טוט, זעהט זי, און זי רעדט קיין איין ווארט ניט, נור גלאצט מיט איהרע גרויסע, ארויסשטארטשענדע אויגען, און ווארקעט און ווארקעט.

וויפיעל מאל וואלט ער זי געוואלט אנגעהמען ביים האלז און אראבדרעהען איהר דינעם האלז און צודרישען, אז זי זאל שווייגען. ווען ער וואלט זי נור געקענט פאקען אזוי! ווען זי וואלט נור געשטאנען

פאר איהם. די טויב האט זיך אבער פערקליבען אין איהם, זיצט אין איהם, מיט איהרע גרויסע, אויסשטארטשענדע אויגען, און קוקט, און קוקט, און ווארקעט, און ווארקעט.

איציקעל האט געפונען א דירה, גענומען פון איהם געלד; און דעם בארבער'ס ווייבעל מיט דער אדעסער ווייבעל (פארוואס רופט ער זי נאך דאס אדעסער ווייבעל, זי איז דאך שוין זיין ווייב? גענומען דאך מיט איהר חופה וקדושין. נור ער קען זי ניט אנדערש רופען אין זיך נור „דאס אדעסער ווייבעל“), האבען איינגעקויפט מעבעל, וועש, און ער, משה כלאפ, איז געגאנגען אויף א נייע באליבאטישקייט. איז ער אריינגעקומען אין דעם נייעם הויז וואהנען, האט די טויב אויפגעשטעלט זיך אויף די צוויי פיס, און דער הויכער, טארבעדיגער האלז האט זיך אויסגעצויגען, און דער קראק אין האלז איז ארויף און אראבגעפלויגען, ווי א פייגעלע, און די טויב, ניין, חנה'לע, האט איהם אנגעקוקט מיט די גרויסע, שטארטשענדע אויגען. האט ער ניט געוואוסט וואס ער טוט דא אין דעם נייעם הויז, מיט די נייע מעבעל, און ער האט זיך עפעס פערשעהמט, און א שמייכעל, ווי אויף דעם פנים פון א גנב, ווען מען כאפט איהם ביי א גנבה, האט זיך פערקליבען אויף זיין אויבערשטע בעוואנצעטע ליפ, און ער האט זיך ארומגעקוקט אזוי פרעמד אין דער שטוב און געזאגט מיט דעם זעלבען גנב'אישען שמייכעל:

— וואס, דא וועלען מיר וואהנען?

האט איהם דאס אדעסער ווייבעל אנגעקוקט פערוואונדערט און אבגעענטפערט מיט פארוואורף:

— וואס,עס געפעהלט דיר ניט? ביי די פוילישע איז שענער געווען?

האט ער געשוויגען און געשמייכעלט.

האט עס דער אדעסער אויפגעקאכט און זי האט געזאגט מיט פרעטענזיע:

— אפשר האט ער חרטה אויפ'ן שידוך. קען איך איהם פון עסק ארויסלאזען...

האט משה געענטפערט מיט א שמייכעל, ווי פערענטפערענדיג זיך:

— איך האב געמיינט נור...

— וואס האט ער געמיינט? — פרעגט די אדעסער מיט נייגע־ריגקייט.

— אז עס וועט אנדערש אויסקוקען.

— עס וועט שוין אויסקוקען, אויסקוקען — האט די אדעסער גע־זאגט, און אוועקגעזעצט זיך אויפ'ן וואקעל־שטוהל און אנגעהויבען זיך צו וויעגען. און געשפיעלט זיך מיט די קרעלען, און משה איז אליין געזעסען אין א ווינקעל און געשמייכעלט, און די טויב איז ניט אפ־געטראטען אויף א מינוט, נור געשטאנען דערביי און געקוקט מיט איהרע גרויסע, ארויסשטארטשענדע אויגען.

— וואס זיצסטו אזוי פון דער ווייטענס? — האט די אדעסער געפרעגט.

— איך וויים! — האט משה אבגעענטפערט, פערשעהמט פאר די טויב, וואס איז געשטאנען דערביי.

— קום אהער, בינד מיר אויף דעם קארסעט, עס איז אזוי הייס — האט די אדעסער געזאגט מיט א וואונק מיט די אויגען, און גע־פאכעט זיך מיט דער האנד.

האט זיך משה פערשעהמט פאר די טויב, וואס איז געשטאנען דערביי און האט דאס אלעס צוגעהערט, און איז פלוצים ארוים מיט א נעלעבטער.

האט איהם די אדעסער אנגעקוקט פערוואונדערט און מיט שרעק, און געפרעגט איהם:

— וואס לאכסט דו?

האט משה זיך פערשעהמט פאר די אדעסער און געזאגט:

— גאר נישט. און ער האט זיך אויפגעהויבען און איז צוגעגאנ־גען צו די אדעסער און איהר אויפגעבונדען דעם קארסעט.

איז די טויב געשטאנען דערביי און האט איהם אנגעקוקט מיט איהרע גרויסע ארויסשטארטשענדע אויגען. קיין איין ווארט האט זי ניט געזאגט. זי האט ניט געווארקעט, נור געשטאנען, געשטאנען און געקוקט שטום.

האט ביי משה'ן געציטערט די הענד און ער האט זיך געשעהמט.

האט ער געזעהן די ווייסע הערלער, וואס וואקסען ביי די אדער־סער אויף דעם ווייסען, זומער־בעשפרענקעלטען קארק, און געזעהען די ווייכע אויסגעבעטע פלייצעס און די ווייסע, פולע ברוסטען, און די טויב שטעהט אלץ און קיקט זיך צו צו אלצדינג, וואס ער טוט.

— וואס ווילסטו פון מיר? — האט משה אויסגעשריען צו די טויב.

האט זיך דאס אדעסער ווייבעל דערשראקען און אומגעקוקט זיך פערוואונדערט, און געפרעגט איהם:

— צו וועמען רעדסטו?

— גאר נישט, — האט משה געזאגט, און ווי וועלענדיג אנט־לויפען פון די טויב, איז ער אריינגעפאלען מיט זיין שטעכעדיג, האר־ריגען פנים אויף דעם אדעסער ווייבעל׳ס קארק און איינגעגעסען זיך מיט זיין פנים, באָרד און מויל אין איהר פולען, אויסגעבעטען קארק.

— אי, פוילישער, פוילישער, ווי ער האט זיך צוגעכאפט, ווי צו א געברענטענם — האט דאס אדעסער ווייבעל געשפאסט, און געלאזט זיך בייסען איהר פעטען, ווייסען קארק פון משה׳ס מויל און באָרד.

און די טויב מיט איהר הויכען, לאנגען, טארבענדיגען האלז איז געשטאנען דערביי און האט גאר ניט געזאגט, ניט געווארקעט, נור גע־קוקט מיט איהרע גרויסע, שטארטשענדיגע אויגען.

די טויב איז ניט אבגעטרעטען אויף איין מינוט פון משה׳ן. זי האט שוין אויפגעהערט צו ווארקען, נור זי קוקט און שווייגט. און אלצדינג, וואס משה טוט, טוט ער אונטער די בעטראכטענדע אויגען פון די טויב. טיילמאל רעדט ער צו איהר און בעט זיך ביי איהר:

— וואס בין איך שולדיג, חנה? איך האב דיך דען ניט געוואלט אראבברענגען מיט די קינדער קיין אמעריקא? איך בין דאך געלאפען יעדען טאג צום באנקיער, און איך האב זיך דאך געבעטען ביי איהם. איך האב איהם געלד געגעבען. וואס האב איך געקענט טון? איך בין דאך ניט שולדיג, חנה׳לע...

און חנה׳לע, די טויב, האט גאר ניט געענטפערט. זי האט איהם נור אנגעקוקט מיט די גרויסע, אויפגעריסענע אויגען. אין איהרע

אוינגן איז געלעגן אזא רחמנות, אז עס האט דאס הארץ צוריסן. זי האט ניט געוויינט. זי האט בלויז געקוקט. ווי זי פלעגט קוקן אויף איהם יעדן מאל, ווען ער האט אראבגענומען דעם פאסעק און איז געגאנגען קאטעווען דעם קליינעם יונג, ווען ער איז אנטלאפען פון חדר, ניט געוואלט לערנען.

און מעהר האט מען ניט געדארפט. ווי ער האט זיך נור דער־מאנט אן דעם קליינעם יונג, נאטע ליב חיים (וואס איין נאמען האט מען איהם געגעבען נאך זיין פאטער, איין נאמען נאך איהר פאטער און חיים האט מען גלאט אזוי צוגעלעגט פאר געזונדט ווענען) האט עס איהם געגעבען אזא קניפ אין הארץ, אזא טיפען שטאך. ער האט איהם געזעהן, דעם קליינעם יונג, אין גאנצען. ווי ער שטעהט ביי די טון וואסער, מיט די אראבגעלאזטע הויזען און מיט'ן ציצה־כנפות ארויס און מיט'ן איינגעשמירטען פנים, א פינגער אין מויל און וויינט: „איך וויל נישט און שוין!" און ביי איהם שטעהט ער, משה כלאפ, זיין פאטער, מיט'ן פאסעק אין דער האנד און קאטע־וועט את שרייט: „וועסט ניט געהן אין חדר אריין? ניין? וועסט ניט געהן?" און יעדעס מאל, ווען ער לאזט איהם אראב א זעץ, שטעהט חנה'לע דערביי און קוקט אויף איהם אט מיט דיזעלבע אויגען, וואס די טויב. זי שווייגט, נור זי קוקט. און איהרע אויגען זיינען ווי ביי א הוהן, וואס מען געהט זי שעכטען, קוקט.

און משה האט זיך דערמאנט, וואס ער טוט דא מיט די פרעמדע אידענע אין איין בעט. אין די פרעמדע שטוב, וואס טוט ער? אין דער היים האט ער איבערגעלאזט א ווייב מיט קינדער, וואס ווארטען אויף איהם. ער איז א פאטער פון קינדער, וואס דארף קינדער ער־ציהען: משה כלאפ, וואס טוסטו דא? ווי קומסטו דא?

און אזוי וועט עס שוין מוזען שטענדיג זיין: ער דא מיט די פרעמדע אידענע אין בעט, דא אין דער פרעמדער שטוב. און דארט, וויים, אין דערהיים — חנה'לע מיט'ן קליינעם יונג און די קליינע מויד, שרה רבקה. וועט עס שוין מוזען שטענדיג אזוי זיין מיט אן אמת?

— אוי, מאמע, וואס טוט זיך דא! — האט ער אויסגעשריען מיט א שרעקליבע שטימע.

די אדעסער האט זיך אויפגעכאפט מיט אן איטפעט און א שרעק.

— וואס איז געשעהן? וואס שרייסט דו?

משה האט זיך דערמאנט וואו ער איז און וואס עס איז געשעהן מיט איהם, און ער האט געזאגט:

— גאר נישט, גאר נישט, איך האב געמיינט.

— וואס האסטו געמיינט?

— גאר נישט, גאר נישט, און ער האט זיך אומגעדרעהט אויף דער צווייטער זייט.

— אבער זיי זיינען דאך געשטארבען. וואס זאל איך טון? חנה'לע איז טויט און דער קליינער יונג איז טויט, און די קליינע סויד — אלעס איז טויט. א כאלערא איז געקומען אויף דער וועלט און האט אלעמען אויסגעראטעט. איך בין דען דער איינציגער?

— און אז זיי זיינען טויט, וואס טו איך דא? פאר וואס לעב איך? —

און די טויב האט זיך ווידער אויפגעשטעלט אויףביידע פיס און האט איהם אנגעקוקט, ווי דאמאלסט, ווען ער איז געשטאנען ביי דער טיר, מיט'ן זאק אויפ'ן פלייצע און דאס קעסטעלע אין דער האנד, ווען ער איז בעגאנגען אוועקפאהרען קיין אמעריקא. חנה'לע האט די גאנצע צייט געוויינט, ווען ער האט גערעדט פון אמעריקא. נור ווען ער איז געגאנגען אוועקפאהרען, האט זי ניט געוויינט, נור איז געשטאנען ווי אט יעצט די טויב און האט איהם אנגעקוקט, און די טארבעלעך ארום די אויגען האבען אראבגעהאנגען, און דער קראק אין דעם האלז, אדערדינגען האלז איז ארויף און אראבגעפאלען, ווי זי וואלט עפעס געשלוכצעט. און ווען ער האט גענומען ארויסגעהן און זי האט אנגעטון דאס טוך איהם ארויסצובעגלייטען צו דער פוהר, האט זי זיך אבגעשטעלט אויף א מינוט ביי דער שוועל און האט איהם אנגעקוקט, ווי עס קוקט איהם יעצט אן די טויב. און געזאגט אין דער שטיל:

— משה, פערגעס מיך נישט, מיט די קינדער.

און דער קראק אין לאנגען האלז האט געגעבען א שלוכץ.

— אבער וואס בין איך שולדיג, אז זי איז טויט? זאל איך אויך שטארבען? זאל איך אויך שטארבען?

און ער האָט געהאַט דאָס געפיהל אַנצוכאַפּען יעצט חנה'לען ביים לאַנגען דינעם האַלז, דאָרט, וואו דער קראַק איז, און אָראָבדרעהען, צודישען, פּעסט צודישען, אַז זי זאָל פערמאַכען די אויגען, ווי אַ טויב פערמאַכט די אויגען, ווען מען דישעט זי, און אָראָבדרעהען איהר דעם קאָפּ, אַז זי זאָל איהם צורוה לאָזען, און פּטור אַן עסק!

— וואָס מראשעסטו דו דאָרט אַ גאַנצע נאַכט און לאָזט קיין אויג ניט צומאַכען? — רופט זיך אָב די אַדעסער.

— כ'וויים, כ'קען ניט שלאָפען.

— פאַר וואָס קענסטו ניט שלאָפען?

— כ'וויים ניט — האָט משה געענטפערט בייז.

— אַז דו קענסט ניט שלאָפען, וואָס ליגסטו דאָרט אין ווינקעל? קום אַהער, פּוילישער — האָט די אַדעסער געזאָגט.

און משה האָט זיך עפּעס געגעבען אַ ציטער אַז, זיינע אויגען האָבען געפינקעלט אין דער נאַכט, זיינע ווייסע, שטאַרקע ציין האָבען געלויכטען. זיינע שטאַרקע, ביינערדיגע מוסקולען האָבען געקנאַקט, און עס האָט זיך געהערט אַ יאָכצען פון זיין ברוסט אַרויס.

אין אַ ווינקעל איז געשטאַנען די טויב און האָט מיט איהרע גרויסע, אַרויסשטאַרטשענדע אויגען געקוקט, געקוקט, געקוקט און געשוויגען...

קאַפּיטעל 5.

איציקעל האָט אָוועקגערופען משה'ן אַן אַ זייט און איהם געפרעגט:

— זאָג נור, וואָס איז דער מעהר מיט דיר? מיין שוועסטער דערצעהלט מיר אַזעלכע מאָדנע זאַכען.

משה האָט געשוויגען. געביסען זיך די אויבערשטע וואַנסע אין די ציינער — און געשוויגען.

— דו ביזט ניט געזונד? — פרעגט איציקעל — ווייסטו וואס, איך וועל דיך פיהרען צו א דאקטאר. פרעגען א דאקטאר שאדט קיינמאל נים. עס וועט דיר ניט קאסטען טייער אויך. איך האב א בעקאנטען דאקטאר.

פארנאכט האט איציקעל אוועקגעפיהרט משה'ן צו א דאקטאר אויף איסט בראדוויי. דער דאקטאר האט גענומען משה'ן צו זיך אין קאבינעט אריין, גוט איהם אנגעקוקט דורך די ברילען און אויסגעפרעגט משה'ן זאכען, פון וועלכע דער איד איז רויט־פערשעהמט געווארען; האט איהם געהייסען זיך אויסטאן, געמאסטען און געוואויגען איהם, און שפילקעס איהם אריינגעשטאכען און בלוט גענומען. אלצדינג אויסגעפרעגט, נור ניט וועגען חנה'לען מיט די קינדער.

דער דאקטאר האט איהם אריינגענומען אין א באד אריין און נעגאסען איהם קאלט וואסער איבער'ן קאפ; צוגענומען פון איהם צעהן דאלאר און געהייסען איהם קומען אין א פאר טעג ארום ווייטער.

און די טויב איז אלץ ניט אוועקגעגאנגען. ווי אזוי זאל זי אוועקגעהן, אז זי שטעקט ביי איהם אין האלז? און איז ער מיט די אדעסער, שוויינט זי, זי קוקט נור, און שוויינט. נור קוים איז ער אליין ביי דער ארבייט אין יאטקע, שטעהט זי די גאנצע צייט און רעדט צו איהם. און ער רעדט צו איהר, ווי חנה'לע וואלט געזעסען אין א ווינקעל פון יאטקע, אויף א נידעריג בענקעל, אין א טוך איינגעהילט. און ער רעדט זיך דורך מיט איהר.

— איך וויים, אז דו ביזט ניט שולדיג — זאגט חנה'לע פון ווינקעל ארוים — וואס האסטו, נעבעך געקענט טון? האסט געוואורט אויף אונז. געווארט. מיר זיינען געווארען אבגעשניטען פון דיר, און דו ביזט דאך א לעבעדיגער מענש, דארפסט דאך האבען א היים. פאר וואס זאלסטו פערשווארצען דיין וועלט צוליעב אונז? אז גאט'ס צארן איז אויסגעגאסען געווארען אויף אונז, זאלסטו אויך דיין לעבען פערפינסטערען?

און ווי ער הערט זי אזוי רעדען, אט די טויב, וואס זיצט דארט אין ווינקעלע, אין חנה'לעס טוך איינגעהילט, ווערט ביי איהם דאס הארץ אזוי צוקניפט, אין גארגעל ווערט אזא שטיק, אז ער וואלט גענומען דעם טשאפער, מיט וועלכען ער האקט די פלייש, און וואלט

זיך אליין גענעבען איבער'ן האלז אזוי. אוי, אז ער וואלט נור גע־קענט...

און טיילמאל פערגעסט ער זיך, אז ער איז שוין א חתונה גע־האטער מיט אן אנדערער און אז ער איז שוין א פרעמדער צו זיי און קעהר זיך שוין גאר ניט אן מיט זיי. און ער הויבט זיך אן אויס־צופרעגען ביי חנה'לען, וואס זיצט דארט אין ווינקעלע איינגעהילט אין דער שאל: וואס מען הערט אין דער היים.

און דער קליינער, און נאטע ליב חיים. וואס מאכט? געהט ער אין חדר? ווער גיט דארט אכטונג אויף איהם? דו רייסט זיך דאך געבעך דאס הארץ אודאי אב מיט איהם! ער הערט דיך דען? ווער גיט אכטונג אויף איהם! האסט כח צו איהם? און די קליינע מויד, שרה לאה? הע, זי מוז שוין זיין א גרויסע מויד! אויסגעוואקסען דורך דער צייט, הע? א סך גרעסער געווארען? האט זי א קליידעל אנצוטאן שבת? דיין פנים מוז דיר פערשווארצט ווערען, אין וואס פאר א „הולך" זי געהט, א שאנדע פאר מענשען. ווי אזוי קומסטו דורך? פון וואנען נעהמסטו דעם טאג איבערצולעבען? שוין צוויי יאהר ווי איך האב דאך דיר קיין גראשען ניט געשיקט, ווער גיט דיר אויף בארג? דיין פנים ווערט דיר פערשווארצט, פערפינסטערט, שעהמסט זיך א מענשען אין די אויגען צו קוקען. דער מאן האט דיך איבערגעלאזט מיט די קינדער אליין, און ער האט דארט חתונה גע־האט מיט אנאנדערער, וויל ניט וויסען פון דיר, וויל ניט הערען פון דיר!

— זיי זיינען דאך דארט געשטארבען, זיי זיינען דאך בעגרא־בען, זיי לעבען דאך ניט מעהר! — האט ער צו זיך אנגעהויבען צו שרייען, און געוואלט ווערגען די טויב, וואס זיצט אין איהם — וואס בין איך שולדיג, אז זיי זיינען געשטארבען? אז א כאלערא האט אויסגעריסען די גאנצע וועלט. וואס בין איך שולדיג?

נור ער האט זיך בשום אופן ניט געקענט פארשטעלען, אז חנה'לע מיט די קינדער זיינען געשטארבען. ער האט ניט געקענט זעהן זייערע קברים אויף דעם קליינעם בית עולם אין זייער שטעדטעל. וויפיעל ער האט זיך ניט געפרואווט פארשטעלען אין זיין פאנטאזיע זייער טויט און זייער ארט אויפ'ן בית־הקברות, האט איהם ניט געהאלפען. דוקא ווייל ער האט חתונה געהאט מיט דער אדעסער, זעהט ער דאס

ווייב מיט די קינדער אזוי ווי ער האט זי איבערגעלאזט אין דער היים. זיין פאנטאזיע האט ניט געוואלט אוועקטראגען זיך פון דעם בילד, וואס ער האט געזעהן פון זיין היים, אויף איין טריט ניט. עס האט ניט געהאלפען אלצדינג, וואס דער „פייפער" האט געשריבען פון זיין שטעדטעל, ניט וואס די לאנדסלייט האבען דערצעהלט, אז עס איז דארט ניט געבליבען א שטיין אויף א שטיין. משה האט געזעהן זיין היים אזוי ווי ער האט זי פערלאזט. און דארט, אין יענעם ניד־ריגען שטיבעל, ביי שלמה פישער, זיצט זיין משפחה — חנה'לע מיט דעם שאל איינגעהילט. דער יונג לויפט ארום אויפ'ן גאס, אבגעריסען, אבגעשליסען. קיינער קוקט זיך ניט ארום אויף איהם, קיינער שלאגט איהם ניט, אז ער וויל ניט געהן אין חדר. און די מויד איז קראנק. קיינער וויל חנה'לען ניט געבען אויף בארג. אלע זאגען איהר, אז משה כלאפ האט זי פערלאזט, האט אין אמעריקא חתונה געהאט מיט אן אנדערער, פערגעסען אן איהר. ער וועט שוין קיינמאל ניט שרייבען און קיינמאל קיין גראשען ניט שיקען. איז עס דען ניט אמת? האט ער דען ניט חתונה געהאט דא מיט אן אנדערער?

— וואס, איך בין ניט קיין טאטע? א מערדער ב י ן א י ך?

אין א שעהנעם נאכמיטאג, אז דאס געוויסען האט משה'ן גע־האט גוט דאקוטשעט, האט ער אראבגעווארפען פון זיך דאס פאר־טוך, פערמאכט די יאטקע און אוועק צו סארען.

זיינע לאנדסלייט האט משה ניט געזעהן זייט ער האט חתונה געהאט. מורא געהאט זיך צו ווייזען פאר זיי און אלץ געשעהמט זיך סארען צו קוקען אין די אויגען אריין. עס האט זיך איהם געדאכט, אז סארע ווייס פון אלעם. מיט איין קוק אויף איהם וועט זי באלד דערקענען און זי וועט אלץ וויסען.

— זאל זיין, וואס עס וועט זיין — האט משה געזאגט און גע־שפרייזט צום סטיישען צו נעהמען א קאר קיין בראנזוויל, וואו גדליה האט געוואוינט.

נור אויף דער קאר איז ער קיהלער געווארען, און אנקומענדיג צום סטיישאן, וואו גדליה האט געוואוינט, איז ער ניט אראבגעגאנגען, געפאהרען צום נעקסטען סטיישאן און איז אריס.

ער האט זיך לאנג ארומגעדרעהט אויפ'ן גאס. דאס הארץ האט געצאפעלט. אין איין זייט איז עס צושניטען געווארען פון

רחמנות פאר חנה'לען מיט די קינדער, און אין דער צווייטער זייט האט עס געפלאמט פון תאוה.

ער האט געזעהן די העלע הערלעך, וואס וואקסען אויף'ן ווייסען, מילכיגען קארק פון דער אדעסער; געפיהלט דאס ווארימקייט פון איהר הייסער ברוסט, דעם שטייפען, אויסגעבעטעטן רוקען, און ער האט זיך דערמאנט אז די נעכט — און דאס אלץ וועט זיך ענדיגען, מעהר שוין ניט זיין... נור ווארטען, ווארטען און ווארטען...

— וואס בין איך שולדיג, אז זי איז נעשטארבען? איך האב דען געוואלט, אז זי זאל שטארבען? — האט ער זיך ווידער געזאגט דעם בעקאנטען תירוץ, און אנגעהויבען צוריק צו שפרייזען, א היים צו פאהרען.

אבער דער תירוץ איז שוין געווען ניט מעהר ווי ווערטער, און ער האט געוואוסט, אז דאס איז ניט מעהר ווי ווערטער. און ווידער אמאל האט ער דערזעהן חנה'לען מיט די קינדער, אזוי ווי ער האט זיי איבערגעלאזט אין דער היים, ווארטענדיג אויף איהם.

— איך וועל צוגעהן געוואהר ווערען, אפשר איז עפעס דא נייעס פון דער היים — איז ער צוריקגעגאנגען.

פאר דער טיר האט ער זיך ווידער אבגעשטעלט.

— נו, וואס בין איך שולדיג, אז איך קען זיך ניט מיט זיי דורכ־שרייבען? וואס בין איך שולדיג?

נור אהיים פאהרען האט ער מעהר ניט געקענט. געדרעהט זיך נאך א פאר מאל אין די זייטיגע געסלעך. געזעהן האט ער מיט די אויגען דאס פליישיגע לייב פון די אדעסער, געפיהלט איהרע ווארימע ברוסטען און שטארקע הענד. און פון דער צווייטער זייט האט ער געזעהן דעם קליינעם נאטע לייב חיים, וואס לויפט ארום אויף'ן גאס, און עס איז געווען דער קליינער יונג נאטע לייב חיים, וואס האט משה כלאפ'ן געשלעפט צו די לאנדסלייט. ער האט איהם געזעהן, ווי ער וואלגערט זיך ארום ביים פלוטפ, און מענשען געהען דורך און טרעטען אויף איהם מיט די פינגער.

— משה כלאפ האט איבערגעלאזט א ממזר. אליין לינט ער אין אמעריקא, חתונה געהאט מיט אן אנדער אידענע, און דער יונג זיינער וואלגערט זיך ארום אויף די גאסען.

— אז ניט דערלעבען וועט איהר דאס! — האט משה כלאפ

אויסגעשריען, ווי ער וואָלט געוועז געזעהן די אידען אין גאַס, וואָס שטעהען ביים פּלומפּעל, און זיין בן מיט די אויפגעריסענע הויזען שטעהט א באַרוועסער אין וואַסער ביים פּלומפּעל, און יונגען בעגי־סען איהם מיט וואַסער און שרייען: „וואו איז דער טאַטע דיינער?“

— זיי האָבען דען ניט רעכט? א טאַטע בין איך? א ציגיינער בין איך! משה כלאָפּ, א כלאָפּ בין איך!

פאַר די אויגען זיינע איז נאָך אמאָל דורכגעלאָפען ווי אן ער־שיינונג דער ווייסער, מילכיגער, מיט זומער־שפּרענקלעך בעשפּרענ־קעלטער קאַרק פון דער אדעסער אידענע. אויף איין אויגענבליק האָט זיך משה אבגעשטעלט, נור אויף איין אוינענבליק. און איז אריין אין דער טיר פון זיין לאַנדסמאַן גדליה.

גדליה איז נאָך ניט געווען אין דער היים. און סאַרע איז גע־שטאַנען איינגענומען אין גאַנצען אין א וואָלקען רויך, וואָס האָט גע־שלאָגען פון א טאָפּ אויפ׳ן אויוועז. פון וואָלקען פאַרע האָט זיך גע־הערט א קינד וויינען. לאַנג האָט עס גענומען ביז סאַרע האָט איהם דערקענט פון דער פּאַרע אַרויס.

— גיב נור א קוק, ווער עס איז דאָ! וואו ביזטו דאָס פערפאַלען געוואָרען?

משה האָט געענטפערט:

— געווען אין ניו דזשוירזי, דאָרט געאַרביים.

— אין ניו דזשוירזי גאָר? האָסט דאָך געזאָלט אוועקפאָהרען קיין באָסטאָן. א שותפות.

— עס האָט זיך נאָר נישט אויסגעלאָזט, געקראָגען א שטעלע אין ניו דזשוירזי.

— הערסט עפּעס פון חנה׳לען?

— יא, געהאַט פון איהר א בריעף.

— און וואָס מאַכט זי? — איז סאַרע אַרויס פון וואָלקען רויך און געפרעגט אין אימפּעט.

— זי איז אַלרייט — האָט משה געקוקט אין א זייט.

— און די קינדערלעך?

— אַלע אַלרייט — האָט משה גענוקט אין א זייט.

— נאַט צו דאַנקען. נו, קומט דאָך דיר א מזל טוב.

משה׳ן האָט עס געגעבען א קניפּ אין הארצען.

— עס קומט דיר א גרויסער מזל טוב. ווערט זיך דאָס גדליה דערפרעהען. מיר זיינען דא געווען אזוי אונרוהיג וועגען איהר.

— וואָס זייט איהר געווען אזוי אונרוהיג? — פרעגט משה מיט א קלאפּעדיג הארץ.

— א אידענע מיט קליינע קינדערלעך, מען הערט ניט פון איהר, ווי אין וואסער אריין.

משה האָט געשוויגען.

— נו, און ווען נעהמסטו זיי אראָפּ?

— אראבנעהמען — האָט משה געזאָגט אין א זייט.

— ווערט דאָס זיין א שמחה! נאך אזא מלחמה זיך ווידער טרעפען! גאָט זאָל דיר העלפען, משה, אין זכות פון דיינע קליינע קינדער.

אין משה'ס הארץ האָט זיך ווידער עפּעס אנגעקניפּט. די ווערטער האבען איהם געשטאָכען און ער האָט געברומט אין זיך:

„אנדערע וואָלטען זיך געפרעהט, און איך? א טאטע בין איך?... א טאטע בין איך...“

דאך האָט ער געשוויגען, און ווייטער ליגען געזאָגט.

עס איז שוין ניט געווען דער ווייסער, שיינענדיגער לייב פון דער ארעסער ווייבעל, וואָס האָט איהם געמאכט צו פערלייקענען זיין בלוט און פלייש. עס איז געווען די שאנד פון סארען, וואָס האָט איהם אריינגעלעגט דעם ליגען אין מויל אריין.

— וואָס טוסטו עפּעס זיי ארונטערצוברענגען? זיי קענען דאך דערוויילע אונטערגעהן.

— איך טו, איך טו — האָט משה אבגעענטפערט.

די טיר האָט זיך געעפענט און גדליה איז אריינגעקומען.

— גיב נור א קוק ווער עס איז דא! — האָט גדליה אויסגערופען, דערזעהענדיג משה'ן זיצענדיג ביים טיש מיט סארען.

— גדליה, עס קומט איהם א מזל-טוב.

משה איז בלייך געוואָרען.

— וואָס איז? — פרעגט גדליה.

— חנה'לע מיט די קינדער האבען זיך דאך אבגערופען, ער ברענגט זיי אראב.

— דאָס איז אן אמת'ער מזל טוב, א גרויסער מזל טוב, נאך דעם

זוי די „פייפעריט" דערצעהלעז זיך אז פון דארט — האט גדליה גע־זאגט — סארע, נעהם ארויס דעם ווישניאק. עס קומט איהם א גרוי־סער מזל טוב.

אין א פאר מינוט ארום איז שוין דער קליינער טיש אין קיטשען געווען געגרייט, און דער ווישניאק, וואס סארע האט געהאלטען אויף פסח, האט זיך געפינקעלט אין די גלעזלעך.

— נו, לחיים, משה, גאט זאל דיר העלפען, אז דו זאלסט זיי דערלעבען צו זעהן דא אין גיכען — זאגט גדליה, אויסשטרעקענדיג צו איהם די האנד — לחיים.

— אז איהר זאלט באלד ווי אם שנעלסטען זיין צוזאמען — לעגט סארע צו.

נור משה איז געבליבען זיצען אויף זיין ארט, געלאזט פאלען די האנד און געקוקט אין א זייט.

— גדליה, איך האב געזינדיגט — האט משה ארויסגעשפראצט מיט טרעהרען פון זיינע פולע אויגען.

גדליה און סארע זיינען ערשטוינט געווארען און האבען זיך אנגעקוקט.

— וואס האט ער געטאן? — האט סארע איבערגעפרעגט גדליה'ן אין א ווייל ארום.

— ער זאגט, אז ער האט געזינדיגט — ענטפערט גדליה.

— וואס האסטו געטאן? — פרעגען מאן און ווייב.

— איך האב נאך אמאל חתונה געהאט.

— איך פערשטעה נים, וואס ער מיינט — זאגט סארע.

— דו הערסט דאך, ער האט נאך אמאל חתונה געהאט.

— וואס הייסט? וואס רעדט ער? ער איז משוגע געווארען? — פרעגט סארע. — וואס הייסט, ער האט חתונה געהאט? און הנה'לע און די קינדער? איך פערשטעה נים, איך פערשטעה ניט — זאגט סארע.

משה האט גאר נישט געענטפערט, געזעסען, געביסען די אויבערשטע וואנסע אין די ציין און פערשטעלט זיך מיט איין האנד די אויגען, אנלעהנענדיג דעם קאפ אויף איהר.

— אוי, אוי, צרות, דאס מאכען אלץ אז צרות, א מאנספארשוין איינער אליין — קרעכצט גדליה.

8 מינוט האט געהערשט א פויזע.

— זאָל ער ארויסגעהן פון מיין שטוב, איך וויל אזעלכע נים לאזען איבערטרעטען מיין שוועל! מיט'ן וואלגער־האָלץ וואלט איך איהם דעם קאפ געשפאלטען, אין קייטען וועט ער אוועקגעהן. אין דער היים פוילט א ווייב מיט קינדער, און ער האט זיך דא חתונה. א טאטעריש הארץ האט עס. זאָל ער ארויס פון מיין שטוב די מינוט. איך שפאלט איהם דעם קאפ! — איז סארע ארוים מיט איהר גאנ־צער קראפט.

משה איז אלץ געזעסען, מיט די האנד די אויגען זיך פערשטעלט און געוויינט.

— סארע, וואס טוט זיך מיט דיר? א מענש איז אין אן אומגליק אריינגעפאלען, קומט זיך ראטעווען, און דו טרייבסט איהם פון שטוב. סארע — האט גדליה זי גע'מוסר'ט.

— זי האט רעכט, גדליה. מען דארף מיך ניט אין קיין אידישע שטוב אריינלאזען. איך בין א מערדער, אין קייטען דארף מען מיך פערשיקען. א שטיין זיך אנבינדען אויפ'ן האלז און זיך דערטאפיען. ווי א הונט, מיט'ן טשאפער איבער'ן האלז — האט משה געבליפעט.

— דאס וואלט געווען די איינציגע געשייטע זאך. אזעלכע מענ־שען, ווי ער, דארפען ניט לעבען אויף דער וועלט — האט סארע גע־דונערט.

— סארע, סארע, סארע! — האט גדליה געשריען — א מענש טרינקט זיך און דו ווילסט איהם נאך צוטאפיען! א, שעהנע מענשען זיינט איהר, ווייבער, גאט זאָל אבהיטען.

און צוגעהענדיג צו משה'ן, האט ער איהם ארויפגעלעגט די האנד אויפ'ן פלייצע און געזאגט:

— שוין געהערט אזעלכע מעשות. אין אמעריקא טרעפט זיך אלץ. ביסט אריינגעפאלען, דארף מען דיך זעהן ארויסצוקריגען.

— שוין פערפאלען. אין דער ערד אריין געהן — ברומט משה אין די בארד אריין, אויפהויבענדיג זיך פון זיין ארט, וועלענדיג אוועקגעהן.

— וואו געהסטו, וואו? בלייב דא. מיר'ן זיך זעהן מיט לאנדס־לייט, איבעררעדען, נעהמען א לאיער. אז א מענש זינדיגט, איז ער שוין פערפאלען? א מאנספארשוין איינער אליין, וואס האט ער גע־

זאָלט טון? — זאָגט גדליה — דאַרף מען איהם זעהן אַרויסצוהעלפען! סאַרע! סאַרע!

— וואָס שרייסטו. וואָס? אפשר וויל ער געהן צום יונגען ווייבעל? ער איז דאָך אַ יונגערמאַנטשיק נאָך דער חתונה. דאָס ווייבעל וואָרט דאָך אויף איהם! — האָט סאַרע אַנגעהויבען חוזק צו מאַכען.

— סאַרע, וועסט ניט אויפהערען? וואָס ווילסטו פון איהם? ווער וואָלט בעסער געוועזען אויף זיין אָרט? אַ מענש איינער אַליין, ווי אַ שטיין!

סאַרע איז ווייכער געוואָרען.

— ווער זיינען זיי דאָס, זיינע מחותנים? איך וועל זיי דאָס אָבשפּיעלען אַ חתונה! איך וועל זיי ווייזען ווי אַריינצוכאַפּען אַ טאַטען פון קינדער!

משה האָט אויסגעבראָכען אין אַ שלוכצען, אַז די גאַנצע שטיבעל איז געוואָרען מיט געוויין אָנגעשטעקט, און גדליה האָט אָנגעהויבען מיטצוּוויינען.

— איז עס דען ניט קיין רחמנות אויף איהם? וואָס האָט ער געזאָלט טון? וואָס? ער איז דאָך אַ צדיק, איז ער דאָך. איך וואָלט דען בעסער געוועזען אויף זיין אָרט? — האָט גדליה געזעדט.

— דערפאַר זאָג איך דאָך, אַז עס מעג אייך אַלע מאַנספאַרשוינען אויסרייסען — האָט סאַרע זיך ענדליך בערוהיגט.

זעקסטער קאַפּיטעל.

די נאַכט איז שוין משה ניט אהיים געגאַנגען שלאָפען צו רעדער אדעסעריו. גדליה האָט איהם אַריינגעפיהרט אין זיין אַלטער קוואַרטיר, אין אַלקערעל, אויפ'ן שטרוי־זאַק, וואָס איז געשטאַנען לעבעדיג, זייט משה האָט זיך אַרויסגעצויגען.

— משה — זאָגט גדליה — דו ביזט אַ טאַטע פון קינדער.

משה האָט געשוויגען.

— און הלואי וואָלטען זיי דאָרטען, אין דער היים, געהאַט אַזאַ צרה, וואָס דעם קאָפּ אָוועקצולעגען — לעגט ער צו.

און סאָרע האָט פון בעט אַרויסגעשריען :

— וואָס פּיהרסטו איהם אויפ'ן שטרוי־זאַק ? ער איז דאָך אַ יונגערמאַנטשיקעל נאָך דער חתונה, איז ער דאָך. אודאי איז בע־סער מיט אַ יונג ווייבעל זיך אין בעט צו לעגען ווי צו ליגען איינער אַליין אויפ'ן שטרוי־זאַק.

און גדליה האָט איהר אָבגעענטפערט :

— ווערסט ניט אויפהערען, סאָרע, ווערסט ניט אויפהערען ? האָסט דאָך איהם שוין גענוג דאָס בלוט פערצאַפּט !

און משה האָט געשוויגען.

אויף מאָרגען אין דער פריה האָבען סאָרע און גדליה איבער־געלאָזען משה'ן אין דער היים דאָס קינד היטען.

— זאָל ער זיך נאָר ניט ווייזען פאַר'ן ווייבעל — האָט סאָרע געזאָגט — אַז ער וועט זי זעהן, וועט דאָך איהם ווייטער „קוטשען“. איך קען דאָך אייך, מאַנספאַרשוינען.

זי האָט אַרויפגעזעצט אויפ'ן קאָפּ דאָס קליינע היטעל, אַריבער־געוואָרפען איבער'ן האַלז דעם אויסגעקראָכענעם גרויען פוטערנעם קאָלנער. וואָס גדליה האָט איהר חתן־ווייז געגעבען. גענומען גדליה'ן ביי דער האַנד און געגאַנגען מיט איהם אין גאָס אַריין.

— איך טו דאָס פאַר חנה'לען — האָט זי געזאָגט — פאַר איהם אַסור אויב איך וואָלט די האַנד אין קאַלטען וואַסער אַריינגעשטעקט.

קודם כל איז זי אַוועק צום רעדאַקטאָר אין „פּייפּער“ אַריין. דער רעדאַקטאָר. דער מאַן אין די ברילען, האָט זי קוים געלאָזט אויסרע־דען אַ וואָרט. ער האָט איהר גאָר נישט געלאָזט דערצעהלען. ער האָט זיך נור געאיילט. דערנאָך האָט ער געזאָגט, אַז אויף דעם איז דאָ אַ בעזונדערע חברה, נור ער ווייס ניט, אויב די חברה קען דערציהן אַפּעם טון, ווייל דאָס ערשטע ווייב איז ניט אין אַמעריקאַ.

— זי איז דאָך נאָך מעהר ווי אין אַמעריקאַ, זי איז אויף גע־

האקטע צרות אין דער היים. זי איז דאך ערגער ווי א יתום א לעבעדיגער. זי איז דאך ווי א פערלאזטער שעפס. וואס האט ניט ווער עס זאל זיך אויף איהר ארומקוקען, וואס קיינער נעהמט זיך ניט אן פאר איהר.

אבער דער רעדאקטאר האט איהר ניט געלאזט דערצעהלען, וואס זי, חנה'לע, איז, און אבגעשיקט איהר צו דער חברה. ער אליין קען גאר ניט טאן.

— אז אזעלכע גרויסע מענשען, ווי איהר זייט — האט זי געזאגט צום רעדאקטאר פון פייפער, דעם מאן מיט די ברילען — וואס א וועלט מיט מענשען ווייסען פון אייך, קענען גאר ניט טאן, וועל איך זיי ווייזען, אז אזא קליין מענשעלע, ווי איך, קען יא טאן. יועל איך אליין נעהמען צו טאן — האט זי געזאגט צום רעדאקטאר פון פייפער, דעם מאן מיט די ברילען, און גענומען גדליה'ן ביי דער האנד און געזאגט צו איהם:

— קום!

און זי איז אוועקגעגאנגען צו לייזער'ן, „פון דער היים".

„לייזער פון דער היים" איז געווען דער בעשיצער פון די וואלד־משער לאנדסלייט. וואס עס האט זיך געטראפען מיט א לאנדסמאן, איז מען געקומען צו לייזער'ן. לייזער האט נאך אין דער היים געשפילט די ראלע פון א שוץ־מלאך פאר'ן גאנצען שטעדטעל נעגען זשענזשע סטראזשניק און נעגען אלע גוים. א יונג איז ער געווען א הויכער. וואס האט געקענט רעדען פויליש און איז געווען אויסגעקאכט מיט אלע שקצים פון שטעדטעל. אז עס האט זיך געמאכט א זומערדיגער פרייטאג נאך מיטאג, ווען די אידען פון שטעדטעל זיינען געגאנגען זיך באדען, און עס איז אנגעקומען דער שעפער שייגעץ מיט'ן הונט און האט א גאנץ שטעדטעל מיט אידען געיאגט נאקעטע אין שטצרט אריין — איז מען געלאפען צו לייזער'ן. און לייזער איז געקומען און האט אויסגעלייזט דאס שטעדטעל אידען, טייל אין די העמדער, טייל נאקעטע פון שעפער שייגעץ'ס הענט. אדער אז זשענזשע סטראזשניק האט זיך אריינגעכאפט אין א אידישע שטוב און האט אוועקגענומען די מעשענע לייכטערלעך פאר פאדאטקעס איז מען געקומען צו לויפען צו לייזער'ן, און לייזער האט זיי ארויסגענומען פון זשענזשען. אדער אז עס האט ווער געהאט א „פעקעל" אויף זיך,

געהאַלטען אָפּען די קראָם זונטאג, ווען די גוים געהען אין קירכע אריין אדער מ׳האָט איינעם געכאַפּט מיט טרפה בראָנפען — מיט איין וואָרט, וואָס פאַר א צרה עס האָט זיך ניט געמאַכט אין שטעד־טעל, איז מען געקומען צו לויפען צו לייזער׳ן אז ער זאָל אויסלייזען פון גוי׳שקע הענד.

דאָ, אין אמעריקא, האָט לייזער איבערגענומען די זעלבע ראָלע פאַר זיינע לאַנדסלייט וואָס ער האָט געשפּיעלט אין דער היים פאַר׳ן שטעדטעל. דאָ, אין אמעריקא, איז לייזער באַלד געוואָרען א גאַנצער קנאַקער. ער האָט גערעדט ענגליש און איז געווען אויסגעקאָכט מיט אַלע פּאָליטישענס, פון דעם פּאָליסמאַן ביז׳ן דזשאַדזש, און געהאַט גוטע ברידער „גנב׳אישע לאָיערס“, וואָס האָבען געקענט ארויסנעה־מען פון יעדען „טראָבעל“. און וואָס עס האָט זיך ניט געמאַכט מיט א לאַנדסמאַן, איז מען געקומען צו „לייזער פון דער היים“.

און כאָטש „לייזער פון דער היים“ האָט זיך ניט זעהר אָפּגעגעבען מיט פּאָליטיק פון לאַנדסלייט און אין די חברה אנשי בני אחים פון זאַליטש, וואו ער איז געווען א גוטשטעהענדער מעמבער (לייזער איז אומעטום געווען א מעמבער), איז ער אויך קיינמאָל ניט געקומען, א חוץ איינמאָל אדער צוויי מאָל אין יאָהר, אויף׳ן באָל, וואָס די וואָ־ליטשער יאָנג מען האָבען געמאַכט, אדער אין טעאַטער צו א בענעפיט פאָרשטעלונג, האָט לייזער פונדעסטוועגען געוואוסט אַלץ, וואָס ס׳קומט פאָר ביי די לאַנדסלייט, געהאַט זיי אויף׳ן קאָפּ און מען איז איהם שיין געקומען זאָגען, וואָס מען הערט.

— לייזער, עס איז געשעהן אן אומגליק — האָט זיך אָבגערופען צו איהם סאָרע, ווען זי איז אריינגעקומען צו איהם אין ציגאַרען געוועלב, וואָס ער האָט געהאַלטען געגענאיבער א גרויסע שעכטהויז.

— וואָס איז דער טראָבעל? — פרעגט לייזער קורץ.

— לייזער, קרוין, ראַטעווע! — שרייט סאָרע — עס איז א רחמנות אויף א אידישע טאָכטער.

— אָבער וואָס איז געשעהן? — פרעגט שוין לייזער אומגע־דולדיג, און די נאָזדרעס זיינע ציטערען.

— משה כלאָפּ האָט דאָך חתונה געהאַט!

— וואָס הייסט, ער האָט חתונה געהאַט?

— נעבעך אריינגעפאַלען. א מאַנספּאַרשוין איינער אליין, איז

ער אריינגעפאלען צו ליטוואקעס אין די הענד אריין, זיי האבען איהם אריינגעכאפט און איינגעשלייערט איהם א ווייב. א געזונטער איך איז ער, וואס איז ער, נעבעך, שולדיג? — פערענטפערט איהם גדליה.

— וואס הייסט, און וואס איז מיט ווייב און קינדער אין דער היים? — פרעגט לייזער.

— דאס איז עס דאך, פערשטעהסטו. זיי האבען איהם איינגעדעדט, אז זיי לעבען שוין ניט, אזוי לאנג ניט געהערט פון זיי. א כלאפ איז ער דאך שטענדיג געווען, און אודאי א יונגע ווייבעל — האט עס איהם פאסמאקעוועט — זאגט סארע — אויף דעם איז ער דאך א מאנספארשוין (און זי קוקט אויפ'ן מאן).

— איך פערשטעה, איך פערשטעה — זאגט לייזער, וואס אין אזעלכע זאכען האט מען איהם ניט געדארפט דעם פינגער אין מויל אריינלעגען, און שאקעלט צו מיט'ן קאפ, פערבייסט מיט די ליפען, און די נאזדרעס הויבען אן ביי איהם צו ציטערען, ווי אלע מאל, ווען ער דערהערט, אז עס איז עפעס געשעהן אן אונגערעכטיגקייט. ער האט ניט געקענט פערטראגען קיין אונגערעכטינקייט.

— א מענש האט קיין ווייב ניט, פערשטעהסט — זאגט צו איהם גדליה.

— איך פערשטעה, איך פערשטעה — שאקעלט לייזער מיט'ן קאפ.

— און דארט זיצט א ווייב מיט קליינע ווערים אליין, ווייסט ניט פון איהם, הערט ניט פון איהם, און קוקט זיך אויס די אויגען אויף א בריעף — לייגט צו סארע — גאט, גאט, א וועלט, אמעריטשקע א וועלט, אזש אויסגערונען האט עס געדארפט ווערען.

— לייזער, וואס טוט מען? — קומט גדליה צו צום עסק.

— וואס מען טוט? איך וועל איהם מיט איהר די קעפ אראפדרעהען. איך וועל געהן צום דזשאדזש, איך וועל זיי ביידען פערשיקען איבער'ן וואסער — זאגט לייזער.

— ער האט דאך חרטה, ער ליגט דאך אין דער היים ביי מיר און וויינט, אז מען זאל איהם ראטעווען — זאגט סארע — צוערשט דאס הינדעל אויפגעגעסען און דערנאך האט ער חרטה אויפ'ן שידוך.

— שווייג שוין, סארע. ער איז ניט שולדיג. מען דארף איהם

ראַטעוועז. עס איז א רחמנות אויף די ווייב מיט די קינדער — זאָגט גדליה.

— שאַ! איך וועל גאָר אַזוי מאַכען: איך וועל זאָגען, אַז זי, חנה'לע, איז מיין שוועסטער. איך וועל שוין וויסען ווי צו רעדען מיט זיי — זאָגט לייזער.

— און וואָס טוט מען מיט משה'ן? — פרעגט סאָרע.

— האַלט איהם ביי זיך — זאָגט לייזער — לאָז איהם פון שטוב ניט ארויס. קודם כל באַדאַרף ער דאָס גאַנצע געלד אהער געבען, וואָס ער האָט אין באַנק, און מיר וועלען עס אַוועקשיקען צו חנה'לען. מיר וועלען שוין געפינען א וועג צו איהר. איך וועל געהן צו מיין לאַיער. מיין לאַיער וועט מיר שוין זאָגען, ווי אַזוי איך זאָל שיקען, אַז דאָס געלד זאָל אָנקומען. קודם וועלען מיר אַראָפּברענגען חנה'לען מיט די קינדער. און אַז חנה'לע וועט דאָ זיין, וועל איך שוין וויסען, ווי מיט זיי צו לערנען. פערלאָז זיך אויף מיר.

— און מיט משה'ן וואָס וועט זיין? ער קען דאָך, חלילה, אוועק־געהן אין תפיסה. אַפּגעטאָן אַזאַ זאַך. אין אַמעריקא, זאָגט מען, איז מען שטרענג אויף אַזעלכע זאַכען — זאָגט גדליה.

— פערלאָז זיך אויף מיר — זאָגט לייזער — איך וועל שוין וויסען ווי איהם ארויסצונעמען. מיין לאַיער וועט מיר שוין זאָגען. אָהן לאַיער טו איך גאָרנישט.

דעם זעלבען אָבענד זיינען זיך צו גדליה'ן אין הויז צוזאַמענ־געקומען די וואָלימשער לאַנדסלייט. ס'איז דאָרט געווען לייביש דיין. וואָרים אַזוי ווי לייזער פון דער היים איז די האַנד פון די וואָלימשער לאַנדסלייט, אַזוי איז לייביש דיין דער קאָפּ. כאָטש דאָ איז לייב דיין אַ איד אַ שניידער, וואָס נייט העמדער צוזאַמען מיט איטאַליענישע שיקסעס אין אַ ברוקלינער שאַפּ, אָבער די לאַנדסלייט ווייסען, ווער לייביש איז פון דער היים, אַ איד, וואָס קען לערנען, אַ חסיד, און דאָ שפּילט ער ביי די לאַנדסלייט אַ שטיקעל ראָלע פון אַ רב, נור קיין לעבען וויל ער דערפון ניט מאַכען. שבת נאָכ'ן דאַווענען זאָגט לייביש אין די חברה אַ מדרש, זאָגט סליחות פאַר די ימים נוראים, און דאַ־

ווענט יום כפור מוסף פאר'ן עמוד. לייביש איז דער קאפ און דאס געוויסען פון די לאנדסלייט. האט ווער א שדוך צו טאן, קומט ער ארויף צו לייביש'ן זיך מישב זיין. לייביש איז אויך דער פערמיטלער צווישען די לאנדסלייט. דער רב שרייבט צו איהם בריעף, און ער שרייבט איהם בריעף פון די לאנדסלייט.

סארע האט ווייטער ארויסגענומען דעם גרויסען סלויאיק יום טוב'דיגען ווישניאק און אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש. ארום טיש זיינען געזעסען די וואליטשער לאנדסלייט מיט לייביש דעם דיין אין דער שפיץ. „לייזער פון דער היים" איז געזעסען ביי אן עק טיש, מיט א צונויפגעלייגטען פויסט. און משה כלאפ, וועמען מען האט מיט געוואלד אראפגעשלעפט פון שעניק אין אלקעריל, איז געשטאנען פאר זיי מיט א גע־פערטע בערדעל, מיט אויסגעווייניטע אויגען, מיט א פערדרעהט היטעל, געבויגען דעם קאפ צו דער ערד און געשוויגען.

— היתכן, א איד טוט אזא זאך! — זאגט לייביש דיין, און האלט זיך אן מיט די האנד דאס קורצע בערדעל און שאקעלט זיך.

— א איד איז עס? א שעהנער איד! עס איז דאך ערגער ווי נע'שמד'ט — ווייזט אויף איהם סארע מיט'ן האנד.

— וועסט שוין אויפהערען, סארע? ווייבער פערשטעהען דען עפעס? א מאנספארשוין געווען אזוי לאנג אליין, אהן א אידענע, ווער פון אונז וואלט בעסער געווען? — זאגט גדליה צו לייזער'ן.

און „לייזער פון דער היים" לייגט זיך עס איבער, און זעהט איין, אז גדליה האט רעכט, שאקעלט ער צו מיט'ן קאפ צו גדליה'ן.

— און יענע, שמועסט מען, איז א פארשוין, אן אדעסערין איז זי, אן אדעסער פארשוין — לייגט גדליה צו לייזער'ן אין דער שטיל.

— ניין, ניין, א נאר איז ער? — ווייזט סארע אויף משה'ן מיט'ן האנד.

און משה שטעהט דעם קאפ אראפגעלאזען, מיט'ן פערדרעהטען היטעל מיט'ן בעפעדערט בערדעל, און הערט אלצדינג, אבער ער שווייגט.

— וואס טוט מען? — פרעגט לייביש דיין.

— וואס מען טוט? קודם כל זאל ער דאס געלד אוועקגעבען, נאר דאס געלד, וואס ער האט. מיר וועלען עס אוועקשיקען צו חנה'לען. איהר ר' לייביש, שרייבט אן א בריעף צום רב, אז ער זאל

גליַיך אַרויסשיקען חנה׳לען מיט די קינדער — זאָגט לייזער — גיב אַהער דאָס געלד, משה!

משה בינדט אויף דאָס העמד און שלעפּט אַרויס פון דאָרט די אייזערנע קאַסע, און שלעפּט אַרויס פון זאַק חנה׳לעס פערפּעטעטען בריעף מיט די געלד־קוויטאַנציעס און איינגעקנייטשטע פערפּעטעטע דריי הונדערט.

— דאָס איז אַלעס? — פרעגט לייזער.

— כ׳האָב נאָך אין באַנק — שלעפּט משה אַרויס אַ פערפּעטעטען באַנק ביכעל פון אַ הויזען־קעשענע, און גיט עס איבער לייזער׳ן.

— איהר, ר׳ לייביש, שרייבט אַן אַ בריעף צום רב און שיקט איהם אַוועק די דריי הונדערט דאָלאַר. דאָס איבעריגע וועל איך אַרויסנעהמען מאָרגען מיט משה׳ן — זאָגט לייזער און גיט איבער דאָס געלד צו לייביש דיין.

פאַרע׳ס אַ מיידעל, וואָס געהט אין סקול, האָט דערלאַנגט טינט און פעדער, און נדליה איז אַרויסגעלאָפען ברענגען אַ ביינעלע פּאַפּיר מיט אַ קאָנווערט. לייביש דיין האָט אַרויסגענומען די ברילען פון קעשענע און אָנגעבוזעצט זיך שרייבען אַ בריעף צום רב פון וואָלימש.

— ווי האָט מען זיך גערופען אין דער היים? — פרעגט לייביש דיין.

— משה כלאָפּ — ענטפערט משה.

זיבענטעס קאַפּיטעל.

— נו, יעצט בעדאַרף מען זיך נעהמען צו מאַכען אַן עק פון עסק — זאָגט לייזער „פון דער היים“. — משה — זאָגט ער — דו וועסט פערשווינדען אויף אַ פּאָר וואָכען. געה אין די קאַנטרי אַרויס, אַז מען זאָל דיך ניט זעהן.

— וואָס? — ענטפערט אָפּ סאָרע — ער זאָל געהן אין די קאַנטרי? אויף אַזעלכע לייט קען מען זיך ניט פערלאָזען. מען מוז

דא האלטען ווי א הונט אויף א קייט. ער וועט דערזעהן די „אדע־סער פארשוין", קען ער נאך חרטה קריגען אויפ'ן גאנצען עסק. אויף אזעלכע לייט דארף מען האלטען אן אויג, ווארים מאנספארשוינען זיינען דען מענשען? — לענט זי צו, קוקענדיג אויף גדליה'ן.
— וואס, דו ווערסט איהם האלטען אנגעבונדען ביים בעט? וואס ווילסטו פון איהם? — זאגט גדליה — וואס איז ער, א קינד, וואס?
— יא, יא, אזעלכע לייט מוז מען האלטען ווי דעם הונד אויף דער קייט, אז ער וועט דערזעהן דאס אדעסער ווייבעל, קען ער נאך חרטה קריגען. — זאגט סארע.
— וואס, איך בין נים קיין טאטע צו מיינע קינדער? א טאר־טעריש הארץ האב איך? — האט משה אויסגעבראכען.
— סארע! — שרייט גדליה.
— סארע — זאגט לייזער פון דער היים — האלט איהם דא, האסט רעכט, און איך וועל דערווייל אוועקגעהן צו זיינע מחותנים.
און „לייזער פון דער היים" איז אוועק צו איציקעל בארבער, זיך נאכפרעגען, צי ער ווייסט נים, וואו זיין שוואגער משה כלאפ האלט זיך אויף. „מען זאגט — זאגט לייזער — אז ער האט זיך לעצטענס אויפגעהאלטען ביי איינעם א בארבער, וואס מען רופט איהם איציקעל און קומט פון אדעס, און ער האט א שוועסטער, וואס קומט אויך פון אדעס, ווייל ער וויסען, אויב עס איז דער זעלבער".
— צו וואס בעדארפט איהר האבען משה כלאפ? — פרעגט איהם איציקעל.
— דער משה כלאפ איז מיינער א שוואגער — זאגט לייזער — און איך האב געקראגען א בריעף פון דער היים, אז זיין ווייב, חנה'לע, מיין שוועסטער, מיט די קינדערלעך זיינען אויפ'ן וועג קיין אמעריקא.
— דער משה כלאפ וואס איהר זוכט, איז מיין שוואגער. זיין ווייב איז מיין שוועסטער — זאגט איציקעל.
— אויב אזוי — זאגט לייזער — וועט איהר אלע געהן אין סינג־סינג. די ווייב, זיין שוועסטער, און ער אויך, ווייל זיי האבען אריינ־געכאפט א מאן פון א ווייב און האבען איהם נאך א מאל חתונה געמאכט, ווען דאס ערשטע ווייב האט געלעבט. איך קען די לאא — זאגט לייזער.
— איך קען אויך די לאא — זאגט איציקעל.

— איך האָב אַ לאַיער — זאָגט לייזער.

— איך האָב אויך אַ לאַיער — זאָגט איציקעל.

— אויב איהר האָט אויך אַ לאַיער, טאָ נאָט אייך און קלאַפּט מיך אַן — האָט לייזער געזאָגט, און אויפגעהויבען די האַנד און אַראָפּגעלאָזט איציקלען איינס און נאָך איינס, אַז איציקעל האָט זיך אין גאַנצען בעגאָסען מיט בלוט, און צוגעלייגט איהם אַ דריטען אין בויך אַריין: פאַר די שוועסטער, דער אַדעסער פאַרשוין — אויף דערוויל, ביז ער וועט זיך מיט איהר אַליין טרעפען — האָט ער צו־געלעגט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז זיך לייזער ווידער צוזאַמענגעקומען מיט איציקלען. דאָס מאָל האָט איציקעל געהאַט אַ פערבונדענעם פּנים, מיט אַן אַרויפגעבונדענע האַנד, און מיט זיי זיינען געווען צוויי לאַיערס, לייזער'ס לאַיער און איציקעל'ס לאַיער.ביידע לאַיערס זיינען זיך געווען גוטע ברידער. משה איז געזעסען אין אַ ווינקעל, דעם קאָפּ אַראָפּגעבויגען צו דער ערד, און דאָס אַדעסער ווייבעל — אין אַ צווייטען ווינקעל. משה האָט מורא געהאַט די אויגען אויפ־צוהויבען, אַז ער זאָל ניט דערזעהן די ווייסע הערלעך אויף איהר האַלז, אָדער די רויטע קרעלען. און דאָס אַדעסער ווייבעל איז דוקא געזעסען מיט די פּיס צושפּרייט און מיט די רויטע קרעלען, און גע־קוקט משה'ן אין פּנים אַריין. און די לאַיערס האָבען זיך גע'סוד'עט און גערעדט אין ענגליש. ענדליך זיינען זיי ביידע איינפערשטאַנען געוואָרען, אַז עס איז גלייכער צו סעטלען מיט גוטען, ווייל עס קען זיין „טראָבעל" פאַר אַלעמען.

— איך ווייס דען, ווי ווייט זיי זיינען דערגאַנגען? — האָט איציקעל, קוקענדיג אויף משה'ן מיט די שוועסטער — איך קען דען נעהמען אויף מיר? וואָס וועט זיין?

דאָך איז דער באַרבער איינגעגאַנגען, אַז משה זאָל אָפּגעבען דער אַדעסער ווייבעל דאָס הויז מיט די מעבעל און איהר אָוועקגעבען דאָס גאַנצע געלד, וואָס ער האָט אין באַנק. און משה איז בעפרייט גע־וואָרען.

אין א פאר וואכען ארום האט דער רב פון שטעדטעל געשריבען צו לייביש דיין, אז האשה הצנועה חנה, מיט איהרע קינדער זיינען ארויסגעפאהרען קיין אמעריקא.

משה האט די גאנצע נאכט געוויינט און זיך געזידעלט, אז ער איז ערגער ווי א טאטער, אז ער האט א מערדעריש הארץ און אז ער וועט גיט קענען קוקען אין די אויגען אריין חנה׳לען מיט די קינדער. און דאס הארץ — האט ער געטראכט — האט איהם שטענדיג געזאגט, אז חנה׳לע לעבט און די קינדער לעבען.

— און דאך האסטו חתונה געהאט מיט א צווייטע — זאגט צו איהם סארע.

— שוין! הויבסט שוין ווידער אן? — בייזערט זיך גדליה — ער האט דאך שוין אלצדינג גוט געמאכט.

סארע האט שוין דאס מאל בעזארגט פאר זיי א וואוינונג מיט מעבעל און קליידער פאר חנה׳לען מיט די קינדער (די לאנדסלייט האבען משה׳ן געלד אויסגעבארגט). און וואס עס האט זיך אפגעטאן ביי דער שיף, ווען משה האט חנה׳לען מיט די קינדער דערזעהן! נאטע לייב חיים איז אויסגעוואקסען געווארען, און משה האט איהם שיער ניט דערקענט. און די קליינע מויד און חנה׳לע — פונקט ווי ער האט זיי איבערגעלאזען. וואס עס האט זיך דארטען אבגעטאן!

נור אזוי ניך האט מען משה׳ן ניט צוגעלאזען צו חנה׳לען. לייביש דיין האט געזאגט, אז ער מוז זי צושרײַבן גט׳ן, ווייל ער האט געהאט אן אנדער ווייב. דערנאך קען ער מיט איהר נאך א מאל חתונה האבען — אזוי איז דער אידישער דין. חנה׳לע האט ניט פערשטאנען פאר וואס און פאר ווען מען בעהאלט עפעס פון איהר. די לאנדסלייט האבען זי בערוהיגט, אז דאס איז אויף דערווייל, און מען מוז אזוי טאן, „ווייל עס איז דא עפעס א זאך דערביי״, וואס זי דארף ניט וויסען.

— וואָרים זיי זיינען דען עפעס מענשען, די מאנספארשוינען?

— האט סארע געקוקט אויף משה׳ן.

און משה האט געוויינט, די אויגען זיך געווישט און געבליבען:

— איך האב געזינדיגט, חנה׳לע.

די חתונה פון משה כלאפּ מיט חנה'לען איז געפּראוועט געוואָרען ביי סארע'ן אין שטוב. משה כלאפּ האט פון יאטקע אהיים געבראכט א גאנץ זייטעל פלייש, און סארע מיט נאך ווייבער האבען געקאכט און געבאקט א גאנצען טאג. סארע האט ארויסגענומען דעם רויטען ווישניאק, און „לייזער פון דער היים" האט געבראכט אזא אקעוויט, א היימיש געשטעלטען. און מען האט מאן און ווייב אונטער דער חופה געפיהרט. משה איז געגאנגען אנגעטאן אין דעם נייעם אנצוג, וואס איציקעל האט איהם געקויפט, און חנה'לע — אין דעם היימישען אטלעסענעם קאפּטענדעל, — האט אויסגעזעהן ווי די טויב, וואס משה האט שטענדיג געזעהן.

לייביש דיין איז דער מסדר קדושין געווען. סארע מיט גדליה'ן האבען געהאט דאס אונטערפיהרעכץ, און דער קליינער נאטע לייב חיים מיט די קליינע מיד האבען געטאנצט אויף טאטע־מאמע'ס חתונה.

ביי דער חתונה סעודה, אז דער עולם האט געטרונקען פון היימיש־אנגעשטעלטען געטראנק, וואס „לייזער פון דער היים" האט געבראכט, איז דער עולם פרעהליך געווארען, און סארע האט זיך געשטעלט אין די שירץ מיט די הענד פערליינט ביי די זייטען און געקוקט אויף משה'ן, ווי ער זיצט זיך ווי א חתן מיט די רויטע באקען פון טרינקען, אין דעם נייעם אנצוג, און זי האט געטייט אויף איהם מיט די פינגער:

— גאר נישט, וואס האט ער דא צוגעלייגט צום עסק? — ער האט א שלעכט געשעפט געמאכט? און ווענדענדיג זיך צו די מאנספארשוינען, האט זי צוגעלייגט:

— מאנספארשוינען מעגען אלעס, וואלט דאס נור א אידענע געטאן!

און משה כלאפּ'ען האבען די לאנדסלייט א נייעם נאמען געגעבען אויף די חתונה. ער הייסט שוין ניט מעהר משה כלאפּ. זיי רופען איהם: „משה מיט די צוויי ווייבער."

שפּעטער אין אבענד, ווען משה איז געבליבען מיט חנה'לען אליין, האט משה אנגענומען חנה'לעס האנד און זיך צואוויינט:

— איך האָב דיך געלאָזט מיט די קינדער אליין. דו האָסט דיך נעבעך דאָרט געפּייניגט... און איך דאָ... אַ טאַטעריש האַרץ האָב איך.

— הער אויף, משה, הער אויף. זעהסט דאָך, גאָט האָט מיר גע־האָלפען.

און דער קראַק פון איהר לאַנגען, אויסגעדאַרטען האַלז האָט אַ שלוקערץ געטאָן.

האָט משה איינגעגראָבען זיין האָריג פּנים אין איהר שויס און געוויינט. און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז די טויב גלעט איהם איבער'ן קאָפּ מיט איהרע לייכטע פעדערדיגע פליגלען.

צענטראַלע יידישע ביבליאָטעק
אין פּרעסע אַרכיוו

אינהאלט:

זייט

אונזע יאהרען — — — — — — — — — — — — — — — — 5

אמעריקאנער ערצעהלונגען

דאס נייע לעבען — — — — — — — — — — — — — — — — 89

„נאטהינג באט ביזנעס" — — — — — — — — — — — — 137

א צופיהרטע הויז — — — — — — — — — — — — — — 158

אייפערזוכט — — — — — — — — — — — — — — — — 164

א פערשוואונדענער מאן — — — — — — — — — — — 179

א שטילער גארטען — — — — — — — — — — — — — — 192

מילך — — — — — — — — — — — — — — — — — — — 199

שטיל א מענש ווערט געבוירען — — — — — — — — — 205

די טויז פיק — — — — — — — — — — — — — — — — 213

דער מאגנעטישער — — — — — — — — — — — — — — 221

דער רויטער העט — — — — — — — — — — — — — — 230

זינד — — — — — — — — — — — — — — — — — — — 240

צענטראלע יידישע ביבליאטעק
און פרעסע ארכיוו